

Pojetí Welfare state v České republice

Diplomová práce

Vedoucí práce:

JUDr. Andrea Hrdličková, Ph.D.

Bc. Zuzana Čížková

Brno 2016

„Vědění je poklad, ale praxe je klíč k němu“. Thomas Fuller

Na shromažďování mého „pokladu“, jsem na Mendelově univerzitě v Brně svědomitě pracovala, i s bakalářským vzděláním, celých 5 let mého života. Nyní se vydávám na cestu, kde budu hledat klíč nejen k vědění, ale i šťastnému životu.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce, paní JUDr. Andree Hrdličkové, Ph.D., za výtečné vedení, moudrá slova a poskytnuté rady při tvorbě mé diplomové práce. Rovněž chci poděkovat mé rodině – životnímu partnerovi Michalovi, který je již téměř osm let moji velkou oporou, mým drahým rodičům a sestřičce za jejich starostlivost, laskavá a povzbudivá slova, která mi vždy vrátila chuť do učení nového a dříve nepoznaného. Děkuji.

Další poděkování patří mým přátelům za podporu a pomoc a také kolegyňkám studentkám a studentům za výbornou spolupráci během našich studií, při které jsme nejen plnili zadané úkoly, ale i vytvořili krásné přátelství, které je jedním z nejcennějších pokladů, které jsem během vysokoškolského studia získala.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: Pojetí Welfare state v České republice vypracoval/a samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědom/a, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 16. května 2016

Abstract

Čížková, Z. Conception of Welfare state in the Czech Republic. Diploma thesis. Brno: Mendel University in Brno, 2016.

This diploma thesis deals with the conception of Welfare state in the Czech Republic in economic and social spheres. It examines the evolution of various macroeconomics indicators in particular amount of public expenditure spent into different areas of social policy.

The first part shows a comprehensive overview of theoretical information about welfare state, social policy and financial literacy.

The main section is focused on conception of pension scheme, family politics, employment policy and education system in the Czech Republic. The thesis is using the results of secondary research to evaluate the research questions. At the end of this diploma thesis there are proposed recommendations leading to modernization of conception of welfare state in the Czech Republic.

Keywords

Welfare state, socioeconomics analysis, crisis of welfare state, workfare state, social politics, financial literacy,

Abstrakt

Čížková, Z. Pojetí Welfare state v České republice. Diplomová práce. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2016.

Tato diplomová práce se zabývá pojetím Welfare state v České republice z ekonomického a sociálního pohledu. Zkoumá vývoj různých základních makroekonomických ukazatelů a zejména množství veřejných výdajů vynaložených do různých oblastí sociální politiky.

První část práce zobrazuje komplexní přehled teoretických informací o welfare state, sociální politice a finanční gramotnosti.

Stěžejní část práce je zaměřena na pojetí penzijního systému, rodinné politiky, politiku zaměstnanosti a systém vzdělávání v České republice. K vyhodnocení výzkumné otázky, práce využívá výsledků sekundárních výzkumů, zaměřených na finanční gramotnost populace České republiky. Na konci práce jsou navržena doporučení k modernizaci pojetí systému welfare state v České republice.

Klíčová slova

Welfare state, socioekonomická analýza, krize welfare state, workfare state, sociální politika, finanční gramotnost.

Obsah

1	Úvod a cíl práce	13
2	Metodika práce	15
3	Teoretická východiska	17
3.1	Přístupy k hospodářské politice	18
3.1.1	Liberální přístup	18
3.1.2	Intervencionistický přístup	19
3.1.3	Marxistický přístup	19
3.2	Welfare state a sociální politika – definice	19
3.2.1	Vznik a vymezení pojmu welfare state	19
3.2.2	Vymezení pojmu sociální politika	20
3.3	Historická východiska welfare state	21
3.3.1	Vznik moderních systémů sociální ochrany v Evropě	22
3.3.2	Vývoj systémů sociální ochrany na území České republiky	23
3.3.3	Vývojové etapy welfare state	27
3.3.4	Determinanty pojetí welfare state	29
3.3.5	Welfare state a systémové myšlení	30
3.4	Typologie welfare state	32
3.4.1	Typologie dle Esping-Andersena	33
3.4.2	Typologie dle DeDekena	35
3.4.3	Typologie dle Fegera	36
3.5	Sociální politika a systém sociální ochrany v ČR	37
3.5.1	Vývoj sociální politiky od počátku 90. let na území České republiky	38
3.5.2	Systém sociální ochrany	39
3.6	Finanční gramotnost	41
3.6.1	Definice finanční gramotnosti	41
4	Pojetí welfare state v České republice	42
4.1	Socioekonomická analýza České republiky	43

4.1.1	Demografická hlediska sociální politiky v České republice	43
4.1.2	Vybrané ukazatele národního hospodářství.....	50
4.1.3	Mezinárodní srovnání.....	63
4.2	Krize welfare state a koncept workfare state.....	73
4.2.1	Krize ekonomická.....	73
4.2.2	Krize efektivity	74
4.2.3	Krize demografická.....	75
4.2.4	Krize sociálního konsenzu	76
4.2.5	Uvědomění si potřeby reforem	77
4.2.6	Koncept workfare state.....	77
4.3	Sociální politika v České republice	83
4.3.1	Penzijní systém.....	83
4.3.2	Rodinná politika.....	96
4.3.3	Politika zaměstnanosti	107
4.3.4	Systém vzdělávání.....	115
5	Vyhodnocení výzkumné otázky	125
5.1	Způsob vyhodnocení výzkumné otázky.....	130
5.2	Finanční gramotnost v roce 2006 – dle výzkumu ČBA	130
5.3	Finanční gramotnost dle výzkumu MF a ČNB	131
5.4	Finanční gramotnost v roce 2015 – dle výzkumu ČBA	132
5.5	Finanční gramotnost v roce 2016 – dle výzkumu ČBA	133
5.6	Finanční gramotnost dle mezinárodního šetření PISA z roku 2012	133
5.7	Vliv finanční gramotnosti na současné pojetí welfare state v České republice	135
6	Doporučení	137
7	Závěr práce a diskuze	141
8	Literatura	145
9	Seznam obrázků	153
10	Seznam tabulek	156

11	Seznam použitých zkratk	158
A	Grafická interpretace shlukové analýzy	164
B	Popis úrovní finanční gramotnosti mezinárodního šetření PISA 2012	166
C	Příručka finanční gramotnosti	167

1 Úvod a cíl práce

Mnoho odborníků se už dlouhá léta potýká s otázkou, zda je, či není dobré zasahovat do ekonomiky a napravovat nedokonalosti tržního mechanismu a případně jak velká má být míra těchto zásahů. Všechny zásahy do ekonomiky ovlivňují obyvatelstvo nejen dané země, ale díky propojenosti ekonomik jsou tyto důsledky a vlivy nedozírné.

Hlavním smyslem života většiny lidí je „mít se dobře“, to je ten hlavní důvod, proč se od narození pohybujeme ve společnosti, snažíme se do ní začlenit, respektujeme vytvořená pravidla, chodíme do školy, poté většinu života do práce a pokorně platíme daně. Ačkoliv každý člověk pojímá sousloví „mít se dobře“ dle svého, většina jej pojí s dosaženou úrovní života.

V České republice je využíváno nástrojů fiskální i monetární politiky, do ekonomiky je tedy zasahováno a stát – ve smyslu politického a právního jevu – se tak dostává do výsadní role. Role státu se od pradávna rozšiřovaly a ty tradiční byly postupem času doplněny i o nové role, které spočívají v poskytování smíšených statků a které souvisí s celkovým pojetím welfare state. A ruku v ruce s rozšiřujícím se pojetím welfare state rostou i veřejné výdaje.

Během studia předmětu veřejné finance II byla podnícena jiskra mého zájmu právě o oblast welfare state. Již samotný problém při vymezení pojetí welfare state v České republice se spojil s touhou zjistit a posléze ukázat, jak doopravdy je v naší zemi welfare state pojat. Výše veřejných výdajů a zvyšování státního deficitu by neměly být lhostejné žádně z generací Čechů. Starší a nyní především ty mladší generace musí pochopit, že vlastní přičinění a aktivita je tím rozhodujícím faktorem dosažené životní úrovně.

Obecným cílem diplomové práce je prohloubit znalosti o pojetí welfare state v České republice. V závěrečné práci jsou využívána sekundární data, odborné studie či cizojazyčné materiály, jejichž zpracování v českém jazyce může být přínosné.

Cílem této práce je tedy představit, jak vybrané sociální politiky v České republice fungují, jaká výše finančních prostředků je do jednotlivých oblastí sociálních politik směřována a jaký to má dopad na chování občanů.

S chováním občanů je propojena položená výzkumná otázka této diplomové práce. S myšlenkou, že stát redistribuuje nemalé množství vybraných finančních prostředků skrze sociální politiky, vyvstává otázka, zda lidé dokáží s těmito finančními prostředky nakládat. Toto téma se dotýká finanční gramotnosti všech občanů a nabízí se otázka, zda je finanční gramotnost důležitým aspektem, který ovlivňuje pojetí welfare state v České republice – tedy zda úroveň finanční gramotnosti má taktéž vliv na současné pojetí welfare v ČR.

Tato práce si klade za cíl vyhodnotit fungování v současnosti pojatého welfare state nebo-li sociálního státu v České republice, a v oblastech, jejichž fungování je problematické, navrhnout možná řešení, která by mohla vést k modernizaci systému.

Přidanou hodnotou práce je příručka finanční gramotnosti, určená pro studenty středních škol, která je umístěna v přílohách této práce. Tato příručka fi-

nanční gramotnosti bude poskytnuta obecně prospěšné společnosti Yourchance, která ji může aktivně využívat, či ji umístit na své webové stránky tak, aby si ji osoby, které se o finanční vzdělávání sami zajímají, mohli ve formátu pdf. zdarma stáhnout.

2 Metodika práce

Diplomová práce s názvem: Pojetí Welfare state v České republice, se skládá ze čtyř základních částí.

Rešeršní část práce, která je první částí, má za cíl vysvětlit význam základních pojmů a pomocí historického exkurzu vysvětlit důvody vzniku a vývoje systémů sociální ochrany, nastínit vývoj sociální politiky, která tvoří podstatnou část welfare state v českých zemích, Československu a posléze v České republice. V tomto úseku práce je důležité představit základní koncepty pojetí welfare state. Metodickým bodem zpracování teoretické části práce je studium odborné literatury, dokumentů či analýz, které jsou daným tématům věnovány. Mezi základní zdroje byly řazeny odborné knihy, články a internetové zdroje českých i mezinárodních institucí.

Na tomto teoretickém základě bude budována druhá a stěžejní část této diplomové práce, která má za cíl představit a posléze vyhodnotit fungování welfare state v České republice. Vlastní část práce je konstruována ze tří dílčích součástí. Nejdříve bude provedena socioekonomická analýza České republiky a to i v mezinárodním srovnání. V rámci této části práce budou využívána sekundární data a data z odborných článků jako je například: The 2015 Ageing Report, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs a bude provedena jejich komparace. Ke zpracování dat bude použit program MS Excel. V rámci mezinárodního srovnání bude aplikována metoda shlukové analýzy, díky které bude vyroben dendrogram. Pro účely tvorby dendrogramu bude využit program STATISTICA. Druhá dílčí část práce bude věnována krizi welfare state a možnosti řešení krize pomocí konceptu workfare state. V rámci této části práce budou rovněž využita sekundární data pocházející od nevládní neziskové organizace TRANSPARENCY INTERNATIONAL, veřejných institucí či data pocházející z veřejných databází (např. Eurostat nebo The 2015 Ageing Report, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs). Třetí dílčí část bude věnována vybraným sociálním politikám, jejichž rozpracování umožní hlouběji představit a vyhodnotit hlavní cíl této práce. Tyto vybrané politiky budou hlouběji rozpracovány na základě výše veřejných výdajů, které budou znázorněny pomocí tabulek či pomocí grafů. V této třetí dílčí části práce budou využívána sekundární data a to zejména data z Českého statistického úřadu, České národní banky, Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky, Eurostatu, různých asociací a mnohých dalších. V rámci stěžejní části práce budou identifikovány problematické oblasti v pojetí sociálních politik a tedy Welfare state v České republice.

Třetí část této práce bude věnována výzkumné otázce. Ta bude vyhodnocena pomocí příčinného smyčkového diagramu, který nám má odpovědět na otázku, zda „Je finanční gramotnost důležitým aspektem, který ovlivňuje pojetí welfare state v České republice?“ Podkladem pro vytvoření příčinného smyčkového diagramu budou data z provedených výzkumů týkajících se finanční gramotnosti. První z nich, byl výzkum finanční gramotnosti České bankovní asociace provedený v roce 2006, druhý z výzkumů byl kvantitativní výzkum finanční gramotnosti obyvatel ČR

zpracovaný společností STEM/MARK, a.s. pro Českou národní banku a Ministerstvo financí. Třetí výzkum finanční gramotnosti byl proveden opět Českou bankovní asociací v roce 2015 a je zde možná komparace v čase s prvním provedeným využitým výzkumem. Další využitá data pochází z výzkumu České bankovní asociace z roku 2016, který je založen na jiné metodice a není zde možnost komparace s dalšími výzkumy. Poslední data vhodná k vyhodnocení výzkumné otázky pocházejí z výsledků mezinárodního šetření PISA z roku 2012 o finanční gramotnosti patnáctiletých žáků.

Čtvrtá část práce je tvořena vlastními doporučeními, pomocí kterých by bylo možné modernizovat identifikované problematické části pojetí welfare state v České republice.

3 Teoretická východiska

„Welfare state“. Dvě slova, pro která existuje mnoho překladů, pojetí i obsahových vymezení. Výraz „welfare“, neboli blaho či blahobyť, je poměrně těžce definovatelný i měřitelný, protože každý si pod blahem představí něco jiného. Nejčastěji se s pojmem blahobyť spojuje životní úroveň či kvalita života. Ať je to blaho, úroveň života či kvalita života, všechno je propojeno s lidskými potřebami a jejich uspokojováním. Druhá část výrazu „state“ je na pochopení jednodušší – jedná se doopravdy o pouhý překlad výrazu stát.

Stát lze vymezit jakožto právní jev, kdy stát chápeme jako instituci, která má na starosti výkon právní moci, nebo jakožto sociální jev, kdy stát chápeme jako institucionalizovanou formu života a lidské kultury, která umí zabezpečit pořádek a mír, anebo jakožto politický jev, kdy stát chápeme jako instituci se základní linií státních orgánů. (Večeřa, 1996)

Výše uvedený základní výraz, který je anglického původu, bývá v české literatuře nejčastěji překládán jako **sociální stát, stát veřejných sociálních služeb, či stát blahobyť**. (Smutek, 2005)

Na welfare state můžeme pohlížet buď jako na soubor hodnot, který vychází především z principů solidarity, rovnosti, nediskriminace či demokracie nebo jako na politický koncept. Hlavní atributy tohoto politického konceptu jsou postaveny na garanci politické a ekonomické stability státu. Stát tedy poskytuje svým občanům sociální ochranu a snižuje příjmové nerovnosti. Zásadní jsou zde veřejné výdaje sociálního charakteru, které snižují příjmové nerovnosti a vedou k sociální stabilitě společnosti. V souvislosti s výší veřejných výdajů lze welfare state chápat v úzkém či širším pojetí. Stát, který využívá pojmu welfare state v nejužším pojetí, jej používá jako označení pro sociální práva, která garantuje svým občanům. Náklady spojené s takovýmto pojetím jsou ztotožňovány s výdaji na sociální zabezpečení. Naopak v nejširším pojetí může národní stát chápat výraz welfare state jako synonymum pro samotný stát se vším, co stát poskytuje. V tomto nejširším pojetí se pak výdaje na welfare state ztotožňují s veškerými veřejnými výdaji.

Zcela klíčovým se zde jeví právě stát, který je v dnešní době významným aktérem v oblasti sociální politiky. Samotné pojetí welfare state se odvíjí od rolí, které jsou státům přisuzovány. Tradiční rolí státu je poskytování veřejných statků, které spočívají v zajištění obrany, tvorbě právního rámce a vymahatelnosti práva, tvorbě infrastruktury či zajištění veřejného pořádku. Postupem času se stalo pojetí welfare state v každém státě jedinečné a státům tak začaly přibývat i další role, což vedlo k rozšíření okruhu státem poskytovaných statků z veřejných i na statky smíšené či soukromé. (Smutek, 2005)

Role státu je tedy v souvislosti s welfare režimy poměrně důležitá. Stát můžeme označit za jednoho z významných poskytovatelů welfare ve společnosti. Tato role státu je ale poměrně novodobá, naopak hluboké historické kořeny zdrojů welfare jsou spatřovány v rodině, trhu (především v trhu práce a z něj plynoucího mzdového příjmu) a neziskových organizacích. Celkový vzhled welfare state je pak složen z jednotlivých příspěvků plynoucích z těchto zdrojů – welfare state si tedy

můžeme představit jako mozaiku skládající se z těchto rozličných zdrojů (Barr, 2012), jejíž podoba je ale ovlivňována mnoha faktory, z nichž nejvýznamnější je zvolený způsob koordinace ekonomických aktivit a vybraný přístup k hospodářské politice daného státu.

3.1 Přístupy k hospodářské politice

Mnoho odborníků se už dlouhá léta potýká s otázkou, zda je, či není dobré zasahovat do ekonomiky a napravovat nedokonalosti tržního mechanismu a případně jak velká má být míra zásahu státu do volného působení trhu. Zda do ekonomiky zasahovat, či ne, záleží na tom, jaký je zvolen přístup k hospodářské politice.

Hospodářská politika vyjadřuje způsob přistupování státu ke své vlastní ekonomice. Jedná se o záměrnou činnost nositelů hospodářské politiky, kteří na základě svěřených či jinak nabytých prostředků a pravomocí usilují o dosažení předem stanovených ekonomických cílů, k čemuž využívají celou řadu nástrojů.

Dle konvergenčního programu České republiky z dubna roku 2015 je prioritním cílem současné vlády zvýšit konkurenceschopnost ekonomiky a rovněž upevnit sociální a regionální soudržnost a to prostřednictvím dlouhodobě udržitelného hospodářského růstu. V oblasti fiskální politiky jsou veškeré snahy upřeny na žádoucí hospodaření sektoru vládních institucí, které povede k udržení schodku pod referenční hodnotou 3 % HDP. V oblasti monetární politiky se její nositel – Česká národní banka – zavázala využívat měnový kurz jakožto další nástroj měnové politiky v případech, kdy bude porušen jednostranný kurzový závazek s dolní mezí 27 Kč za euro a to minimálně do druhé poloviny roku 2016. (Ministerstvo financí ČR, 2015)

Pro požadované formování hospodářské politiky státu je v zásadě využíváno tří základních koncepcí hospodářské politiky, které se vyvinuly z přístupu tvůrců hospodářské politiky ve světě. (Pellešová, 2013)

3.1.1 Liberální přístup

Hlavním předpokladem liberálního přístupu je samoregulace ekonomiky – což znamená, že sama ekonomika je schopna vrátit se na úroveň potenciálního produktu a to pouze pomocí tržních sil. Liberální přístup je myšlenkově založen na klasické politické ekonomii a liberální ekonomové tedy věří v Smithovu „neviditelnou ruku trhu“, která sama dokáže nastolit rovnováhu. Liberální koncept abstrahuje od tržních nedokonalostí a naopak zdůrazňuje, že pouze trh optimálně alokuje omezené zdroje efektivně. Snahy vlády napomáhat obnovení makroekonomické rovnováhy jsou zde chápány v negativním smyslu, protože právě vládní zásahy jsou příčinami poruch fungování ekonomiky. Hlavní makroekonomické cíle jsou založeny na udržení neinflačního prostředí a vnější rovnováhy. Hlavní pozici zde sehrává monetární politika, která je zaměřena na nabídku peněz a ne na úrokovou míru. Vláda má především stanovit „pravidla hry“, tedy dbát na ochranu vlastnických práv, vnitřní a vnější zabezpečení, stabilní legislativní rámec a zajišťovat vybrané veřejné statky. (Pellešová, 2013)

3.1.2 Intervencionistický přístup

Intervencionistický nebo taktéž aktivistický přístup je založen na myšlence, že ekonomika není schopna samoregulace – tedy sama ekonomika se nedokáže dostat do původní rovnováhy. Tento přístup se dostal do popředí po celosvětové hospodářské krizi 30. let a je často spojován se jménem anglického ekonoma Johna Maynarda Keynesa. Intervencionistický přístup je založen na tržních selháních, kdy jsou zapotřebí státní zásahy k nastolení tržní rovnováhy. Vláda má svými zásahy řešit externality, distribuci veřejných statků či přerozdělování důchodu a majetku. Hlavními makroekonomickými cíli jsou podpora hospodářského růstu a zajištění plné zaměstnanosti.

3.1.3 Marxistický přístup

Tento přístup je založen na myšlence, že tržní koordinační mechanismus nedokáže zajistit společensky optimální alokaci výrobních faktorů ani důchodu. Koordinace ekonomických aktivit skrze trh je zde razantně odmítána. Tržní koordinace je nahrazena příkazovým systémem a využitím imperativního plánování.

3.2 Welfare state a sociální politika – definice

Z důvodu rozličného chápání pojmu welfare state napříč všemi státy je jednotné vymezení základního pojmu velice obtížné. Univerzálně uznávaná definice termínu welfare state neexistuje. V každém státě je chápán tento pojem odlišně – jak již bylo zmíněno, jsou využívány nejen různé ekvivalenty překladů, ale i obsah se v jednotlivých státech liší. Pojmy sociální politika a welfare state bývají často ztotožňovány, ale nejedná se o to stejné. Není vhodné dávat mezi oba pojmy rovnítko, ačkoliv obě oblasti jsou společně propojeny. K samotné problematice záměny obou pojmů přispívá i fakt, že ani pojem sociální politika není zcela jasně specifikován.

3.2.1 Vznik a vymezení pojmu welfare state

Vznik samotného výrazu je spojován se jménem lorda Williama Beveridge, který jej v letech 1941 a 1942 použil ve vypracované zprávě o situaci sociální politiky v Británii a následně ve vytvořeném komplexním systému sociálního zabezpečení. Ve vytvořených materiálech lord Beveridge pojem využíval, avšak sám jej nevytvořil. Výraz poprvé vyslovil anglický duchovní, který chtěl ve svém kázání poukázat na kontrast mezi welfare state a tehdejším německým „warfare state“ a chtěl tak naznačit, že státu na osudu jejich občanů záleží a v budoucnu se o ně postará. Pojem se v tehdejší společnosti velice dobře ujal, protože vyjadřoval spojitost se sociálními podporami, které občanům slibovala vláda Winstona Churchilla na poválečné období. (Smutek, 2005)

V odborné literatuře je možné setkat se s celou řadou definic. Esping-Andersen k vymezení termínu welfare state využívá běžnou učebnicovou definici a welfare state vymezuje jako „*state responsibility for securing some basic modicum of welfare for its citizens*“ tedy odpovědnost státu za zabezpečení určitého základního

zabezpečení pro své občany (Esping-Andersen, 1990). Z domácích autorů například Martin Potůček definuje welfare state jako „stát, v němž se v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v aktivitách institucí a v praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců či rodin, nýbrž věcí veřejnou“. (Rákosník, 2012)

Definice ale existuje celá řada a ať už je daný výraz překládán jakkoliv, můžeme jej všeobecně chápat tak, že hlavním úkolem je zajištění všeobecného uspokojivého životního standardu (well-being) občanům prostřednictvím soustavy dílčích sociálních politik. (Rákosník, 2012) V zásadě tedy můžeme o welfare state říci, že se státy skrze různá pojetí welfare state snaží zajistit své občany proti riziku nemoci, úrazu, nezaměstnanosti, v mateřství či ve stáří, využívajíce přitom odlišný rozsah, institucionální strukturu a jiný způsob financování. Pro lepší pochopení pojetí welfare state bylo vytvořeno množství typologií, které tento velice široce pojímaný a neohraničený pojem blížeji vymezují a skrze určité podobnosti sdružují do vymezených typů.

3.2.2 Vymezení pojmu sociální politika

Rovněž odpověď na otázku: „Co je to sociální politika?“, není jednoduchá. Termín sociální politika je dosti významově široký, a proto ani tento výraz nemá jednoznačnou definici. Každý z autorů vymezuje oblast sociální politiky nejen dle svého zaměření, ale do různého pojetí sociální politiky se promítají odlišné faktory společenského prostředí, které vedou k rozdílným řešením sociálních problémů. Z čehož zcela jasně vyplývá, že různí autoři poskytují různé definice a i v akademických kruzích je definice velice nepřesná. Poměrně pěkně se k definici postavil francouzský akademik de Laubier, který definoval sociální politiku jakožto „souhrn národních opatření, která v souladu s rozvojem myšlenky sociálních práv mají za účel zlepšit životní podmínky obyvatelstva v rámci daných hospodářských a politických možností země“. (Rys, 1995) Rovněž definice dle Smutka, 2005, která říká, že sociální politika tvoří podstatnou část sociálního státu a můžeme ji chápat jako soustavné, cílevědomé úsilí sociálních subjektů o změnu nebo udržení sociálního systému, je pěkně pojatá.

Sociální politiku si tedy můžeme představit jako jeden celek skládající se z několika oblastí, které se mezi sebou vzájemně prolínají. Jedná se především o oblasti: zdravotní politiky, vzdělávací politiky, politiky zaměstnanosti, sociálních služeb, sociálního zabezpečení a oblast bydlení.

Sociální politika se řídí čtyřmi základními principy: principem sociální spravedlnosti, solidarity, subsidiarity a participace. Princip sociální spravedlnosti je velice důležitý, protože všeobecně by se mělo jednat o pravidla, podle kterých jsou rozdělovány prostředky veřejného blahobytu mezi jednotlivé subjekty. Naneštěstí je ale tento princip dosti relativní a každý považuje za spravedlivé něco jiného. Druhým v pořadí je princip solidarity nebo také vzájemné podpory jedinců. Mezi nejznámější řadíme solidaritu mezigenerační, zdravých s nemocnými či bezdětných občanů s rodinami s dětmi. Nejméně známý je princip subsidiarity, nebo-li podpůrnosti, který je vázán na převzetí vlastní odpovědnosti ze strany obyvatel-

stva. Tento princip je postaven na myšlence, že každý člověk se má nejdříve postarat sám o sebe, není-li toho schopen, má mu pomoci jeho rodina, případně charitativní organizace, obec a až v poslední řadě má být stát. Aplikace principu participace nebo také ztotožnění se se sociálně-politickými opatřeními, je založena na myšlence, že se reálně mohou podílet se na všem, co ovlivňuje můj život. (Kotous, 2013)

Hlavními subjekty, tedy těmi, kteří sociální politiku provádějí, jsou stát, zaměstnavatelé a firmy, regiony, obce, nadace, církve, charitativní instituce, ale i občané samotní. Již zde si můžeme povšimnout, že zdroje welfare jsou v podstatě identické, tato skutečnost tak často přispívá k záměně obou pojmů. Objekty sociální politiky jsou všichni obyvatelé dané země v případě nastalé sociální události, která je z pohledu sociální politiky významná, protože má vliv (ať již příznivý nebo nepříznivý) na socializaci jedince. (Pellešová, 2013)

K hlavním cílům sociální politiky v průmyslově vyspělých zemích patří snahy o zvyšování výkonnosti ekonomiky a to skrze zvyšování schopností lidí a jejich uplatnění a přispívání k humanizaci společnosti spočívající v uspokojování sociálních potřeb. (Brdek, 2002)

3.3 Historická východiska welfare state

Historická východiska lze spatřovat v samotných kořenech sociální politiky, které sahají do nejdávnějších časů. Tato znalost historického vývoje sociální politiky nám dává klíč k pochopení složitosti vytvořených welfare state systémů.

Ne vždy bylo pojetí sociální politiky takové, jako je dnes. V dobách starověku se společnost před chudými spíše bránila. Chudí byli na okraji společnosti a většina z nich upadala do dlužního otroctví. Až v rámci Solónových reforem bylo ve starém Řecku dlužní otroctví zrušeno a začaly se projevovat prvopočátky přerozdělování a tedy i solidarity mezi jednotlivými třídami společnosti. Ve starém Římě se problematika chudoby začala řešit darováním potravin a umožněním zábavy i pro chudé až v okamžiku, kdy chudí představovali společenskou hrozbu. (Koldinská, 2013)

Významný pokrok v péči o chudé přinesl rozvoj křesťanství, kdy především kláštery a později farnosti braly na svá bedra starost o nejchudší články společnosti. Chudinská péče se vyznačovala spíše poskytováním služeb či věcných darů a byla založena na principu dobročinnosti, tudíž na ni nebyl žádný právní nárok.

Prvním krůčkem k právní vymahatelnosti byly tzv. Alžbětinské zákony ze začátku 17. století. Ačkoliv chudí stále neměli v zákonech právní oporu, která by jim zabezpečovala péči, objevila se zde povinnost pro obce pomáhat svým chudým občanům. Sedmnácté století lze tedy považovat za významný mezník, kdy se chudinská péče pozvolně přesouvá do působnosti měst či obcí a kdy se začínají objevovat první právní normy, ve kterých je čím dál více prohlubován princip vzájemnosti. Dalším důležitým mezníkem bylo zakládání vzájemnostních pokladen členy cechů či hornického bratrstva. V těchto pokladnách se soustředily příspěvky od jednotlivých členů, které sloužily k zabezpečení těch, kteří se při výkonu práce zranili, či k zabezpečení pozůstalých v případě úmrtí členů těchto vzájemnostních

pokladen. Stále ale nelze hovořit o komplexních systémech, které by zaručovaly právní nároky chudých na péči.

Situace se mění od dob vzniku moderních systémů sociální ochrany, což je od okamžiku, kdy stát přebírá zodpovědnost za zřízení a organizaci sociálního pojištění a obcím je zákonem nařízena chudinská péče, která je financována z veřejných prostředků. (Koldinská, 2013)

3.3.1 Vznik moderních systémů sociální ochrany v Evropě

První náznaky vzniku moderních systémů sociální ochrany lze dle Koldinské (2013) nalézt ve Francii a v Anglii. Jean-Baptiste Colbert zavedl povinný systém pojištění pro francouzské námořníky, kteří neměli rodinné zázemí a po návratech z plaveb se stávali těmi nejchudšími články společnosti. V Anglii D. Defoe přišel se sociálním pojištěním uskutečněným skrze tzv. „friendly societies“. Oba tyto systémy ze 17. století jsou považovány za předchůdce moderních systémů sociálního pojištění.

V 18. století dochází ke změně v zřízení státu – zániku feudálního zřízení, čímž šlechta ztrácí své společenské postavení a správa státu přechází na neurozený byrokratický personál. Z důvodu zajištění loajality státních úředníků vydala Marie Terezie v roce 1771 penzijní normál pro vdovy a sirotky zaměstnanců, v roce 1781 vydává Josef II. penzijní normál pro samotné zaměstnance. Tyto penzijní normály byly základem sociálního zaopatření, které se ale až do poloviny 20. století vztahovalo pouze na státní úředníky a zaměstnance veřejné správy.

Další vývoj lze pozorovat až od druhé poloviny 20. století, kdy se sociální zaopatření poskytuje i dalším členům společnosti, ale stále ne všem.

Pro moderní systémy sociálního pojištění byl důležitý vývoj právního rámce, který v Evropě vznikl na konci 19. století. V Německu byl postupně zaveden průběžně financovaný, státem zřizovaný a kontrolovaný systém povinného nemocenského, úrazového, starobního a invalidního pojištění. Důvody zavádění jednotlivých pojištění nebyly čistě dobročinné, ale byla zde snaha potlačit sociální protesty dělnictva, které byly financovány z bratrských pokladen. V Rakousku-Uhersku bylo obdobné úrazové a nemocenské pojištění a rovněž penzijní připojištění zavedeno pouze s několikaletým zpožděním. I když byly v Německu nebo v Rakousku-Uhersku zřizovány první systémy sociálního pojištění, stále se nejednalo o systémy komplexní.

O prvním všeobecném pojistném systému – tedy systému sociálního pojištění pro všechny obyvatele, můžeme hovořit až od roku 1942, kdy byla navržena koncepce národního pojištění v Anglii, která byl o několik let později zavedena do praxe. William Beveridge utvořil systém, jenž byl navázán na státní rozpočet a který měl všechny Angličany chránit před pěti sociálními zly: bídou, nevzdělaností, potřebností, nezaměstnaností a nemocí. Každý občan do něj přispíval a v případě, že se v průběhu života potkal s nějakým zlem, dostal adekvátní sociální dávku vyplacenou z daného systému.

Samotný vývoj v jednotlivých státech tehdejší Evropy byl ale velice nerovnoměrný. Následující tabulka přináší přehlednější nástin vývoje sociálního pojištění,

kteří zde zahrnuje čtyři typy pojištěných rizik: pracovní úraz, nemoc, stáří a nezaměstnanost ve vybraných státech.

Tab. 1 Vývoj sociálního pojištění ve vybraných státech Evropy

Stát/pojištění	Pracovní úraz		Nemoc		Penze		Nezaměstnanost	
Belgie	1903		1894	1944	1900	1924	1907	1944
Dánsko	1898	1916	1892	1933		1891	1907	
Finsko		1895		1963		1937	1917	
Francie	1898	1946	1898	1930	1895	1910	1905	1914
Itálie		1898	1886	1928	1898	1919		1919
Německo		1884		1883		1889		1927
Nizozemsko		1901		1913		1913	1916	1949
Norsko		1894		1909		1936	1906	1938
Rakousko		1888		1888		1927		1920
Švédsko	1901	1916	1891			1913	1934	
Švýcarsko		1911	1911			1946	1924	
Velká Británie	1906	1946		1911		1908		1911
Typ¹	dobrovolné	povinné	dobrovolné	povinné	dobrovolné	povinné	dobrovolné	povinné

Zdroj: Večeřa, 1996; upraveno.

3.3.2 Vývoj systémů sociální ochrany na území České republiky

Současné pojetí systémů sociální ochrany je v České republice formováno již od dob Marie Terezie a vývoj lze dle Koldinské (2013) rozdělit do pěti etap.

1. Období Rakouska – Uherska

První etapa se vyznačuje vznikem právních předpisů upravujících chudinskou péči, sociální pojištění, které bylo zaměřeno pouze na určité členy společnosti, úpravu soukromoprávní pracovní vztahy a koaliční svobody. Na území Rakouska-Uherska se objevila v roce 1849 v prozatímním obecním zřízení č. 170 právní úprava chudinské péče. V roce 1854 došlo k přijetí obecného horního zákona a o několik let později byl přijat živnostenský řád. Tyto právní předpisy přispívaly k ochraně zdraví při práci a také jimi byla zakázána dětská práce. Důležitý byl obecní zákon č. 18/1862, který obci stanovil povinnost pečovat o chudé. Chudinská péče byla dále rozvinuta prováděcím zákonem č. 105/1883 ř. z., o domovském právu a chudinským zákonem č. 59/1868 čes. z. z. Rok 1870 s sebou přinesl další úpravu pracovních podmínek – došlo k zavedení dalších práv – koaličním zákonem č. 43/1870 ř. z., ve kterém byly vymezeny podmínky, kdy bylo možné vyhlásit stávkou. V roce 1883 byl zřízen institut živnostenských dozorců, kteří dohlíželi na dodržování bezpečnosti a zdraví při práci živnostníků.

Dle německého vzoru zavedl ministerský předseda Eduard Taaffe moderní systém sociálního pojištění taktéž v Rakousku-Uhersku. Nejdříve bylo v roce 1888

¹ Data se vztahují k roku vydání zákona

– z. č. 1/1888 ř. z. zavedeno úrazové pojištění pro dělníky. Ruku v ruce s úrazovým pojištěním bylo zavedeno nemocenské pojištění dělníků – zákonem č. 33/1888 ř. z. V souvislosti s přijetím obecného zákona horního byl v roce 1889 schválen zákon č. 127 o bratských pokladnách. V tomto okamžiku tedy byla zákonně upravena existence těchto horních bratských pokladen. Právní úprava zavedla zvláštní instituci, která měla spravovat nemocenské a úrazové pojištění pro horníky. V roce 1903 také došlo k dalšímu rozvoji právní úpravy zaměstnanosti, zákonem č. 57/1903 ř. z. bylo upraveno všeobecné zprostředkování práce, a došlo tak ke zřízení zprostředkovatelen práce.

V roce 1907 se objevují prvopočátky penzijního pojištění, jehož působnost zde ale byla omezena pouze pro některé nedělnické profese – konkrétně se jednalo o z. č. 1/1907 ř. z., o penzijním pojištění zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných. Posledním milníkem, který je zapotřebí v první vývojové etapě zmínit, byl rozvoj vznikající oblasti pracovního práva. V roce 1916 vznikla třetí novela ABGB², ve které byla upravena námezdní smlouva. Nová právní úprava přinášela dva typy smluv – smlouvu o dílo a smlouvu služební.

Význam zavedených opatření nabyl na důležitosti po první světové válce a společně se vznikem Československa nastala příhodná doba pro další reformy.

2. Československo

V roce 1918 nově vzniklé Československo využívalo právní předpisy vytvořené z dob Rakouska-Uherska. Základním cílem sociální politiky první republiky byla harmonizace a zlepšení sociálních poměrů v poválečné době.

Vhodným nástrojem byl systém sociálního pojištění, který byl z dob Rakouska-Uherska poměrně roztržštěný a týkal se pouze určité části obyvatelstva. Cílem bylo vytvořit ucelenější systém, který by byl rozšířen na větší část obyvatelstva.

Prvním počinem byla úprava nemocenského pojištění pro horníky. Zákon č. 242/1922 Sb. z a n. spravoval nemocenské pojištění skrze revírní bratrské pokladny. Významnou změnu ale přinášel až zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Došlo tak k většímu sjednocení pojištění. Stále se ale nejednalo o zcela ucelený systém, jelikož veřejní zaměstnanci měli stále svůj vlastní zákon (z. č. 221/1925 Sb. z. a n.), který upravoval nemocenské pojištění a zákon č. 26/1929 Sb. z a n., o penzijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách.

Právní úprava chudinské péče byla ponechána v původním znění z dob Rakouska-Uherska, změnilo se pouze uplatňování zákona. Rozlišovalo se soukromé a veřejné chudinství. Soukromé chudinství bylo všeobecně podporováno a bylo provozováno skrze dobročinné spolky.

V době první republiky došlo také k významným změnám v oblasti pracovního práva. Již v roce 1918 byl přijat zákon, který stanovoval osmihodinovou pracovní dobu. Taktéž byl v tomto období přijat zákon o podporách v nezaměstnanosti. V roce 1921 byla zavedena dovolená na zotavenou pro horníky a v roce 1920 zákon, který horníkům zaručoval podíl na čistém zisku.

---

² Z německého Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch

3. Poválečné období až do roku 1956

V poválečném období byly prosazeny významné sociálně politické změny. Došlo k zavedení univerzálních přídavků na děti, právní úpravě dovolené a vyrovnání mzdových diferenciací mezi muži a ženami. Taktéž byly dokončeny práce na pokrokovém národním pojištění (zákon č. 99/1948 Sb. z. a n.), které přinášelo výrazné posílení právní jistoty, jelikož došlo ke sjednocení roztříštěné právní úpravy sociálního pojištění.

Historie ale ukazuje, že prosazení výše uvedeného pokrokového zákona bylo na dlouhá léta poslední demokratizační reformou provedenou v Československu. V témže roce (1948) se politické i společenské dění začínalo značně odlišovat, sílil vliv komunistické strany a Československo čím dál více směřovalo k Sovětskému svazu. Byly přijaty dva zákony, které významným způsobem změnily pojetí systému národního pojištění. Zákon číslo 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění rozdělil národní důchodové pojištění a nemocenské pojištění. Nemocenské pojištění nově spadalo do pravomocí Revolučního odborového hnutí. Další zákon, z. č. 103/1951 Sb., o jednotné preventivní a léčebné péči vedl k pojištění všech osob, ať již se nemocenského pojištění účastnily nebo ne.

4. Sociální zabezpečení od roku 1956

K dalšímu historickému milníku ve vývoji sociální ochrany v českých zemích se dostáváme v roce 1956. Nově se v této době objevuje pojem sociální zabezpečení. Zákony přijaté v roce 1951 vytvořily půdu pro zavedení sociálního zabezpečení jakožto projevu sovětské koncepce sociální ochrany obyvatelstva. Nový pojem se do právního řádu Československa dostává se zákonem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení. V této fázi vývoje systému sociální ochrany v českých zemích je nutno povšimnout si významných změn, které se odehrávají, a to především posilující role státu, který začíná zastávat významnou pozici v oblasti financování celého systému.

Pod pojmem sociální zabezpečení si můžeme představit jak důchodové zabezpečení, tak sociální péči. Na základě zákona č. 55/1956 Sb., byl zrušen systém sociálního pojištění a veškeré dávky byly od té doby vypláceny ze státního rozpočtu. Významnou změnu přinesl tento zákon i v pojetí chudinské péče. Chudinská péče byla tímto zákonem zrušena a nahrazena tzv. sociální péčí, jejíž výkon byl převeden na stát a státní orgány vyjma oblasti ústavního zaopatření, kde zákon umožňoval činnost i jiných než státních subjektů. Oblast již odděleného nemocenského pojištění z roku 1951 taktéž prošla právní úpravou. Nová právní úprava zavedená zákonem č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, poskytovala povinně bezplatnou péči a vše, včetně dávek nemocenského pojištění, bylo hrazeno taktéž ze státního rozpočtu.

V roce 1965 došlo k významné změně i v oblasti pracovního práva, když byl přijat zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, který zcela komplexně a kogentně vymezoval podobu pracovního práva. O rok později byl přijat také zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

Dalším významnějším zákonem byl zákon č. 88/1968 Sb., který upravoval dávky v mateřství či rodinné dávky.

Právní úprava systému sociální ochrany v této fázi vývoje prošla zásadním přerodem a po roce 1956 tedy hovoříme o systému sociálního zabezpečení, který se v dobách socialismu vyznačoval následujícími charakteristikami: stát zde zaujímá zcela zásadní významnou roli nejen z hlediska tvorby práva, ale i jakožto provozovatele, kontrolora systému a zdroje financování. Silná státní centralizace postupně vedla k počínající krizi, která plynula ze špatného hospodaření státní ekonomiky, a taktéž ze systému sociálního zabezpečení. Potřebné reformy ale nebyly kvůli politické situaci přijatelné. Právní úprava se po prvorepublikovém sjednocení dočkala opět roztržitého pojetí a to především v oblasti rodinných dávek. Taktéž je nutno upozornit na nerovné postavení účastníků ve společnosti, kdy existovalo několik kategorií příjemců dávek, kteří byli odlišováni dle stupně propojenosti s režimem. V oblasti pracovního práva můžeme hovořit o téměř nulové nezaměstnanosti a pracovní vztahy se vyznačovaly velkou rigiditou.

5. Systém sociální ochrany po roce 1989

Rok 1989 byl pro všechny občany v Československu spojen s tzv. „Sametovou revolucí“. Pro občany nastalo velké období změn. Zcela odlišné pojetí politické situace, hospodářské politiky i samotné společenské změny vedly k významným reformám celého systému.

Již v březnu roku 1990 byl přijat zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, který byl prvním demokratizačním krokem československé společnosti, umožňoval do té doby omezované sdružování občanů a který vedl ke vzniku odborů. Dalším demokratizačním krokem byl tzv. Scénář sociální reformy ze 4. října 1990. Československá společnost se v roce 1990 potýkala s přezaměstnaností, levnou pracovní silou, neodůvodněnou diferenciací mezd a dalšími pozůstatky socialismu, které s postupem ekonomické reformy musely být kompenzovány.

Nezaměstnanost a inflace byly největšími riziky, se kterými se Československo muselo potýkat – ekonomická reforma s sebou přivedla proces privatizace, restrukturalizaci průmyslu, liberalizaci cen a konec subvencování cen zboží a služeb. Sociální politika byla z toho důvodu zaměřena na oblast zaměstnanosti a tvorbu tzv. Záchrané sociální sítě, která měla tlumit důsledky inflace na nejvíce sociálně ohrožené skupiny obyvatel. Sociální reforma si kladla za cíl vytvořit moderní, pružný a dobře fungující sociální systém. Významným dokumentem pro změny byl „Scénář sociální reformy“, který byl založen na třech základních pilířích:

- politice sociálního zabezpečení;
- politice v oblasti pracovních příjmů a rodinné politice;
- aktivní politice zaměstnanosti.

Dalšímu vývoji je věnována samostatná kapitola s názvem sociální politika v České republice, která představí výchozí stav a aktuální nastavení systému sociální ochrany. Tato kapitola se bude rovněž detailněji zabývat problematikou systému důchodového zabezpečení, politikou zaměstnanosti, systémem vzdělávání a rodinnou politikou.

3.3.3 Vývojové etapy welfare state

Jak již bylo uvedeno, termín welfare state se objevuje v období druhé světové války, ale jeho historie je delší. Ačkoliv je velice obtížné určit přesný okamžik vzniku evropského welfare state, rámcově lze vymežit, že historie welfare state se píše již od 80. let 19. století tedy od prvopočátků pojišťovacích systémů.

Pro následující vymezení jednotlivých období bude využito dělení dle Smutka (2005), který vychází z dělení dle Hecla a Piersona, do šesti základních vývojových etap.

1. Počátky welfare state (od 80. let 19. století do 30. let 20. století)

Etapa první se vyznačuje vznikem prvních pojistných systémů, které byly nejdříve založeny na principu dobrovolnosti a postupně se v jednotlivých státech (viz tabulka č. 1) stávaly povinné. V tomto období došlo k výrazné industrializaci a stěhování venkovského obyvatelstva do měst. Z těchto důvodů dochází k oslabování vazeb v rodině a taktéž k oslabování zdrojů welfare ze strany rodiny. Byly vytvořeny základní prvky legislativy, která měla za úkol zlepšit sociální pozici jedinců – především dělníků, pro něž byl přelomový zákon o starobním a invalidním pojištění. Tento významný pokrok se odehrával především v Evropě, konkrétně v Německu, kde se Otto von Bismarck zasloužil o vznik prvních pojistných systémů. Také došlo k rozvoji v oblasti vzdělávání, organizace nemocnic, pomoci chudým a duševně nemocným. Výdaje na sociální politiku byly v tomto období poměrně malé, téměř všechny evropské státy vydávaly méně než 3 % HDP. Hranici 3 % HDP překročilo pouze velice pokrokové Německo a dále Švýcarsko. Tato etapa končí ve 30. letech 20. století z důvodu počátku světové hospodářské krize. (Smutek, 2005)

2. Upevnění welfare state (od 30. let 20. století do druhé světové války)

Druhá etapa se nesla v duchu upevnění welfare state a také v duchu velké hospodářské krize. Role státu je v tomto období velice posilněna a je zdůrazňována jeho sociální role, která spočívá v poskytování sociálních dávek. Hospodářská krize významně zasáhla světové hospodářství a vyznačovala se vysokou nezaměstnaností, což se výrazně odrazilo v rostoucí poptávce po sociálních dávkách. V tomto období již všechny evropské státy překročily výdajovou hranici 3 % HDP na sociální politiku a vyspělé státy dokonce přesahovaly výdajovou hranici 5 % HDP na sociální politiku. Významnou osobností se v té době stal John Maynard Keynes, který ve svém díle *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, analyzoval příčiny, proč se liberální ekonomové potýkali s problémem vysoké nezaměstnanosti. Keynes byl zastáncem intervencionistické hospodářské politiky, věřil totiž, že zásahy státu do ekonomiky vyřeší problém nezaměstnanosti, která nastává kvůli technologickému pokroku, jenž vytlačuje pracovníky, a také kvůli nedostatečné poptávce kvůli nedostatečné kupní síle obyvatelstva. Pozice welfare state zvyšovala svoji důležitost, protože sociální dávky pomáhaly k nastolení rovnováhy, protože umožnily obyvatelstvu více spotřebovávat, a tedy i více poptávat. Ve druhé etapě dochází k významnému rozvoji welfare state i v silně liberálních státech, které v důsledku velké hospodářské krize přijaly sociální zákony, které by za jiných okolností byly prosazeny pouze obtížně. Příkladem jsou Spojené státy americké a Rooseveltův

program New Deal. Celkově velká hospodářská krize urychlila přijetí významných opatření, která v průběhu první světové války ještě nabývala na důležitosti.

3. Období růstu a budování moderního welfare state (od 1945 do 1962)

Období prvopočátků budování moderního welfare state bylo zcela výjimečné, neslo se v duchu obnovy poničené Evropy. Došlo k velkému hospodářskému růstu doprovázenému převahou předproduktivní populace nad postproduktivní a nízkou úrovní cen. Tato etapa se vyznačovala taktéž poklesem nezaměstnanosti. Zcela pokrokové bylo zavedení všeobecného pojistného systému pro všechny obyvatele. Tento významný krok jako první učinila Velká Británie, která byla následována dalšími státy, jež po vzoru sira Williama Beveridge vytvářely vlastní všeobecné pojistné systémy. Došlo tak ke značnému ovlivnění sociálně-politického myšlení i v ostatních státech Evropy.

4. Zlatý věk welfare state (od roku 1962 do roku 1973)

Čtvrtá etapa se v Evropě vyznačuje růstem životního standardu – dochází k dalšímu poklesu nezaměstnanosti a ekonomickému růstu. Dalším charakteristickým znakem čtvrté etapy je nárůst požadavků na welfare state. Sociální politika se od dob zavedení všeobecných systémů sociálních pojištění stává standardem pro celou střední vrstvu obyvatelstva. Tento fakt se projevuje dramatickým navýšením vládních výdajů směřujících na sociální politiku (v roce 1960 činí velikost výdajů na sociální politiku téměř 47,5 % z celkových veřejných výdajů států OECD). Díky vysokému ekonomickému růstu, poklesu nezaměstnanosti a demografické struktuře obyvatelstva se ale státy nesetkávají s problémem financování rozsáhlého welfare state.

5. Stagnace a krize welfare state (od roku 1973 do roku 1980)

V páté vývojové etapě se projeví důsledky prvního a druhého ropného šoku. Tyto ropné krize byly důvodem stagnace welfare state a byly následovány hospodářskou krizí, která se vyznačovala dramatickým nárůstem nezaměstnanosti, inflace a velikosti výdajů směřujících do oblasti sociální politiky. V roce 1981 dosahovaly sociální výdaje (výdaje na vzdělání, zdravotnictví, sociální zabezpečení další sociální služby) 58,5 % všech veřejných výdajů. Státy se proto potýkaly se zadlužeností. Velikost výdajů šlo pouze těžce omezit – v důsledku nárůstu nezaměstnanosti vzrostly nároky obyvatel na podpory v nezaměstnanosti a začínala se projevovat problematika stárnutí populace. Výše výdajů neustále rostla, ale příjmy nebylo možno více zvyšovat. Welfare state se potýkal nejen s krizí financování, ale i důvěry, zda je daný systém udržitelný.

6. Reforma welfare state (od roku 1980 – dosud)

Poslední z vývojových etap se nese ve znamení restrukturalizace sociálních programů, kdy je nezbytné hledat úspory a redukovat rozsáhlý sociální systém, jelikož příjmy nedostačují na pokrytí rostoucích nákladů vynaložených na správu státu. Státy se potýkají se ztrátou solidarity především střední třídy obyvatel a s problematikou stárnutí populace, což vede k úbytku ekonomicky aktivního obyvatelstva, a tedy k úbytku příjmů sloužících k financování welfare state. V devade-

sátých letech se taktéž začíná více hovořit o workfare state nebo taktéž novému konceptu welfare state. Workfare state je model, kde je upouštěno od principu všeobecné solidarity a blahobytu a je nahrazován solidárností se začleňováním pracovníků na trhu práce. Zcela zásadní roli zde hraje aktivní politika zaměstnanosti s cílem, aby se na pracovním trhu účastnilo co největší procento populace. (Potužáková, 2012)

3.3.4 Determinanty pojetí welfare state

Ačkoliv došlo na území Evropy v posledním století k výraznému pokroku v oblasti ekonomické integrace, vstupy jednotlivých zemí do mezinárodních organizací, především do Rady Evropy a Evropské unie, ale ovlivňují koncept welfare state spíše nepřímo skrze pracovněprávní ochranu slabší strany zaměstnance, zákaz diskriminace, princip volného pohybu, koordinaci důchodových reforem, bojem proti sociálnímu vyloučení či politiku zdravotnictví. Oblast welfare state zůstala převážně ponechána na jednotlivých státech a současné pojetí welfare state napříč celou Evropou bylo determinováno celou řadou faktorů. Zásadní vliv na podobu welfare state měla zvolená hospodářská politika, od které se odvíjelo rozdílné pojetí sociální politiky, vliv demografického vývoje, ekonomické situace v dané zemi, ale i ve světové ekonomice, politické vlivy vládnoucích stran a taktéž institucionální vliv. Neméně významný byl rozvoj techniky, o kterém lze hovořit v souvislosti s industrializací a následnou urbanizací.

Vybraný typ hospodářské politiky ovlivňuje systém welfare state a rovněž jednotlivé složky sociální politiky hlavně skrze:

- Soustavu daní a případných daňových úlev, úrokových sazeb a kurzů, které mají vliv na činnost ekonomických subjektů;
- rozdělování prostředků ze státního rozpočtu;
- příjmovou politikou;
- strukturální politikou;
- a nepřímo skrze míru inflace, která má vliv na životní úroveň občanů. (Pellešová, 2013)

Původní faktory, které ovlivňovaly evropské welfare state, ukazuje tabulka číslo dvě. V následující podkapitole, která je věnována systémovému myšlení, je detailněji rozpracována přeměna zásadních komponentů, které ovlivňovaly původní pojetí welfare state v Evropě.

Tab. 2 Původní faktory ovlivňující welfare state v Evropě

Oblast	Původní faktory evropských welfare state
1. Ekonomické ukazatele	<ul style="list-style-type: none"> • Vysoká míra zaměstnanosti a nízká míra nezaměstnanosti • Vysoké tempo růstu HDP • Nedeficitní fiskální systém
2. Demografické ukazatele	<ul style="list-style-type: none"> • Stabilní demografický vývoj • Kratší délka dožití a také kratší pracovní život • Tradiční pojetí rodiny
3. Sociální politika	<ul style="list-style-type: none"> • Hodně velkorysá • Důvody ani délka čerpání sociální pomoci nebyly zkoumány
4. Trh práce	<ul style="list-style-type: none"> • Upřednostnění pasivní politiky zaměstnanosti • Vysoká rigidita na trhu – ochrana před propouštěním, jedno zaměstnání na celý život, pouze plné úvazky • Především mužská zaměstnanost
5. Ceny zdrojů	<ul style="list-style-type: none"> • Nízká cena nerostných surovin
6. Konkurence na trzích	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurentem byly státy: Japonsko a USA • Konkurenční byly: vysoce technologicky vyspělé produkty

Zdroj: vlastní zpracování na základě Potužákové, 2012.

Taktéž jak uvádí Keller (2011) původní welfare systémy byly založeny na fungujícím trhu práce, systému pojištění, který poskytne potřebné příjmy v případě potřeby a stabilním pojetí rodiny.

3.3.5 Welfare state a systémové myšlení

Systémové myšlení představuje určitý pohled na svět a obsahuje techniky, které umožňují popsat dynamiku sociálního systému.

Evropské welfare state lze považovat za komplexní sociální systémy, kde lidský faktor zastává zásadní roli při jeho formování a fungování. Pro komplexní sociální systém je typická velká provázanost mezi jednotlivými prvky a čím více těchto prvků, tím je systém složitější a obtížněji předvídatelný. Další typickou charakteristikou je zpětnovazebnost – kdy první jev ovlivňuje jev druhý a ten zpětně působí na faktor první. Změna prvního prvku se nemusí projevit pouze na druhém jevu, ale může mít dopad i na ostatní prvky celého systému. Na fungování sociálních systémů se také projevuje informační zpoždění a nejistota, protože v sociálních systémech se vyskytuje velké množství neznámých a těžce definovatelných prvků. Proto nejsme schopni zachytit všechny možnosti vývoje.

Následující znázornění welfare state (obrázek č. 1) je založeno na principu příčinných smyčkových diagramů.

Zpětnovazebné smyčky nebo taktéž smyčky se zpětnou vazbou, což jsou uzavřené cesty ukazující koloběh příčiny a důsledků existují ve dvou typech – pozitivní a negativní. (Potužáková, 2012)

- Pozitivní/kladné se označují za zesilující, protože s každým oběhem smyčky se výsledek procesu přičítá ke vstupu a zesiluje jej tak. Kladná zpětná vazba vychyluje systém od původního stavu.
- Negativní/záporné jsou označovány za vyrovnávací, protože mají tendenci bránit výkyvům. Negativní zpětná vazba navrácí systém do původního stavu.

V případě, kdy se mezi dvěma jevy vyskytují šipky s **dvěma kladnými označeními (+), projeví se pozitivní zpětná vazba**. V případě, kdy se mezi dvěma jevy vyskytují šipky s označením **(+) i (-), projeví se záporná zpětná vazba**.

Samotný symbol (+) znamená, že první proměnná působí na druhou proměnnou ve stejném směru. Samotný symbol (-) znamená, že první proměnná způsobí ve druhé změnu v opačném směru.

Původní welfare state vzniklý v 60. letech se vyznačoval vysokou mírou zaměstnanosti a díky tomu i velkorysou sociální politikou, která ale nebyla příliš nákladná, což se projevovalo nedeficitním fiskálním systémem. Stabilní demografický vývoj taktéž přispíval ke stabilitě původního systému. Největšími konkurenty Evropy byly Spojené Státy Americké a Japonsko, které vytvářely výrobky s vysokou přidanou hodnotou, což mělo vliv na trh práce a zaměstnanost i méně kvalifikovaných pracovníků. Dalším stabilizačním faktorem byla nízká cena nerostných surovin. Důležitost tohoto komponentu nabývala na intenzitě až po ropných šocích, které měly zásadní vliv na proměny evropských welfare state. Faktory uvedené v předchozí tabulce č. 2 vedly k fiskální stabilitě původního welfare state.

Na obrázku č. 1 je znázorněno pojetí welfare state od 90. let – tedy od doby, kdy se hovoří o krizi welfare state. Od 60. let se prvky ovlivňující pojetí welfare state výrazně proměnily. Nárůst veřejných výdajů, který vede k tvorbě strukturálních deficitů, byl zapříčiněn narůstající nezaměstnaností, demografickým stárnutím populace a rigidním trhem práce, jenž vedl k vysokým cenám práce. Zásadní je generační segmentace, která se projevuje ve vysoké míře nezaměstnaných mladých lidí. Všechny tyto faktory přispívají k nárůstu výdajů na sociální politiku, která je dalším determinantem nárůstu veřejných výdajů. Z obrázku číslo jedna vyplývá, že takovýto welfare state je z důvodu růstu veřejných financí dlouhodobě neudržitelný.

Obr. 1 Welfare state od 90. let
Zdroj: vlastní zpracování na základě Potužákové, 2012.

3.4 Typologie welfare state

Jak již bylo v předchozí části práce zmíněno, definice základního pojmu welfare state je nesmírně obtížná, jelikož typů welfare režimů existuje celá řada. Napříč všemi zeměmi se jednotlivé druhy welfare state odlišují rozsahem, zvolenou institucionální strukturou a způsobem financování vybraného systému, ačkoliv všechny osoby jsou zajišťovány proti stejným rizikům.

Základní pojem – welfare state, je ve své podstatě hodně univerzální a velkým přínosem typologií je, že slouží k bližšímu vymezení a rozsáhlou, spletitou sítí jednotlivých typů tak lze na základě typologizace sdružit podle určitých podobností. Nevýhodou může být buď přílišná specifikace, nebo naopak typologie může být specifikována nedostatečně a vyznačuje se poté přílišnou obecností. Poměrně velké množství autorů se v průběhu druhé poloviny 20. století snažilo o vytvoření nejvhodnější možné typologie. Při samotné tvorbě každý z nich využil jiných kritérií, a proto je nutné brát také v úvahu možná zkreslení, protože právě volba kritérií ovlivňuje výslednou podobu typologie.

Samotných typologií existuje více druhů, pro účely této práce bylo vybráno několik typologií, z nichž první je označována jako jedna z nejslavnějších vůbec. Jejím tvůrcem je dánský autor Gøsta Esping-Andersen. Druhá teorie pochází od DeDekena a spíše dále rozvádí Esping-Andersenovi kategorizaci a třetí vybraná typologie je od autora Fenger, který se typologii welfare state věnoval v roce 2007.

3.4.1 Typologie dle Esping-Andersena

Tato typologie je jednou z nejvíce využívaných kategorizací welfare state vůbec. Jak uvádí Smutek (2005), právě typologie dánského autora Esping-Andersena, se nejlépe vypořádává s problematikou přílišné a na druhou stranu nedostatečné specifikace.

Gøsta Esping-Andersen ve své knize *Three Worlds od Welfare Capitalism* (1990) rozlišil tři základní typy welfare state, které později doplnil o čtvrtý typ. Při tvorbě typologie welfare režimů se Esping-Andersen řídil odpověďmi na tři základní otázky:

1. „Do jaké míry jsou služby a základní státní podpora dostupné pro občany bez nutnosti testování potřebnosti, placení pojištění nebo předkládání dokumentace o zaměstnání?“ (otázka dekomodifikace)
2. „Do jaké míry přispívá sociální a daňový systém k nerovnostem ve společnosti, k uchování existující stratifikace či k redistribuci zboží a služeb směřující k rovnosti?“ (otázka stratifikace)
3. „Do jaké míry závisí výše a vyplácení důchodu na státu, na zaměstnavatelích nebo na tržním systému; jak je rozdělena odpovědnost v poskytování sociálních služeb mezi státní a soukromé instituce?“ (otázka vztahu mezi státem a trhem, případně rodinou) (Mitchell, 2010)

Hlavními kritérii pro jeho typologii tedy byly indikátory dekomodifikace, stratifikace a vztahy mezi státem, trhem a rodinou.

„Dekomodifikace“ je velice důležitým pojmem, ale dříve než bude vysvětlen tento výraz, je nutné vymezit, co to „komodifikace“ je. Na občany je v moderní době nahlíženo jakožto na zdroj pracovní síly a pracovní síla je chápána jako zboží, se kterým lidé přicházejí na trh. Na trhu je toto zboží (komodita) distribuováno dle zákona nabídky a poptávky. I lidské potřeby se stávají zbožím, protože lidé jsou závislí na penězích, které jim plynou za nabízený výrobní faktor práce. Tímto způsobem došlo ke komodifikaci lidské práce. (Smutek, 2005)

Pod pojmem dekomodifikace se skrývá schopnost státu snižovat závislost občana na trhu práce. Stát přejímá odpovědnost za zajištění svých obyvatel, protože stát svým občanům garantuje právo neúčastnit se trhu práce, aniž by byla vážně ohrožena úroveň jejich životů. Právě stupeň dekomodifikace je dle Esping-Andersena jedním z hlavních kritérií, kterými lze rozlišit jednotlivé kategorie welfare state. Dekomodifikaci měřil Esping-Andersen pomocí náhradových poměrů a podmínek pro vyplácení výsluhové penze, nemocenských dávek a dávek v nezaměstnanosti. Tyto indikátory byly agregovány do výše skóre. Skandinávské země

dosahují nejvyššího počtu bodů, kdežto anglo-saské státy nejnižšího skóre. (Mitchell, 2010)

Dalším kritériem je míra „stratifikace“ neboli sociální nerovnosti ve společnosti, kterou můžeme v určité podobě nalézt v každé společnosti. Esping-Andersen se v rámci vytvořených typů welfare state zaměřil na intenzitu využívání redistribuce a principů solidarity a univerzality ve společnosti. Míra stratifikace byla měřena pomocí indikátorů korporativismu, univerzalizmu, požadavků na testování příjmů, výše soukromých výdajů na zdravotní péči a rovnosti přístupu k sociálním dávkám.

Vztah mezi trhem a státem byl znázorněn na základě poměru příspěvků (soukromých a státních) do penzijního systému.

Tab. 3 Typy welfare state dle Esping-Andersena

Typ welfare state dle Esping-Andersena	Kritérium dekomodifikace	Kritérium stratifikace
1. Liberální	Nízká úroveň	Tržní diferenciací welfare
2. Konzervativní	Střední úroveň	Sociální dávky závislé na předchozích výdělích a společenském statusu
3. Sociálně-demokratický	Vysoká úroveň	Univerzální dávky a vysoký stupeň rovnosti

Zdroj: Smutek, 2005 – upraveno.

1. Liberální typ welfare režimu

Liberální typ má své kořeny v klasické politické ekonomii, která se vyznačovala samoregulační schopností trhu. Potřeby obyvatel jsou v tomto welfare režimu uspokojovány skrze rodinu a trh. Státní intervence v sociální oblasti jsou minimální a systém je postaven na primární funkci zdrojů ze strany rodiny a trhu. Úroveň sociálních dávek je minimální se zaměřením na základní existenční potřeby a sociální dávky bývají obvykle příjmově testovány. Míra dekomodifikace je minimální, protože welfare většiny obyvatel závisí na trhu. Redistribuce ve společnosti je taktéž minimální. Typickými představiteli jsou USA, Kanada, Austrálie či Velká Británie. (Večeřa, 1996; Mitchell, 2010)

2. Konzervativní typ welfare režimu

Konzervativní či korporativistický typ welfare state je jedním z nejstarších modelů a vyznačuje se silnou rolí státu. Stát zde nahrazuje trh jakožto zdroj sociálního zabezpečení. Sociální dávky jsou závislé na době pojištění a výši odváděných příspěvků. Povinnost péče o děti mají primárně na starosti rodiny. Konzervativní typ vychází z církevního učení a v tomto systému je podporována tradiční dělba rolí muže a ženy. Za představitele druhého welfare režimu bývají označovány státy jako Německo, Rakousko či Nizozemí.

3. Sociálně-demokratický typ welfare režimu

Tento typ welfare state je založen na principu univerzalizmu, solidarity, vysokého stupně dekomodifikace a plné zaměstnanosti. Stát výrazně zasahuje do fungování tržního mechanismu a to nejen v oblasti redistribuce, ale i alokace zdrojů. Vysoké zdanění populace, aktivní politika zaměstnanosti, vysoká participace žen na trhu práce a štedrá sociální politika je dalšími charakteristikami sociálně-demokratického welfare režimu. Sociální demokraté chtěli dosáhnout co nejvyššího standardu pro všechny obyvatele a ne zajištění minimálního standardu pro všechny vrstvy obyvatel, jak tomu bylo v ostatních welfare režimech. Zcela jednoznačně můžeme jako představitele sociálně-demokratického welfare režimu označit Švédsko a Norsko.

Po vytvoření tří základních typů welfare state byla Esping-Andersenova práce nejen předmětem chvály, ale i kritiky. Někteří z autorů poukazovali na fakt, že Esping-Andersenova analýza je závislá na autorově úsudku a že jižní státy Evropy nelze zařadit do žádného ze tří vytvořených welfare state typů. V roce 1999 se v jeho díle *Social Foundations of Postindustrial Economies* vyskytuje nové kritérium – pojem defamilializace, který ukazuje, do jaké míry přebírá stát nebo trh zodpovědnost od rodiny za péči o rodinné příslušníky a domácí práce. Defamilializace byla měřena pomocí čtyř indikátorů: státními výdaji na služby pro rodiny jako podíl na HDP, hodnotou finančních příspěvků a úlev na daních pro rodiny s dětmi, existencí a dostupností služeb péče o děti a existencí a dostupností domácí péče o seniory. Esping-Andersen pomocí kritéria defamilializace vytvořil tři welfare režimy shodné s původními, a navíc prorodinně orientovaný typ, který bývá označován také jakožto duální, rudimentární, jihoevropský nebo postsocialistický model. (Smutek, 2005; Michell, 2010)

4. Duální typ welfare režimu

Jedná se o typ podobný režimu konzervativnímu (podobnost lze spatřit v důchodovém systému a systému pojištění v nezaměstnanosti, který je financován skrze pojištění z příjmů ze zaměstnání) i sociálně-demokratickému (kdy zdravotní péče a vzdělání je financována z vybraných daní). Jistou podobnost lze spatřit i s liberálním typem a to v oblasti nízké míry sociálního zabezpečení příjmově podprůměrných rodin, ale odlišnost je spatřována ve zdrojích welfare. Duální typ welfare state je založen na pomoci rodiny. Rozvětvená rodina zde zastává dominantní sociální pozici. Rodinné kontakty ulehčují získání zaměstnání, poskytují oporu v nezaměstnanosti, ale i ve stáří. Nejlépe se daný typ hodí na Evropské jižní státy jakožto Itálie, Řecko či Španělsko.

3.4.2 Typologie dle DeDekena

Další autor přímo navazuje na typologii vytvořenou Espik-Andersenem. Aplikací typologie dánského autora na socialistické režimy, tedy především na země střední a východní Evropy, vytvořil další typ welfare state, který lze považovat za pátý typ welfare state, založený na kritériích dekomodifikace, stratifikace a na vztazích mezi státem, rodinou a trhem. Dle DeDekena socialistické země střední a východní

Evropy využívaly kombinaci sociálně-demokratického a korporativistického režimu. DeDeken tak definoval „leninský typ“ welfare state.

Nově definovaný typ welfare state se vyznačoval občanskou solidaritou, ale pouze pro státní zaměstnance. Socialistické režimy vytvořily takovou soustavu sociálního zabezpečení, která byla založena na statusové solidaritě státních zaměstnanců – což tedy znamená, že možnost získat sociální dávky byla podmíněna. Jiné statusové vrstvy, jakožto soukromí podnikatelé, byli z tohoto systému solidarity vyloučeni.

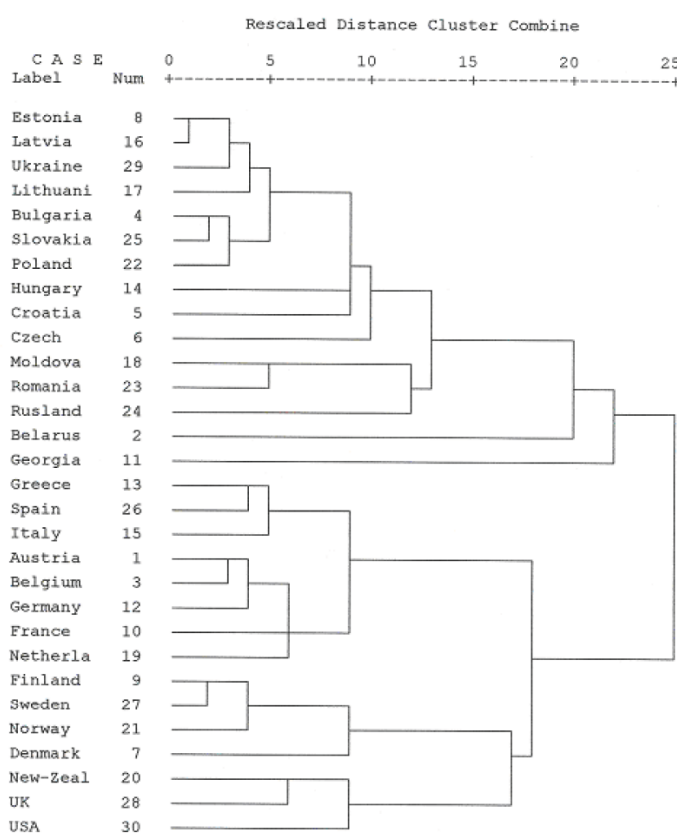
3.4.3 Typologie dle Fegera

Z typologií welfare state dle Esping-Andersena je zřejmé, že se jedná spíše o modely, které nefungují v žádném státě ideálně. Jednotlivé charakteristiky jsou formulovány poměrně široce a lze říci, že tím, co nejvíce determinuje model welfare state v každém státě, je historický vývoj koncepce sociální ochrany. Zařadit Českou republiku do Esping-Andersenových typologií je ale i přes poměrně širokou formulaci dosti obtížné. S problematikou zařazení se ale setkávají všechny státy střední a východní Evropy. Tyto státy vykazují určité podobnosti především v následujících prvcích:

- Komunistické minulosti, kde v podmínkách řízeného hospodářství bylo zabezpečení občana neoddelitelnou součástí rozdělovací politiky, státy se setkávaly s potřebou rychlé demokratizace společnosti, zavedením sociálního pojištění, odstátněním – privatizací a decentralizací;
- Nutnosti reformy konceptu welfare state při přechodu z řízené ekonomiky k tržnímu hospodářství ve velice krátkém čase;
- Nevůle ze strany občanů něco měnit v oblasti sociální ochrany, protože populace byla a je zvyklá, že o vše se postará stát, přetrvává zde tedy problém s tradicemi;
- Vstup do mezinárodních organizací. (Koldinská, 2011)

Fenger na základě shlukové analýzy rozlišil šest typů welfare state režimů. Konzervativně-korporativistický typ je vhodný pro státy Rakousko, Německo, Řecko, Itálie, Nizozemsko či Španělsko, které tvoří určitý podtyp korporativistického modelu. Typická je pro tyto státy nízká participace žen na trhu práce, vyšší důraz je kladen na odvody ze sociálního pojištění než na daňové příjmy, redistribuce příjmů je spíše mírná a nezaměstnanost je poměrně vysoká. Druhý model vzešlý ze shlukové analýzy dle Fengerova je sociálně-demokratický typ welfare state, do kterého spadají státy Finsko, Dánsko, Norsko a Švédsko, pro něž je typické vysoké zdanění a vysoká míra redistribuce, vysoká kvalita života a taktéž obdobně vysoká důvěra občanů v politický systém. Jakožto třetí typ welfare state stanovil Fenger liberální typ, který je typický pro země jako Velká Británie, Nový Zéland či USA. Liberální typ se vyznačuje vysokou nerovností v příjmech, nízkou úrovní veřejných výdajů jakožto výdajů na sociální oblast. V postkomunistických zemích je dále možné dle Fengerova rozlišit tři typy modelů: první skupinu tvoří bývalé země Sovětského sva-

zu jako jsou například Rusko, Bělorusko, Ukrajina, Litva, Lotyšsko, Estonsko, které se podobají konzervativnímu typu států, ale dle Fengerovy analýzy u nich lze pozorovat velké rozdíly v sociální situaci a úrovni důvěry, druhou skupinu tvoří země centrální a východní Evropy, která zahrnuje státy jako je Polsko, Česká republika, Maďarsko, Slovensko, Bulharsko a Chorvatsko. Tyto země vykazují více uvolněný ekonomický rozvoj v posledních letech, také úroveň blahobytu je zde vyšší než u států první skupiny, což se odráží v indikátorech dětské úmrtnosti a průměrné délky života. Tyto státy jsou taktéž také více rovnostářské. Poslední skupinu tvoří rozvojové země, jako jsou Gruzie, Rumunsko a Moldavsko – proměnné v těchto zemích stále zůstávaly za úrovní ostatních zemí, výrazná byla především vysoká kojenecká úmrtnost a nízká délka života. (Fenger, 2007)

Obr. 2 Hierarchická shluková analýza
Zdroj: Fenger, 2007.

3.5 Sociální politika a systém sociální ochrany v ČR

První část této kapitoly je věnována vývoji sociální politiky od 90. let na území České republiky a aktuálnímu pojetí systému sociální ochrany. V rámci sociální politiky budu v této práci dále rozpracovávat oblasti týkající se politiky zaměstnanosti, penzijního systému, rodinné politiky a systému vzdělávání v obecné rovině.

3.5.1 Vývoj sociální politiky od počátku 90. let na území České republiky

Jedním ze zásadních determinantů formujících podobu welfare state je sociální politika daného státu. V této části práce je navázáno na kapitulu vývoje systémů sociální ochrany na území České republiky, která byla rozpracována v části práce věnované historickým východiskům welfare state.

Vývoj sociální politiky po roce 1989 byl zásadně ovlivněn v prvních letech transformace. Zcela přelomový byl pro systém sociální ochrany v České republice rok 1991 a právní úprava, která byla v tomto roce přijata. Došlo zejména k narovnání právní úpravy zaměstnanosti, která byla v éře socialismu značně pokřivena.

V roce 1991 byl přijat zákon č. 1 o zaměstnanosti, který zavedl státní politiku zaměstnanosti, kterou prováděly úřady práce. Taktéž byl v oblasti pracovního práva přijat zákon č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání, který konečně umožňoval skutečný sociální dialog. Další potřebnou právní oporu tvořily zákony č. 463/1991 Sb., o životním minimu, č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, které vytvářely již zmiňovanou tzv. Záchranou sociální sít'. (Koldinská, 2013)

Zásadní proměnou prošla v roce 1991 také oblast zdravotního pojištění. Systém všeobecného zdravotního pojištění (upravený zákonem č. 550/1991 Sb.) byl vystavěn na zcela novém principu. V systému stály zdravotní pojišťovny jakožto právnické osoby na státu nezávislé. Dominantní postavení v tomto systému získala Všeobecná zdravotní pojišťovna, která přestala být financována ze státního rozpočtu a začala jakožto veřejnoprávní instituce sama hospodařit s veřejnými zdroji. V roce 1993 se na trhu pohybovalo 27 pojišťoven. Koncept byl ale poměrně nešťastně zvolen, protože došlo k výraznému nárůstu nabídky i poptávky po zdravotních službách, ale nedostatečně rostla výše vybraného pojistného. Ve vztahu k poskytovatelům zdravotních služeb byly pojišťovny v platební neschopnosti, a tím došlo především k zadlužení nemocnic. Následkem toho došlo k zániku celé řady veřejnoprávních pojišťoven. (Kotous, 2013)

Zatímco oblast zdravotního pojištění prošla radikální proměnou, v původním systému důchodového zabezpečení zásadní změna nepřišla. Základní podobu důchodového systému vymezoval zákon o důchodovém pojištění (z. č. 155/1995 Sb.), který zavedl systém důchodového pojištění, a který byl doplněn o z. č. 47/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. V roce 1995 taktéž vznikl nový systém státní podpory (upravený z. č. 117/1995 Sb.), který zabezpečoval především rodiny s dětmi adresnými či plošnými dávkami a který zcelil dosud roztříštěnou právní úpravu státních příspěvků pro rodiny s dětmi.

Druhá reformní vlna v oblasti sociální ochrany nastala již v novodobé české historii v roce 2006. V tomto reformním roce byly přijaty následující zákony: zákon o sociálních službách (z. č. 108/2006 Sb.), o pomoci v hmotné nouzi (z. č. 111/2006 Sb.), o úrazovém pojištění (z. č. 266/2006 Sb.), o nemocenském pojištění (z. č. 187/2006 Sb.) a nový zákoník práce (z. č. 262/2006 Sb.).

Tato druhá reformní vlna byla ještě v roce 2011 doplněna o další právní předpisy. Jednalo se o zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, který vytvořil třípilířový systém, ten byl ale v roce 2015 značně upraven (zákonem č. 163/2015 Sb.) na systém dvoupilířový. Důchodovou reformu v roce 2011 doplnil ještě zákon

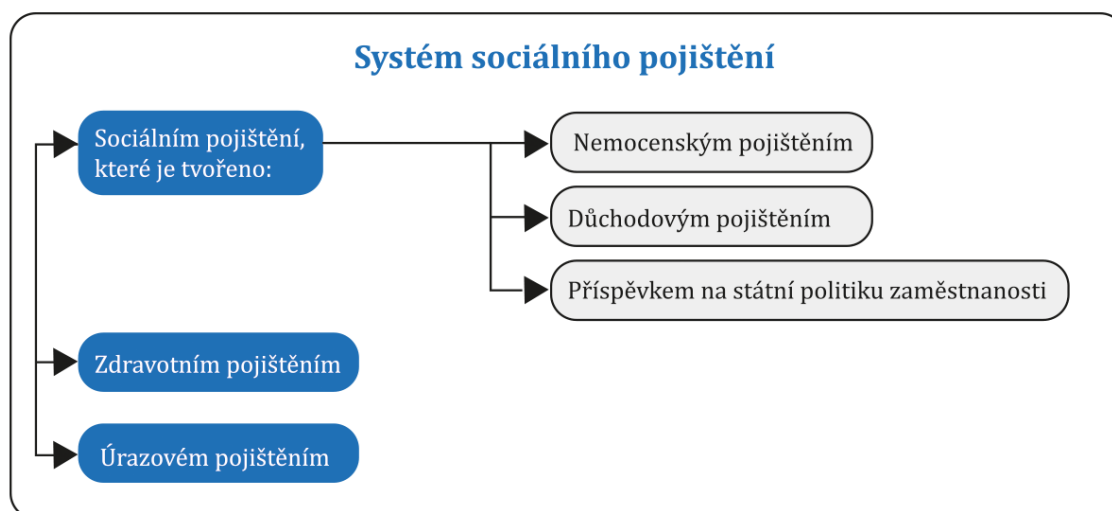
č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření. Další zákony přijaté v roce 2011 se dotýkaly oblasti zdravotnictví a oblasti sociální pomoci. Reforma oblasti zdravotnictví byla doplněna o zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování a z. č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. V oblasti sociální pomoci byl zaveden z. č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

3.5.2 System sociální ochrany

Původní systém sociálního zabezpečení byl v rámci transformačního procesu na počátku 90. let přetvořen na tzv. systém sociální ochrany. Byly vybudovány tři pomyslné pilíře – tři systémy, o které se systém sociální ochrany opírá. Hlavní rozdíl mezi jednotlivými pilíři/systémy spočívají v odlišném způsobu financování vyplácených dávek, organizačním uzpůsobení a tkví zejména v tom, jakou sociální událost daný pilíř řeší. Tento tří-pilířový systém je značně spleťtý a opírá se o různé právní předpisy. Pro větší přehlednost slouží jednotlivá schémata.

1. System sociálního pojištění

Jak již samotný název prvního pilíře napovídá, v rámci tohoto systému se řeší především stanovené sociální události, na které se může občan dopředu pomocí pojištění připravit. Tento systém je financován z vybraného pojistného, které platí osoby samostatně výdělečně činné, zaměstnanec i zaměstnavatel. V rámci tohoto systému hovoříme o:

Zdroj: vlastní zpracování

2. System sociální podpory – státního zaopatření

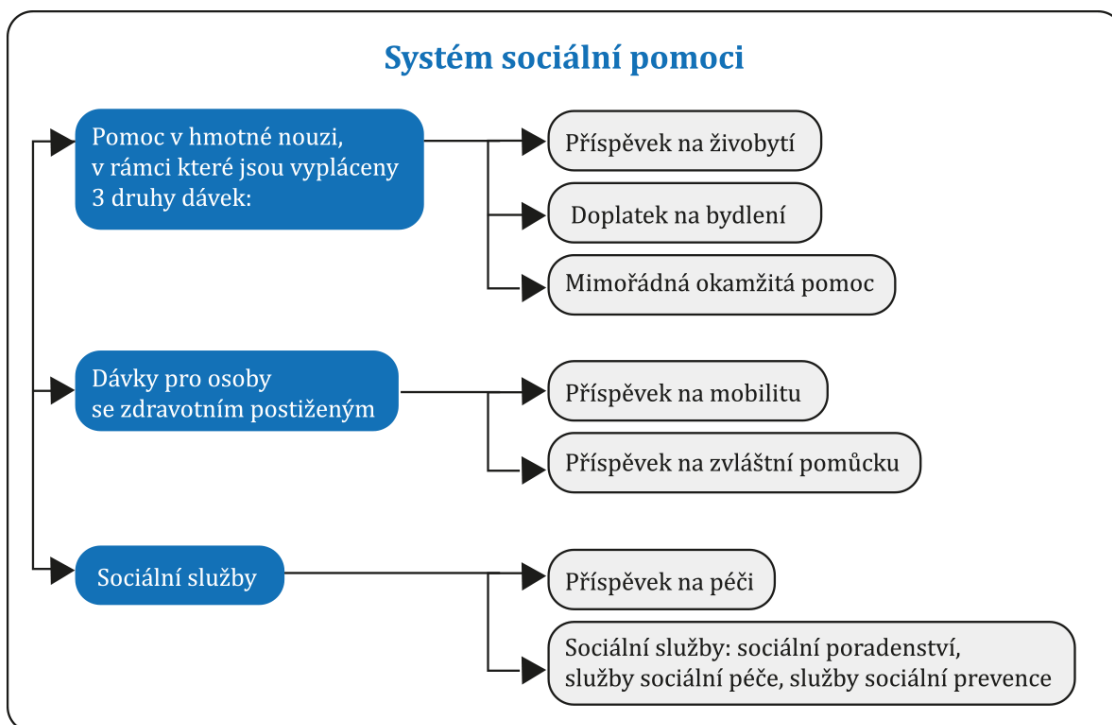
System sociální podpory řeší sociální události, které byly na základě společenského konsenzu vyhodnoceny jakožto oblasti vhodné podpory ve formě peněžních dávek. System je postaven na prvku solidarity mezi občany, je hrazen z veřejných zdrojů. Dávky jsou vypláceny prostřednictvím okresních úřadů. V rámci tohoto systému jsou finanční prostředky vypláceny na základě výši příjmů – důležitá je zde výše tzv. životního a existenčního minima a rozlišují se dávky:

Zdroj: vlastní zpracování

3. Systém sociální pomoci

Poslední pomyslný pilíř slouží k ochraně občanů, kteří se dostali do obtížných sociálních situací. Jedná se o nenáročný systém, který je vždy hodnocen případ od případu v rámci správního řízení. Sociální pomoc je možno poskytnout ve formě sociální služby, nebo ve formě dávek sociální pomoci. V rámci pilíře sociální pomoci, je možno setkat se s:

Zdroj: vlastní zpracování

3.6 Finanční gramotnost

Otázka sociální ochrany obyvatelstva nabírala v historii na intenzitě obzvláště v dobách, kdy se národní hospodářství či celý svět ocitaly v krizi. Ať už se jednalo o Velkou hospodářskou krizi z roku 1929, která se zcela nesmazatelně zapsala do historie, či novodobou ekonomickou krizi, která Evropu postihla na konci prvního desetiletí 21. století, každá krize je v konečném důsledku propojena s obdobím nedůvěry na trzích, útlumem ekonomiky, což je většinou doprovázeno nárůstem nezaměstnanosti. S rostoucí nezaměstnaností jde často ruku v ruce otázka existenčního přežití.

Různá pojetí welfare state garantují obyvatelům různou míru sociální ochrany v případě nenadálé těžké životní situace v životě občana. Různá kombinace zdrojů welfare (od jedince a rodiny, státu, trhu, neziskových organizací) ale není jediným důležitým prvkem, který ovlivňuje sociální pozici jedince. Za důležitý prvek hospodářské i finanční stability země a potažmo jedinců ve společnosti je považována finanční gramotnost obyvatelstva. Aby byl člověk schopen postarat se sám o sebe, je nutná určitá míra znalostí dnešního světa. Někteří lidé se dnes dostávají do existenčních problémů právě díky malé finanční gramotnosti. Finanční gramotnost lze tedy považovat za jeden ze základních prvků ochrany před předlužením jedince i jakožto prevenci proti sociální exkluzi.

3.6.1 Definice finanční gramotnosti

Pojem finanční gramotnost je velice široký a způsobů jeho vymezení existuje celá řada. Jak uvádí Národní strategie finančního vzdělávání „*Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.*“ (Hesová, 2011)

Do finanční gramotnosti jsou zařazovány určité vzájemně se prolínající okruhy, kterým by finančně vzdělaný občan měl rozumět. Jedná se o složky:

- Peněžní, kdy jsou osoby schopny spravovat hotovostní i bezhotovostní prostředky;
- Cenové, kdy se osoba orientuje v cenové nabídce na trhu a inflaci;
- Rozpočtové, kdy je osoba schopna vést finanční rozpočet, stanovovat cíle a alokovat zdroje;
- Numerické, kdy je osoba schopna využít numerických úkonů při svém rozhodování o alokování zdrojů;
- Informační, kdy je osoba schopna vyhledat a vyhodnotit relevantní informace;
- Právní, kdy je osoba schopna orientovat se v právním systému, zná svá práva a povinnosti.

4 Pojetí welfare state v České republice

V Evropě došlo v posledním století k výraznému pokroku v oblasti ekonomické integrace – byl vytvořen jednotný vnitřní trh, Česká republika v roce 2004 vstoupila do Evropské unie a rozšířila tak společně s dalšími státy střední a východní Evropy počet členských států. Rovněž na území Evropy došlo k vytvoření Hospodářské a měnové unie. V regionu zemí střední a východní Evropy se za posledních dvacet let odehrály významné zvraty a Česká republika po roce 1989 v rámci transformačního procesu prodělala rozsáhlé změny i v oblasti sociální politiky.

Jak již bylo v teoretickém exkurzu zmíněno, typologie jednotlivých welfare state nejsou a nebudou nikdy pro daný stát dokonalé – pro některý stát jsou příliš určité, nebo naopak neurčité, ale skrze prvky podobnosti existuje snaha shluknout jednotlivé státy do určitých skupin, ačkoliv každý stát pojímá svůj welfare state jedinečně.

Česká republika i další postsocialistické státy vykazují určité anomálie (Therborn, in Musil, Suda, 2000), kvůli kterým jsou do tradiční Esping-Andersenovy typologie těžce zařaditelné. Možnou alternativou je typologie vytvořená Fengerem, jež specifické faktory spojené se socialistickou historií zahrnuje. Dle Fengerovy typologie se Česká republika řadí do druhé skupiny postsocialistických zemí, která je tvořena státy Bulharskem, Chorvatskem a státy tzv. Visegrádské čtyřky – Slovenskem, Maďarskem, Polskem a právě ČR.

Hlavním cílem této práce je na základě sekundárních dat ukázat, jaké je pojetí welfare state v České republice, a vzápětí představený systém welfare state vyhodnotit z hlediska jeho funkčnosti.

Nejdříve budou v socioekonomické analýze České republiky představeny základní charakteristiky, které jsou důležité pro vývoj velikosti veřejných výdajů rovněž jako pro pojetí sociální politiky. Socioekonomická analýza bude na závěr doplněna o mezinárodní srovnání České republiky s ostatními evropskými zeměmi. Tato část práce bude zaměřena na komparaci vybraných ukazatelů národního hospodářství.

Další část tohoto oddílu práce je věnována krizi welfare state a tato část práce je doplněna o alternativní pojetí welfare state ve smyslu workfare state a jeho možné aplikaci v České republice.

Následující část vlastní práce bude detailněji zaměřena na vybrané systémy sociální politiky České republiky. Bude provedeno vyhodnocení fungování nastaveného systému, výše finančních prostředků, která je do jednotlivých oblastí sociálních politik směřována a dopadu jaký to má na občany. Na tomto základě budou identifikovány problematické oblasti vhodné k modernizaci.

Následně se zaměřím na výzkumnou otázku položenou při tvorbě této práce, která souvisí s chováním obyvatel a výší vynaložených veřejných prostředků. Toto téma je propojeno s finanční gramotností obyvatel.

Další část práce bude poskytovat možné návrhy, jakým způsobem lze řešit či modernizovat problematické pojetí nastaveného systému.

4.1 Socioekonomická analýza České republiky

Jak je vysloveně stanoveno v Ústavě České republiky, Česká republika je jednotný, svrchovaný a demokratický právní stát, jenž je založen na úctě k právům a svobodám člověka a občana (Poslanecká sněmovna parlamentu ČR, 2016). Naši zemi lze taktéž charakterizovat jako malou otevřenou ekonomiku, která je navázána především na ekonomiku německou. Od 1. ledna roku 1993 jsme se stali samostatným, vnitrozemským státem s rozlohou 78 865 km², jenž je obklopen čtyřmi sousedními státy – Německem (s nímž je společná státní hranice nejdelší a činí 810,7 km), Polskem (s délkou státních hranic 795,5 km), Slovenskem (kde společná státní hranice měří 251,8 km) a Rakouskem (kde státní hranice činí 460,3 km). (Český statistický úřad, 2016)

Česká republika je od 1. ledna 2000 územně uspořádána do 14 krajů včetně hlavního města Prahy, které je samostatným krajem. Mezi zásadní charakteristiky patří demografická struktura obyvatel a vybrané ukazatele národního hospodářství.

4.1.1 Demografická hlediska sociální politiky v České republice

Věda o obyvatelstvu, která se zabývá jeho početností, strukturou a procesy, se nazývá demografie. Sociální politika musí respektovat nejen ekonomické ale i demografické procesy, protože je nutné znát předem, kolik občanů se bude na dané politice podílet a rovněž kolik finančních prostředků bude při realizaci sociálních opatření zapotřebí. Mezi hlavní demografické ukazatele patří:

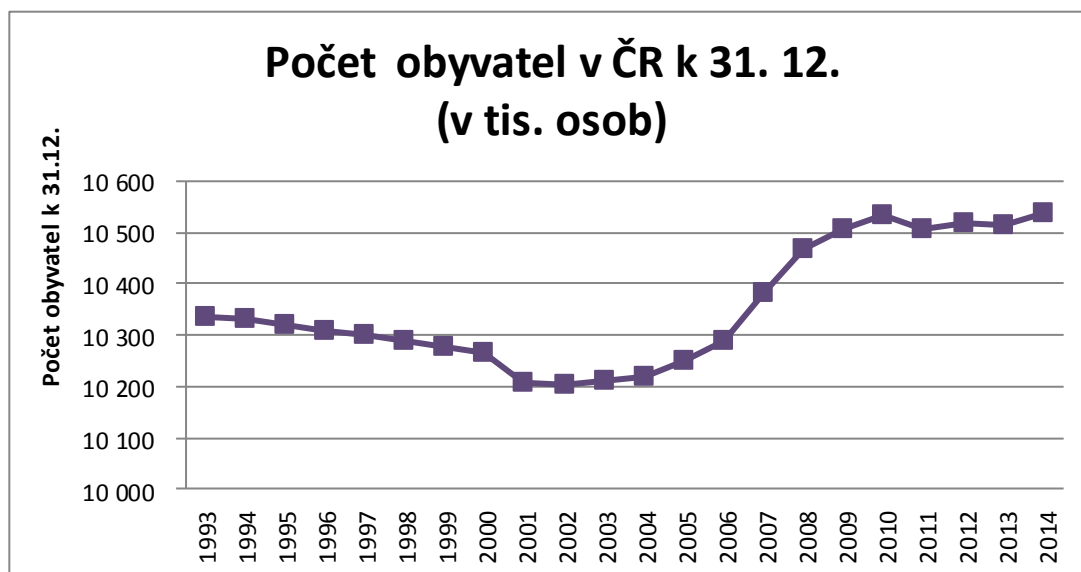
- Počet obyvatel celkem a v produktivním věku;
- střední délka života (nebo také naděje dožití, udávající počet let, které může prožít osoba právě x-letá);
- živě narození, zemřelí a jejich přirozený přírůstek nebo úbytek;
- sňatečnost, rozvodovost;
- kojenecká úmrtnost (což je počet zemřelých dětí před dosažením prvního roku na jeden tisíc živě narozených dětí) a potratovost.

Jak uvádí data na Eurostatu, počet obyvatel České republiky stoupl z 9 637 840 osob v roce 1960 na 10 325 697 obyvatel v roce 1993 – došlo tedy k nárůstu obyvatel o 7,13 % za zhruba 40 let.

Z dat Českého statistického úřadu lze zjistit nejnovější údaje o obyvatelstvu a to k datu 30. září roku 2015, kdy měla Česká republika přesně **10 546 120** obyvatel. (Český statistický úřad, 2016) Jak ukazuje obrázek číslo 3³, na území České republiky došlo od roku 1993 do roku 2014 k nárůstu obyvatelstva. Tento nárůst počtu obyvatel je ale zapříčiněn především migrací, čemuž odpovídají údaje o počtu živě narozených a zemřelých osob. Taktéž, jak uvádí Kotous (2013), u původního českého obyvatelstva se přirozený růst zastavil v roce 1994.

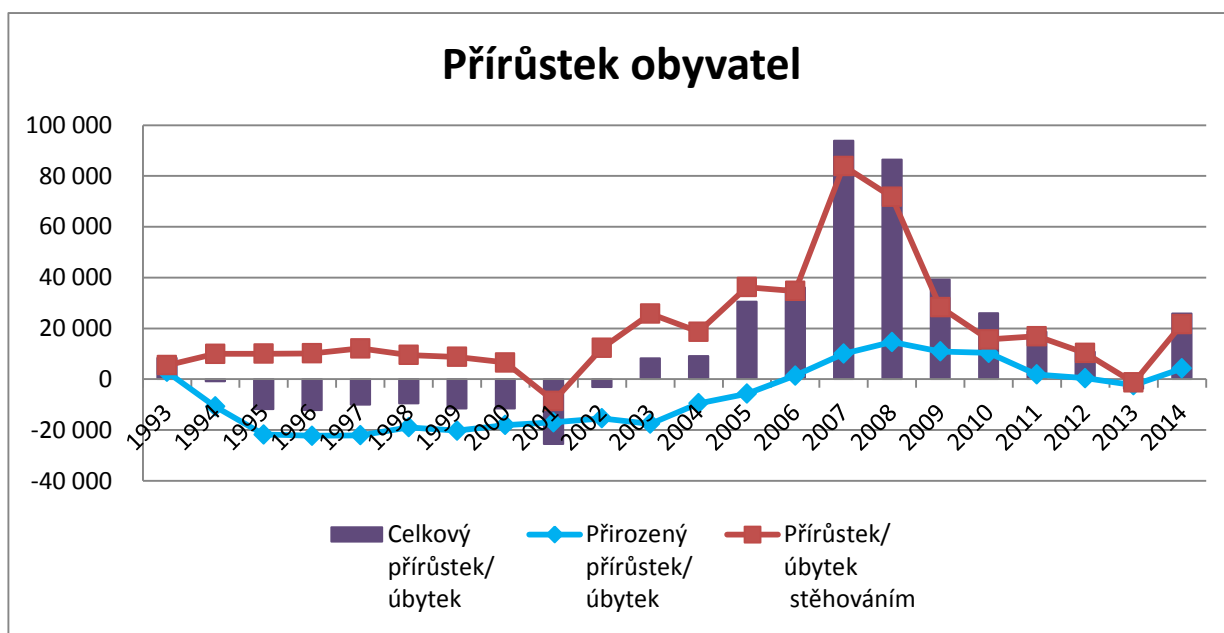
³ Údaj je udáván v tisících osob.

Obr. 3 Počet obyvatel v ČR k 31.12. (v tis. osob)
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Obrázek čtvrtý – znázorňující přírůstek obyvatel, byl vytvořen ze tří různých časových řad. První časová řada ukazuje **celkový přírůstek** nebo úbytek obyvatel, druhá řada ukazuje **přirozený přírůstek**, který je ukazatelem rozdílu mezi počtem živě narozených a počtu zemřelých v letech 1993-2014. Můžeme tedy zhodnotit, že růst původního obyvatelstva se zastavil v roce 1994 a od téhož roku až do roku 2006 klesal. Od roku 2006 je vidět pozitivní trend, který ale ani z daleka nedosahuje růstu počtu obyvatel – tzv. populační vlně z 70. let. Naopak již od roku 2002 můžeme vidět **přírůstek obyvatel stěhováním** a to díky třetí časové řadě. Přírůstek/úbytek stěhováním nebo-li net migration je rozdíl mezi počtem přistěhovaných a vystěhovaných osob. Tento pozitivní trend končí mezi lety 2007 a 2008 pravděpodobně kvůli zhoršující se ekonomické situaci a jejím dopadům na trh práce. Od roku 2014 je ale pozitivní trend viděn opětovně a taktéž události poslední doby (kdy se hovoří o uprchlické⁴ krizi a Evropské státy čelí obrovskému přívalu migrujících osob) ukazují, že zvyšování počtu obyvatel díky zvyšování počtu cizinců ať již žijících legálně či nelegálně v České republice, musíme očekávat i do budoucna.

⁴ Uprchlíkem je myšlen příslušník třetí země, kterému bylo přiznáno právní postavení uprchlíka ve smyslu Ženevské úmluvy, a ten je oprávněn pobývat na území členského státu. V České republice je takováto osoba označována jakožto azylant. (z. č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů)

Obr. 4 Přírůstek obyvatel
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

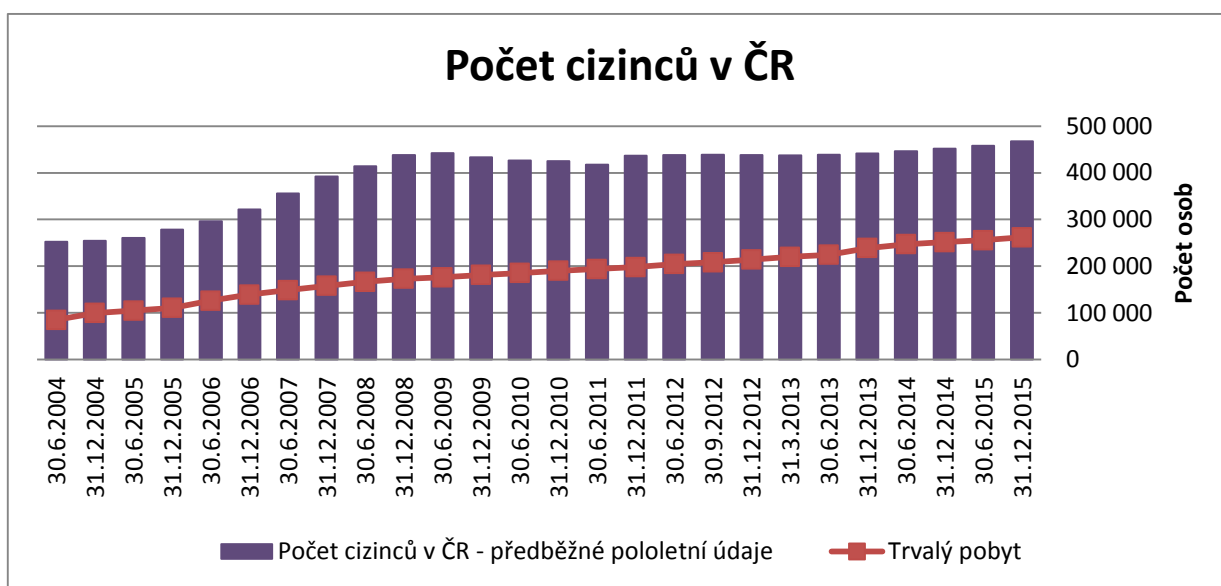
V souvislosti s aktuální problematikou velkého počtu migrujících osob je vhodné doplnit, jaký je počet cizinců⁵ v České republice. Nejaktuálnější data pochází z informativního přehledu Ministerstva vnitra České republiky k datu 31.01.2016. Cizinců ze třetích zemí se zaevidovaným povolením k pobytu na území České republiky včetně cizinců ze zemí Evropské unie, Islandu, Norska, Švýcarska i Lichtenštejnska bylo k poslednímu lednovému dni roku 2016 přesně **469 197**⁶. Následující obrázek – počet cizinců v ČR, (Český statistický úřad, 2016) zachycuje vývoj počtu cizinců v ČR od roku 2004 – tedy od doby, kdy se Česká republika stala součástí Evropské unie, do konce roku 2015. Členství v Evropské unii totiž nepřináší výhodu volného pohybu pouze českým občanům. Původní data pocházejí z Ředitelství služby cizinecké policie, byla zpracována Českým statistickým úřadem a nejsou zde zahrnuti azylanti. Z obrázku je patrné, že celkový počet cizinců se od vstupu do Evropské unie neustále zvyšuje. Vývoj počtu cizinců na území republiky má rostoucí trend, který byl více dynamický v letech 2004 – 2008. Tempo nárůstu počtu

⁵ Cizincem je dle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů myšlena fyzická osoba, která není státním občanem ČR. Jsou to tedy občané ze zemí EU nebo tzv. třetích zemí, kteří nemají státní občanství ČR. Cizinci mohou na území České republiky pobývat přechodně, trvale, jakožto žadatelé o mezinárodní ochranu, nebo jakožto držitelé uprchlického azylu. Státním příslušníkem třetí země je myšlena osoba, která není občanem Evropské unie dle článku 17 odst. 1 Smlouvy o založení Evropského společenství anebo není osobou využívající práva na volný pohyb osob, kterým ovlývají například občané Švýcarska, Norska či Islandu.

⁶ Tento údaj je udáván bez azylantů (uprchlíků).

cizinců se od roku 2008 zpomalilo, ale následně opětovně rostlo a v posledních letech je viděn rychlejší růst. Předběžné hodnoty z konce roku 2015 jsou oproti počátečnímu stavu z roku 2004 téměř dvojnásobné.

V obrázku pátém je dále uvedeno, jaké množství těchto cizinců v České republice získá oprávnění k trvalému pobytu. Tento počet osob s trvalým pobytem neustále roste. Na konci roku 2004 mělo z celkového počtu cizinců asi 39,11% povolení k trvalému pobytu. V roce 2015 mělo trvalé povolení k pobytu již 55,93% z celkového počtu cizinců v ČR. Za dvanáct let tedy došlo k nárůstu počtu osob s trvalým povolením k pobytu o 16,82 p. b. Jak ale uvádí Český statistický úřad, Česká republika i po vstupu do EU zůstala cílovou zemí především pro pracovní migraci. Největší nárůst počtu cizinců je propojen s obdobím expanze ekonomiky. Naopak období recese ekonomiky dopadalo na cizince především ze třetích zemí.

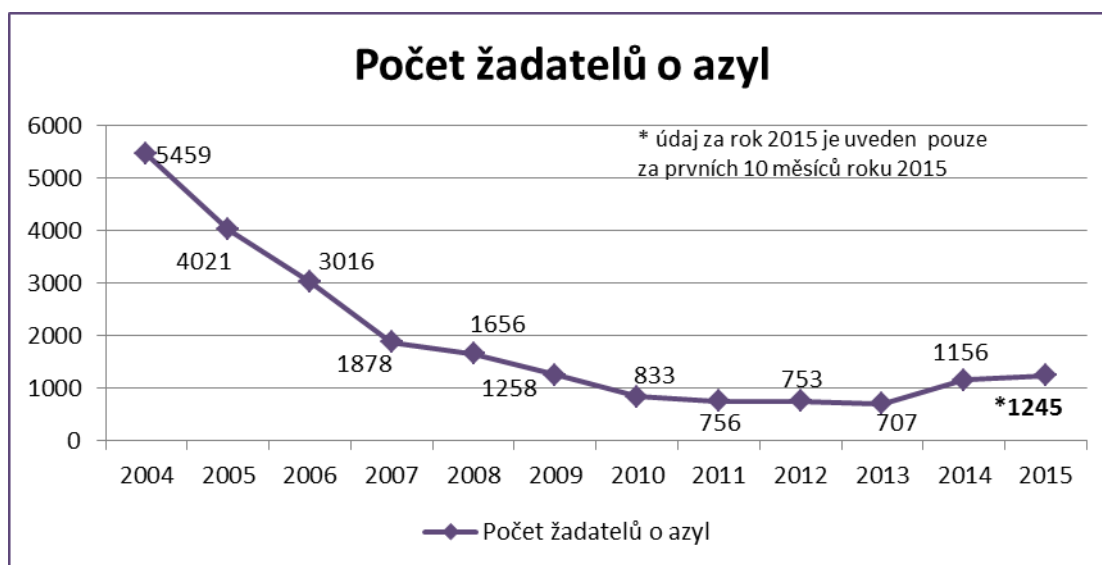

Obr. 5 Počet cizinců v ČR bez azylantů
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Česká republika od roku 2014 zaznamenala nárůst žadatelů o azyl. Ačkoliv se od vstupu ČR do Evropské unie počet žadatelů o azyl snižoval, v souvislosti s uprchlickou krizí se ukázal rostoucí trend v počtu podaných žádostí. V roce 2004 bylo podáno 5 459 žádostí, v roce 2013 – pouhých 707 žádostí, v roce 2014 to bylo již 1 156 žádostí – kde nejpočetnější skupinu žádající o azyl tvořili státní příslušníci Ukrajiny, následovaní občany Syrské arabské republiky, Vietnamu, Ruské federace a Kuby.

V roce 2015 se ale podíly zastoupených státních občanství proměnily. Ministerstvo vnitra a následně Český statistický úřad uvádí data za prvních deset měsíců roku 2015, kdy bylo podáno celkem 1 245 žádostí o azyl. Na prvním místě zůstali občané Ukrajiny, kteří podali 573 žádostí, dále následovali občané Kuby, kteří po-

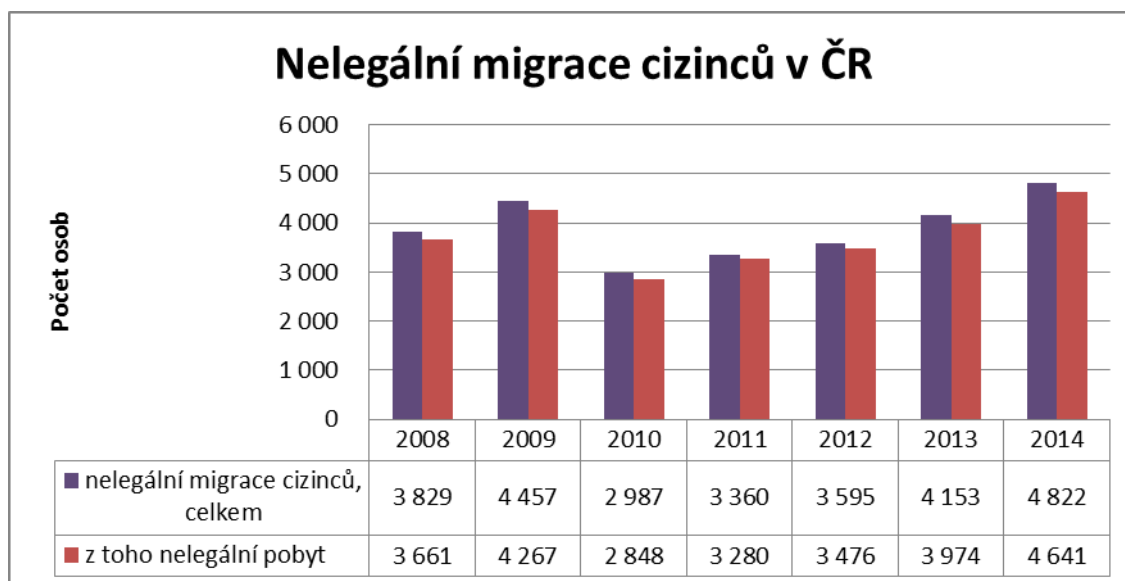
dali 120 žádostí, občané Syrské arabské republiky, jež podali 111 žádostí. Žádosti o azyl podali taktéž občané Vietnamu a Arménie, ale již v menším měřítku.

Obr. 6 Počet žadatelů o azyl v ČR

Zdroj: Český statistický úřad, 2016, Ministerstvo vnitra České republiky, 2016

Pro úplnost je možné ještě uvést vývoj nelegální migrace cizinců v České republice v letech 2008 – 2014. Vývoj není možno ukázat na delší časové řadě a to kvůli změně metodiky v roce 2008, kvůli které by nebylo možné data porovnávat. Do roku 2008 se za nelegální migraci přes státní hranice ČR považoval nedovolený přechod státní hranice ČR. Od vstupu do schengenského prostoru je sledováno nelegální překročení vnější schengenské hranice České republiky a nelegální pobyt cizinců na území České republiky.

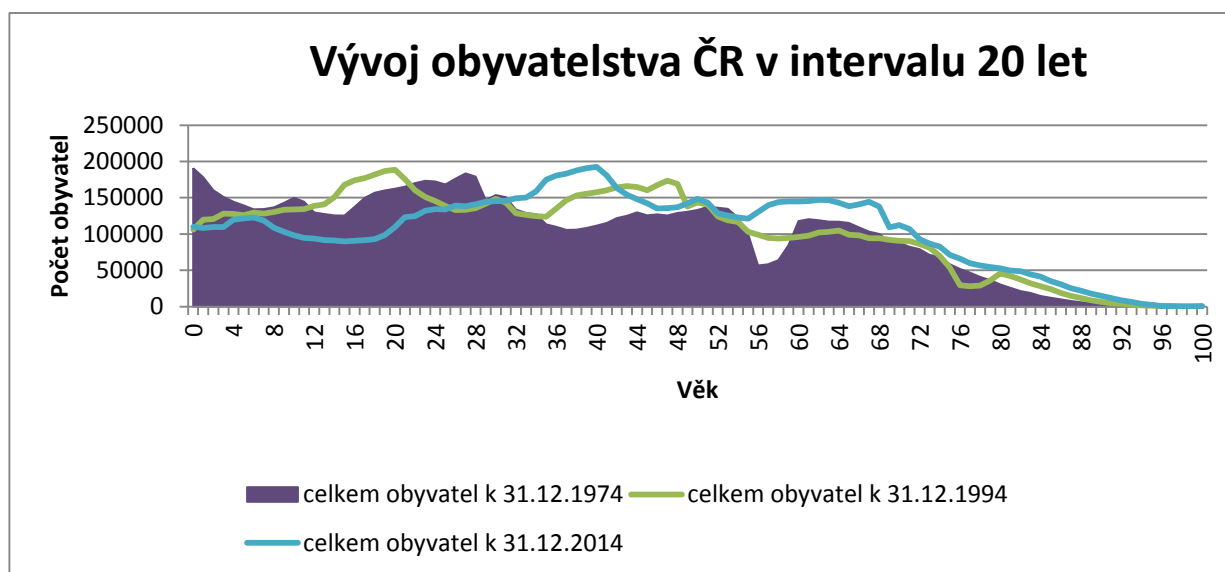
Obr. 7 Nelegální migrace cizinců v ČR
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Dále je vhodné nastínit počet obyvatel v produktivním věku – tedy tzv. ekonomicky aktivní obyvatelstvo – na celkovém počtu obyvatel, jelikož tento indikátor je důležitý pro úroveň zaměstnanosti.

Pro větší ilustraci vývoje obyvatelstva byl vytvořen graf (obrázek č. 8) s dvacetiletým intervalem mezi jednotlivými řadami udávající věkovou strukturu obyvatelstva. Základním údajem je počet obyvatelstva dle věkové struktury z roku 1974 – kde je velice pěkně vidět tehdejší populační exploze. V průběhu roku 1974 se narodilo přesně 190 876 dětí, které k 31.12.1974 nedosahovaly ještě ani věku jednoho roku. Vrchol této populační vlny je vidět v druhé časové řadě (zelené) o dvacet let později – tedy v roce 1994 – a ve třetí časové řadě (modré) o 40 let později, v roce 2014. Obyvatelstvo ve věku 0-14 let je v demografické rovině označováno jakožto mladá populace. Mezi ekonomicky aktivní obyvatelstvo se řadí obyvatelé ve věku 15-64 let a obyvatelé nad 64 let lze označit jako postproduktivní obyvatelstvo.

Z obrázku je zcela jasně vidět, že obyvatelstvo České republiky stárne – ve výhledu čtyřiceti let s největší pravděpodobností (čemuž nasvědčuje i prodlužující se délka života, nové postupy a metody ve zdravotnictví a vědě, které pozitivně ovlivňují zdraví člověka) dojde k výraznému navýšení počtu postproduktivního obyvatelstva. Tento nárůst ale nebude dostatečně podpořen nárůstem ekonomicky aktivního obyvatelstva. Současné ekonomicky aktivní obyvatelstvo bývá označováno jakožto „ztracená generace“ (počet ekonomicky aktivních obyvatel byl v roce 2014 – 7 333 136 osob), jelikož bude muset zajistit financování především starobních důchodů nejen pro postproduktivní populaci (postproduktivního obyvatelstva bylo v roce 2014 – 1 880 406 osob), ale i pro sebe samé, pokud nebudou v nejbližší době přijata opatření, která by vedla k reformě důchodového systému. Počet předproduktivního obyvatelstva činil v roce 2014 – 1 324 733 osob.

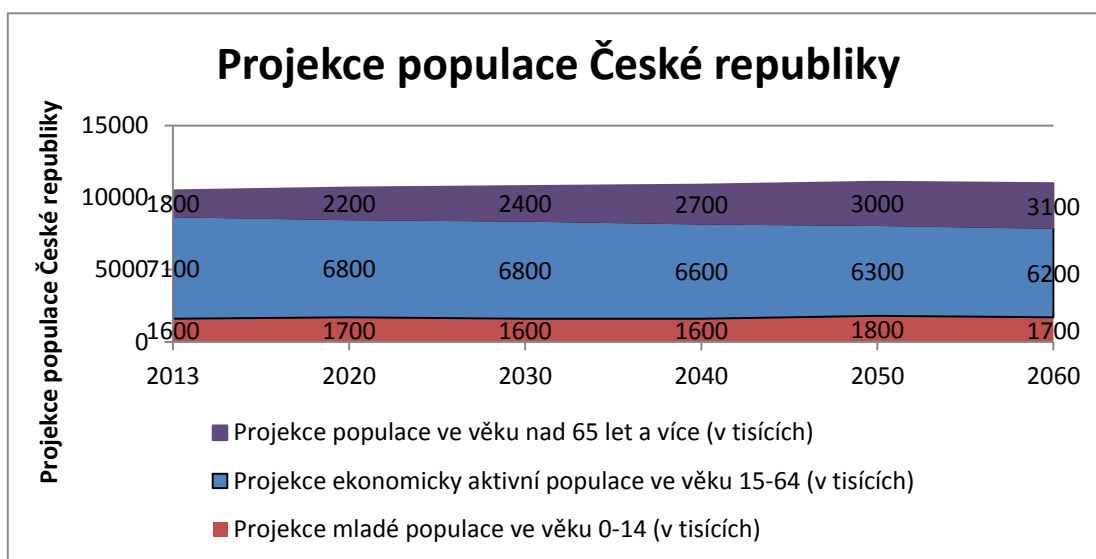

Obr. 8 Vývoj obyvatelstva ČR v intervalu 20 let

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Obrázek s názvem „projekce populace České republiky“ je grafickou interpretací dat získaných z dokumentu The 2015 Ageing Report, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs.

V grafickém provedení je vidět, že budoucí predikce předpokládá pro rok 2060 obdobný počet mladé populace – tedy zhruba stejnou úroveň počtu občanů ve věku 0-14 let – jako v soudobé historii – žádný větší výkyv zde není předpokládán (v roce 2013 bylo v ČR přesně 1 577 455 mladých osob). Znepokojivé jsou ale budoucí predikce počtu ekonomicky aktivních obyvatel, které předpovídají, že těchto obyvatel bude v roce 2060 v řádu o 900 000 méně, než tomu bylo v roce 2013 (EAO pro rok 2013 tvořilo 7 109 420 osob), a naopak bude růst počet postproduktivního obyvatelstva. Je predikován nárůst počtu postproduktivního obyvatelstva o 1 300 000 osob oproti roku 2013 (kdy bylo v České republice 1 825 544 osob ve věku 65 a více let).

Obr. 9 Projekce populace České republiky

Zdroj: Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2014.

Demografická struktura obyvatelstva České republiky nám podává nevyvratitelné informace o stárnutí populace. Počet ekonomicky aktivního obyvatelstva vůči počtu populace ve věku 65 let a více se bude do budoucna neustále snižovat. Lze tedy předpokládat, že veřejné příjmy se budou postupně snižovat, a naopak je predikován budoucí rostoucí trend veřejných výdajů s narůstajícím počtem postproduktivního obyvatelstva.

4.1.2 Vybrané ukazatele národního hospodářství

Pro dosažení blahobytu občanů je bezesporu nutné dobře fungující hospodářství země. Mezi nejzásadnější ukazatele výkonnosti ekonomiky patří hrubý domácí produkt nebo-li HDP (v angličtině GDP – Gross Domestic Product), který udává celkovou hodnotu statků a služeb, jež byly nově vytvořeny v daném období na vymezeném území, a tuto hodnotu lze vyjádřit penězi. Dále se bude tato kapitola věnovat vývoji míry inflace, jelikož péče o cenovou stabilitu je velice důležitá a ovlivňuje celou ekonomiku. Tato kapitola se bude dále zabývat mírou hrubých národních úspor a hrubou mírou úspor domácností, nezaměstnaností, saldem státního rozpočtu, státním dluhem a jeho složením. Celá tato kapitola byla zpracována dle údajů Českého statistického úřadu, České národní banky, Ministerstva financí ČR a Eurostatu.

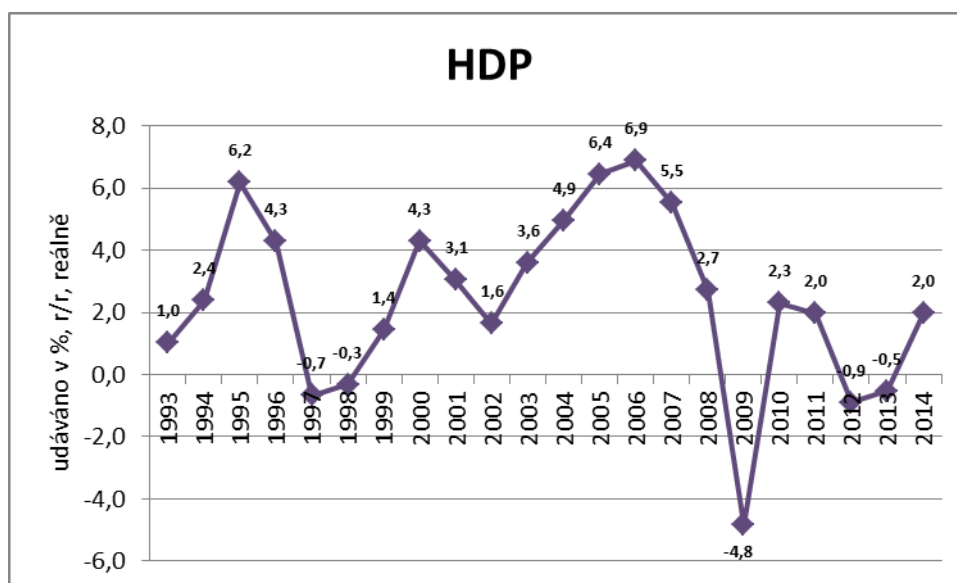
Nejdříve je vhodné nastínit vývoj ekonomiky ještě před vznikem samostatné České republiky. Když shrneme vývoj české ekonomiky po roce 1989 do roku 1992, lze jej charakterizovat jako období recese, která byla zapříčiněna především počátkem nutných celospolečenských reforem. V roce 1993 se k těmto faktorům

ještě přidala finanční nejistota zapříčiněná rozpadem České a Slovenské federativní republiky na dva samostatné státy. Na počátku 90. let byla uplatňována poměrně přísná fiskální, měnová i mzdová politika (například řada devalvací koruny, která se propadla až na hodnotu 28 Kčs/US dolar, která byla potřebná pro zavedení vnitřní směnitelnosti, cenové úpravy – odstranění záporné daně z obratu u maloobchodních cen potravin, prioritní byla monetární a fiskální makroekonomická stabilizační politika – která byla v roce 1991 striktně restriktivní, aby potlačovala silné inflační tlaky a dále začínala kupónová privatizace). Hlavním cílem prvních transformačních let nebylo dosažení ekonomického růstu ale spíše stabilizace ekonomiky a až poté se začaly projevovaly snahy dosáhnout na ekonomický růst.

Nyní se již budeme zevrubně věnovat vývoji ekonomiky České republiky a to od roku 1993 až do současnosti.

1. Hrubý domácí produkt

Následující obrázek ukazuje vývoj hrubého domácího produktu v časové řadě od roku 1993 do roku 2014, který slouží jako hlavní vodítko při popisu vývoje ekonomiky v průběhu existence samostatné České republiky.

Obr. 10 HDP České republiky v letech 1993-2014

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Rok 1993 byl rokem obratu, kdy docházelo k oživení ekonomiky a HDP vykazoval růst, také inflace se v letech 1994 i 1995 snižovala, nezaměstnanost zůstávala na poměrně nízké úrovni (hodnota registrované míry nezaměstnanosti se pohybovala kolem 3 %), státní rozpočet byl v přebytku (ačkoliv ne nijak výrazném) (vlada.cz, 2016), devizové rezervy se zvyšovaly a vývozy začínaly narůstat s tím, jak se Česku otevíraly další trhy.

V roce 1995 byl přijat devizový zákon, a byla tak zavedena plná směnitelnost české koruny. Česká republika dospěla do stavu, kdy splňovala Maastrichtská kri-

téria a zahájila jednání o vstupu do OECD⁷. Mezi transformačními ekonomikami byla kladena jako vzor, a stala se tak zajímavou ekonomikou pro zahraniční investory.

V roce 1996 se ale ekonomický růst zpomalil a to především kvůli zpřísnění monetární politiky. Česká republika jakožto zajímavá destinace pro zahraniční investory dospěla do stavu, kdy velký příliv zahraničního kapitálu vyvolával inflační tlaky. Monetární politika byla razantně zpřísněna, ale nárůst domácí poptávky nad nabídkou vedl ke stále se zvětšujícímu schodku obchodní bilance (ta zahrnuje export a import zboží a tvoří součást běžného účtu platební bilance).

V roce 1997 se ekonomika ocitla ve fázi recese. Došlo k výraznému nárůstu nezaměstnanosti, ale hlavně došlo ke spekulativnímu útoku na českou korunu, po které nebyla Česká národní banka schopna udržet stanovené flukтуаční pásmo. V důsledku těchto událostí byl zaveden plovoucí kurs české koruny. Finanční sektor v letech 1997-1998 můžeme charakterizovat jakožto problematický – v obrovském měřítku došlo k nárůstu poskytnutých úvěrů a zahraničního dluhu (jedná se o celkový zahraniční dluh, který v poměru k HDP tvořil asi 40%).

V roce 1998 vykazovala Česká republika stále záporný čistý vývoz a především finanční sektor vykazoval nestabilitu ekonomiky. Nová vláda se zaměřila na zlepšení právního prostředí, ČNB provedla snížení úrokových sazeb a povinné minimální rezervy a zpřísnila regulaci celého bankovního sektoru.

Od roku 1998 do roku 2000 lze pozorovat oživení ekonomiky. V roce 1999 a 2000 se na HDP kladně projevoval nárůst exportu zboží a také mírné oživení spotřeby domácností (na úkor výše úspor) a to díky většímu rozmachu splátkového prodeje a spotřebitelských úvěrů. V roce 1999 také Česká republika vstoupila do Severoatlantické aliance – NATO. Rok 2000 je spojen s uvolněnější fiskální politikou, sníženými úrokovými sazbami ČNB a privatizací podniků. V Česku i nadále probíhaly přípravy na vstup do EU – byl především precizován právní rámec, ale stále bylo co zlepšovat v oblasti soudnictví, veřejné správy a v boji proti korupci.

V roce 2001 a 2002 česká ekonomika stále vykazovala ekonomický růst, ale oproti minulým obdobím ekonomika dosahovala nižšího výkonu. V roce 2001 byl také ekonomický růst doprovázen výrazným nárůstem deficitu veřejných financí. Propad růstu HDP České republiky v letech 2001 a 2002 byl negativně ovlivněn nepříznivým vývojem ekonomik zemí Evropské unie – projevila se provázanost české ekonomiky na ekonomiku německou, ve které docházelo k propadu domácí poptávky, což negativně ovlivňovalo český vývoz (export). Pro exportéry bylo také problematické zhodnocování domácí měny. Dále je vhodné upozornit na poměrně nebývalý faktor poklesu růstu HDP v roce 2002, kterým se stala přírodní pohroma – povodně. Tato přírodní katastrofa negativně ovlivnila turismus v České republice, což se promítlo v bilanci služeb (bilance služeb je součástí běžného účtu platební bilance). V roce 2002 se inflace pohybovala na velmi nízké úrovni, došlo k nárůstu nezaměstnanosti, což se ale příliš neprojevilo ve spotřebě domácností.

---

⁷ OECD – (Organisation for Economic Co-Operation and Development)nebo-li Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj

Poměrně nízké úrokové sazby příliš obyvatele nemotivovaly ke tvorbě úspor a celkově docházelo k útlumu investic.

Od roku 2002 dochází k dalšímu déletrvajícím ekonomickému růstu a to až do roku 2006. Jako zlomový se pro Českou republiku jevil rok 2004, jelikož vstup do Evropské unie ovlivnil všechny oblasti života v České republice. Ekonomický růst tak byl v době ratifikace smlouvy o přijetí ČR do EU podpořen zejména zahraničními investicemi. Výdaje na konečnou spotřebu měly oproti předcházejícímu roku klesající tendenci a jejich vliv na HDP tak nebyl již tak výrazný – naopak zásadní vliv měl mezinárodní obchod (vnější nabídka i poptávka se zvýšila). Obdobný vývoj následoval v roce 2005.

V roce 2006 vykazovala ekonomika nejvyšší růstový trend, ale taktéž došlo ke zvýšení míry inflace (což bylo zapříčiněno zejména růstem cen dovozních surovin) a schodku státního rozpočtu. Následující rok (2007) se vyznačoval nejvyšší hodnotou HDP v novodobé historii. V tomto roce klesala nezaměstnanost a také se snížil schodek státního rozpočtu. Naopak narůstaly ceny potravin a energií a rovněž docházelo k růstu daní, což se odráželo v narůstající inflaci.

Rok 2008 lze označit za rok mimořádných změn. Růst HDP v roce 2008 znatelně zpomalil, k mírnému zpomalení již ale došlo v roce 2007 oproti roku 2006, kdy bylo tempo růstu ekonomiky nejvyšší. V průběhu roku 2008 docházelo k čím dál více dramatičtějšímu poklesu výkonu ekonomiky – projevil se zejména v poklesu průmyslové a stavební produkce, poklesu hrubých domácích konečných výdajů a naopak došlo k nárůstu inflace. Z důvodu propojení ekonomik se ke konci roku 2008 začal projevovat vliv celosvětové finanční krize i na výkonu české ekonomiky. Došlo ke zpomalení celosvětového obchodu, na trzích vládla nejistota a nedůvěřivost, která se přetavila v krizi likvidity a vedla k poklesu spotřeby domácností. Taktéž hrubý disponibilní důchod rostl pomaleji než v minulém roce (zde je možné hledat příčinu v repatriaci zisků). V roce 2008 se také výrazně snížila investiční aktivita firem – což se ukázalo v tvorbě hrubého kapitálu, jelikož se projevilo negativní očekávání investorů a také nedostatek finančních prostředků.

V roce 2009 se v ekonomice České republiky projevila hospodářská krize, která následovala po globální finanční krizi. Hrubý domácí produkt reálně poklesl o 4,2 % a byl doprovázen výrazným poklesem zaměstnanosti a nárůstem deficitu veřejných financí.

O rok později již ale došlo ke zlepšení vnějšího prostředí, a ačkoliv česká ekonomika stále zůstávala poznamenána strukturálními závislostmi na ekonomických cyklech dalších států, HDP v roce 2010 vzrostlo o 2,2 %. Vývoj reálné konečné spotřeby stagnoval a to především kvůli závislosti domácností i vládních institucí na stále omezeném množství finančních zdrojů.

V roce 2011, oproti předchozímu roku, HDP ještě více vzrostlo. Deficit státního rozpočtu se výrazně snížil a to díky rozpočtovým škrtům. Takováto restriktivní politika se ale zcela jasně projevila v pomalém růstu české ekonomiky a vedla k nízkým úrovním investic, které jsou jedním ze zdrojů ekonomickému růstu.

Velice přísná restriktivní politika a nízká výše investic se na české ekonomice projevila již v následujícím roce, který s sebou opět přinášel zpět recesi. Hrubý

domácí produkt v roce 2012 reálně poklesl o 1,2 %. Jedním z hlavních důvodů byla dlouhodobě nízká investiční aktivita a uplatňovaná restriktivní fiskální politika, která rovněž omezovala výdaje na investice a poskytování veřejných služeb. S prohlubováním obav o další ekonomický vývoj, domácnosti začaly omezovat své spotřební výdaje a zvyšovaly svoji ochotu finanční prostředky spořit. Propad HDP mohl být ještě dramatičtější, ale zvýšení čistého exportu o 19,7 % tomuto výraznému propadu zabránilo. Rok 2012 byl spojen s poklesem reálné mzdy (zde se projevil vliv vyšší míry inflace – 3,3 %) i produktivity práce a také s nárůstem deficitu vládního sektoru, na kterém se negativně promítly církevní restituce.

V průběhu roku 2013 se konečně česká ekonomika pozvolna dostávala z ekonomické recese. V prvním čtvrtletí roku 2013 se stále projevovaly projevy oslabené poptávky a neochota firem tvořit zásoby a stále byl znatelný pokles HDP. Recesi, ze které se Česká republika vymanila až v průběhu roku 2013, lze označit jakožto nejdelší recesi v historii České republiky. V posledním čtvrtletí zaznamenala ekonomika meziroční růst. V roce 2013 také došlo k poklesu dlouhodobé nezaměstnanosti a inflace.

Na počínající ekonomický růst v posledním čtvrtletí roku 2013 česká ekonomika v roce 2014 navázala. K ekonomickému růstu pozitivně přispěly složky domácí poptávky. Došlo ke zlepšení vnějších ekonomických vztahů (vyjádření pomocí salda běžného účtu platební bilance) a k oživení na trhu práce, kdy se projevil nárůst zaměstnanosti i mezd. Vnější rovnováha dosahovala nejlepších výsledků od roku 1993 (což bylo zapříčiněno především obchody v automobilovém průmyslu, který ovlivňuje obchodní bilanci a běžný účet platební bilance pak vykazoval přebytek). Co je poměrně nepříznivým faktorem, je nerovnovážený stav přímých investic. Neustále dochází ke zvyšování nepoměru mezi zisky repatriovanými do zemí zahraničních investorů oproti zisku, který je v České republice opětovně investován. V roce 2014 se rovněž ČNB uchýlila k intervenci, kdy česká koruna v důsledku rozhodnutí ČNB oslabila, jelikož zde panovaly obavy před deflací – průměrná roční míra inflace v roce 2014 dosahovala hodnoty 0,4 %.

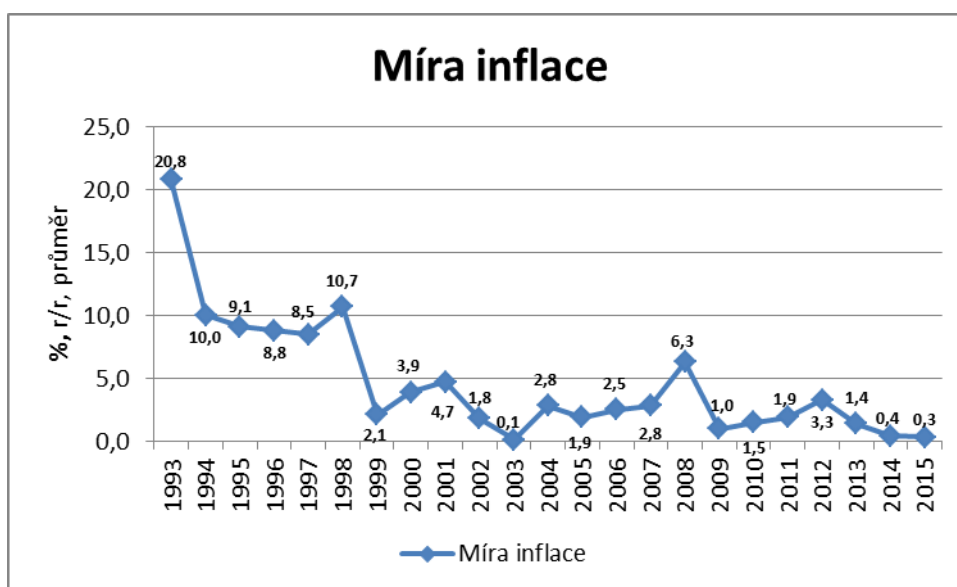
V minulém roce – tedy v roce 2015 se dle předběžného odhadu Českého statistického úřadu české ekonomice dařilo. Růst ekonomiky byl od roku 2007 nejvyšší a HDP v roce 2015 vzrostl o 4,3 %. Ekonomický růst pozitivně ovlivňoval i trh práce a zaměstnanost v minulém roce vzrostla o 1,2 %. Průměrná roční inflace se v roce 2015 pohybovala na úrovni 0,3 %.

Zhodnocení základních makroekonomických ukazatelů, je v následující části doplněny o grafické zpracování a další podrobnější informace.

2. Míra inflace

Na následujícím obrázku (obrázek č. 11) je uvedena průměrná míra inflace, která vyjadřuje procentní změnu průměrné cenové hladiny za 12 měsíců roku oproti průměrné cenové hladině dvanácti měsíců předchozího roku⁸.

V současné době se míra inflace pohybuje na velice nízké úrovni. Česká národní banka v dnešní době neplní stanovený inflační cíl, který byl vyhlášen v roce 2007 a který je platný od roku 2010 a to až do doby přistoupení ČR k eurozóně. Tímto novým cílem je od ledna roku 2010 dosahovat inflace ve výši 2 % a skutečná hodnota inflace by se od požadované hodnoty neměla lišit o více než jeden procentní bod na obě strany. (Česká národní banka, 2016) Že tedy není hlavního cíle České národní banky (který je stanoven v § 2 zákona o ČNB) dosahováno, je vidět i z následujícího grafu. Ke grafickému zobrazení je dále nutno podotknout, že inflační cíle se v minulosti lišily. Například v letech předcházejících (od ledna 2006 – do prosince 2009) byl inflační cíl nastaven na hodnotu 3 % s tolerančním pásmem jednoho procentního bodu na obě strany.

Obr. 11 Míra inflace v České republice v letech 1993-2015

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

3. Míra hrubých národních úspor a míra hrubých domácích úspor

Jak bylo v zevrubném vývoji české ekonomiky taktéž zmíněno, ekonomickou situací v zemi ovlivňuje **míra hrubých národních úspor**, která udává poměr mezi hrubými národními úsporami⁹ a hrubým disponibilním důchodem¹⁰ a **míra**

⁸ Průměrná míra inflace je počítána z indexů spotřebitelských cen s indexním základem roku 2005=100. Cenovým základem je prosinec roku 2013. (Český statistický úřad, 2016)

⁹ Hrubé národní úspory = hrubý disponibilní důchod + úprava o změny čistého podílu domácností na rezervách penzijních fondů – výdaje na konečnou spotřebu

hrubých úspor domácností, která je poměrem vyjadřujícím velikost hrubých úspor domácností k hrubému disponibilnímu důchodu domácností a kterou označujeme jako průměrný sklon domácností k úsporám. Na údaje o míře národních úspor a míře úspor domácností je zapotřebí dívat v širším kontextu. Tyto dva ukazatele se projevují především v platební bilanci¹¹.

Saldo běžného účtu (NCA) je tvořeno rozdílem mezi národními úsporami (S) a investicemi (I). Národní úspory rozdělujeme na úspory soukromé (Sp) a úspory vládní (Sg).

$$NCA = S - I = Sp + Sg - I$$

Ke zlepšení salda běžného účtu platební bilance je zapotřebí zvýšit soukromé nebo vládní úspory.

Součástí soukromých úspor (Sp) jsou i úspory domácností. Míra hrubých úspor domácností je v České republice dlouhodobě nízká. Tento fakt se projevuje především v mezinárodním srovnání například s Německem či Rakouskem). Z chování Čechů je patrné, že v době recese v roce 2009 zvyšovali míru úspor a to zejména z důvodu opatrnostního, což je ale v rozporu s ekonomickou teorií (teorie permanentního důchodu), kdy by měla míra úspor v době recese spíše klesat. Chování domácností na počátku 90. let lze vysvětlit pomocí dalších okolností. Úspory českých domácností v souvislosti s liberalizací ekonomiky, kupónovou privatizací a restitucemi začínaly narůstat. První pokles míry hrubých úspor je možno ale spatřit již v roce 1995, kdy ekonomika rostla a spotřebitelé spíše začali více spotřebovávat. Vývoj hrubé míry úspor domácností od roku 1997 do roku 1999 spíše klesal. Stagnaci míry hrubých úspor domácností lze spatřit na přelomu tisíciletí a pokles

¹⁰ Hrubý disponibilní důchod = hrubý domácí produkt + čisté prvotní důchody a čisté běžné transfery od nerezidentů – čisté prvotní důchody a čisté běžné transfery nerezidentům

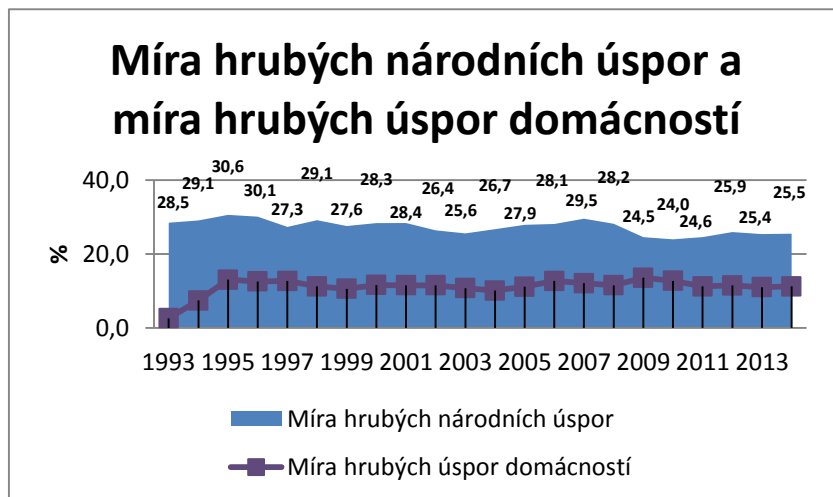
¹¹ V textu výše, který zevrubně popisuje vývoj ekonomiky České republiky, byly velice často zmiňovány pojmy, které souvisí s platební bilancí. Jak uvádí Durčáková (2003), platební bilanci můžeme chápat jako systematický účetní výkaz, který nám zobrazuje veškeré ekonomické transakce mezi rezidenty domácí země a nerezidenty ostatních zemí. Složení platební bilance je následující:

- Běžný účet – součástí tvoří: obchodní bilance (bilance zboží), bilance služeb, bilance důchodů a bilance transferů.
- Kapitálový účet – zachycuje kapitálové transfery
- Finanční účet – zachycuje mezinárodní pohyb kapitálu, dle charakteru investic: přímé investice, portfoliové investice, finanční deriváty a ostatní kapitál
- Chyby a omyly – způsobené rozdílnou metodikou využívanou v různých zemích
- Změna devízových rezerv – které drží měnové instituce: centrální banky, ministerstva financí, atd.

s sebou přináší až vstup do EU, který měl pozitivní dopad na export, české firmy i na domácnosti, a míra úspor na úkor spotřeby klesla. Od roku 2009, kdy se míra hrubých úspor výrazně zvýšila, lze v následujícím roce spatřit pokles a od té doby pozorujeme spíše stagnaci.

Míra hrubých národních úspor v posledních letech vyjadřuje taktéž spíše stagnaci oproti rokům 2007 – 2011, kdy byl spatřován spíše pokles hrubých národních úspor.

Obr. 12 Míra hrubých národních úspor a míra hrubých úspor domácností
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

4. Nezaměstnanost

Ke grafickému vyobrazení nezaměstnanosti bylo využito dvou obrázků. První obrázek zobrazuje **míru registrované nezaměstnanosti** a v obrázku je možné nalézt tři řady, které zobrazují: registrovanou míru nezaměstnanosti, míru registrované nezaměstnanosti dle stávající metodiky a podíl nezaměstnaných osob.

V roce 2004 (konkrétně ve 3. čtvrtletí) došlo ke změně metodiky výpočtu míry registrované nezaměstnanosti. Dle nové metodiky byla míra registrované nezaměstnanosti vypočítána dle stejného vzorce (viz. níže), ale proměnné v čitateli a jmenovateli se zásadně odlišily:

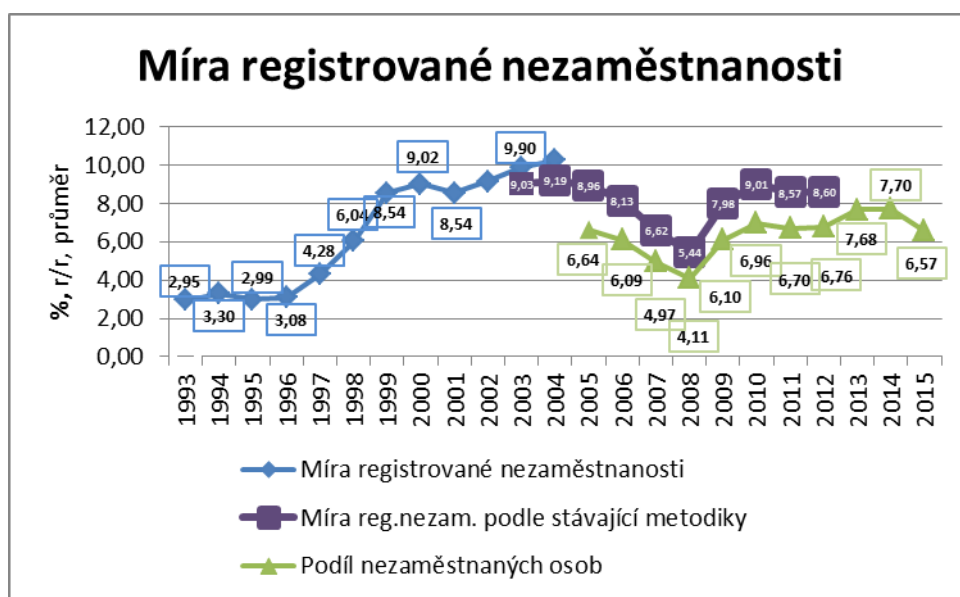
$$\text{míra reg. nezaměstnanosti} = \frac{\text{počet dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání}}{\text{pracovní síla}}$$

- V čitateli se do počtu dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání započítávali občané ČR a občané EU (EHP), kteří byli evidováni jako nezaměstnaní ke konci období a kteří mohli ihned nastoupit do zaměstnání.

- Ve jmenovateli byla uvedena pracovní síla, což je počet zaměstnaných z výběrového šetření pracovních sil + počet zaměstnaných občanů EU (EHP) + počet pracujících cizinců ze třetích zemí s platným povolením k zaměstnání či živnostenským oprávněním + počet dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání.

Data o dosažené míře registrované nezaměstnanosti dle původní metodiky byla dostupná pouze do roku 2004. Od roku 2003 do roku 2012 byla dostupná data o míře registrované nezaměstnanosti dle tzv. stávající metodiky výpočtu. Datová řada ale v roce 2012 končí. V roce 2013 totiž Český statistický úřad po dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí přešel z původního ukazatele: míry registrované nezaměstnanosti na nový ukazatel: podíl nezaměstnaných osob.

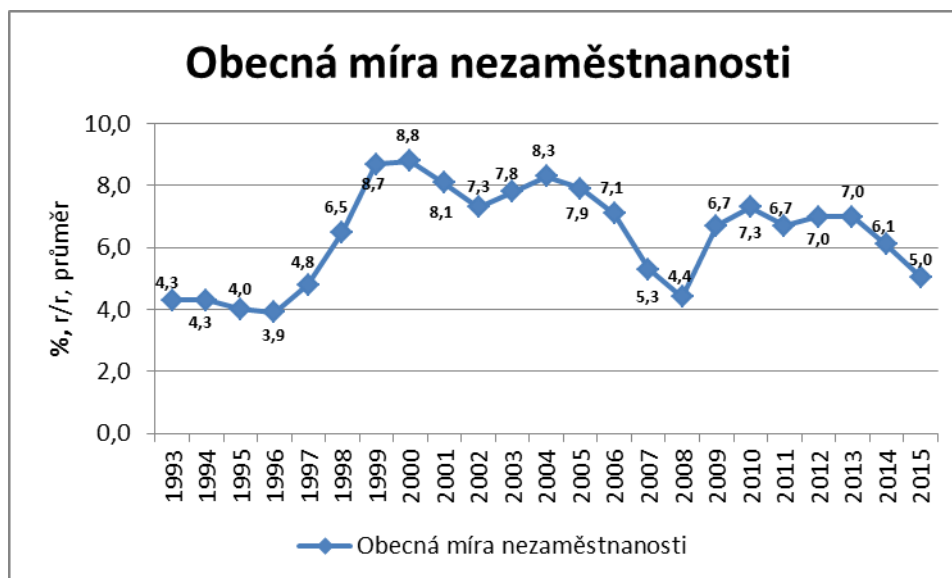
Nový ukazatel vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15-64 let ze všech obyvatel ve stejném věku. Nový ukazatel ale nelze kvůli odlišné definici porovnávat s původním ukazatelem. Od roku 2013 je tedy možné sledovat pouze podíl nezaměstnaných osob. Z důvodu změn metodiky není vhodné data mezi sebou porovnávat. Pouze z důvodů využívaných stejných jednotek a větší přehlednosti byly zasazeny do jednoho grafického přehledu.

Obr. 13 Míra registrované nezaměstnanosti dle původní a stávající metodiky a podíl nezaměstnaných osob
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Druhý obrázek sloužící k vyobrazení vývoje nezaměstnanosti v České republice využívá tzv. obecnou míru nezaměstnanosti. Obecná míra nezaměstnanosti je počítána jakožto podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle a je udávána v procentech. Tato druhá grafická interpretace byla zvolena z důvodu možného mezinárodního srovnávání, jelikož obecná míra nezaměstnanosti je ukazatel konstruovaný dle mezinárodních definic a doporučení (Eurostatu a mezinárodní orga-

nizace práce ILO), ale musíme brát v úvahu, že v případě obecné míry nezaměstnanosti se vždy jedná pouze o odhady z výběrového šetření pracovních sil. Z těchto důvodů byly využity dvě grafické interpretace vývoje počtu nezaměstnaných osob v České republice.

Obr. 14 Obecná míra nezaměstnanosti v České republice
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

5. Saldo státního rozpočtu

Další obrázek (obrázek č. 15) ukazuje saldo státního rozpočtu. Tento ukazatel vyjadřuje rozdíl mezi příjmy a výdaji státního rozpočtu. Státní rozpočet je základním nástrojem, v rámci kterého jsou přerozdělovány finanční prostředky v daném období na zajištění fungování státu. Hlavním zdrojem příjmů, které tvoří přibližně polovinu všech zdrojů, jsou daňové výnosy, další jednu třetinu příjmů tvoří pojistné na sociální zabezpečení a zbývající příjmy pochází z ostatních zdrojů (poplatky, výnosy ze státního majetku, prostředky z EU,...). Na výdajové straně nejpodstatnější část tvoří výplata starobních důchodů (jedná se téměř o 1/3 všech výdajů) a právě z tohoto hlediska je demografické stárnutí populace značným problémem, které bude mít závažné dopady na fiskální stabilitu. Jednotlivé příjmy i výdaje se rozdělují podle tzv. kapitol, které mají ve své působnosti ústřední orgány či organizační složky státu.

Po skončení rozpočtového roku je možné zjistit výsledné saldo státního rozpočtu. Skutečné hospodaření státu – tedy plnění schváleného státního rozpočtu, se ale v letech 1998, 2006, 2008 a 2009 výrazně odchýlilo od původně plánovaného státního rozpočtu. Ve všech případech došlo k většímu navýšení výdajů státního rozpočtu. Důvody nárůstu výdajů byly spojeny s odstraňováním následků povodní nebo kvůli propadu příjmů v době ekonomické krize.

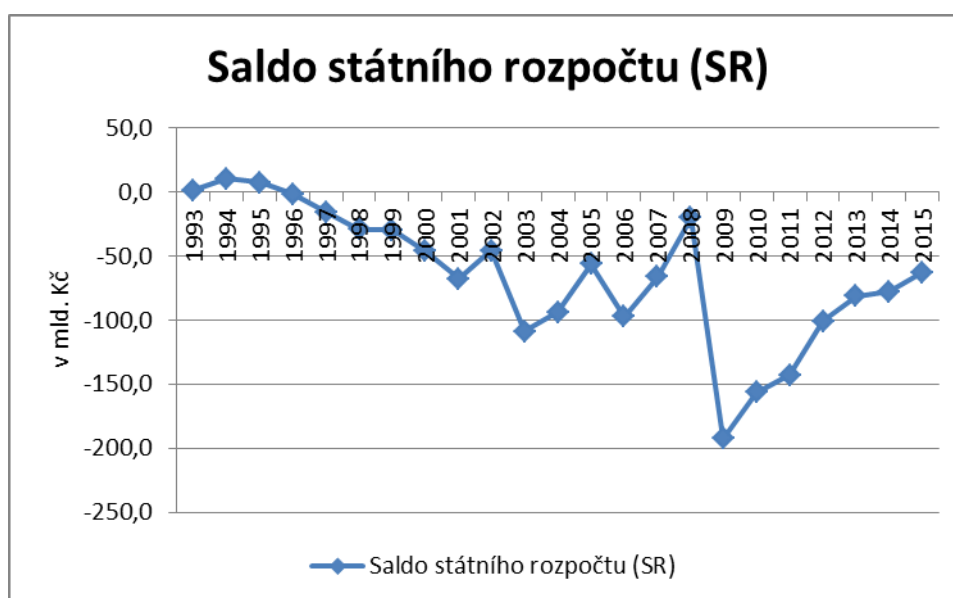
Státní rozpočet byl pro rok 2015 plánován a skutečně naplněn, jak uvádí tabulka č. 4.

Tab. 4 Státní rozpočet pro rok 2015 (plán x skutečnost)

Státní rozpočet pro rok 2015	Plán (dle z. č. 345/2014 Sb., Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2015)	Skutečnost
Příjmy SR	1 118,5 mld. Kč	1 234,5 mld. Kč
Výdaje SR	1 218,5 mld. Kč	1 297,3 mld. Kč
Schodek SR	100 mld. Kč	62,8 mld. Kč

Zdroj: Ministerstvo financí České republiky, 2016.

V roce 2015 se tedy podařilo meziročně snížit deficit o 15,0 mld. Kč a oproti schválenému rozpočtu se podařilo snížit deficit o 37,2 mld. Kč, což, jak potvrzuje obrázek č. 15, je nejlepší výsledek hospodaření od roku 2008, což je dalším důkazem o oživení české ekonomiky.

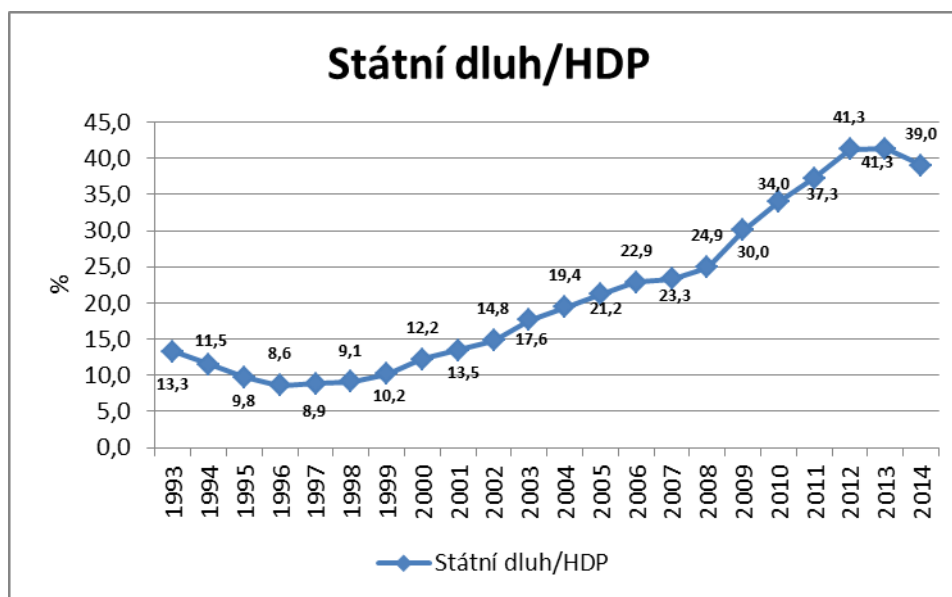
Obr. 15 Saldo státního rozpočtu (SR)

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

6. Státní dluh jako % HDP

Dalším grafickým vyjádřením je ukázka velikosti státního dluhu vůči hrubému domácímu produktu. Státní dluh¹² je tvořen souhrnem státních finančních pasiv – což jsou pro představu všechny závazky státu vzniklé ze státem přijatých zahraničních půjček, úvěrů od bank, závazky vzniklé z emise státních dluhopisů a jiných závazků.

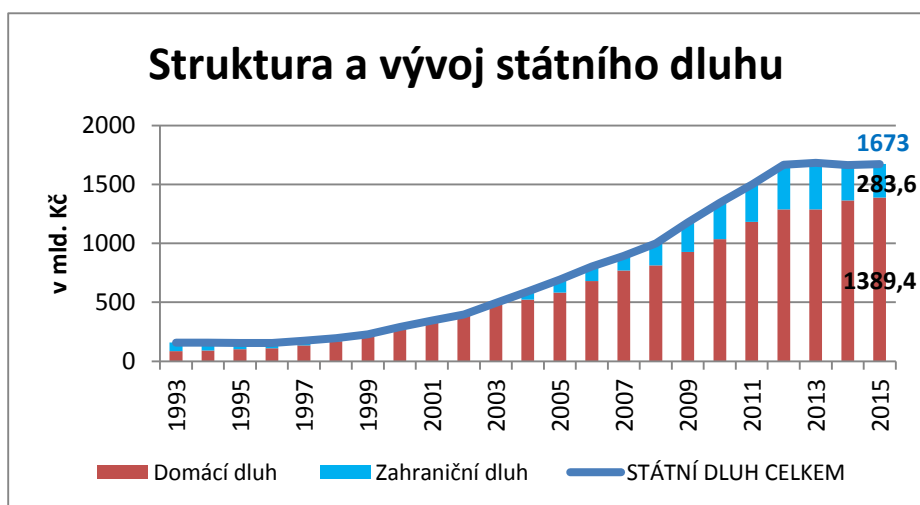
¹² Státní dluh x Vládní dluh – Vládní dluh oproti státnímu dluhu navíc zahrnuje i závazky obcí, krajů, příspěvkových organizací, mimorozpočtových fondů a zdravotních pojišťoven. V České republice je zadluženost zdravotních pojišťoven i územních samosprávních celků poměrně nízká a téměř 90% vládního dluhu je tvořeno státním dluhem.

Obr. 16 Státní dluh vůči HDP
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

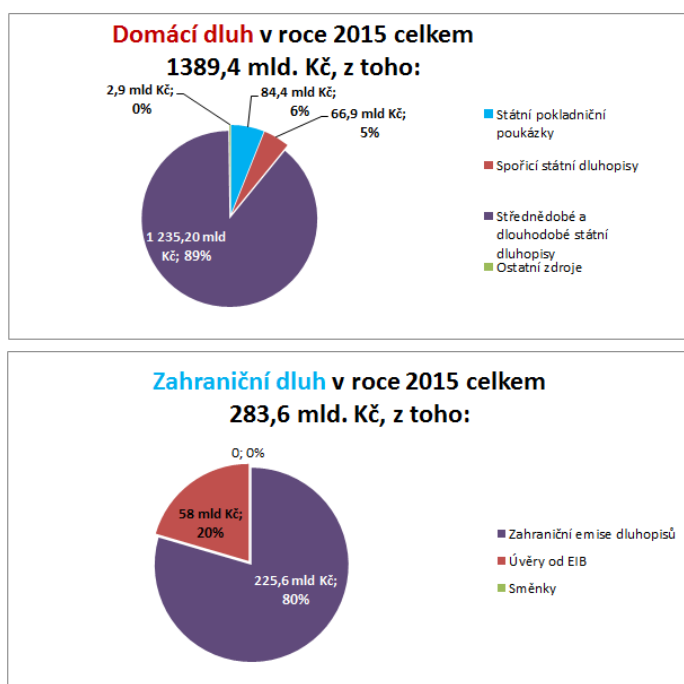
Státní dluh ke dni vzniku České republiky činil 162,8 mld. Kč. Jak ukazuje obrázek č. 16 – státní dluh vůči HDP v období let 1993 – 1996, došlo k výraznému snížení podílu státního dluhu na HDP. Negativní obrat nastal v roce 1997 – podíl státního dluhu na HDP se od roku 1997 každý rok zvyšuje. Tento nárůst státního dluhu je zapříčiněn především rozpočtovými schodky státního rozpočtu. Nejnižší hodnota státního dluhu v celé historii České republiky činila 154,4 mld. Kč. Rok 1997 je spojen s negativním zlomem a to díky nárůstu schodku státního rozpočtu a rovněž díky kurzovým vlivům, které se projevily po rozšíření flukтуаčního pásma české koruny. Kurzové rozdíly státního dluhu ve formě přímých závazků v cizích měnách se negativně projevily v navýšení státního dluhu o téměř 5,6 mld. Kč. Nárůst podílu státního dluhu k HDP v dalších letech byl zapříčiněn především nárůstem schodku státního rozpočtu, ačkoliv například v roce 2000 se na navýšení státního dluhu podílely také jiné faktory. V roce 2000 byla část výnosů z emise střednědobých státních dluhopisů, cca. 15,3 mld. Kč, použita na úhradu ztráty Konsolidační banky a k financování aktivit, jako bylo odškodnění občanů postižených suchem, či pomoc při odstraňování důsledků krize v Kosovu.

V souvislosti se problematikou státního dluhu je vhodné doplnit jeho strukturu, což ukazuje obrázek č. 17. **Státní dluh** se skládá z **dluhu domácího**, který v ČR převládá, a z **dluhu zahraničního**. Domácí dluh je v drtivé převaze tvořen zejména střednědobými a dlouhodobými státními dluhopisy, posléze státními pokladničními poukázkami, státními spořicími dluhopisy a ostatními zdroji. Zahraniční dluh je tvořen především zahraniční emisí dluhopisů, úvěry od EIB – Evropské investiční banky a v minulosti jej tvořily také směnky, půjčky na podporu platební bilance a závazky převzaté od ČSOB v konvertibilních a nekonvertibilních měnách. Obrázek č. 17 zobrazuje strukturu a vývoj státního dluhu

Obr. 17 Struktura a vývoj státního dluhu
Zdroj: Ministerstvo financí České republiky, 2016.

Podrobnější struktura státního dluhu pro rok 2015 je zobrazena v grafu č. 18. V další části práce je navázáno na socioekonomickou analýzu České republiky mezinárodními srovnáním, které je pro vykreslení celkové situace nezbytné.

Obr. 18 Struktura státního dluhu v roce 2015
Zdroj: Ministerstvo financí České republiky, 2016.

4.1.3 Mezinárodní srovnání

Aby byla socioekonomická analýza průkaznější, je vhodné ji doplnit o mezinárodní srovnání.

1. Hrubý domácí produkt v mezinárodním srovnání

Růst reálného hrubého domácího produktu je možné porovnat s průměrnou hodnotou EU28 (kde je zařazeno již všech 28 členských států). A aby bylo porovnání konkrétnější, v mezinárodním srovnávání se zaměřím na dva státy: Rakousko a Slovensko. Konkrétní státy byly vybrány kvůli podobnosti s Českou republikou. Rakousko i Slovensko jsou rovněž střeoevropské ekonomiky, které vykazují podobnosti nejen v geografické lokaci, smýšlení či v sociokulturní oblasti, ale zejména v silné navázanosti na německou ekonomiku.

Jak již můžeme vidět v obrázku č. 19, který zobrazuje růst reálného HDP, od roku 2004 rostla ekonomika Slovenska v průměru ročně o 3,4 %, ekonomika Česka o 2,7 % a Rakouska o 2,5 %. Průměr Evropské Unie dosahoval hodnoty 2,5 % – tato průměrná hodnota ale byla v daném období výrazně ovlivněna stagnací německé ekonomiky, která se projevovala v letech 2002 – 2004, kdy Německo vykazovalo růst pouze o 0,2 %.

Jak dále obrázek č. 19 uvádí, slovenská ekonomika se od roku 2004 stala nejrychleji rostoucí ekonomikou v EU a to s průměrným ročním přírůstkem 4 %. Růst slovenské ekonomiky byl zapříčiněn navýšením množstvím veřejných výdajů, čistým exportem, ale také schopností provést potřebné reformy v oblastech penzijního a zdravotního systému, trhu práce a řadou změn v oblasti školství či daní. Změna nastala pouze v roce 2009, kdy se na výkonu ekonomiky téměř všech evropských zemí projevila hospodářská krize. Ekonomická krize ovlivnila ekonomiku všech evropských zemí kromě Polska. Slovenská republika vykazovala pokles -5,5 %, Česká republika pokles -4,8 % a Rakousko pokles -3,8 %.

Finanční a posléze ekonomická krize se skrze propojenost ekonomik začala na ekonomice České republiky a dalších evropských zemí projevovat od roku 2008. Krizi se poměrně úspěšně vyhnuly státy jihovýchodní Asie a Latinské Ameriky. Spojené státy Americké kladly větší důraz na podporu ekonomického růstu i v době krize než na míru úspor. Až do roku 2011 Americká centrální banka FED využívala nového nástroje, pomocí kterého se snažila čelit recesi ekonomiky. Tradiční nástroj – snížení základních úrokových sazeb nevedl k navýšení poskytnutých úvěrů a ekonomika tak nerostla. Američané tak začali využívat tzv. kvantitativního uvolňování¹³.

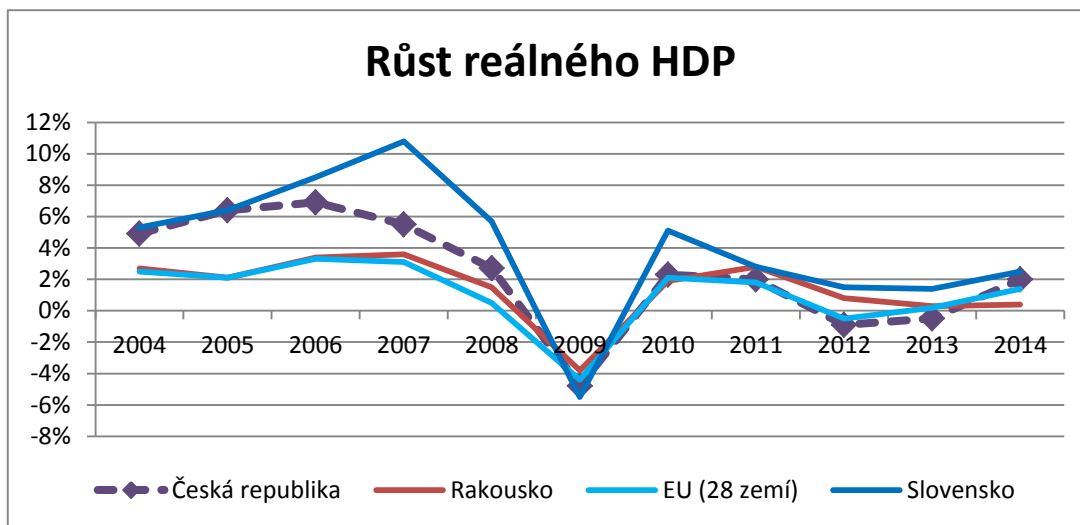
V Evropě se od zemí Unie zcela odlišovalo Polsko, které se stalo jedinou zemí, jež v období všeobecné ekonomické krize vykazovala růst ekonomiky. Faktory tohoto úspěchu v krizových letech lze spatřovat v silné domácí poptávce, jelikož

---

¹³ Tzv. kvantitativní uvolňování lze označit jako „tvorbu peněz, která se využívají jako nástroj růstu ekonomiky“. FED v podstatě vykupoval špatná aktiva za peníze. Také se mohla účastnit vláda, která koupenými aktivy získávala podíl v peněžních ústavech a tyto podíly po finanční stabilizaci prodávala zpět původním majitelům za tržní cenu. (Český statistický úřad, 2016)

Polsko je spíše uzavřená ekonomika a produkce i export jsou hodně diverzifikovány, což souvisí s velikostí polského trhu. Dalším faktorem byly příjmy z evropských fondů, které přispěly k vyšší míře veřejných investic, jež vedou k ekonomickému růstu. Nezanedbatelným poměrem se na výši veřejných investic rovněž podílelo Polsko-Ukrajinské spolupřátání mistrovství Evropy ve fotbale v roce 2012. Jako další pozitivní faktory lze uvést malou zadluženost polských domácností i firem (kteří spíše ve snaze získat finanční prostředky využívají IPO – initial public offering, než pro Evropu obvyklé dluhové financování). Nespornou výhodou v době krize bylo pro Polsko také to, že má stejně jako Česká republika, stále vlastní měnu, skrze kterou je možno provádět protikrizová opatření v oblasti monetární politiky. (Investiční web, 2016)

Obrázek č. 19 nám dále ukazuje, že od roku 2010 je viditelná různorodost tempa růstu mezi vybranými zeměmi. Evropská centrální banka (ECB) reagovala na problémy států (jako první mělo problémy Irsko, zanedlouho Řecko, Španělsko, Portugalsko a Itálie – státy se potýkaly s nedostatkem likvidity a neschopností vlád plnit závazky vůči obyvatelstvu) pomocí kvantitativního uvolňování oproti USA až v roce 2011. Dále je rovněž v grafu vidět, že Česká republika byla od roku 2010 ovlivněna dvouletou recesí, ze které se, jak již bylo zmíněno, dostala až v průběhu roku 2013. Naopak Slovensko dokázalo bez větších problémů na svůj předchozí ekonomický růst v pokrizovém období navázat.

Obr. 19 Růst reálného HDP
Zdroj: Eurostat, 2016.

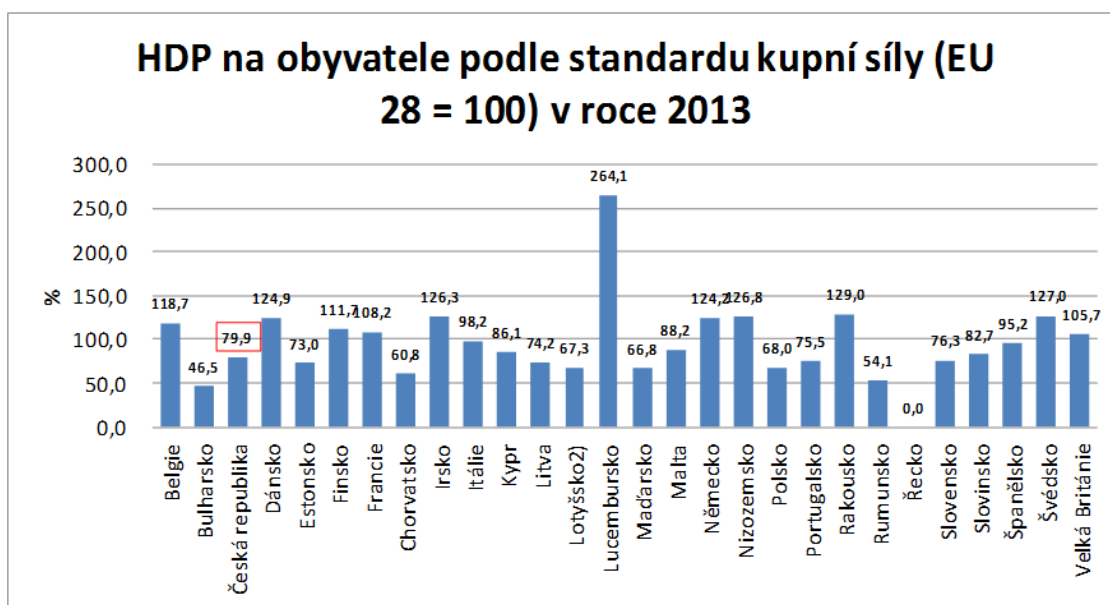
2. Hrubý domácí produkt ve standardu kupní síly v mezinárodním srovnání

Jak ukazuje obrázek č. 20, pro mezinárodní srovnání vývoje ekonomik je nejvhodnější vyjádřit hrubý domácí produkt ve standardu kupní síly. Zde je možné povšimnout si velké podobnosti v dosahovaných hodnotách u České republiky a Slovenské republiky, naopak oproti Rakousku je zde vidět ztelná disproporce ve stupni ekonomické vyspělosti, kterou je možno pomocí HDP na obyvatele v paritě kupní síly měřit.

Nejnovější údaje, které bylo možno z databáze Eurostatu a Českého statistického úřadu získat, pochází z roku 2013. V tomto roce nebyly údaje pro Řecko dostupné, ale v roce 2012 nabývala hodnota 76,4 %. Zcela nejzásadněji se odlišuje úroveň Lucemburska, kde hodnota nabývá 264,1 % průměru EU28. Výrazná odlišnost Lucemburska je ale dána zejména množstvím mezinárodních institucí a společností, které ovlivňují mzdy, a rovněž faktem, že v Lucembursku velké množství firem soustřeďuje svá sídla a ty zde zdaňují aktivity, jež vykonávají v jiných zemích.

Rozdíl mezi Českou republikou a Rakouskem se od roku 1995 příliš nezměnil, v případě Slovenska a Rakouska ale došlo k výrazné proměně. Slovensko bylo v roce 1995 jednou z nejchudších zemí EU (dosahovalo hodnoty 47 % průměru EU28) a můžeme tedy říci, že v průběhu let výrazně konvergovalo k průměru EU28.

Dosažení ekonomické úrovně Rakouska je a bude, jak pro Českou tak Slovenskou republiku, dlouhodobým cílem, jelikož zdroje růstu, které s sebou přinesl vstup do EU, byly zdroji jedinečnými. Rakousko se dlouhodobě řadí mezi nejbohatší země EU, kam dnes dle HDP v paritě kupní síly můžeme společně s ním zařadit státy jako: Lucembursko, Belgie, Dánsko, Finsko, Francii, Irsko, Německo, Nizozemí, Švédsko či Velkou Británii.

Obr. 20 HDP na obyvatele podle standardu kupní síly (EU 28 = 100), pro rok 2013
Zdroj: Eurostat, 2016.

3. Podíl veřejného dluhu vůči HDP v mezinárodním srovnání

Dále je vhodné uvést podíl veřejného dluhu vůči HDP. V rámci mezinárodního srovnání je daný ukazatel velice významný. Jedná se o jedno z Maastrichtských kritérií, na základě kterých je vyhodnocován postup konvergence členských zemí Evropské Unie, které se snaží vytvořit eurozónu.

Toto kritérium je spojeno s dlouhodobou udržitelností stavu veřejných financí a je nutné, aby poměr veřejného dluhu v tržních cenách vůči HDP nepřekročil 60 %. Jak státy plní dané kritérium je znázorněno na obrázcích č. 21 a 22.

Do grafického znázornění na obrázku č. 21 byly vybrány státy dle následujícího klíče: všechny sousední země ČR, tedy Německo, Polsko, Slovensko a Rakousko, a tyto země byly doplněny o severské země: Dánsko, Finsko a Švédsko, které jsou označovány za nejlepší státy blahobytu a které v 90. letech provedly výrazné reformy sociálního modelu.

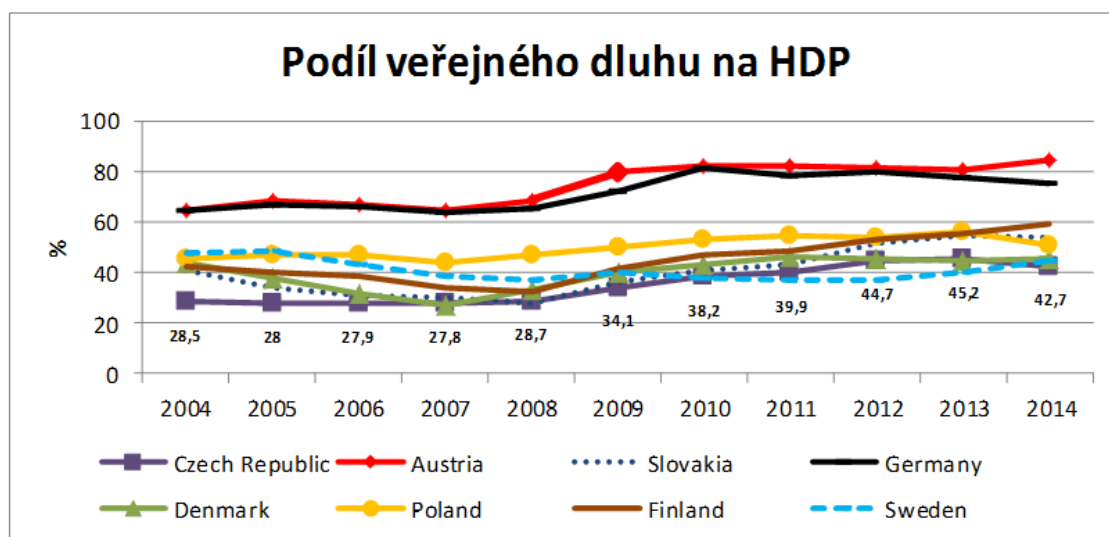
Dánsko bylo vybráno kvůli aplikaci modelu flexicurity, Finsko kvůli hlubokým hospodářským reformám a změně zacílení zahraničního obchodu, které ČR rovněž prodělala. Švédsko bylo vybráno z toho důvodu, že se jedná o reálný příklad zefektivnění sociálního modelu. Tento původně nejštedřejší sociální systém prodělal výraznou reformu a to navíc při současném řešení bankovní krize. (Potužáková, 2012)

Obrázek 21. ukazuje vývoj podílu veřejného dluhu vůči HDP v letech 2004 – 2014. Časová řada byla zvolena od roku 2004 záměrně, jelikož se jedná o rok vstupu ČR do Evropské Unie.

Jak je vidět z obrázku č. 21., s plněním tohoto kritéria má z vybraných zemí problém zejména Rakousko a Německo – co již na obrázku ale vidět není je, že Německo se od roku 1995 do roku 2012 pohybovalo pod nebo těsně na magické hra-

nici. Naopak Rakousko se nad hranicí 60 % pohybovalo dlouhodobě – od roku 1995 až do roku 2008 se průměrná hodnota podílu veřejného dluhu na HDP pohybovala kolem 66,2 %. Od dob hospodářské krize se podíl veřejného dluhu Rakouska vůči HDP zvýšil nejméně o 10 procentních bodů a vykazuje spíše rostoucí tendenci.

Ostatní vybrané země – Česká republika, Dánsko, Polsko, Slovensko, Švédsko a ještě také Finsko kritérium plní, ačkoliv v případě Finska se hodnoty v roce 2014 nebezpečně přibližovaly k magické 60% hranici (podíl veřejného dluhu k HDP v případě Finska dosahoval 59,3 % v roce 2014). Jak je z grafu více než patrné, od dob hospodářské krize je vidět rostoucí trend veřejných dluhů, jelikož v době krize sílí tendence vedoucí k růstu výdajů. Z grafu je také možno vyčíst, že Česká republika si z vybraných zemí do období, kdy udeřila hospodářské krize, vedla velice dobře. Podíl veřejného dluhu vůči HDP dosahoval průměrně 28,18 %. Od roku 2009 ale hodnoty v případě České republiky překročily 34,1 % a až do konce sledovaného období jsou patrné pouze rostoucí tendence veřejného dluhu vůči HDP.

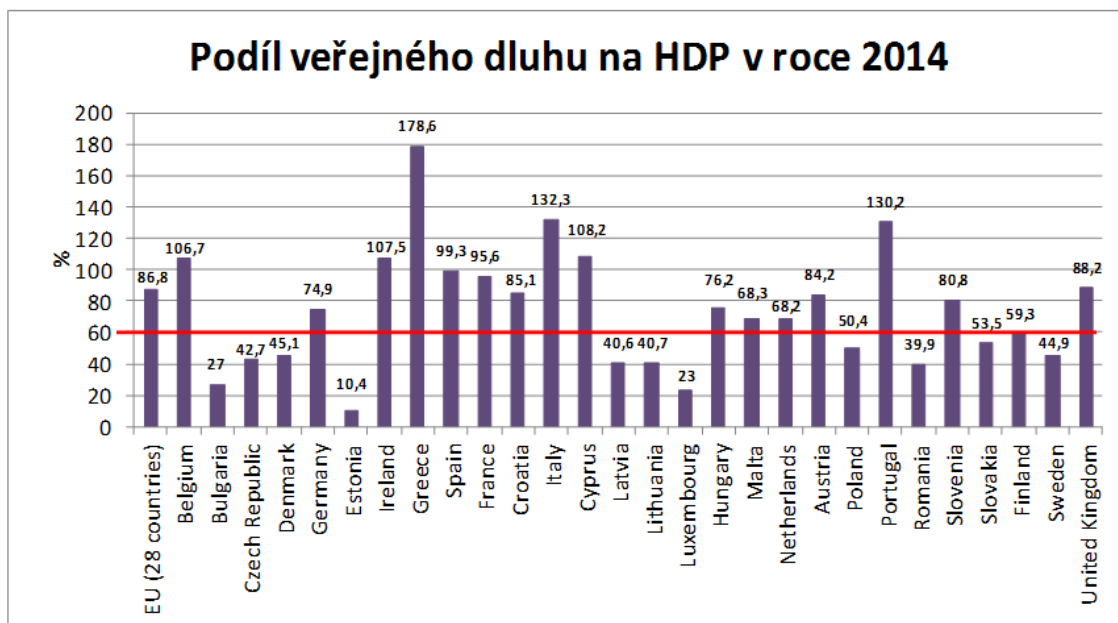

Obr. 21 Podíl veřejného dluhu na HDP 2004 – 2014 pro vybrané státy
Zdroj: Eurostat, 2016.

Druhý obrázek s č. 22 je věnován podílům veřejného dluhu na HDP a to pouze pro rok 2014. Tento obrázek nese informace o všech zemích EU a navíc je doplněn o průměrnou hodnotu podílu veřejného dluhu zemí EU28.

V obrázku č. 22 je vidět, že 16 z 28 zemí neplní kritérium udržovat velikost veřejných výdajů jako podíl HDP pod 60 %. Průměr EU28 pro rok 2014 dosahoval hodnoty 86,8 %. Jak bylo již v textu výše zmíněno, po vypuknutí krize měly zejména státy jako Řecko, Irsko, Itálie, Portugalsko a Španělsko finanční problémy. Tento fakt jen potvrzuje výše veřejného dluhu vůči HDP. K nejmarkantnějšímu nárůstu došlo v případě Řecka, které ještě v roce 2008 dosahovalo na hodnotu 109,4 %.

V roce 2014 již ale dosahovalo hodnoty 178,6 %. Jedná se tedy o nárůst veřejného dluhu vůči HDP o 69,2 procentních bodů.

Obr. 22 Podíl veřejného dluhu na HDP v roce 2014
Zdroj: Eurostat, 2016.

4. Struktura ekonomiky – podíly sektorů na hrubé přidané hodnotě v mezinárodním srovnání

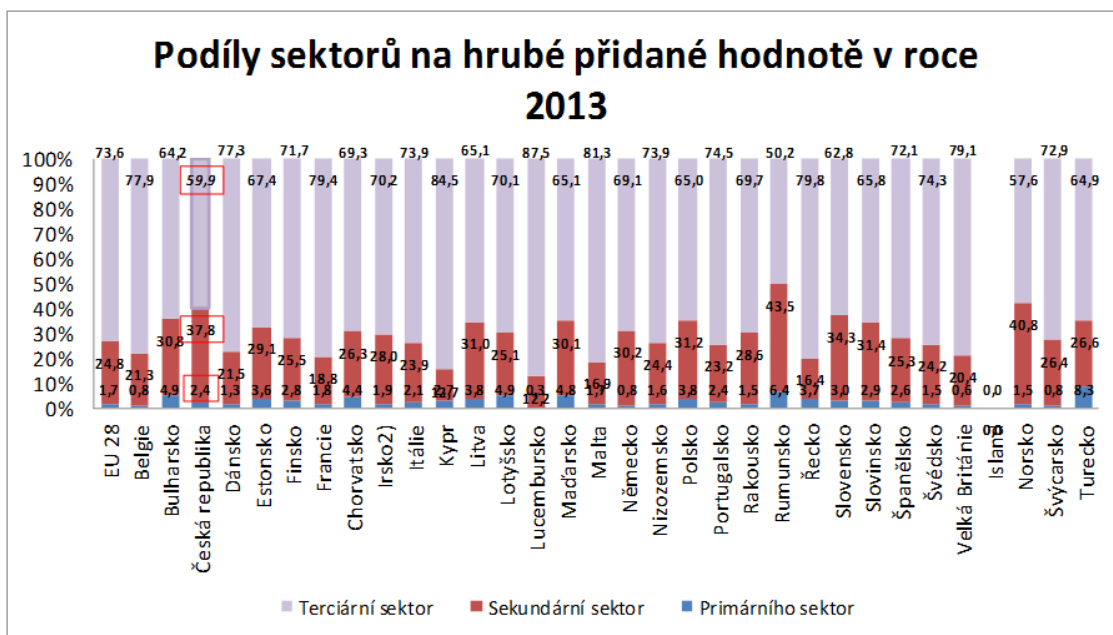
Jak ukazuje následující graf (obrázek č. 23), příčiny rozdílného vývoje ekonomiky mezi státy jsou tvořeny rozdílnou strukturou ekonomiky. Nejčastěji je ekonomika rozdělována na tři sektory. V poslední době je ale někdy uváděn i sektor čtvrtý, kam v takovém případě patří věda, výzkum a školství – tato oblast je propojena s technologickým pokrokem těch nejvyspělejších ekonomik světa. Kvartální sektor ale není v této práci využíván.

Primární sektor v sobě zahrnuje zemědělství, lesnictví a rybnářství. Ve vyspělých ekonomikách je typický útlum primárního sektoru.

Jako sekundární sektor je označován průmysl včetně těžby a dobývání. Rovněž sem můžeme zařadit i sektor stavebnictví. Sekundární sektor je spojen se zpracováním produktů pocházejících z primárního sektoru.

Terciální sektor je sektorem služeb, obchodu, bankovníctví, školství, zdravotnictví, státní správy a nevýrobních činností. Vyspělé země, ve kterých žije bohatá populace, mají tento sektor jako nejsilnější a je v něm zaměstnána většina obyvatel. Ne vždy ale platí, že mít co největší zastoupení terciálního sektoru je výhodné. Jak ukázala poslední ekonomická krize, která v Evropě udeřila zejména v roce 2009, země s velkým zastoupením sekundárního sektoru (jako například Česká republika, Slovenská republika i Spolková republika Německo) se díky produkci a exportu průmyslového zboží rychleji zotavovaly z krize.

V České republice došlo od roku 1998 k postupnému poklesu primárního, ale i sekundárního sektoru na celkové přidané hodnotě v ekonomice – tento pokles ale nebyl až tak výrazný. Za výraznou změnu lze považovat nárůst podílu informačních a komunikačních technologií (což bylo zapříčiněno zejména silným rozvojem služeb mobilních operátorů). Nárůst tohoto odvětví je dobrou informací pro zahraničí, jelikož Česká republika se více projevuje jako vyspělá ekonomika.

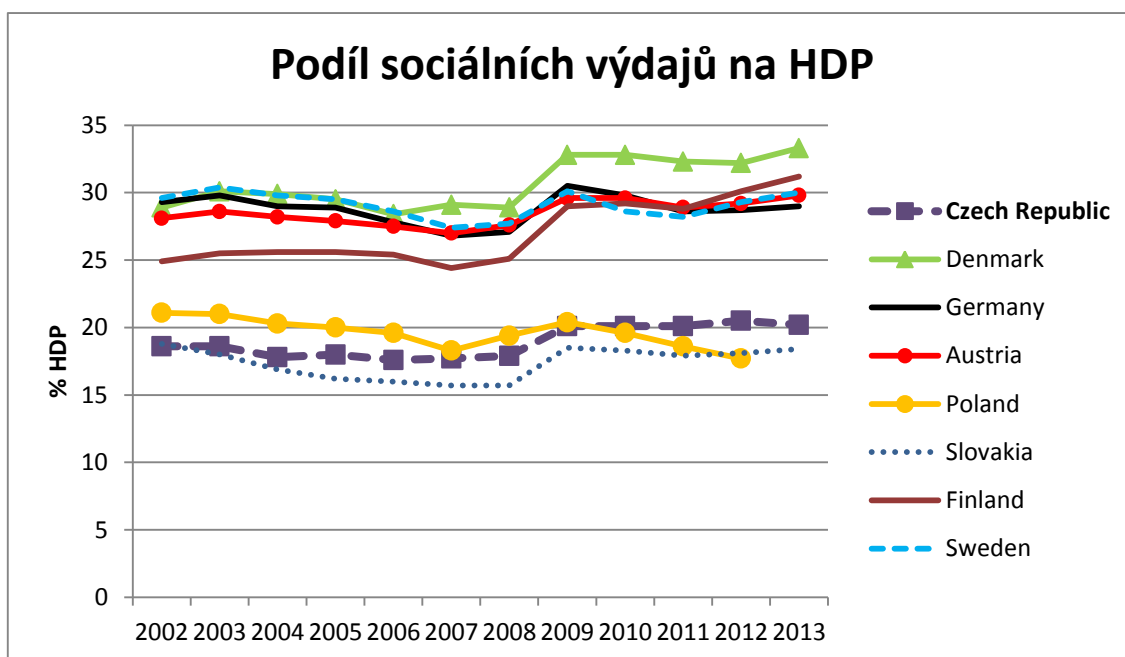

Obr. 23 Podíly sektorů na hrubé přidané hodnotě v roce 2013

Zdroj: Český statistický úřad, 2016; Eurostat, 2016.

5. Podíl sociálních výdajů na HDP – mezinárodní srovnání

Obrázek č. 24 je jasným důkazem toho, že v období po finanční a následné hospodářské krizi, která postihla celý svět v letech 2008 – 2009 se prokazatelně zvýšil podíl sociálních výdajů na HDP. V roce 2008 Česká republika vydávala asi 17,9 % HDP na sociální výdaje, ale v roce 2009 to bylo již 20,1 % HDP. Česká republika, Slovensko a Polsko vydávají na sociální politiky průměrně 18,6 % HDP. Pro větší představu jsou do obrázku doplněny i severské státy jako Dánsko, Finsko a Švédsko, které vydávají průměrně 28,9 % HDP na sociální politiky.

Obr. 24 Podíl sociálních výdajů na HDP
Zdroj: Eurostat, 2016.

6. Shluková analýza zemí dle výše sociálních výdajů dle funkce

Na závěr socioekonomické analýzy lze ještě pomocí shlukové analýzy ukázat, které země spadají, podle výše sociálních výdajů dle funkce, do stejného shluku – tedy lze zde skrze pět vybraných proměnných vidět možné podobnosti mezi jednotlivými státy.

Země, pro které byl dendrogram vypracován, byly vybrány na základě členství v EU. Dendrogram byl vytvořen pro státy Evropské Unie EU26 zemí – tedy bez Řecka a Polska, pro něž data za rok 2013 nebyla dostupná. Data pojednávají o sociálních výdajích dle funkce a byla vyjádřena jako % celkových výdajů.

Tato data byla získána z Eurostatu a byla segmentována dle následujících ukazatelů:

- Dle procent celkových výdajů na invalidní důchody v roce 2013;
- Dle procent celkových výdajů na nezaměstnanost v roce 2013;
- Dle procent celkových výdajů na zdravotnictví v roce 2013;
- Dle procent celkových výdajů na starobní důchody v roce 2013;
- Dle procent celkových výdajů na rodinné dávky v roce 2013.

Výsledkem shlukové analýzy je dendrogram – který je tvořen se shluků jednotlivých segmentů, které jsou vnitřně homogenní a vzájemně heterogenní.

V obrázku č. 25, je dendrogram zemí dle procentní výše celkových výdajů na sociální výdaje dle funkce. Z grafu lze identifikovat **dva** základní shluky a **6 podshluků – segmentů**.

První shluk je obsáhlejší a obsahuje ještě další tři podshluky.

- V prvním podshluku¹⁴ jsou zařazeny státy: Rumunsko, Lotyšsko, Kypr, Portugalsko a Itálie. Tyto státy vydávají největší procentní část ze všech sociálních výdajů na starobní důchody. Jedná se průměrně o 50,24 % všech sociálních výdajů. Dále tyto státy průměrně vydávají 23,48 % do zdravotnictví, 5,27 % na nezaměstnanost, 6,56 % na invalidní důchody a 6,34 % na rodinné dávky. Zbývajících průměrných 8,10 % připadá na ostatní sociální výdaje.
- Ve druhém podshluku jsou země jako Slovensko, Francie, Malta, Velká Británie, Slovinsko a Česká republika. Tyto státy vydávají na starobní důchody méně – průměrně 42,05 %, do oblasti zdravotnictví připadne naopak prostředků více – průměrně 30,36 %, na nezaměstnanost je vydáváno téměř nejmenší procentuální množství výdajů – průměrně pouze 3,60 %, do oblasti invalidních důchodů je vydáváno průměrně 6,45 % a na rodinné dávky průměrně 8,60 %. Zbývajících 8,93 % je vydáváno na ostatní sociální výdaje.
- Ve třetím podshluku prvního shluku jsou státy jako: Litva, Švédsko, Estonsko, Maďarsko, Rakousko a Bulharsko. Státy spadající do třetího segmentu se vyznačují o něco málo vyššími průměrnými výdaji na starobní důchody – je to asi 44,46 % všech sociálních výdajů. Do oblasti zdravotnictví je směřováno 26,19 % průměrných sociálních výdajů, na oblast nezaměstnanosti je průměrně vydáváno zcela nejméně a to 3,52 %, na invalidní důchody je vydáváno 9,38 % a na rodinné dávky připadá 10,20 % průměrných celkových sociálních výdajů. Ostatní výdaje tvoří zbylých 6,25 % průměrných výdajů.

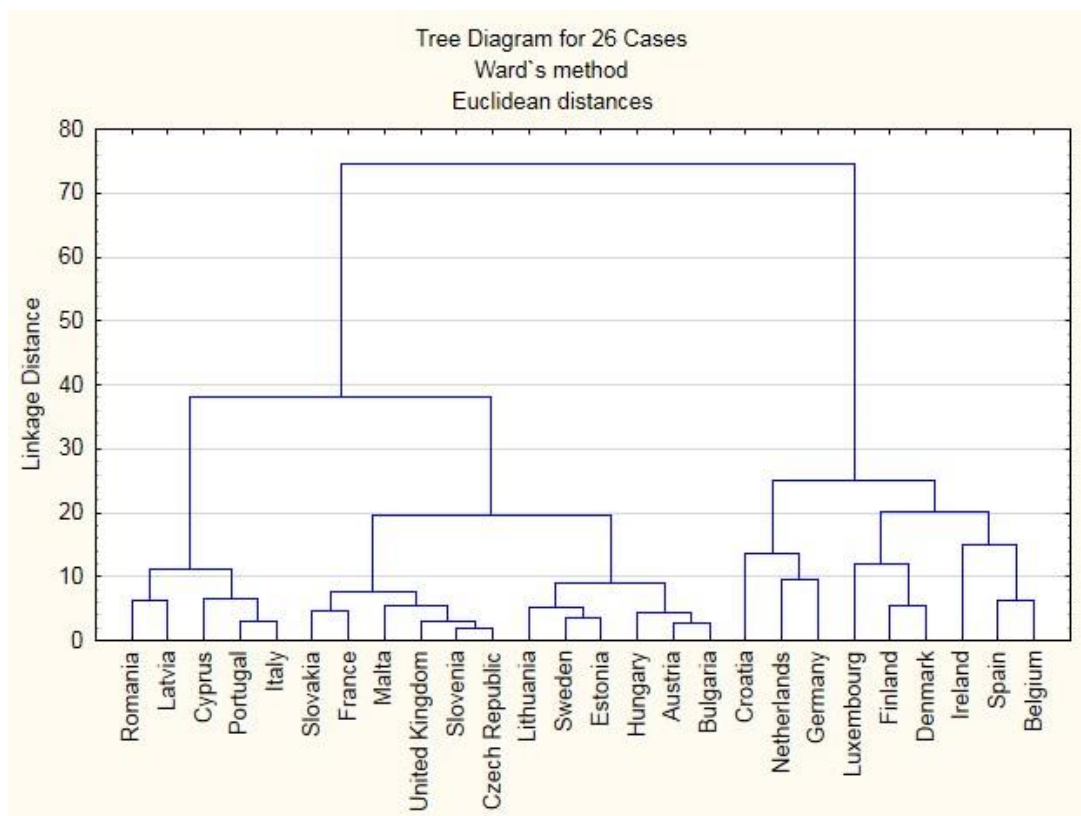
Druhý shluk je méně obsáhlý, ačkoliv je tvořen taktéž třemi podshluky –

- první podshluk je tvořen zeměmi: Chorvatskem, Nizozemskem a Německem. Tyto státy se vyznačují nejmenším množstvím výdajů vydávaných na starobní důchody. Průměrné výdaje tvoří 32,75 %, což je oproti prvnímu segmentu o 17,46 % méně. Naopak nejvíce výdajů je směřováno do oblasti zdravotnictví (a to jak v rámci prvního podshluku druhého shluku, tak v rámci průměrných výdajů šesti vzniklých segmentů) a to průměrně 34,91 %. Na nezaměstnanost je průměrně vydáváno 4,03 %, na invalidní důchody průměrně 10,96 % a na rodinné dávky průměrně 7,14 %.
- Do druhého podshluku patří: Lucembursko, Finsko a Dánsko. Tyto země se vyznačují vyšším průměrným procentním podílem všech výdajů na rodinné dávky (12,72 %) a na invalidní důchody (11,70 %). Na starobní důchody je průměrně vydáváno 34,75 %, zdravotnictví 23,46 % a na nezaměstnanost 6,64 %.
- Do posledního, třetího podshluku, v rámci druhého shluku patří: Irsko, Španělsko a Belgie. Zde se oproti ostatním shlukům zcela odlišuje výše průměr-

---

¹⁴ Hodnoty sociálních výdajů dle funkce v rámci každého podshluku jsou uváděny jako průměrné hodnoty. V přílohách této práce je uvedena tabulka, kde je možno vidět skutečné procentní hodnoty jednotlivých států. Tato tabulka byla vytvořena na základě shlukové analýzy, kdy byl na základě podobnosti v programu STATISTICA vyroben dendrogram, od kterého se třídění států do jednotlivých podshluků – segmentů odvíjí.

ných procentních výdajů do oblasti nezaměstnanosti – je to 13,13 %. Na oblast starobních důchodů průměrně připadne 32,88 %, na oblast zdravotnictví 29,13 %, na invalidní důchody 7,15 % a na rodinné dávky 8,70 %. Zbýlých 9,01 % tvoří ostatní sociální výdaje.

Obr. 25 Dendrogram zemí dle procentní výše celkových výdajů na sociální výdaje dle funkce
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat pocházejících z Eurostatu, 2016.

4.2 Krize welfare state a koncept workfare state

Jak již naznačily jednotlivé etapy vývoje v rešeršní části práce, welfare state se již řadu let potýká s nemalými problémy. O krizi welfare state můžeme všeobecně hovořit od dob ropných šoků, tedy od sedmdesátých let minulého století. Od té doby je udržitelnost welfare režimů poměrně často diskutována.

Jak bylo rovněž v části práce, která byla věnována determinantům welfare state, uvedeno, welfare state byl budován na principu fungujícího trhu práce, na stabilním pojetí rodiny a na systému pojištění, který v případě výpadku příjmů zajistí jejich náhradu na uspokojení základních potřeb. V dnešní době se ale původní stabilní prvky welfare state staly jedním ze zdrojů krize.

Mezi hlavní příčiny krize jsou nejčastěji řazeny ekonomické důvody – zejména neúměrný růst nákladů, ztráta efektivity a změny na trhu práce, dále se jedná o demografické změny, se kterými souvisí i měnící se pojetí rodiny. Rovněž je mezi základní příčiny krize řazena ztráta sociálního konsenzu nebo-li důvěry v daný systém.

4.2.1 Krize ekonomická

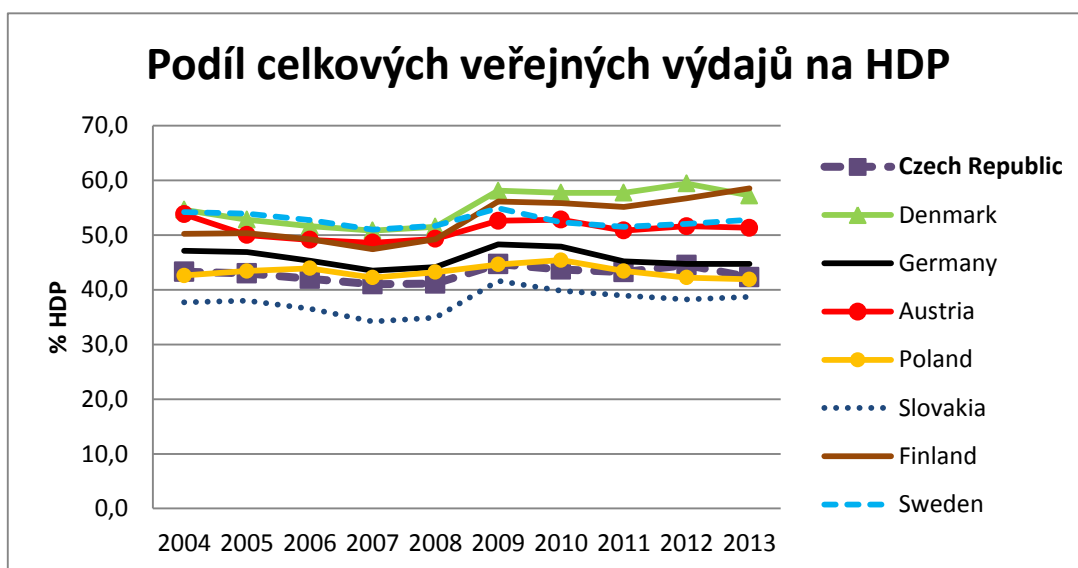
Období ropných krizí přineslo krizi i pro welfare state. Dvě po sobě jdoucí ropné krize s sebou do ekonomiky přivedly hospodářskou recesi a toto období se tak vyznačovalo poklesem hrubého domácího produktu. Sociální výdaje mají tendenci v čase růst a v době, která po ropných krizích nastala, byl tlak na nárůst těchto výdajů ještě zesílen.

Jak již bylo ukázáno v socioekonomické analýze a je to doloženo i na následujícím obrázku č. 26, výdaje mají tendenci v čase narůstat a v souvislosti s obdobím po finanční a následné hospodářské krizi, která postihla celý svět v letech 2008 – 2009, se prokazatelně zvýšil i podíl celkových veřejných výdajů na HDP – jak je demonstrováno na vybraných státech v obrázku č. 26.

Neúměrný růst nákladů na welfare state ale v novodobém pokrizovém období (hovoříme o poslední celosvětové finanční a následné hospodářské krizi) ještě více zpomaloval hospodářský růst. Může docházet i k tzv. Holandské nemoci – sociální výdaje vytlačují investiční prostředky, a je tak tvořena bariéra ekonomického růstu. (Potužáková, 2013) Dle kritiků welfare režimů takto dochází k omezování možností hospodářského růstu do budoucna, což vede k nikdy nekončícímu problému klesajícího výkonu ekonomiky a rostoucího tlaku na růst výdajů na welfare state.

Taktéž je možno uvažovat o důsledcích globalizace, která je nejenom zdrojem technologického pokroku a dalších výhod, ale přenáší do jednotlivých welfare state také problémy. Jak bylo ukázáno v socioekonomické analýze v evropských státech jakožto státech vyspělých, převládá na podílu hrubého produktu především terciální sektor. Ekonomiky, které jsou orientovány na terciální sektor, vykazují nižší náročnost na fyzický kapitál, ale vykazují taktéž nižší produktivitu práce nežli ekonomiky orientované na sekundární, tedy průmyslový sektor, kde byla produktivita práce naopak rychle rostoucí. Nové technologie jsou nejvíce zaměřeny do oblasti

zdravotnictví či školství, což jsou oblasti, které jsou financovány ze státního rozpočtu a které jsou poměrně dosti finančně náročné.

Obr. 26 Podíl celkových veřejných výdajů na HDP
Zdroj: Eurostat, 2016.

O novodobé finanční krizi v České republice hovoříme od roku 2008 a vývoj ekonomiky se zotavil až v průběhu roku 2013. Po krizové období je všude ve světě spojováno s omezováním veřejných výdajů a hledáním nových zdrojů příjmů.

4.2.2 Krize efektivity

Krize efektivity je propojena se stále rostoucími výdaji na byrokratický aparát, který spotřebovává stále větší část veřejných prostředků určených na sociální účely. Taktéž je kritizována složitost systému redistribuce především ze strany liberálně založených ekonomů a velice malá transparentnost toků finančních prostředků. V českém prostředí je také problematická korupce v politických kruzích.

V souvislosti s korupcí se můžeme podívat na zajímavý index, který sestavuje mezinárodní nevládní organizace Transparency International (TI). Corruption perceptions index (CPI) – nebo-li index vnímání korupce, řadí země dle stupně vnímání korupce ve veřejném sektoru na stupnici od nuly do sta. Hodnota sto označuje zemi téměř bez korupce a naopak – výsledek nula znamená hodně vysokou míru korupce. Index pro rok 2015 hodnotil 168 zemí.

V celosvětovém srovnání si Česká republika v roce 2015 výrazně polepšila, umístila se o 16 míst výše v celkovém žebříčku. Z 53 místa se v roce 2015 posunula na místo 37. CPI v případě České republiky nabývalo hodnoty 56 bodů. Zařadila se tak mezi Španělsko a Jižní Koreu. K průměru Evropské Unie má ale stále Česká re-

publika daleko (průměrná hodnota je 67 bodů). V případě porovnávání České republiky pouze s Evropskými zeměmi se dostala Česká republika z 25. místa na místo 22. Pro srovnání Estonsko se nachází na 14. místě, Polsko se nachází na 17. místě, a naopak Maďarsko na 25. místě.

Celosvětově se na samotné špici celkového žebříčku indexu vnímání korupce nacházejí severské země a Nový Zéland. První příčka patří Dánsku, které získalo 91 bodů ze sta. Na druhém místě je Finsko s 90 body a třetí je Švédsko s 89 body. Nový Zéland se nachází na místě čtvrtém s 88 body. V případě severských zemí a zejména Dánska je nízká míra korupce jedním z faktorů úspěchu provedených reforem, které byly realizovány za účelem stabilizace welfare state a zlepšení podmínek na trhu práce, což vedlo k možnému přerodu od welfare state k pojetí workfare state. (Transparency International, 2016)

4.2.3 Krize demografická

Krize demografická je v České republice patrná již od roku 1994 a, jak ukázala socioekonomická analýza, je spojena s problematikou stárnutí populace – dochází ke změně věkové struktury obyvatelstva, kdy se zvyšuje počet seniorů a snižuje se podíl dětí mladších 15 let. Tato krize se projevuje především v klesajícím podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva (tj. zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných), které nese stále větší břemeno ve vztahu zabezpečit skrze Pay As You Go systém obyvatele v poproduktivním věku. PAYG systém (průběžně financovaný a dávkově orientovaný systém) je založen na mezigenerační solidaritě, kdy ekonomicky aktivní obyvatelstvo průběžně přispívá do penzijního systému, ze kterého jsou finanční prostředky okamžitě použity na vyplácení penzí. Problémy PAYG systému nastávají ve chvíli, kdy dochází ke stárnutí populace a výdaje systému přesahují příjmy.

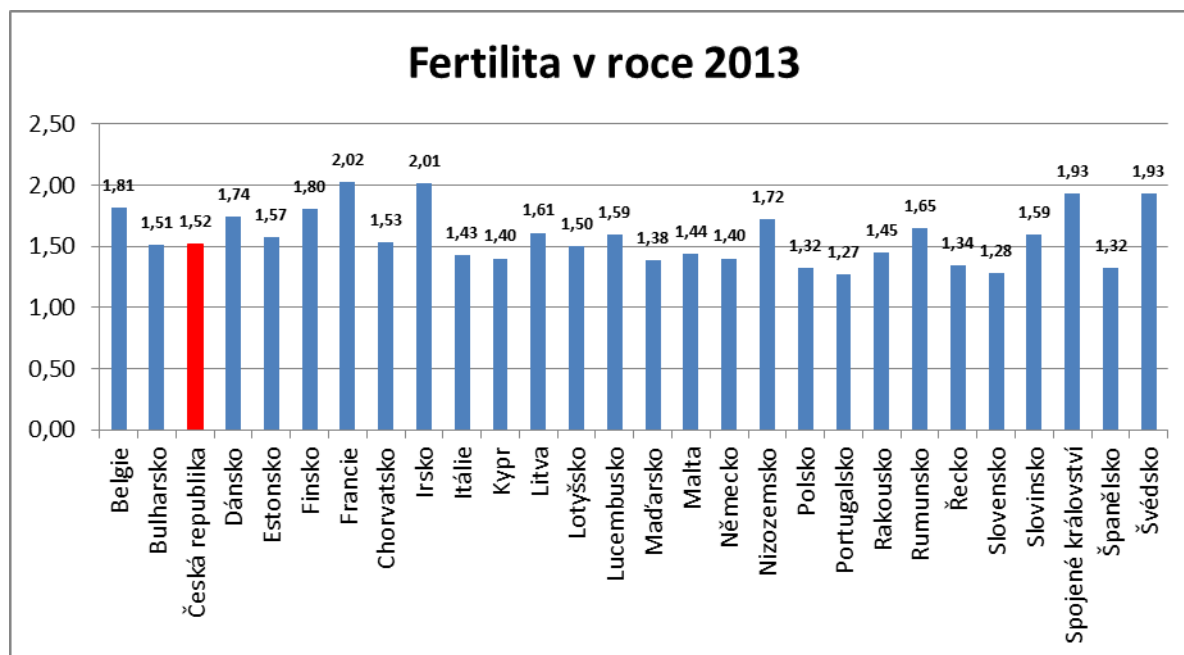
Možným řešením může být oddálení odchodu do důchodu, což s sebou ale přináší paradox, že mladší lidé nemohou na trhu najít práci a starší lidé by měli pracovat déle. Dalším možným řešením může být snížení výše pobíraných dávek, což je ale většinou velice špatně politicky proveditelné.

S problematikou stárnutí populace se v dnešní době potýkají všechny vyspělé státy, jelikož všude dochází k poklesu porodnosti (natality) především z důvodu změny společenských poměrů, zlepšování úmrtnostních poměrů a prodlužování střední délky života. Změny ve vývoji porodnosti i plodnosti lze vysvětlit v zemích střední a východní Evropy jakožto důsledek hlubokých změn ve společnosti i jakožto důsledek ekonomické transformace. Zásadní změnu prodělalo pojetí rodiny, kdy se postupem času vytratila provázanost mezi sňatečností a rozením dětí. Jak uzavření sňatku, tak založení rodiny se postupem času odkládalo do vyššího věku, což velice negativně ovlivnilo porodnost i průměrný věk matek.

Důležitým ukazatelem je taktéž fertilita nebo-li ukazatel plodnosti, který je založen na porovnání počtu narozených dětí s počtem žen v reprodukčním věku (což je věk od 15 do 49 let). Fertilita nám tedy ukazuje, kolik dětí připadá na jednu ženu v reprodukčním věku. Jak uvádí Český statistický úřad, hodnota pro prosté zacho-

vání reprodukce obyvatele je udávána jakožto 2,1 dítěte. Naopak kritická hodnota – označována jako „lowes-low fertility“ dosahuje hodnoty 1,3 dítěte na jednu ženu.

Jak ukazuje následující obrázek č. 27, hodnota fertility byla v roce 2013 poměrně nízká ve všech zemích Evropské Unie. Pod kritickou hodnotu se v roce 2013 dostalo Portugalsko a Slovensko. Kolem kritické hodnoty 1,3 dítěte na jednu ženu se pohybovaly státy Polsko, Řecko a Španělsko – uspokojivějších hodnot je dosaženo pouze u několika států – Irska a Francie, které dosahují hodnoty větší jak 2. Lze tedy říci, že Francie a Irsko má s fertilitou 2,02 a 2,01 dítěte na jednu matku nejlepší demografický výhled. Velká Británie a Švédsko se hranici pro zachování prosté reprodukce s fertilitou 1,93 dítěte rovněž hodně přibližují.

Obr. 27 Fertilita v roce 2013

Zdroj: Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2015.

4.2.4 Krize sociálního konsenzu

Nebo taktéž krize důvěry v původní systém, který byl postaven na myšlence snižování sociální nerovnosti. Obyvatelé jinak chápou různé druhy dávek vyplácené skrze sociální systém. Všeobecně je oblast důchodů a zdravotního pojištění populárnější nežli podpora v nezaměstnanosti či sociální pomoc, ačkoliv i v oblasti důchodů dochází ke snižování solidarity ze strany mladých vůči seniorům, které je postaveno na vědomí, že dnešní generace přispívá do systému výrazně více, nežli jejich předchůdci, kteří v současnosti dostávají vyšší penze, a zároveň mladší generace ví, že oni sami budou ve stáří pobírat výrazně menší důchod, než je obvyklé v dnešní době.

4.2.5 Uvědomění si potřeby reforem

Státy Evropské unie si byly již od 90. let vědomy potřeby reforem evropských welfare state. V roce 1993 byla publikována tzv. Zelená kniha pojednávající o evropské sociální politice. Zelené knihy slouží jako první iniciativa při veřejné diskusi o nějakém tématu. Někdy bývá po Zelené knize vydána tzv. Bílá kniha, která má pro členské státy pouze doporučující povahu, ale ze které se může stát akční plán. V roce 1993 byla vydána i Bílá kniha „Růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost – výzvy a cesty vpřed pro 21. století“, o evropské sociální politice.

Hlavní myšlenky byly postaveny na potřebě přeměny z pasivní politiky zaměstnanosti na aktivní politiku s cílem zaměřit se na začleňování znevýhodněných jednotlivců a skupin obyvatelstva. Mezi tyto skupiny, znevýhodněné v přístupu na trh práce, patří: mládež, starší občané, handicapovaní, ženy či etnické menšiny. Toto zaměření ale mělo za následek další nárůst nákladů welfare state. (Kotýnková, 2003)

V průběhu dalších let byly vytyčeny i další strategie (např. pocházející z Essenského summitu, kde byly přijaty cíle v oblasti nezaměstnanosti; v Amsterodamské smlouvě EU zakotvila potřebu koordinace trhu práce a zaměstnanosti; dále proběhl summit v Lucemburku, který dále rozpracovával závěry Amsterodamské smlouvy, následovala schůze Evropské Rady v Cardiffu a další summit v Kolíně nad Rýnem – tyto schůze byly tematicky věnovány otázce trhů – zboží, služeb a kapitálu či makroekonomickým politikám. Závěry ze summitů a schůzek věnovaných těmto důležitým tématům byly zasazeny do Lisabonské strategie; dále následoval summit v Barceloně.), které ale ve své podstatě identifikovaly stále ty stejné problémy a stanovovaly často náročnější a méně dosažitelné cíle.

V roce 2010 na Lisabonskou strategii navázala iniciativa Europe 2020, která si jako nejzásadnější cíle vytyčila dosáhnout udržitelnosti veřejných financí, vyřešit makroekonomické nerovnováhy, zvýšit účast na trhu práce a snížit strukturální nezaměstnanost, zlepšit prostředí pro podnikatele, navýšit počet kvalifikovaných pracovníků či optimalizovat podporu výzkumu, vývoje a inovací (Potužáková, 2012).

Krásným příkladem modernizace welfare state a zlepšení situace na trhu práce jsou severské státy, což již souvisí s konceptem workfare state.

4.2.6 Koncept workfare state

Americká finanční krize, která se skrze propojenost ekonomik rozlila do celého světa a vedla k celosvětové ekonomické krizi, opět poukázala na limity evropských welfare state. Finanční trhy ukázaly, že ochota půjčovat peníze má určité hranice, limity, které prostě nelze překročit. Ve většině států veřejné dluhy dále narůstaly a v novodobé historii se začíná o krizi welfare state hovořit čím dál více.

Možným řešením by mohl být koncept workfare state. Po nedávné krizi (v České republice jsme se s recesí potýkali až do roku 2013) se státy ještě více snažily a stále snaží snižovat deficity veřejných rozpočtů a zároveň zvyšovat počet osob, které by celý systém mohly financovat.

Fiskální stabilitu by bylo možno zabezpečit díky propojení prvků původního welfare state (jelikož ten původní model welfare state byl založen na plné zaměstnanosti, která poskytuje dostatečné množství finančních zdrojů, fungující rodině a populačním růstu – více uvádí tabulka č. 2) s pracovním trhem. Ve workfare state má nezastupitelné místo právě politika zaměstnanosti, která má mít motivační charakter pro co nejširší spektrum populace. Tento koncept je známý již řadu let, ale jeho realizace naráží na problematiku provádění reforem, které by byly potřebné, ale jsou poměrně špatně politicky prosaditelné.

Současné faktory, které ovlivňují udržitelnost evropských welfare state, jsou uvedeny v tabulce č. 5.

Tab. 5 Faktory ovlivňující udržitelnost welfare state v současné době

Oblast	Současné faktory ovlivňující evropské welfare state
1. Ekonomické ukazatele	<ul style="list-style-type: none"> Nižší míra zaměstnanosti a vyšší míra nezaměstnanosti Nižší tempo růstu HDP Deficitní fiskální systém
2. Demografické ukazatele	<ul style="list-style-type: none"> Demografické stárnutí populace Prodlužující se délka dožití a delší pracovní život
3. Sociální politika	<ul style="list-style-type: none"> Zaměřená na určité skupiny obyvatel Dávky jsou příjmově testovány a délka sociální pomoci je časově omezena
4. Trh práce	<ul style="list-style-type: none"> Veliké zaměření na aktivní politiku zaměstnanosti Více žen na trhu práce, možnost mít plný a částečný úvazek současně Snižující se ochrana před propouštěním Pracovní úvazek již není na celý život
5. Ceny zdrojů	<ul style="list-style-type: none"> Vysoké ceny nerostných surovin
6. Konkurence na trzích	<ul style="list-style-type: none"> Konkurenci tvoří státy: Japonsko, USA, Čína, Indie a státy EU Konkurence i produktů s nižší přidanou hodnotou

Zdroj: vlastní zpracování na základě Potužákové, 2012.

Koncept workfare state je postaven na snížení zabezpečovací funkce a posílení donucovací funkce systémů sociální ochrany. Cílovým stavem je dosažení blahobytu, který je ale podmíněn vlastním přičiněním jedinců (aktivitou) a to zejména prací.

Jak již bylo řečeno, je tento koncept vysoce provázaný s trhem práce. Již v 70. letech, kdy došlo k ekonomické recesi, která se podepsala na rostoucí nezaměstnanosti, docházelo k růstu výdajů veřejných rozpočtů. Welfare state tak zažil nejen krizi ekonomickou, ale taktéž se potýkal se ztrátou sociálního konsenzu. V současné době se tato krize s přibývajícím faktory ještě prohlubuje. Problematickým prvkem se v celém konceptu jeví dlouhodobá nezaměstnanost¹⁵, která již od 90. let, činila potíže v celé Evropě.

¹⁵ Jakožto dlouhodobou nezaměstnanost chápeme nezaměstnanost po dobu 1 roku a déle (Český statistický úřad, 2016)

Dlouhodobá nezaměstnanost se totiž pro mnohé stala životním stylem. V tu chvíli se začalo projevovat upřednostnění sociálních dávek před možností vstoupit na trh práce a žít ze zdrojů získaných prací. V případech, kdy výše sociálních dávek umožňuje setrvání jedinců v nezaměstnanosti, jsou tyto dávky chápány společností jakožto nežádoucí. Negativní projevy se zobrazí v nárůstu veřejných výdajů, poklesu solidarity, ale hlavním problémem se stává úpadek lidského kapitálu, který je zapříčiněn ztrátou pracovních návyků, a opětovné začlenění takto dlouhodobě nezaměstnaných na trh práce. Od druhé poloviny 90. let tak začaly některé evropské státy klást vyšší důraz na donucovací funkci sociální ochrany.

Tato donucovací funkce, která je jedním z principů workfare state, je založena na zásadní reformě pracovního trhu, zvýhodněním aktivně jednajících nezaměstnaných před pasivními, kteří „dobrovolně“ setrvávají v nezaměstnanosti. Jak uvádí Kotýnková (2009), důraz je kladen na integraci dlouhodobě nezaměstnaných na trh práce pomocí aktivačních opatření, kdy dochází ke zpřísnění podmínek přístupu k sociálním dávkám. Od příjemců sociálních dávek se v rámci aktivního přístupu očekává, že se budou aktivně účastnit programů příslušných úřadů a také, že budou akceptovat nabízené pracovní nabídky. V opačném případě se příjemce sociálních dávek vystavuje možné sankci či úplnému odebrání těchto dávek.

Cílem je dosáhnout následujících východisek:

- Snížit velikost sociálních výdajů na sociální politiku;
- Odstraňovat preventivně závislosti na sociálních dávkách;
- Minimalizovat sociální vyloučení;
- Vyrovnat poměry mezi právy a povinnostmi příjemců sociálních dávek (Kulhavý, 2006).

I současný model welfare state v České republice by musel projít reformou, aby více odpovídal konceptu workfare state.

V zemích Evropy jako je například Švédsko, Dánsko, Finsko či Norsko, které jsou známé svým welfare systémem a ve kterých je jakožto hlavní zdroj financování systému sociální ochrany daňový výnos, ale i v zemích jako je Německo, Rakousko, Belgie či Francie, ve kterých se využívá jako zdroj financování nejen daňový výnos, ale i povinné odvody do systému sociálního zabezpečení, posílily donucovací funkce v národních systémech sociální ochrany.

Na případě Dánska – jakožto reprezentanta severních zemí, lze pěkně ukázat, jak byla provedena zásadní reforma ovlivňující i trh práce. V Dánsku byla rozpracována tzv. flexicurita a to již na počátku 90. let za vlády premiéra P. N. Rasmusse. Koncept flexicurity je založen na snížení bariér, které se vyskytují na trhu práce, jež jsou kompenzovány krátkodobým zaměřením na vysokou podporou v nezaměstnanosti. První reforma z roku 1993 byla zaměřena právě na příjemce podpory v nezaměstnanosti, kterou lze od roku 2010 pobírat v omezeném čase dvou let. V případě pobírání podpory v nezaměstnanosti je také zkoumána ekonomická situace příjemců podpory. Osoby, které pobírají dávky v nezaměstnanosti, se ale většinou již po několika měsících účastní rekvalifikačních kurzů nebo musí přijmout úřadem nabízené pracovní místo. V opačném případě přichází sankce v podobě omezení či pozastavení výplaty dávek. Další reformy se týkaly příjemců

ostatních dávek a aktivní politiky zaměstnanosti. Aktivní politika zaměstnanosti je v Dánsku zaměřena na méně kvalifikované pracovníky, kteří jsou nejvíce ohroženi možnou dlouhodobou nezaměstnaností. Každý dlouhodobě nezaměstnaný má povinnost sestavovat aktivizační plán, který obsahuje cíl a prostředky, jak cíle dosáhnout. Osoby mladší 25 let mají v Dánsku povinnost doplnit si své vzdělání v případě, že do šesti měsíců nenajdou práci, pro starší osoby naopak byly zpřísněny podmínky pro vstup do předčasného důchodu. Rovněž jsou vytvářena pracovní místa v soukromé i státní sféře nebo existuje možnost využít rekvalifikace nebo nabídek center odborného výcviku.

Důležitým faktorem úspěchu dánských reforem je flexibilita na trhu práce, která je spojena s poměrně nízkou mírou ochrany před propouštěním, která vede k větší mobilitě pracovníků mezi pracovními místy. Flexibilita je omezena, a tedy ochrana před propouštěním je navýšena u pracovních míst, kde jsou vyžadovány odborné znalosti a vysoká kvalifikace. Specifikem dánského trhu práce tak jsou různorodě dlouhé výpovědní doby. Dalším faktorem úspěchu je propracovaný systém rodinné politiky a vysokých investic do vzdělávacího systému. Rodinná politika umožňuje zkombinovat pracovní i soukromý život a to zejména díky částečným pracovním úvazkům, omezené době mateřské dovolené na 52 týdnů a centrům pro předškolní děti. (Potužáková, 2012)

Druhým příkladem úspěšné reformy trhu práce mohou být Hartzovy¹⁶ reformy v Německu. Naše sousední země se kolem roku 2002 potýkala s vysokou nezaměstnaností, stárnoucím obyvatelstvem a klesající mírou porodnosti – takže tlak na výši veřejných výdajů se neustále zvyšoval. Německo v témže roce překonalo 60% magickou hranici a podíl veřejného dluhu vůči HDP od té doby už jen postupně narůstal.

Reforma trhu práce v Německu zahrnovala reformu úřadu práce a deregulaci pracovních úvazků na dobu určitou. Rovněž úvazky nazývané jako Mini-Jobs a Midi-Jobs měly pozitivní vliv. Hlavním problémem německého trhu práce byla rigidita, kdy vysoce kvalifikovaní lidé jsou pro malé a střední firmy zásadně důležití a z čehož plynula vyšší míra ochrany zaměstnanců. V německém modelu je také důležitým prvkem propojení firemního sektoru a škol, kdy tak dochází k přímé výuce budoucích zaměstnanců dle požadavků firem.

Reforma trhu práce byla tedy v případě Německa více zaměřena na řešení nezaměstnanosti než na flexibilitu pracovníků. Reformy se tedy týkaly zejména dočasných pracovních úvazků – malé firmy měly možnost najímat si agenturní pracovníky nebo pracovníky na dobu určitou, na které se nevztahovala ochrana před propouštěním.

Zásadní změnu přinesla reforma Hartz III., která proměnila Úřady práce na Agenturu práce. Dopad na nezaměstnané měla ale až reforma Hartz IV., která razantně rozdělávala podporu v nezaměstnanosti a to z časového hlediska na 12 měsíců. Na tuto podporu má nárok pouze ten, kdo před propouštěním pracoval více

---

¹⁶ Jedná se o čtyři zákony pro moderní služby na trhu práce – Gesetze für moderne Dienstleistungen auf dem Arbeitsmarkt – které jsou označovány jakožto Hartz I. – Hartz IV. (Potužáková, 2013)

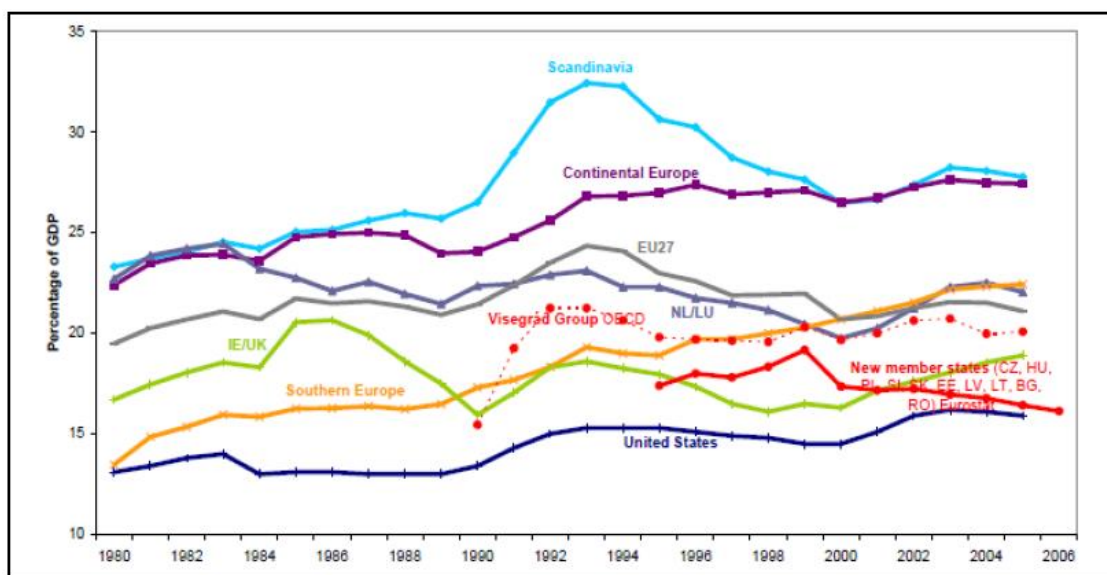
než 24 měsíců. V případě kratšího pracovního poměru je podpora vyplácena pouze šest měsíců. Maximální výše podpory může být v délce 24 měsíců pro osoby po dosažení věku 58 let, které pracovaly déle než 5 let v pracovním poměru. Po roce nezaměstnaní dostávají tzv. *Arbeitslosengeld II* – což je sociální dávka, která vznikla sloučením původních sociálních dávek a podpory v nezaměstnanosti. V případech, kdy nezaměstnaní dostávají dávku *Arbeitslosengeld II*, již Agentury práce zkoumají ekonomickou situaci nezaměstnaného, kdy je prověřován jeho majetek i úspory. Tak je tomu i v případě Dánska. Důležitým faktorem, který přispěl k navýšení konkurenceschopnosti německých produktů a k účinnosti zavedených reforem, byla stagnace reálných mezd.

Další významnou změnou je zavedení již zmiňovaných *Mini-Jobs* a *Midi-Jobs*, což jsou časově neomezené úvazky v nezdanitelné výši 400-800 eur. (Potužáková, 2013)

Tyto na dvou příkladech představené reformy práce pomohly Německu v roce 2009, kdy Německo zaznamenalo výrazný propad HDP, ale míra zaměstnanosti v té době spíše rostla. Tento fakt byl také podpořen německým opatřením, kdy v případě ekonomické krize není nutno přistupovat k propouštění zaměstnanců, ale je možnost přestoupit na režim zkráceného úvazku tak, aby bylo možné udržet si vysoce kvalifikované zaměstnance.

Reformou v 90. letech prošly rovněž další skandinávské země jako Švédsko či Finsko a na jejich příkladu je možné pozorovat snížení objemu sociálních výdajů a to při zachování sociální stability. Severní státy se vyznačují vysokou mírou zaměstnanosti, nižší mírou nezaměstnanosti, dosahují vyšší fertility a jejich pracovní trhy se vyznačují vyšší flexibilitou. Následující obrázek (č. 28) zobrazuje podíl sociálních výdajů na HDP.

V devadesátých letech byl podíl sociálních výdajů v severských státech vysoký, a jelikož se skandinávské ekonomiky potýkaly s ekonomickými problémy, díky provedeným reformám a to nejen na trhu práce, se podíl sociálních výdajů v těchto státech snížil, ačkoliv i dnes setrvává na vysoké úrovni. Po roce 2000 je v obrázku vidět postupná konvergence podílu sociálních výdajů na HDP v jednotlivých welfare state. Co již na obrázku vidět není, je další vývoj, kdy celý svět ochromila finanční krize. Severské státy byly i v období krize schopny snížit své hrubé veřejné dluhy, z čehož vyplývá, že finanční prostředky jsou nyní v severských státech alokovány optimálněji.

Obr. 28 Podíl sociálních výdajů na HDP, v %, v jednotlivých typech welfare state
Zdroj: Potužáková, 2012, původní zdroj: Alber J. (2010), str. 11.

Na základě možného přerodu welfare state ve workfare state bude v další části práce, která bude věnována politice zaměstnanosti, rozpracována myšlenka zlepšení situace na trhu práce, která by mohla vést k modernizaci českého welfare state a přispět tak k udržitelnosti pojetí welfare state v České republice i do budoucna.

4.3 Sociální politika v České republice

Jak již bylo nastíněno v teoretickém exkurzu, pojetí welfare state je značně závislé na pojetí sociální politiky v každé zemi. Toto pojetí – tedy rozsah a náplň sociální politiky, ale musí korespondovat a musí reagovat na různé okolnosti, z nichž nejvýznamnější jsou ekonomické možnosti země a demografický vývoj obyvatelstva, který vymezuje okruh osob využívajících poskytovaných sociálních výhod. Právě koncepce sociálních politik je jednou z hlavních příčin odlišného pojetí welfare state ve světě.

V další části práce budou analyzována následující odvětví sociální politiky: penzijní systém, rodinná politika, politika zaměstnanosti a systém vzdělávání. Zvýšená pozornost bude věnována penzijnímu systému (kvůli jeho vysoké finanční náročnosti) a politice zaměstnanosti (z důvodu možného přerodu od welfare state k workfare state).

V každé z dílčích politik budou využita sekundární data, pomocí nichž bude vyjádřen vztah k veřejným výdajům. Taktéž bude provedeno vyhodnocení fungování vybraného systému a bude upozorněno na případná kritická místa, která jsou za daných podmínek vhodná k modernizaci.

4.3.1 Penzijní systém

Důchodový systém, jak jej dnes známe, začal vznikat v 90. letech minulého století. Zásadní zvrát, který nastal po roce 1989, vedl k významným sociálním změnám a proměnám původního důchodového systému. Počátky přeměn lze pozorovat již od vzniku samostatné rozpočtové organizace – České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ), jež je podřízena Ministerstvu práce a sociálních věcí.

Tato organizace byla ustanovena s účinností od 1. září 1990, zákonem ČNR č. 210/1990 Sb., o změnách působnosti orgánů České republiky. (Česká správa sociálního zabezpečení, 2016a)

Od roku 1980 se dalo hovořit o krizi welfare state, nebylo tedy překvapením, že poté, co se Česká republika stala otevřenou ekonomikou, ve které je kladen důraz na svobodu jedinců, započaly práce na tvorbě zákona, který by umožňoval dodatečné formy spoření na důchod, které byly ve vyspělých státech světa zcela běžné. Je zapotřebí poukázat na fakt, že svoboda jedince je spojena s vlastní odpovědností spojenou s dosaženou životní úrovní nejen v přítomném čase ale i v čase, který je spojen s postproduktivním obdobím života. Návrhy důležitého zákona na dodatečné spoření na důchod byly završeny v roce 1994 zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění.

Na počátku 90. let taktéž proběhlo více reforem, které vyústily v roce 1995. Od roku 1995, kdy byl přijat zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění je důchodový systém v ČR povinný pro všechny ekonomicky aktivní obyvatele, je dávkově

definovaný (DC), průběžně financovaný (Pay As You Go – PAYG)¹⁷ a je založen na principech solidarity, jednotnosti a dynamičnosti. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016)

Další reformní kroky přišly na řadu v roce 2013 a v roce 2015. Se snahou vylepšit penzijní systém byl k prvnímu lednu roku 2013 zaveden tří-pilířový systém – kdy byl do původního modelu doplněn druhý pilíř, který umožňoval důchodové spoření, a zároveň došlo ke změně ve třetím pilíři (z. č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, ve znění pozdějších předpisů a z. č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších předpisů).

Tento druhý pilíř byl ale k poslednímu dni minulého roku (31. 12. 2015) zrušen a nahrazen opět dvou-pilířovým systémem se zachováním prvního a třetího pilíře (právní úprava byla vyhlášena ve Sbírce zákonů v částce 161 – z. č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření a z. č. 377/2015 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ukončení důchodového spoření). Ukončení druhého pilíře bylo koncipováno tak, že od 1. července roku 2015 nabyl účinnosti z. č. 163/2015 Sb., kterým se měnil zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, a byl tak zakázán vstup novým účastníkům do druhého pilíře. Od 1. ledna roku 2016 již nebylo možné platit pojistné na důchodové spoření (platby do druhého pilíře). V souvislosti se zrušením druhého pilíře byly upraveny i sazby pojistného na důchodové pojištění.

Důvodem zrušení druhého pilíře byl zejména nezájem občanů, jelikož jich do druhého pilíře vstoupilo pouze asi 84 tisíc, namísto očekávaného půldruhého milionu osob. (Důchodová reforma.cz, 2016)

Následky zrušení druhého pilíře s sebou přinášejí další finanční zátěž nejen pro penzijní společnosti a to v souvislosti s výplatou již naspořených peněz, ale i v souvislosti s motivací účastníků k přechodu do pilíře III, tak i pro stát. Důvod tak brzkého konce druhého pilíře lze taktéž spatřovat v kritice, že nově koncipovaný systém byl málo zásluhový, jelikož na něm mohli vydělávat zejména lidé s průměrnou vyšší mzdou, a taktéž byla uváděna kritika, že takto tvořený systém (od 01. 01. 2013 – do 31.12.2015) zbytečně odčerpával peníze ze státního rozpočtu

---

¹⁷ PAYG – Pay As You Go, nebo-li průběžný systém, je v Evropě i v ČR nejčastěji se vyskytující formou financování důchodových systémů. PAYG je založen na principu, kdy jsou vybrané finanční prostředky od ekonomicky aktivních obyvatel okamžitě využity na výplatu důchodů pro generaci oprávněných penzistů. Systém je tedy založen na principu redistribuce a mezigenerační solidarity. Dle druhu penzijních dávek je možné penzijní systémy dělit na dávkově definované a příspěvkově definované. Dávkově definovaný systém je takový, kdy je garantována určitá výše penzijních dávek po splnění určitých předpokladů – což je případ České republiky. Podmínky pro přiznání starobního důchodu jsou: požadovaný důchodový věk a získání potřebné doby pojištění. Příspěvkově definovaný systém je takový, kdy není garantována výše penzijních dávek a výše příspěvku, který všichni účastníci odvádějí do systému. Budoucí penze je závislá na velikosti odvedených příspěvků a míře výnosu z investovaných prostředků. (Bezděk, 2000)

(konkrétně se jednalo o možný přesun 3 % z hrubých mezd z prvního pilíře do druhého pilíře).

Pojistné na sociální zabezpečení vybírá již zmiňovaná Česká správa sociálního zabezpečení. Toto pojistné na sociální zabezpečení zahrnuje platby na nemocenské a důchodové pojištění a ještě příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Vybrané platby se stávají příjmem státního rozpočtu. V zákoně č. 589/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, jsou v § 7 uvedeny sazby pojistného. Zaměstnanci platí v roce 2016 na povinné pojištění 6,5 % z vyměřovacího základu. Dalších 25 % z vyměřovacího základu platí za zaměstnance zaměstnavatel (procentuální podíly jsou následující: 2,3 % z 25 % připadá na nemocenské pojištění, 21,5 % připadá na důchodové pojištění a 1,2 % připadá na státní politiku zaměstnanosti). Osoby samostatně výdělečně činné, které nejsou účastny na nemocenském pojištění, platí 29,2 % z vyměřovacího základu (§5, odstavec 1. a 2.)(procentní podíly jsou následující: 28 % z 29,2 % připadá na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti). Osoby samostatně výdělečně činné, které jsou účastny nemocenského pojištění, platí 2,3 % z vyměřovacího základu na nemocenské pojištění. Minimální měsíční pojistné osoby samostatně výdělečně činné, činí pro rok 2016 nejméně 1 972 Kč. Přehledněji je základní schéma plateb na sociální zabezpečení shrnuto v tabulce č. 6.

Tab. 6 Pojistné na sociální zabezpečení

Pojistné na sociální zabezpečení (dle z. č. 589/1992 Sb.,)	Platbu provádí	% z vyměřovacího základu	Celkem	Poznámka
Zaměstnanec	Zaměstnanec	6,5 %	31,5 %	
	Zaměstnavatel	25,0 %		
OSVČ varianta a) (bez nemocenského pojištění)	OSVČ	29,2 %	29,2 %	Minimálně však 1 972 Kč
OSVČ varianta b) (s nemocenským pojištěním)	OSVČ	29,2 % + 2,3 %	31,5 %	

Zdroj: vlastní zpracování dle z. č. 589/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Dále je vhodné shrnout jaké, je tedy po všech provedených změnách pojetí penzijního systému od 1. ledna roku 2016.

Současné pojetí penzijního systému se tedy opětovně skládá pouze z prvního a třetího pilíře.

1. První pilíř (I.)

je základním pilířem průběžného systému. Jsou z něj vypláceny **starobní důchody**, které jsou financovány z povinných odvodů z hrubých mezd – tzv. **povinného důchodového pojištění** (viz tabulka č. 6). Platit důchodové pojištění je povinností fyzických osob starších osmnácti let, které se stávají poplatníky důchodového pojištění.

Z důchodového pojištění Česká správa sociálního zabezpečení vyplácí oprávněným osobám následující dávky:

- Starobní důchod včetně tzv. předčasného starobního důchodu
- Invalidní důchod
- Vdovský a vdovecký důchod
- Sirotčí důchod (z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů)

Výpočet důchodové dávky se dle Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky skládá ze dvou částí: **základní výměry** a **procentní výměry**. Základní výměra tvoří 9 % ze všeobecného vyměřovacího základu, který vyhláší MPSV vyhláškou. Základní výměra je pro všechny vyplácené dávky a pro všechny účastníky stejná. Procentní výměra je tou variabilní částí důchodu, která závisí na výpočtovém základu a počtu roků pojištění.

Nárok na starobní důchod vznikne občanovi v případě, že získá potřebnou dobu pojištění a také musí dosáhnout důchodového věku, jehož výše není omezena a v poslední době se hovoří o jeho navyšování. Rovněž potřebná doba pojištění se stále prodlužuje. Existuje také možnost jít do tzv. předčasného důchodu, kdy je zapotřebí splňovat potřebnou dobu pojištění. Při výběru předčasného důchodu je ale nutno počítat s tím, že dochází ke snížení procentní výměry důchodu, což vede ke snížení starobního důchodu.

Invalidní důchody jsou v České republice v dnešní době rozlišovány na tři typy: invaliditu prvního, druhého a třetího stupně. Rozdělení do jednotlivých typů invalidity závisí na míře omezení pracovních schopností jedince. Samotný nárok na invalidní důchod vzniká pojištěnci při současném splnění následujících podmínek:

- Nedosáhl ještě věku 65 let nebo důchodového věku;
- Pojištěnec se stal invalidní pro invaliditu prvního, druhého nebo třetího stupně;
- Získal potřebnou dobu pojištění nebo se stal invalidní v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání;
- Nesplnil podmínky pro získání řádného starobního důchodu;
- Nedosáhl ještě důchodového věku, byl-li mu přiznán předčasný starobní důchod. (Česká správa sociálního zabezpečení, 2016)

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zjišťuje z období před vznikem invalidity a v případě vzniku invalidity jako následku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání není vyžadována.

Pozůstalostní důchody – jakožto vdovský, vdovecký a sirotčí dostávají buď vdova nebo vdovec po zemřelém manželce nebo manželovi, pokud zemřelý pobíral

starobní nebo invalidní důchod anebo ke dni smrti splnil podmínku nároku na starobní důchod. Rovněž je tomu tak v případě, kdy zemřelý ke dni své smrti dosáhl potřebné doby pojištění pro získání invalidního důchodu nebo zemřel následkem pracovního úrazu. S účinností od 1. ledna 2010 došlo k některým změnám při posuzování nároku na pozůstalostní dávky, jakého věku musí dosáhnout vdova nebo vdovec aby mu náležel pozůstalostní důchod i po uplynutí jednoho roku od smrti druhého z manželů. Sirotčí důchod náleží nezaopatřenému dítěti po svém zemřelém rodiči, osvojiteli nebo po osobě, která převzala dítě do péče rozhodnutím soudu o svěření dítěte do výchovy nebo do společné výchovy manželů. Sirotčí důchod může nezaopatřené dítě čerpat nejdéle do věku 26 let.

2. Třetí pilíř (III.)

je po reformě od 1. ledna 2016 dobrovolným systémem, ve kterém již účast není limitována dosažením zletilosti. Účastníkem ale může být pouze fyzická osoba, která s penzijní společností uzavře smlouvu o **doplňkovém penzijním spoření**.

Občané mohou spořit buď v **transformovaném**, nebo **účastnickém** fondu. V tzv. transformovaném fondu (jehož účastníky mohou být pouze klienti tzv. penzijního připojištění) se mohou účastníci rozhodnout, zda v transformovaném fondu, kde je garance nezáporného zhodnocení příspěvků zůstanou, anebo zda se nenávratně přesunou do tzv. účastnických fondů, které jsou spravovány jednotlivými penzijními společnostmi. Noví klienti mohou od roku 2013 vstoupit skrze smlouvu o doplňkovém penzijním připojištění pouze do účastnického fondu. V účastnických fondech si klient – občan – volí vlastní strategii spoření. Je nutno brát v potaz, že v účastnickém fondu není garance nezáporného zhodnocení příspěvků.

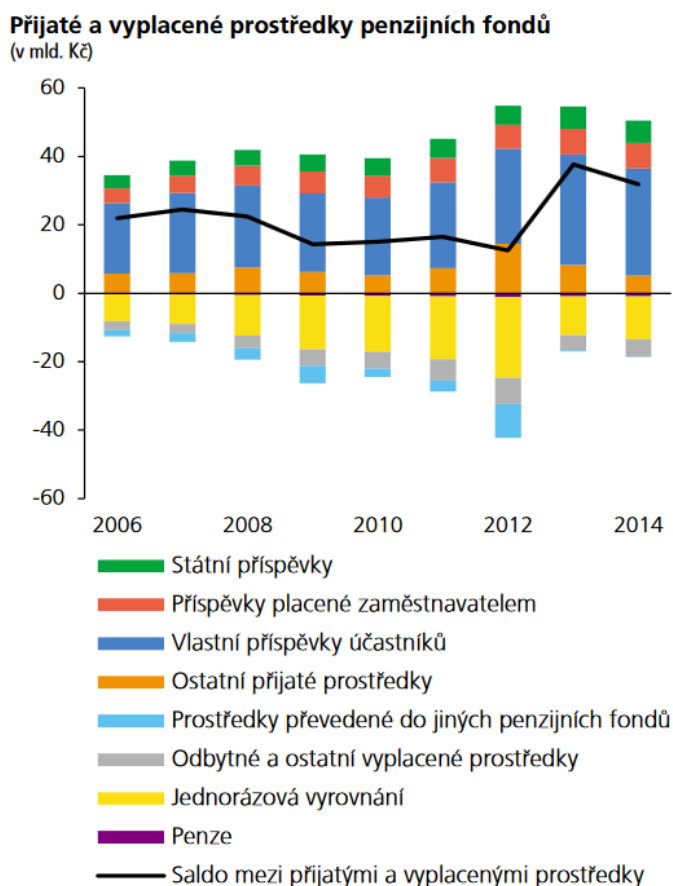
Doplňkové penzijní spoření je definováno jakožto shromažďování a umístování finančních prostředků od účastníků doplňkového penzijního spoření, finančních příspěvků od zaměstnavatelů placených za účastníky a od státu a to prostřednictvím státních příspěvků do fondů, jejichž výše je závislá na měsíční platbě samotného účastníka doplňkového penzijního pojištění. Minimální vklad je stanoven hodnotou 100 Kč/měsíčně. Aby však účastník dosáhl na již zmiňovanou státní podporu, minimální úložka musí tvořit 300 Kč/měsíc. Poté dosáhne na minimální podporu státu v hodnotě 90 Kč/měsíc. V případě, že je výše měsíčního příspěvku účastníka v rozmezí 300 – 999 Kč, výše měsíčního státního příspěvku se vypočítá jakožto 90 Kč + 20 % z částky přesahující 300 Kč. Při měsíčním vkladu 1000 Kč a více je měsíční státní příspěvek stanoven maximální částkou 230 Kč. (z. č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších právních předpisů) Na státní příspěvek má ale nárok pouze takový účastník, který svůj příspěvek zaplatí řádně a včas do konce příslušného měsíce, za který příspěvek platí. Účastník smí platby příspěvků přerušit nebo odložit. Naspořené prostředky je možné zpětně vyplácet v podobě:

- Starobní penze na určenou dobu;
- Invalidní penze na určenou dobu;
- Jednorázového vyrovnání;
- Odbytného;
- Úhrady jednorázového pojistného pro doživotní penzi;

- Úhrady jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu.

Jakožto motivace pro zvolení výplaty peněžních prostředků v podobě penze vyplácené po dobu delší než 10 let anebo v podobě doživotní penze je osvobození od daně z příjmů. Účastníci II. pilíře jsou navíc motivováni k převodu finančních prostředků do III. pilíře tím, že je zde možnost získat příspěvek a daňová zvýhodnění. (Ministerstvo financí České republiky, 2016)

Obrázek č. 29 ukazuje počet přijatých a vyplacených prostředků penzijních fondů v letech 2006 – 2014.

Obr. 29 Přijaté a vyplacené prostředky penzijních fondů (v mld. Kč)
Zdroj: Česká národní banka, Zpráva o finanční stabilitě 2014/2015.

Pro větší představu o počtu účastníků a objemu naspořených prostředků lze využít údajů Asociace penzijních společností České republiky za 4. čtvrtletí roku 2015.

Jak ukazuje tabulka č. 7, na konci roku 2015 si u penzijních společností spořilo celkem 4 708 943 účastníků (z toho 4 256 679 v penzijním připojištění, 367 728 v doplňkovém penzijním spoření a 84 536 v důchodovém spoření). Zde je zcela jasně vidět, že do II. pilíře opravdu vstoupilo velice málo účastníků a v průběhu roku tento počet stagnoval, jelikož možnost vstupu do těchto fondů byla znemož-

něna. V roce 2015 se mírně zpomalil postupný pokles počtu účastníků penzijního připojištění v transformovaných fondech, které nové účastníky již nepřijímají. Celkový úbytek tvořilo asi 6 % z původního celkového počtu, tedy 301 133 účastníků. Nárůst v účastnických fondech byl o 138 916 účastníků. V minulém roce tedy nedošlo ani k vyrovnání celkovému úbytku účastníků v rámci III. pilíře.

Velikost příspěvků dosáhla hodnoty 352 568 mil. Kč. Při srovnání s rokem 2014 došlo k nárůstu spravovaných prostředků o 33 968 mil. Kč. Příspěvky od zaměstnavatele k 31. 12. 2015 pobíralo asi jen 20,4 % z celkového počtu účastníků tedy asi 945 080 účastníků. Průměrný příspěvek na penzijní připojištění tvořil 741 Kč a na doplňkové penzijní spoření 857 Kč měsíčně.

Majetek v transformovaných fondech byl k 31. 12. 2015 složen z 87,9 % dluhopisů, z 1,7 % akcií a podílových listů, zbývající podíl představovaly ostatní investice. Fondy penzijních společností ve 4. čtvrtletí roku 2015 zvýšily roční kumulovaný hospodářský výsledek na celkových 3,739 mld. Kč. Transformované fondy tedy v roce 2015 zřejmě svými výnosy převýší inflaci, a roční výnos se tak bude pohybovat kolem 1 %. Oproti tomu sedm z 27 účastnických fondů vykázalo v závěru roku záporný výnos.

Tab. 7 Počet aktivních účastníků a výše prostředků u penzijních společnostech ve 4. čtvrtletí 2015

Počet aktivních účastníků a výše prostředků u penzijních společnostech ve 4. čtvrtletí 2015						
Penzijní společnost	Počet aktivních účastníků			Prostředky účastníků (mil. Kč)		
	III. pilíř Penzijní připojištění (TF)	III. pilíř Doplňkové penzijní spoření (ÚF)	II. pilíř Důchodové spoření (DF) již ukončen	TF	ÚF	DF
ALLIANZ PS	446 125	16 388	10 510	33 431	450	550
AXA PS	354 229	17 405	0	38 314,67	500,96	0
Conseq PS	90 118	5 553	0	6 390	203,06	0
ČS PS	831 434	110 847	14 044	60 354,03	3 509,87	558,85
ČSOB PS	592 310	54 002	3 283	39 087	1 594,140	205,310
NN PS (dříve ING PS)	345 625	10 441	0	32 024	352,00	0
KB PS	475 290	63 938	14 181	43 201	1 308	611
PS ČP	1 121 548	89 154	42 518	86 509	2 215	1 199
CELKEM v jednotlivých fondech	4 256 679	367 728	84 536	339 311	10 133	3 124
Celkem účastníků ve všech fondech	4 708 943			352 568		

Zdroj: Asociace penzijních společností ČR, 2016.

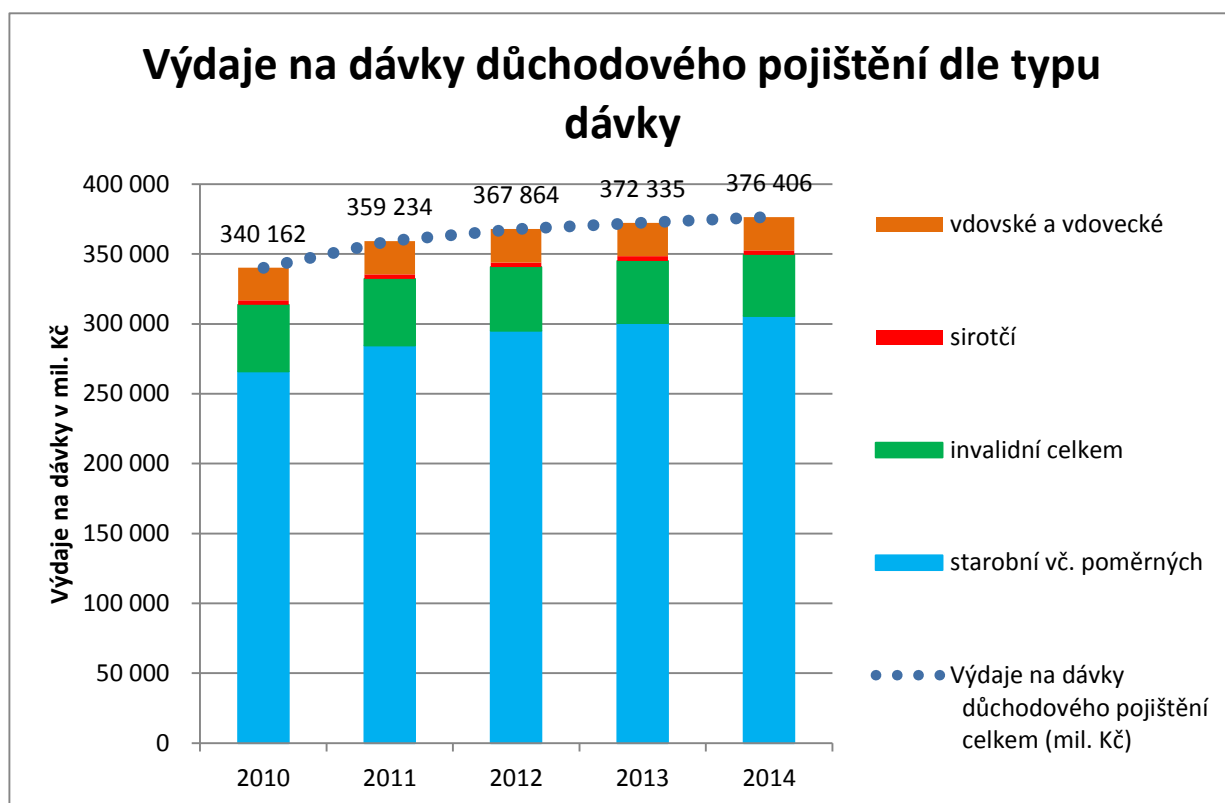
Nyní je již možné podívat se na finanční náročnost důchodové politiky. Dle dat Českého statistického úřadu je možné ukázat, jaký je počet vyplacených důchodů a jaké jsou výdaje na dávky důchodového pojištění.

Tab. 8 Počet vyplacených důchodů a velikost výdajů na dávky důchodového pojištění

Ukazatel	2010	2011	2012	2013	2014
Vyplacené důchody celkem k 31. 12. (tis.)	3 447	3 501	3 574	3 569	3 576
v tom:					
starobní vč. poměrných	2 260	2 340	2 398	2 402	2 420
invalidní celkem	466	445	450	446	441
vdovské	579	575	580	575	570
vdovecké	95	96	98	99	99
sirotčí	46	46	48	47	46
Výdaje na dávky důchodového pojištění celkem (mil. Kč)	340 162	359 234	367 864	372 335	376 406
v tom:					
starobní vč. poměrných	265 985	284 614	295 140	300 574	305 668
invalidní celkem	47 682	47 451	45 476	44 500	43 695
vdovské	21 018	21 483	21 463	21 398	21 210
vdovecké	2 263	2 385	2 443	2 505	2 540
sirotčí	3 214	3 301	3 341	3 358	3 294

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Obrázek č. 30 je grafickou interpretací druhé části tabulky č. 8. Z grafu je možné vidět, že výdaje na dávky důchodového pojištění rostou díky navyšování výdajů především na starobní důchody. Jak je patrné z první části tabulky č. 8 – tento jev souvisí s nárůstem počtu osob, které starobní důchod pobírají. Výdaje na invalidní důchod a tzv. pozůstalostní důchody, které zahrnují vdovský, vdovecký a sirotčí důchod, byly ve sledovaných letech téměř konstantní.

Obr. 30 Výdaje na dávky důchodového pojištění dle typu dávky
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Data pro rok 2015 nebyla na Českém statistickém úřadě dostupná, proto se (pro rok 2015) můžeme alespoň podívat do tiskové zprávy České správy sociálního zabezpečení z 8. ledna 2016, která udává, jaké byly příjmy z pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti v roce 2015. Výběr na pojistném dosáhl historicky nejvyšší částky a to 394, 5 mld. Kč, což je dle údajů ČSSZ o 21 mld. Kč více, než v roce 2014. Česká správa sociálního zabezpečení tedy odvedla do SR v roce 2015 téměř celou 1/3 všech příjmů. Když se v tabulce č. 9 podíváme na výši příjmů, které platí ekonomicky aktivní obyvatelstvo skrze povinné odvody, a výši výdajů státního rozpočtu, která směřuje do oblasti důchodů, můžeme prohlásit, že penzijní systém tvoří významnou část výdajů veřejných financí i v roce 2015.

Můžeme zhodnotit, že jenom v roce 2015 bylo na důchodech vyplaceno o 33,6 mld. Kč více, nežli bylo skrze systém vybráno. Zde se jasně projevují důsledky klesajícího podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva, které do systému platí, a nárůstu počtu příjemců důchodů a to zejména příjemců starobního důchodu, jak ukázala tabulka č. 8 a jelikož se dá obdobný trend předpokládat i pro rok 2015. Pro lepší srovnání s obrázkem č. 30 je možno uvést výši celkových výdajů na dávky důchodového pojištění taktéž v milionech Kč. Za rok 2015 tak bylo vydáno 385 500

mil. Kč na dávky důchodového pojištění. Dobrou zprávou je, že při porovnání s rokem 2014 (kdy bylo vybráno rovných 333 mld. Kč a vydáno 376,4 mld. Kč na důchodové pojištění) rozdíl mezi příjmy a výdaji na důchodové pojištění klesl v roce 2015 o 9,8 mld. Kč.

Tab. 9 Přehled příjmů a výdajů na sociální zabezpečení a příspěvků a výdajů na SPZ v roce 2015

Přehled příjmů a výdajů na sociální zabezpečení a příspěvků a výdajů na státní politiku zaměstnanosti v roce 2015						
Příjmy			Výdaje			Saldo
Příjmy z pojistného na sociální zabezpečení: důchodového a nemocenského pojištění	379,1 mld. Kč		Výdaje na sociální zabezpečení: důchodové a nemocenské pojištění	409,6 mld. Kč		
Z toho:			Z toho:			
Příjmy z důchodového pojištění	351,9 mld. Kč		Výdaje na důchodové pojištění	385,5 mld. Kč		-33,6 mld. Kč
Příjmy z nemocenského pojištění	27,2 mld. Kč		Výdaje na nemocenské pojištění	24,1 mld. Kč.		+3,1 mld. Kč
Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	15,4 mld. Kč		Výdaje na státní politiku zaměstnanosti	22,5 mld. Kč ¹⁸		
Celkové příjmy z pojistného na sociální zabezpečení a příspěvků na státní politiku zaměstnanosti	Σ 394,5 mld. Kč		Celkové výdaje na pojistné na sociální zabezpečení a výdaje na státní politiku zaměstnanosti	Σ 432,1 mld. Kč		

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení, 2016; Ministerstvo práce a sociálních věcí, souhrnný přehled – Výdaje na SPZ MPSV, 2016.

Pro větší představu dále uvádí tabulka č. 10 průměrnou výši důchodů, které jsou všem, kteří splňují stanovené podmínky, skrze ČSSZ vypláceny. Je zde vidět nesoulad mezi výší důchodů žen a mužů. Ženy mají téměř o jednu pětinu nižší důchod a tento fakt je převážně dán tím, že procentní část důchodu je závislá na výši odvodů z příjmů. Na výši důchodů se tak u žen projevuje také mateřská a rodičovská dovolená. Na rodičovskou dovolenou totiž stále v České republice odcházejí převážně ženy. Tím mají nižší šance na vybudování kariéry. Ve výši důchodů žen se také projevuje fakt, že ženy odcházely do důchodů dříve než muži.

Historicky poprvé průměrný starobní důchod žen překročil částku 10 tisíc korun v roce 2014. Samotný fakt, že ženy mají nižší důchod nežli muži, je také důvodem, proč jsou ve stáří chudobou ohroženy zejména ženy.

¹⁸ Údaj v tiskové zprávě ČSSZ nebyl uveden, doplněn byl tedy ze souhrnného přehledu Výdaje na SPZ souhrnný přehled 1991-2015 Ministerstva práce a sociálních věcí. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016)

Tab. 10 Průměrná měsíční výše důchodů

Průměrná měsíční výše důchodů stav k 31.12 daného roku (uvedeno v Kč)						
Druh důchodu	2013			2014		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Starobní:						
plný	10 985	12 165	9 970	11 090	12 274	10 065
poměrný	4 405	4 301	4 453	4 331	4 284	4 354
Invalidní pro invaliditu:						
třetího stupně	10 245	10 676	9 730	10 262	10 664	9 784
druhého stupně	6 675	6 961	6 338	6 662	6 945	6 338
prvního stupně	5 989	6 305	5 659	5 911	6 222	5 598
Vdovský/vdovecký:						
sólo	7 046	6 240	7 216	7 083	6 314	7 250
kombinovaný	12 098	13 463	11 864	12 196	13 596	11 955
Sirotčí	5 657	5 645	5 668	5 703	5 693	5 713

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

V souvislosti s průměrnou výší důchodů pro rok 2015, která činila 11 276 Kč, je vhodné dále uvést, že letošním roku dochází k valorizaci důchodů – tedy dochází k navyšování základní výměry důchodu o 40 Kč, na částku 2 440 Kč. Procentní výměra, která je individuální, se nezvyšuje. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016)

Jakým způsobem probíhala valorizace v předešlých letech, ukazuje následující tabulka č. 11.

Tab. 11 Valorizace důchodů

Valorizace důchodů v letech 2011 - 2016 (k 1. lednu daného roku)			
rok	Změna základní výměry o	Hodnota základní výměry po změně	procentní výměra
2011	+ 60 Kč	2230 Kč	3,9%
2012	+ 40 Kč	2270 Kč	1,6%
2013	+ 60 Kč	2330 Kč	0,9%
2014	+ 10 Kč	2340 Kč	0,4%
2015	+ 60 Kč	2400 Kč	1,6%
2016	+ 40 Kč	2440 Kč	nezměněno

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení, 2016.

Ohledně možné změny ve způsobu valorizace důchodů se vyskytly první zprávy v lednu tohoto roku. Ministryně práce a sociálních věcí chce předložit vládě České republiky návrh, dle kterého by vláda mohla rozhodnout o speciální valorizaci, zvedat důchody až o 1,7 % ročně, v průměru tedy až o 190 korun ročně, a to bez

ohledu na vývoj ekonomiky v případě, že by valorizace dle pravidel zákona vycházela příliš nízká.

Autoři tohoto návrhu zákona odhadují, že by zvýšení penzí o 1,7% vyžadovalo další výdaje ve výši 0,3 % HDP (což by dle loňských hodnot odpovídalo částce 14 mld. Kč).

Důchody se zvyšují o růst cen a třetinu růstu reálných mezd. Oba tyto ukazatele ale byly v posledním období velice nízké, což vedlo k nárůstu penzí pouze o 40 Kč. Z důvodu velké nespokojenosti ze strany voličů vláda navrhovala dát důchodcům příspěvek, kdy bylo po dlouhých jednáních nakonec schváleno 1 200 Kč, které penzisté dostali v únoru 2016. V případě, že by platil návrh a bylo by možné přidat 1,7 %, znamenalo by to částku 190 Kč.

Nutno podotknout, že ministryně práce a sociálních věcí, p. Marksová, přichází s návrhem na vyšší důchody rok před parlamentními volbami. (Česká televize, 2016)

Dále je možné z dat Ministerstva financí České republiky vyjádřit, kolik bylo v roce 2015 vyplaceno na příspěvcích na důchodové připojištění (tak, jak uvádí měsíční pokladní plnění státního rozpočtu v roce 2015), účastníkům třetího pilíře byly v roce 2015 vyplaceny příspěvky ve výši 6,82 mld. Kč ze státního rozpočtu. Pro větší představu je vhodné uvést, kolik lidí spoří v transformovaných či účastnických fondech. Údaje o počtech účastníků pochází z listopadu roku 2015, v té době v transformovaných fondech spořilo 4 405 046 občanů, v účastnických fondech pak 298 039 občanů. Počet účastníků má ale klesající tendenci – jelikož v předcházejícím čtvrtletí spořilo v transformovaném fondu o 83 tisíc osob více. Naopak do třetího pilíře nově přibylo pouze 31 tisíc smluv – účastníků. Objem peněz, který je ale ve třetím pilíři spravován, neustále roste – penzijní společnosti v listopadu roku 2015 spravovaly asi 337,5 mld. Kč. (Aktuálně.cz, 2016)

Dále je vhodné podotknout, že od 1. ledna 2016 se mění i výše poplatků, které občané musí platit. V rámci transformovaných fondů vzroste poplatek za správu peněz z 0,6 % na 0,8 %, ale naopak poklesne odměna pro penzijní společnosti z ročních výnosů z 15 % na 10 %. Tento krok souvisí s vývojem ekonomiky, jelikož je v současné době rekordně nízký výnos ze státních dluhopisů, do kterých jsou prostředky naspořené v rámci transformovaných fondů ve velké převaze investovány. (Tento fakt je spojen s garancí nezáporného zhodnocení – penzijní společnosti tak investují do „bezpečných“ státních dluhopisů, které ale mají menší výnos, problematikou takto strukturovaných portfolií je velice špatná diverzifikace portfolia.) V rámci účastnických fondů dochází k navýšení poplatků za správu fondů z 0,8 % na celé 1 % a v tomto případě dochází i k navýšení odměn pro penzijní společnosti z ročních výnosů z 10% na 15%.

Celkově lze tedy zhodnotit, že penzijní systém České republiky v současném pojetí není vyhovující. Neustále se zvyšující úroveň výdajů vynakládaných na dávky v oblasti důchodového pojištění (a v případě schválení návrhu ministryně práce a sociálních věcí p. Marksové můžeme očekávat ještě vyšší dynamiku nárůstu výše výdajů) zcela koresponduje s problematikou demografického stárnutí populace. Hlavní slabinou systému je jeho samotný princip fungování. Jak už bylo zmíněno,

systém PAYG se dostává do potíží obzvláště kvůli demografickému stárnutí obyvatelstva. V České republice je navíc po „sametové revoluci“ obzvláště problematické zavádět výrazné reformy. Příčiny lze spatřovat ve velice časté změně vlád a stran, které jsou u moci. Zcela jasně se projevují tendence soupeření stran a velice často je v systému provedena pouze dílčí změna. Velké změny bývají pro obyvatelstvo bolestné – i sami občané si většinou uvědomují její nutnost, ale politické strany, které bývají v dané chvíli u moci, se bojí hlavně rizika ztráty mandátu, kvůli provádění všeobecně nepopulárních opatření.

I prováděné dílčí změny ale většinou nově zvolená vláda následně ruší a zavádí vlastní, lepší dílčí změnu. Ve stejném duchu se nesl i pokus o důchodovou reformu v České republice v roce 2013, kdy byl vytvořen druhý pilíř, který měl vést k většímu samozajištění občanů v době stáří. Bohužel, po třech letech fungování byl zrušen a výsledkem této reformy je pouze často měnící se právní prostředí, které v občanech nezbuzuje důvěru, a tlaky na nárůst nákladů, které vznikají penzijním společnostem nebo státu.

Současné nastavení penzijního systému, má na chování občanů spíše negativní dopady. Nejistota ohledně možných posunů věku odchodu do důchodu, potřebných let pojištění, navyšování sazeb pojistného nebo daní je doplňována nedostatečnou motivací k tvorbě vlastních úspor na stáří a vede k tomu, že dávky vyplácené skrze první pilíř se tak stále ve většině případů stávají jedinými příjmy, kterými osoby v důchodovém věku disponují. Limity možných dílčích změn jsou dle názoru autorky téměř překročeny, i přesto ale neočekává výraznější reformu v oblasti penzijního systému. V případě zvyšování daňové zátěže autorka očekává, že se pracovníci raději přesunou do tzv. šedé zóny zdanění a budou raději vykonávat práci na černě. Ani další navyšování věku odchodu do důchodu není příliš vhodné, jelikož již dnes existují profese (lékaři, hasiči, profesionální řidiči a mnoho dalších), v rámci kterých je vyžadována perfektní tělesná kondice pro bezchybný výkon povolání.

Východisko autorka spatřuje v navyšování povědomí o nutnosti zajistit se na stáří z vlastních zdrojů a připravovat obyvatelstvo na fakt, že první pilíř nemůže do budoucna poskytovat příjmy v takové výši, které by občanovi zajistily odpovídající životní úroveň. Autorka v nejbližší budoucnosti neočekává výraznou reformu penzijního systému, ke zlepšení jeho současné situace by ale mohla výrazně přispět modernizace provázaná s trhem práce buď v podobě předdůchodového programu pro zaměstnance ve vyšším věku anebo v podobě sdílených pracovních míst, které by mohly vést k vyšší porodnosti, navýšení hodnoty fertility, lepšího sladění osobního života, péče o dítě a profesního života. To vše by mohlo vést ke stabilizaci penzijního systému.

Takové bylo představení penzijního systému v České republice, na limitovaném prostoru této diplomové práce. Možné návrhy na modernizaci či řešení problematických částí jsou k nalezení v šesté části této práce jakožto doporučení.

4.3.2 Rodinná politika

Dle národního konceptu rodinné politiky je rodina hlavním prostorem, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, tvorbě lidského kapitálu, výchově a taktéž růstu budoucích generací. Již v preambuli tohoto národního konceptu, je zřetelné uvědomění si významnosti rodiny, které vyzdvihuje, že na prosperitě rodiny závisí udržitelný rozvoj společnosti a to jak rozvoj kulturní, sociální, tak i ekonomický. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Národní koncepce rodinné politiky, 2005)

Rodinná politika je důležitým prvkem, který ovlivňuje celou sociální politiku. Tematicky je důležité seznámit se s rodinným právem, ve kterém je hlavní úprava, jež je navázána na rodinné vztahy (manželství, rozvod, nesezdané soužití či registrované partnerství), dále je vhodné seznámit se s rodinnými dávkami či dávkami spojenými s mateřstvím.

Strategická pozice rodiny bývala dána do popředí zejména v době socialismu. Samozřejmě i politika rodinná se řídila stanovenými cíli socialismu. Charakteristické bylo zejména zapojení žen na trhu práce – ekonomické zajištění existence rodiny tak stálo na dvoupříjmové rodině. Samotné zapojení žen na pracovním trhu s sebou přinášelo pozitivní důsledek pro ekonomiku i pro samotnou vzdělanost žen. Vysoká zaměstnanost žen je ale spojena s problematikou skloubení rodinného života s pracovními nároky. Rozvoj podpory rodiny (ve formě, která byla zaměřena na novomanžele v nízkém věku (novomanželská půjčka se státním příspěvkem, která byla v 70. letech omezena maximální možnou věkovou hranicí manželů a to 30. let, rozsáhlá bytová výstavba, ...)) byl znatelný zejména v 70. letech. Populační expanze s sebou ale přinášela i úskalí, jelikož porodnost se soustředila do určitého časového úseku a přinášela s sebou zvýšené nároky na zajištění vzdělání a dalších potřeb novorozenců. Tato velká populační exploze z dob socialismu se projevil v nejbližší budoucnosti, zejména na penzijním systému.

Podpora rodiny byla poskytována jak ve formě nepřímé finanční pomoci (příspěvky na oblečení, školní pomůcky, školní stravování,...), tak přímé finanční pomoci – dávky na děti, mateřská dovolená a peněžité pomoci v mateřství, podpora při narození dítěte, daňové úlevy a další. Rodinná politika založená na dávkách ale vedla ke stále větší závislosti rodin na státě. Naprosto opomíjená oblast v té době byla pomoc zdravotně postiženým a handicapovaným, jediným možným nástrojem pomoci zde byl invalidní důchod nebo ústavní léčba, kterou poskytoval výhradně stát.

Po roce 1989 došlo k zásadním změnám i v oblasti rodinné politiky. Po ekonomické transformaci se Česká republika musela nově potýkat s nezaměstnaností – sociální oblast se tedy výrazně proměnila po zavedení minimální mzdy a hranice životního minima. Celospolečenské změny v České republice se projevil zejména poklesem porodnosti – kdy se snižuje počet členů rodiny i sňatečnost. Naopak roste počet dětí narozených mimo manželství.

Celospolečensky uznatelné dávky jsou spojeny právě s podporou rodin s dětmi. Rodinné dávky jsou v České republice takzvaně dávkou testovanou nebo také adresnou, záleží tedy na příjmech rodiny. Dávku dostávají ti, kteří nedosahují troj-

násobku životního minima. Změna z plošnosti této dávky znamenala výraznou úsporu finančních prostředků a je možné, že i okolní státy budou jednou v rámci úspor nuceni přistoupit k adresnosti dávek.

Autorky Matějková a Paloncyová ve své publikaci „Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II“ vychází při typologizaci rodinné politiky z Esping-Andersenových typologií welfare state. Z tabulky č. 12 je možno vidět, že Česká republika zde spadá do postsocialistického typu.

Tab. 12 Typy rodinné politiky v různém pojetí welfare state

Typy rodinné politiky v různém pojetí welfare state				
typ	liberální	sociálně-demokratický	konzervativní	postsocialistický
Vliv na sociální strukturu	Nerovnosti mezi chudými a bohatými, soukromé pojištění	Univerzalizmus a solidarita – společnost je zaměřena na střední vrstvu, poskytováno sociální pojištění	Hierarchie ve společnosti, stát podporuje zajištění minimální životní úrovně	Postupná diferenciacie sociální struktury
Podpora rodiny	Odpovědnost za péči o děti leží na rodině a soukromých institucích, není stanovena výše minimální mzdy ovlivňující životní minimum	Plošné dávky pro rodiny, vysoké další sociální dávky, dlouhá rodičovská dovolená	Rodina je prvkem sociální struktury, založeno na vlastních zdrojích příjmů	Dlouhá rodičovská dovolená, vysoká zaměstnanost žen, dávky příjmově testovány, výše dávek spíše demotivuje k účasti na trhu práce
Institucionární péče o děti	Málo rozvinutá	Vysoce rozvinutá	Vysoce rozvinutá	Rozvinutá
Hlavní forma rodinných dávek	Daňové úlevy	Univerzální nárokové dávky	Dávky a odpočty z daní	Zejména dávky
Příklady států	USA, Kanada, Austrálie, VB, Švýcarsko	Dánsko, Norsko, Finsko, Švédsko	Německo, Rakousko, Belgie, Francie, Irsko, Lucembursko, Nizozemsko	Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko

Zdroj: Matějková, Paloncyová, 2004.

Nyní již konkrétně k rodinné politice v České republice. **V rámci pomyslného prvního pilíře systému sociální ochrany** se dávky, které se dotýkají rodiny či mateřství, vyplácejí skrze nemocenské pojištění (více viz. oddíl práce 3.5, věnovaný systému sociální ochrany v ČR). Konkrétně se jedná o:

- Nemocenskou;
- Peněžitou pomoc v mateřství;
- Ošetřovné;
- Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.

V případě, že se jedná o osoby samostatně výdělečně činné a zahraniční zaměstnance, kteří si platí nemocenské pojištění, mají nárok pouze na dávku **nemocenskou a peněžitou pomoc v mateřství**. Všechny dávky nemocenského vyplácí okresní správa sociálního zabezpečení. Více potřebných informací je možné získat přímo v zákoně č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších právních předpisů.

Nemocenské pojištění a *dávka nemocenská* je poměrně dosti diskutovanou záležitostí. Jedná se zejména o neblahý vliv na zaměstnance, kteří kvůli faktu, že první tři dny dočasné pracovní neschopnosti nedostávají vypláceno nic, velice často přecházejí své nemoci, což má poté neblahý vliv na ostatní zaměstnance, ale i v rámci výdajů na zdravotní péči, kdy se v důsledku zanedbané léčby musí mnohdy řešit horší následky, než původní nemoc samotnou, což může závažně ovlivnit úroveň života pojištěnců. V průběhu prvních dvou týdnů dočasné pracovní neschopnosti (vyjma zmiňovaných prvních tří dní) vyplácí zaměstnavatel zaměstnanci náhradu mzdy nebo platu a to za pracovní dny. Po uplynutí dvou týdnů dočasné pracovní neschopnosti je vyplácena nemocenská (od 15. dne¹⁹) ve výši 60 % redukováného denního vyměřovacího základu.

Výše dávek nemocenského pojištění je tedy závislá na dosahovaném výdělku, redukčních hranicích pro redukci denního vyměřovacího základu a na procentní sazbě pro jednotlivé dávky. Nemocenská může být vyplácena maximálně po dobu 380 kalendářních dnů od vzniku dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény. V případě OSVČ platí podmínka, že osoby, které si platí nemocenské pojištění, musí být pro přiznání nároku na výplatu dávek nemocenské účastny alespoň 3 měsíce bezprostředně předcházející dni vzniku dočasné pracovní neschopnosti.

Existuje obrovský rozdíl mezi počtem zaměstnanců, jakožto pojištěnců nemocenského pojištění, a OSVČ, které mají možnost si vybrat, zda si budou nemocenské pojištění platit nebo ne. Pro rok 2014 bylo 4,3 milionu pojištěných nemocensky zaměstnanců, ale pouze 90 tisíc nemocensky pojištěných OSVČ. Tento podíl v čase spíše dramaticky klesá. Více je možno vidět v tabulce č. 13.

---

¹⁹ Ještě v roce 2013 to bylo až od 22. dne

Tab. 13 Počet nemocensky pojištěných v roce 1997 – 2014

rok	Zaměstnanci velkých organizací	Zaměstnanci malých organizací	Počet OSVČ vykonávajících činnost	OSVČ účastných na nemocenském pojištění	Celkem nemocensky pojištěných
1997	3 563 057	894 265	774 384	344 035	4 801 356
1998	3 378 472	911 052	842 915	331 918	4 621 443
1999	3 234 067	883 012	891 261	321 730	4 438 809
2000	3 168 542	847 094	931 205	313 499	4 329 135
2001	3 177 115	888 954	958 289	303 636	4 369 705
2002	3 156 615	911 329	975 520	298 410	4 366 354
2003	3 084 029	936 311	993 360	294 725	4 315 064
2004	3 092 817	947 595	963 169	278 710	4 319 121
2005	3 127 321	958 014	920 858	251 358	4 336 693
2006	3 194 245	967 353	904 942	230 343	4 391 941
2007	3 267 380	986 559	911 735	215 541	4 469 479
2008	3 341 831	996 554	930 758	202 696	4 541 081
2009	4 355 310	82 042	953 273	151 476	4 588 828
2010 ²⁰	4 457 240		971 556	143 732	4 600 972
2011	4 513 322		998 452	122 443	4 635 766
2012	4 510 283		1 004 429	99 517	4 609 800
2013	4 482 965		987 580	92 680	4 575 644
2014	4 502 981		977 763	89 948	4 592 929

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 – analýza vývoje nemocenského pojištění.

Peněžitá pomoc v mateřství (PPM) je dávka, která je přímo spojena s mateřstvím. Základní podmínkou získání nároku na tuto dávku je účast na pojištění v době, kdy o peněžitou pomoc v mateřství pojištěnka žádá, a to v délce alespoň po dobu 270 kalendářních dní v posledních dvou letech. Podpůrčí doba je zde omezena časově a doba podpory se odvíjí od počtu narozených dětí – u pojištěnky, která porodila jedno dítě, činí podpůrčí doba 28 týdnů, u pojištěnky, která porodila dvě a více dětí je podpůrčí doba 37 týdnů. Dávku PPM může získat i pojištěnec, který převzal dítě do péče, nebo pokud matka dítěte zemřela či v případě, že matka nemůže o dítě pečovat z důvodu závažného dlouhodobého onemocnění. Délka podpůrčí doby činí při péči o jedno dítě 22 týdnů, v případě péče o dvě a více dětí 31 týdnů. Výše peněžité podpory v mateřství činí 70 % denního vyměřovacího základu za kalendářní den. Jak ukazuje tabulka č. 14, výdaje na dávku nemocenskou jsou zcela nejvyšší a dávka PPM, je do co výše výdajů, na druhém místě. Je tomu dáno zejména proto, že

²⁰ Od února roku 2009 se již organizace nerozlišovaly dle velikosti na malé a velké, z tohoto důvodu je uvedeno již jen souhrnné číslo.

obě tyto dávky jsou vypláceny jak zaměstnancům, tak osobám samostatně výdělečně činným. Tato dávka bývá lidově označována jakožto „mateřská dovolená“.

V případě podrobnějšího zkoumání počtu případů peněžité pomoci v mateřství, které dokreslí potřebný celkový přehled o počtu těchto dávek, je možné i uvést, kolik těchto případů připadá na zaměstnance a kolik na OSVČ.

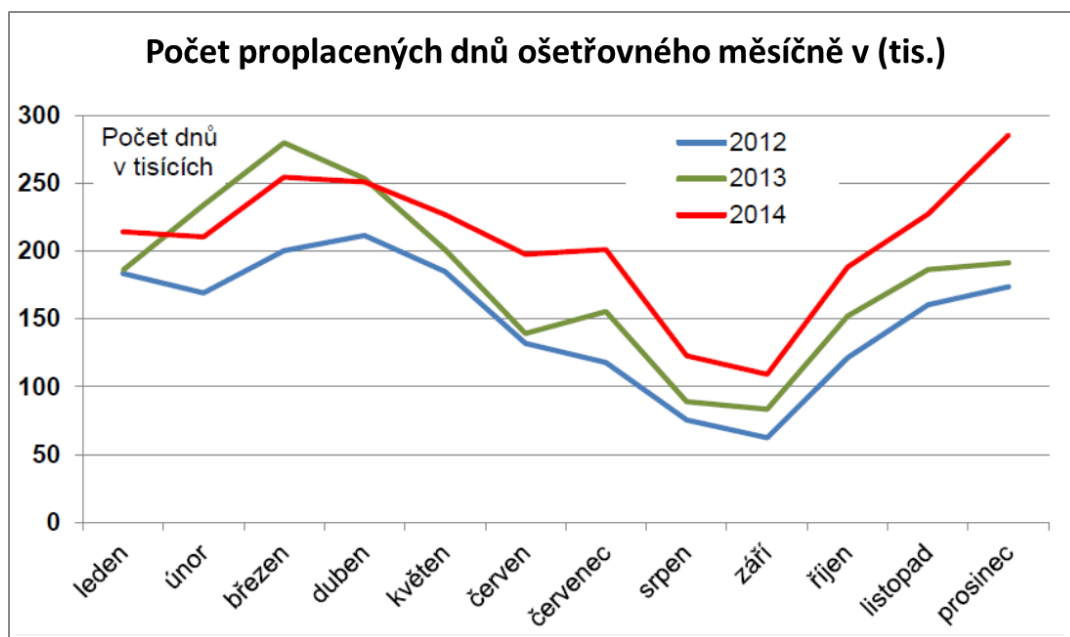
Tab. 14 Počet případů PPM v roce 2014

Počet případů peněžité pomoci v mateřství v roce 2014				
Měsíc	Počet případů u zaměstnanců	Z toho nových	Počet případů u OSVČ	Z toho nových
leden	43 473	5 968	1 030	137
únor	42 612	6 005	1 000	138
březen	41 645	5 486	967	125
duben	41 789	6 060	994	153
květen	42 052	6 146	966	116
červen	43 271	6 847	964	139
červenec	44 312	6 723	973	157
srpen	44 983	6 489	986	134
září	45 665	6 570	991	154
říjen	45 141	5 682	988	123
listopad	44 666	5 510	984	143
prosinec	44 376	5 660	999	136

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 – analýza vývoje nemocenského pojištění.

Třetím typem dávky vyplácené z nemocenského pojištění je *ošetřovné*. Na tento typ dávky má nárok osoba, která nemůže vykonávat svoji pracovní činnost z důvodu ošetřování nemocného člena domácnosti nebo péče o dítě mladší 10 let a to z důvodu uzavření dětského nebo školského zařízení ve vymezených událostech, dítěti byla nařízena karanténa, nebo v případě, že osoba, která v jiných případech pečuje o dítě, onemocněla. Podpůrní doba ošetřovného činí nejvýše 9 kalendářních dnů nebo nejvýše 16 dní v případě péče, kdy se jedná o osamělého zaměstnance, který trvale pečuje o dítě ve věku do 16 let, a které neukončilo povinnou školní docházku. Dávka ošetřovného je vyplácena pouze za zaměstnance. Výše ošetřovného činí 60 % redukovaného denního vyměřovacího základu za kalendářní den.

Je možno uvést údaje o počtu proplacených dnů nemocenského celkem v letech 2012 – 2014. V roce 2012 bylo ročně propláceno 1 790 000 dnů ošetřovného. V roce 2013 bylo vypláceno již 2 150 000 dnů ošetřovného a v roce 2014 bylo propláceno 2 490 000 dnů ošetřovného. Nárůst proplacených dnů oproti roku 2012 vzrostl o 39 %. Na obrázku č. 31 je rovněž v uvedených třech letech (2012, 2013, 2014) vidět, v jakých měsících je ošetřovné nejvíce vypláceno. Jedná se zejména o období zimy, kdy se dá předpokládat větší četnost úrazů i nemocí, naopak, nejnižších hodnot je dosahováno v průběhu měsíce září.

Obr. 31 Počet proplacených dnů ošetrovného měsíčně v tisících

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 – analýza vývoje nemocenského pojištění.

Poslední dávkou vyplácenou v rámci nemocenského pojištění, a tedy i v rámci pomyslného prvního pilíře v souvislosti s rodinou politikou, je *vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství*. Tato dávka je poskytována pouze zaměstnankyním, které kvůli těhotenství anebo mateřství musely být dočasně převedeny na jinou práci, a dosahují tak bez svého zavinění na nižší výdělek. Výše dávky je odlišná a je vypočítána jakožto rozdíl mezi denním vyměřovacím základem zjištěným ke dni převedení zaměstnankyně a průměrem započitatelných příjmů připadajících na kalendářní den v jednotlivých kalendářních měsících po převedení. Příspěvek je tedy vyplácen za kalendářní dny, po které převedení na jinou práci trvalo.

Co se týče samotných výdajů, které jsou vynakládány v rámci pomyslného prvního pilíře na nemocenské pojištění, je možné podívat se na celkovou sumu výdajů vynakládanou na nemocenské, ošetrovné, peněžitou pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Ošetrovné, dříve nazýváno jakožto podpora při ošetrování člena rodiny – lidově je vžitý název OČR, je sledováno pouze za zaměstnance, jelikož osoby samostatně výdělečně činné nemají na tuto dávku nemocenského pojištění nárok. Rovněž je tomu tak u vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství, který je sledován pouze u zaměstnanců.

Co se konkrétně týče bilance nemocenského pojištění, kromě let 2000 až 2003 a roku 2009 vykazoval systém přebytky. Zcela nejnižší výše prostředků plynou do oblasti vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství, nejvyšší výdaje jsou naopak vynakládány na dávky nemocenské.

Tab. 15 Výdaje na nemocenské pojištění v letech 1993-2014

Rok	Příjmy (mil. Kč)	Výdaje (mil. Kč)					Saldo (mil. Kč)
		Nemocens- ské	Ošetřov- né	Peněžítá pomoc v mateř- ství	Vyrov- návací příspě- vek	Výdaje celkem	
1993	14 133	9 665	656	1 623	18	11 961	2 172
1994	17 064	13 589	835	1 732	17	16 173	891
1995	19 604	15 416	894	1 722	18	18 050	1 554
1996	20 992	17 662	927	1 811	9	20 409	583
1997	23 383	16 959	864	1 963	8	19 794	3 589
1998	24 660	15 733	766	2 028	7	18 534	6 126
1999	25 455	16 434	696	2 151	6	19 287	6 168
2000	26 924	23 653	785	2 760	8	27 206	-282
2001	29 321	25 574	957	3 047	7	29 585	-264
2002	31 419	28 222	893	3 487	7	32 609	-1 190
2003	33 044	29 523	1 004	3 774	6	34 307	-1 263
2004	35 632	24 704	730	4 123	5	29 562	6 070
2005	37 597	26 258	819	4 579	4	31 660	5 937
2006	40 527	26 963	825	4 981	4	32 773	7 754
2007	44 343	27 881	893	5 893	4	34 671	9 672
2008	46 677	24 769	811	6 297	4	31 881	14 796
2009	23 298	18 215	729	7 084	5	26 033	-2 735
2010	24 091	14 944	431	7 410	4	22 789	1 302
2011	24 638	13 354	640	7 506	6	21 506	3 132
2012	24 840	11 465	682	7 224	7	19 378	5 462
2013	25 021	12 035	843	7 258	7	20 143	4 878
2014	25 850	13 881	854	7 334	9	22 078	3 772

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 – analýza vývoje nemocenského pojištění.

V případě, že bychom podrobněji rozkryli roky 2000 – 2003 a rok 2009, které byly v celkovém součtu deficitní, lze zjistit, že v letech 2000 – 2003 deficit vznikal u zaměstnanců, jelikož výše příjmů nestačila na výši vynaložených výdajů – oproti minulým rokům došlo k výraznému navýšení výdajů na nemocenské (rozdíl mezi lety 1999 a 2000 činil 7 159 mil. Kč v roce 2000 více. U OSVČ to bylo v daném období zcela naopak – finanční bilance nemocenského pojištění vykazovala přebytky. V roce 2009 je možné zdroj deficitu hledat jak na straně zaměstnanců, kde došlo k výraznému poklesu již samotných příjmů, tak i na straně OSVČ. Od roku 2009 je financování výplat dávek nemocenského pro osoby samostatně výdělečně činné v deficitu a to až do roku 2014. Tento fakt rovněž upozorňuje na klesající tendenci nemocensky pojištěných osob samostatně výdělečně činných.

V rámci pomyslného druhého pilíře hovoříme o státní sociální podpoře, která je pro rodinnou politiku zcela zásadní. Právní podmínky se řídí z. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Z tohoto systému jsou vypláceny následující dávky:

- Přídavek na dítě;
- Příspěvek na bydlení;
- Porodné – tyto první tři dávky jsou takzvaně příjmově testované, tedy jsou vypláceny v závislosti na výši příjmu;
- Rodičovský příspěvek;
- Pohřebné – tyto dvě dávky jsou tzv. netestované.

Důležité je uvést, že od začátku roku 2013 se již mezi dávky státní sociální podpory neřadí dávky pěstounské péče. I když do pomyslného druhého pilíře již pěstounská péče nepatří, pro zjednodušení budou dávky pěstounské péče přiřazeny k této části práce, jelikož se jedná o důležitý prvek rodinné politiky.

Pro výplatu příjmově testovaných dávek je důležitá částka životního minima. Tato částka je vymezena v z. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu ve znění pozdějších předpisů. Životní minimum je v § 1 definováno jakožto minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Důležitý je odstavec třetí, který dále rozvíjí definici a říká, že do částky životního minima se nezahrnují nezbytné náklady na bydlení.

Přídavek na dítě je první dávkou, která je příjmově testována. Nárok na ni vzniká nezaopatřenému dítěti, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin životního minima rodiny a koeficientu 2,4. Výše přídavku je pak věkově odstupňována. Za kalendářní měsíc náleží nezaopatřenému dítěti ve věku do 6 let 500 Kč, od 6 let do 15 let 610 Kč a od 15 let do 26 let 700 Kč.

Příspěvek na bydlení je druhou příjmově testovanou dávkou, která je z pomyslného druhého pilíře vyplácena. Tento příspěvek slouží ke krytí nákladů na bydlení rodinám nebo jednotlivcům s nízkými příjmy. Na tento příspěvek má nárok vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu za podmínky, že náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,3 nebo 0,35 na území města Prahy a současně za podmínky, že součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,3 nebo 0,35 na území Prahy není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení. Rozhodným obdobím je v tomto případě kalendářní čtvrtletí. Přesné výše příspěvků jsou stanoveny v zákoně.

Porodné je třetí dávkou příjmově testovanou. Nárok na porodné má žena, která porodila své první nebo druhé dítě, nebo otec v případě, že žena, která dítě porodila, zemřela, a to v případě, že rozhodný příjem rodiny nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,7. Výše porodného činí 13 000 Kč na první narozené dítě a 10 000 Kč na druhé narozené dítě. Porodné je vypláceno jednorázově.

Rodičovský příspěvek je dávka, která není příjmově testována. Rodič, který po celý kalendářní den, osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, má nárok na celkovou částku 220 000 Kč. Rodičovský příspěvek je vyplácen nejdéle do 4 let věku nejmladšího dítěte a to nejdéle do doby, kdy bude vypla-

cená celková částka. Rodiče mohou volit, na jak dlouhou dobu a v jaké výši si rodičovský příspěvek nastaví. Důležité je taktéž zmínit, že v případě narození jiného nejmladšího dítěte, nárok na rodičovský příspěvek přiznaný na původní nejmladší dítě zaniká a to i v případě, že celková částka nebyla vyplacena v nové výši. K podmínce osobní celodenní péče o dítě je věnován § 30b a §31. Zde je důležité zmínit možnost umístit dítě do jeslí, mateřské školy či obdobného zařízení v souvislosti s podmínkou celodenní osobní péče. Tato podmínka je splněna i v případě, kdy dítě mladší 2 let navštěvuje některé z výše uvedených zařízení, ale počet hodin strávených v tomto zařízení nepřevyšuje 46 hodin v kalendářním měsíci.

Pohřebné je poslední dávkou vyplácenou z pomyslného druhého pilíře. Výše pohřebného činí 5 000 Kč. Tato částka je vyplácena jednorázově a náleží osobě, která připravila pohřeb dítěti, které ke dni smrti bylo dítětem nezaopatřeným nebo osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte.

V tabulce č. 16 je možné prohlédnout si, jaké jsou výdaje na dávky státní sociální podpory.

Tab. 16 Výdaje na dávky státní sociální podpory

Výdaje na dávky státní sociální podpory v mil. Kč					
Dávky	2010	2011	2012	2013	2014
Dávky státní sociální podpory	39 786	34 941	34 220	35 228	35 118
z toho:					
Přídavek na dítě	3 862	3 498	3 332	3 329	3 207
Příspěvek na bydlení	3 521	4 641	5 732	7 403	8 843
Rodičovský příspěvek	27 722	25 709	24 950	24 336	22 913
Porodné ²¹	1 565	292	144	148	143
Pohřebné	16	15	15	14	13

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Z tabulky č. 16 je patrné, že došlo k významné redukci výdajů v oblasti porodného. Od počátku roku 2011 totiž vznikal ženě nárok na porodné pouze v případě porodu prvního, živě narozeného dítěte a to ve výši 13 000 Kč. Částka mohla být navýšena na 19 500 Kč a to v případě, že se s prvním narozeným dítětem narodilo další živě narozené dítě nebo děti (tedy případ dvojčat a více narozených dětí). Do konce roku 2010 přitom platilo, že porodné dostala žena za každé živě narozené dítě. Od roku 2015 platí, že porodné dostane žena za první a za druhé narozené dítě – částky se ale nyní liší. Stát se tak snaží motivovat k vyšší porodnosti. Dávka na druhé živě narozené dítě je ale o 3 000 Kč nižší.

Jedny z nejnovějších informací (idnes.cz, březen 2016) jsou spojeny s podporou mladých rodin s dětmi do 6 let. Vláda České republiky v březnu schválila návrh ministerstva pro místní rozvoj poskytovat lidem do 36 let věku, kteří pečují o dítě do šesti let, možnost získat půjčku až 600 tisíc korun. V současné době

²¹ V roce 2011 došlo ke změně pravidel pro přiznání dávky.

nízkých úrokových sazeb se ale zároveň vyskytují názory, že výše půjčky je příliš nízká a nové opatření se tak bude mít účinkem.

Další novou formu větší podpory rodin s dětmi můžeme spatřovat v novele zákona o daních z příjmů (Česká televize, 2016a), ve které prozatím Senát České republiky schválil zvýšení daňového zvýhodnění na druhé dítě, které vzroste o 100 Kč měsíčně, a na třetí a další dítě vzroste až o 300 Kč měsíčně. V případě, že novelu zákona podepíše prezident republiky, daňové slevy budou platit zpětně od začátku roku 2016.

Z tabulky je dále patrné, že nejvyšší podíl výdajů vynakládaný v rámci pomyslného druhého pilíře směřuje na výplaty rodičovského příspěvku. Z uvedených dat za roky 2010 – 2014 je ale taktéž vidět, že vynaložená částka klesá, což je negativní fakt, jelikož výše výdajů je propojena s nižší porodností v zemi.

Dále je vhodné v souvislosti s rodinnou politikou zmínit náklady vynaložené v souvislosti s pěstounskou péčí. Pěstounská péče je dle nového občanského zákoníku (z. č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů) formou náhradní rodinné péče, při které pěstoun osobně pečuje o dítě a je zodpovědný za jeho výchovu. Jedná se o státem podporovanou formu náhradní rodinné péče, která zahrnuje dávky jak pro pěstouna, tak dávky na hmotné zabezpečení dítěte. Výše výdajů je možno vidět v tabulce č. 17.

Tab. 17 Výdaje na dávky pěstounské péče

Výdaje na dávky pěstounské péče v mil. Kč					
Dávky	2010	2011	2012	2013	2014
Dávky pěstounské péče	1 005	1 073	1 236	2 052	2 383
z toho:					
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	516	550	634	799	909
Odměna pěstouna	471	504	583	1 191	1 424
Příspěvek při převzetí dítěte	14	14	15	20	22
Příspěvek na zakoupení motorového vozidla	4	4	4	29	12
Příspěvek při ukončení pěstounské péče	-	-	-	13	16

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Pro úplnost je vhodné doplnit, že dávky **v rámci pomyslného třetího pilíře systému sociální ochrany** jsou zaměřeny zejména na osoby se zdravotním postižením (dle z. č. 329/2011 Sb., zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů), dále je možno doplnit výdaje na příspěvek na péči, kdy se rozlišují čtyři stupně závislosti dle schopnosti zvládat deset základních životních potřeb (dle z. č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů) a dávky dle z. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Tabulka č. 18 již jen dokresluje, kolik je do daných oblastí vynakládáno finančních prostředků za roky 2012 – 2014.

Tab. 18 Výdaje na systém sociální pomoci

Výdaje na systém sociální pomoci v mil. Kč			
Dávka:	2012	2013	2014
Příspěvek na péči	18 391	19 545	20 402
Dávky pomoci v hmotné nouzi	7 751	10 510	11 295
• V tom: příspěvek na živobytí	5910	7 464	7 900
• Doplatek na bydlení	1673	2 814	3 249
• Mimořádná okamžitá pomoc	168	232	146
Dávky pro osoby se zdravotním postižením	1 553	1 909	1 918
• Z toho: příspěvek na mobilitu	1008	1 116	1 111
• Příspěvek na zvláštní pomůcku	376	788	805

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, tisková zpráva: Vývoj sociálních výdajů MPSV v roce 2013 a 2014, mpsv.cz, 2014, 2015.

Nyní je možné zhodnotit rodinnou politiku v České republice. Rodinná politika v České republice je opravdu postavena zejména na dávkách. To ale vede ke stále větší závislosti rodin na státě. Samotný výpočet některých dávek (zejména příspěvku na bydlení) se autorce jeví dosti složitě. Pro existenci rodiny je v době dočasné pracovní neschopnosti velice důležité nemocenské pojištění, které nahrazuje příjmy po dobu trvání této skutečnosti. V této rovině autorka vidí hlavní problém v prvních třech dnech nemocenské, které nejsou propláceny, což má velice neblahý vliv na zdraví pracovníků, kteří zejména z tohoto důvodu některé typy nemocí neléčí. Je známo, že v dnešní době firmy řeší tuto problematiku v rovině poskytovaného zaměstnaneckého benefitu tzv. sick days, což jsou dny zdravotního volna. Tyto sick days bývají většinou upraveny v rámci kolektivní smlouvy, kde je stanovený počet dnů, které může zaměstnanec tímto způsobem čerpat, i výše mzdy, kterou po dobu těchto dnů zdravotního volna pobírá. Autorka taktéž vidí velký problém v rapidně klesajícím počtu nemocensky pojištěných osob samostatně výdělečně činných.

Co se týče hlavního zdroje podpory rodiny při narození živého dítěte, dalo by se v případě dávky – rodičovského příspěvku diskutovat, zda možnost setrvat s dítětem na tzv. rodičovské dovolené až do 4 let věku dítěte není pro pečující osobu příliš dlouhá doba, po kterou setrvává mimo trh práce.

V případě přídatku na dítě – jeho výše i adresnosti není co dodávat. V případě porodného autorka považuje za adekvátní změnu poskytovat dávku porodného na první a druhé narozené živé dítě. Pouze zde není spatřen důvod, proč je dávka v případě živě narozeného druhého dítěte nižší o 3 000 Kč, než je tomu u prvního živě narozeného dítěte.

Snahy poslední doby podpořit rodiny s dětmi (skrže možnost půjčky v maximální výši 600 000 Kč, či větším daňovém zvýhodnění) znamenají, že oblast rodiny se posouvá správným směrem a to do středu zájmu politiků. Výše finanční půjčky se autorce také jeví spíše jako nedostatečná (stavba nemovitosti, či nákup nemovitosti nebo bytu v této cenové relaci je pro rodinu s alespoň jedním dítětem ve věku do 6 let nedostačující). V určitém slova smyslu je rodinná politika velice důležitou

oblastí, která je zcela právoplatně hodná podpory. V současném pojetí je ale podpora rodiny postavena zejména na dávkách. S politováním musí autorka spíše konstatovat, že rodinná politika stále není rozpracována do té podoby, aby umožnila soulad profesního i osobního života tak, aby se rodina mohla odprostit od dávek státu. Návrhy na zlepšení v oblasti rodinné politiky se tedy budou dotýkat zejména oblasti lepšího propojení rodinného života a pracovního života. Určité setrvání na trhu práce, které umožní řádnou celodenní péči o dítě, a zároveň umožní osobě pečující o dítě neustálý styk s pracovním životem, může mít synergický efekt nejen na straně vyšších příjmů pro rodinu, ale taktéž se tak snižuje riziko sociálního vyloučení osoby pečující.

4.3.3 Politika zaměstnanosti

I politika zaměstnanosti se neustále vyvíjí a mění. Před rokem 1989 byl v českých zemích uplatňován plánovaný systém zaměstnání, se kterým souvisela v podstatě neexistující nezaměstnanost. Tato uměle vytvořená zaměstnanost vedla k nízké efektivitě práce a výrobní neefektivnosti. Základní potřeby obyvatel byly uspokojovány spotřebou statků, jejichž výroba byla dopředně plánována a která neodpovídala reálným potřebám společnosti. Tyto neefektivnosti vedly k poklesu životní úrovně. Přerod k tržnímu hospodářství, který nastal po Sametové revoluci v roce 1989, s sebou přinesl výrazné změny.

Politika zaměstnanosti je dnes v Evropské unii prováděna v rámci každé země samostatně, z hlediska Evropské unie je pouze koordinována a harmonizována na společnou úroveň. V České republice tvoří politiku zaměstnanosti stát, ale podílejí se na ní rovněž zaměstnavatelé, odborové organizace a další subjekty činné na trhu práce. Výkon politiky zaměstnanosti je svěřen Ministerstvu práce a sociálních věcí a Úřadům práce České republiky. Hlavní cíle státní politiky zaměstnanosti v České republice jsou dosažení plné zaměstnanosti a ochrana proti nezaměstnanosti. Přístup k politice zaměstnanosti může být dvojitý: aktivní nebo pasivní.

1. Aktivní politika zaměstnanosti

Aktivní politika zaměstnanosti se snaží předcházet nezaměstnanosti a zaměřuje se nejen na osoby již nezaměstnané, ale i na osoby zaměstnané, jejichž pracovní místo může být v ohrožení. Hlavní smysl je viděn v přesunu od hmotného zabezpečení nezaměstnaných osob k aktivnímu přístupu. Aktivní politika zaměstnanosti (APZ) je v České republice dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, budována na opatřeních, která mají přispívat k rovnováze na trhu práce a tedy zajištění maximální možné úrovně zaměstnanosti. Aktivní politika zaměstnanosti využívá jako své nástroje: rekvalifikace, investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, překlenovací příspěvky, příspěvky na zapracování a příspěvky při přechodu na nový podnikatelský program. Součástí opatření APZ je taktéž poradenství, podpora zaměstnávání osob se zdra-

votním postižením s výjimkou uvedenou v §78 a cílené programy k řešení zaměstnanosti, které uvádí § 120 z. č. 435/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

2. Pasivní politika zaměstnanosti

Spočívá v hmotném zabezpečení nezaměstnaných osob, které má podobu výplaty podpory v nezaměstnanosti a zprostředkování zaměstnání uchazečům o zaměstnání. (Ministerstvo vnitra ČR, 2008)

Podpora v nezaměstnanosti náleží osobám, které v rozhodném období, (což jsou 2 poslední roky před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání) získaly zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění v délce alespoň 12 měsíců. O přiznání podpory rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce ČR. Podpora v nezaměstnanosti se řídí z. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. V České republice je aplikován systém s různou délkou podpůrní doby, po kterou je podpora v nezaměstnanosti vyplácena. Tato délka podpůrní doby závisí na věku uchazeče o zaměstnání. V případě, že se jedná o osobu ve věku do 50 let věku, podpůrní doba činí 5 měsíců. V případě, že se jedná o osobu ve věku od 50 let do 55 let věku, podpůrní doba je 8 měsíců. Nejdelší podpůrní dobu mají osoby ve věku 55 a více let, které mají nárok na podporu v nezaměstnanosti po dobu 11 měsíců.

Samotná výše podpory v nezaměstnanosti činí:

Tab. 19 Výše podpory v nezaměstnanosti

Podpora v nezaměstnanosti		
Situace:	Podpůrní doba	% z průměrného měsíčního čistého výdělku nebo posledního vyměřovacího základu
1. Zaměstnanec ukončil zaměstnání	• První 2 měsíce podpůrní doby	65 %
	• Další 2 měsíce podpůrní doby	50 %
	• Po zbývající podpůrní dobu	45 %
2. V případě, kdy uchazeč o zaměstnání ukončil poslední zaměstnání sám bez vážného důvodu	• Po celou podpůrní dobu	45 %

Zdroj: z. č.435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

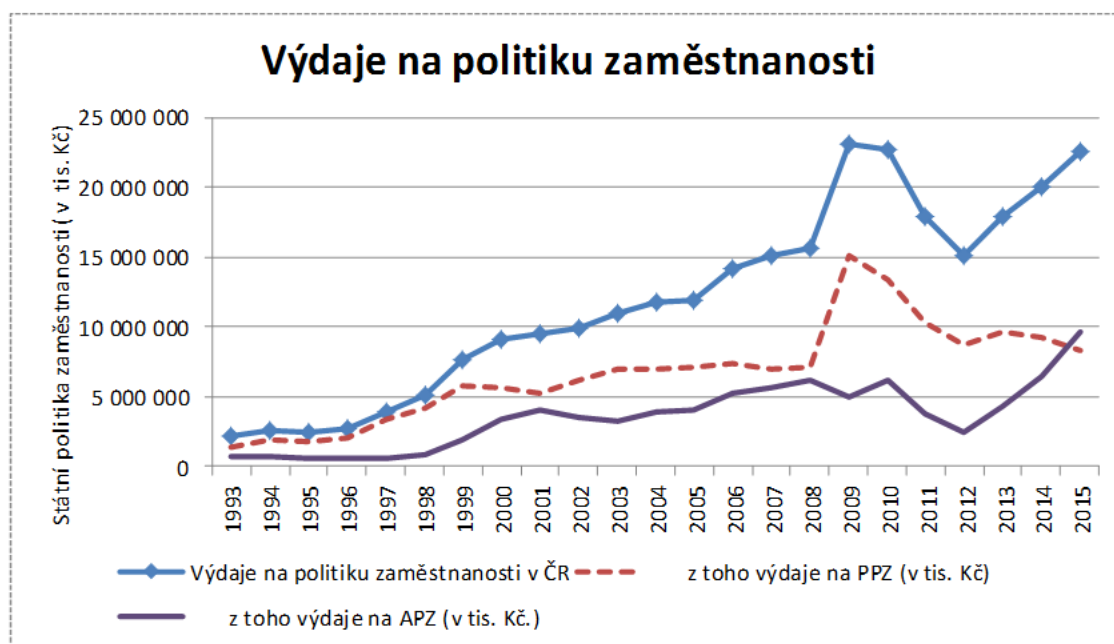
Zprostředkování zaměstnání dle zákona o zaměstnanosti provádějí buď krajské pobočky Úřadu práce nebo tzv. agentury práce, což jsou fyzické nebo právnické osoby, které mají povolení ke zprostředkovávání zaměstnání.

Výdaje na aktivní a pasivní politiku zaměstnanosti ukazuje obrázek č. 32. Jak je z grafu pěkně vidět, výdaje na politiku zaměstnanosti nejsou zanedbatelné. Výdaje na pasivní politiku zaměstnanosti bývaly většinou vyšší, nežli výdaje na aktiv-

ní politiku. Nejvyšší gap mezi výdaji na APZ a PPZ je vidět mezi roky 2008 a 2009. V roce 2008 dosáhla průměrná zaměstnanost na hodnotu 5 002 500 osob. V mezinárodním srovnání je v České republice významná i délka pracovní doby, která je v ČR vyšší než v ostatních státech, což je dáno vysokým podílem podnikatelů (ti setrvávají delší dobu v práci), velkým podílem práce přesčas a také nízkým podílem částečných úvazků (a to především u žen). (Český statistický úřad, 2016) Hlavní faktory, které ovlivňovaly trh práce v roce 2008, byly následující:

- v prvních třech čtvrtletích se projevoval růst poptávky po zboží a službách, který pozitivně ovlivňoval zaměstnanost;
- z demografického pohledu míra ekonomické aktivity spíše klesala.

Od roku 2009 došlo k nárůstu nezaměstnanosti a v souladu s tímto faktem došlo taktéž k nárůstu výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti. V roce 2009 dosahovaly výdaje na PPZ 15,077 mld. Kč a na APZ činily výdaje pouhé 4,953 mld. Kč. V roce 2015 se trend výdajů obrátil. Od dob vzniku samostatné České republiky byly výdaje na pasivní politiku zaměstnanosti vyšší, nežli výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti. Zcela poprvé výdaje na APZ předčily výdaje na PPZ v roce 2015. Celkem bylo v roce 2015 vynaloženo 22,521 mld. Kč na politiku zaměstnanosti. Z toho 8,303 mld. Kč na PPZ a 9,668 mld. Kč na APZ. Z obrázku č. 32 je ale rovněž patrné, že velikost výdajů na politiku zaměstnanosti setrvává i po krizi na vysoké úrovni.

Obr. 32 Výdaje na politiku zaměstnanosti v ČR

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

V případě výdajů na aktivní politiku zaměstnanosti je možné podívat se na vývoj od roku 2010 do roku 2015, jak ukazuje tabulka č. 20.

Největší podíl výdajů v roce 2015 plynul na tvorbu tzv. společensky účelných pracovních míst – SÚPM. Výdaje činily 3,806 mld. Kč. Jedná se o podporu účelných pracovních míst pro uchazeče o zaměstnání, kterým nelze zajistit pracovní uplatnění jiným způsobem. Na takto vytvořená pracovní místa zaměstnavatel dostává příspěvek a to po dohodě s Úřadem práce.

Druhou největší výdajovou kategorií v roce 2015 byla oblast ostatní – pod kterou se řadí výdaje na informační materiály, které jsou Úřady práce vydávány, a dále se jedná o další programy zaměstnanosti. O roku 2005 se do této kategorie řadí i výdaje na programy ESF (Evropského sociálního fondu).

Třetí nejrozsáhlejší výdajovou položkou aktivní politiky zaměstnanosti v roce 2015 byly prostředky vynaložené na veřejně prospěšné práce – VPP, konkrétněji na příspěvky na jedno vytvořené pracovní místo. Veřejně prospěšné práce jsou pracovní příležitosti, které jsou časově omezeny, a jedná se zejména o méně kvalifikované práce spočívající v údržbě veřejných prostranství, veřejných budov či komunikací ve prospěch obcí nebo veřejně prospěšných institucí. Obdobou může být činnost osobního asistenta osob se zdravotním postižením, pomocné práce ve školách a podobně. Maximální výše příspěvku na jedno vytvořené pracovní místo může činit 14 000 Kč.

Výdaje na rekvalifikace v roce 2015 tvořily 380 mil. Kč. Pod pojmem rekvalifikace se rozumí získání nové kvalifikace anebo zvýšení dosažené kvalifikace.

Aktivní politika zaměstnanosti se taktéž více zabývá osobami se zdravotním postižením (OZP). Osobám se zdravotním postižením je poskytována zvýšená ochrana skrze pracovní rehabilitaci, chráněná pracovní místa, chráněné pracovní dílny anebo pomocí příspěvku na podporu zaměstnávání OZP. V roce 2015 tvořily výdaje na OZP 60,4 mil. Kč.

Investiční pobídky jsou nástrojem, který zakládá právo na hmotnou podporu zaměstnavatele, který získal příslib o investiční pobídce na tvorbu nových pracovních míst nebo rekvalifikaci nebo školení nových zaměstnanců.

Tab. 20 Výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti 2010 – 2015

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Výdaje na APZ (v tis. Kč.)	6 171 493	3 815 885	2 451 117	4 251 090	6 386 632	9 668 796
Z toho:						
SÚPM	1 454 155	795 054	366 364	1 023 843	1 937 717	3 806 978
VPP	1 623 832	1 025 477	688 417	1 777 349	2 077 674	2 669 611
Rekvalifikace	582 261	316 933	146 377	301 385	343 894	380 350
OZP výdaje	88 400	47 244	40 851	49 251	85 151	60 462
OZP provoz	235 262	208 539	80 292	3 603	3 715	3 091
Ostatní	1 706 141	1 195 739	864 817	1 064 894	1 930 531	2 736 479
Investiční pobídky	481 442	226 899	263 999	30 765	7 950	11 825

Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Na trh práce je také vhodné podívat se z hlediska počtu osob samostatně výdělečně činných. Počet OSVČ je pro ekonomiku taktéž důležitým indikátorem.

K datu 31. 12. 2015 se na trhu práce pohybovalo 578 544 osob, pro které je samostatná výdělečná činnost činností hlavní.

Ke stejnému datu se na trhu práce pohybovalo ještě 397 408 osob, pro které je samostatná výdělečná činnost vedlejší činností. Celkem se tedy na trhu k poslednímu dni roku 2015 pohybovalo 975 952 živnostníků.

V případě porovnání s rokem 2010, kdy vykonávalo samostatnou výdělečnou činnost jakožto činnost hlavní 640 406 osob a jakožto činnost vedlejší 336 663 osob, můžeme vidět proměny v systému. Celkový počet živnostníků je menší a zejména dochází k přechodu na vedlejší samostatnou výdělečnou činnost.

Nejvyšší koncentrace živnostníků je v hlavním městě Praze, kde bylo k 31. 12. 2015 celkově 167 484 osob vykonávajících činnost. Z toho 102 586 hlavní výdělečnou činnost a 64 898 vedlejší výdělečnou činnost. (Česká správa sociálního zabezpečení, 2016b)

Dále se na trh práce můžeme podívat skrze zaměstnanosti podle úvazků. Důležitou oporou pro všechny pracující je zákoník práce – zákon č. 262/2006 Sb., který zaměstnancům poskytuje důležité informace. Případné další důležité informace jsou v občanském zákoníku – z. č. 89/2012 Sb.

Tzv. pracovněprávní vztah vzniká na základě vzniku pracovní smlouvy. Pracovní smlouvu může mít pracovník buď na dobu určitou, nebo na dobu neurčitou. Dále můžeme rozlišit smlouvy uzavřené dle typu úvazku na úvazek celý nebo úvazek částečný. V roce 2014 bylo v České republice 93,6 % typů úvazků uzavřeno jakožto celý pracovní úvazek. Částečné pracovní úvazky mají u nás velice nízké zastoupení. V roce 2014 tvořily pouze 6,4 % všech pracovních úvazků. Situace je v České republice v čase dosti stabilní, v roce 2010 byl podíl plných úvazků 94,1 % a podíl částečných úvazků 5,9 %. (Český statistický úřad, 2016) V souvislosti s typem úvazku je možné doplnit, že ze všech pracovníků tvoří ženy a jejich typ úvazku na plný úvazek 38,8 % a částečný úvazek žen tvoří 4,5 % ze všech pracovníků.

Důležité je ještě zmínit, že v České republice je možno pracovat na základě dvou typů dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr. Nově jsou tyto dohody upraveny v § 74 – § 77 zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o dohodu o provedení práce – DPP, která je upravena v § 75 zákoníku práce, a dohodu o pracovní činnosti – DPČ upravenou § 76 zákoníku práce. U dohody o provedení práce existuje omezení, že rozsah práce nesmí být větší než 300 hodin za kalendářní rok, zákon také vyžaduje, aby v této dohodě byla uvedena doba, na kterou je sjednána.

Na základě dohody o pracovní činnosti není možné vykonávat práci, která by byla delší, jak polovina týdenní pracovní doby (§ 79 uvádí délku pracovní doby, a ta činí 40 hodin týdně). Polovina tedy činí 20 hodin, u DPČ musí být sjednány vykonávané práce, rozsah pracovní doby a doba, na kterou se dohoda uzavírá – zde může být doba určitá i neurčitá.

V souvislosti s trhem práce je důležité uvést výši tzv. minimální mzdy. Jak uvádí z. č. 262/2006 Sb., minimální mzda je nejnižší přípustná výše odměny za práci v pracovněprávním vztahu. Od začátku roku 2016 se výše hrubé minimální

mzdy v České republice, pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin, zvyšuje o 700 Kč a to na částku 9 900 Kč, minimální hrubá hodinová mzda se z 55 Kč zvyšuje na 58,70 Kč. Taktéž se od počátku roku 2016 navýšila minimální měsíční mzda pro zdravotně postižené a to o 1 300 Kč na částku 9 300 Kč. Minimální mzda v České republice je ale stále jedna z nejnižších v Evropské unii a pohybuje se pod hranicí chudoby. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015a) Tento fakt bohužel příliš neodpovídá pojetí nastavených dávek v České republice. Motivace pracovníků setrvat v pracovním procesu je tak výrazně oslabena.

Dále je možné rozlišovat mezi zaměstnaností osob v různém věku. Dle výběrového šetření pracovních sil Českého statistického úřadu vyplývá, že v České republice je velice nízká zaměstnanost osob ve věku do dvaceti let. V prvních letech existence samostatné České republiky se počet pracujících ve věku 15 – 24 let pohyboval na hranici 800 tisíc pracovníků. Od té doby tento počet neustále klesá až na hodnotu 300 tisíc pracovníků v roce 2015 (což činí pouze asi 4,6 % všech mladých žen a mužů do dvaceti let). Tento propad je samozřejmě velice úzce spojen s vývojem populace ale také se změnami odehrávajícími se ve vzdělávacím systému. Problematické zde ale je, že při porovnání s jinými zeměmi, například Dánskem, Nizozemskem, Velkou Británií či Německem, je podíl pracujících ve věku do 20 let extrémně nízký, ačkoliv i v těchto státech je vysoký počet mladé populace s terciálním vzděláním. Míra zaměstnanosti mladých osob se v těchto státech pohybuje v intervalu 22-50 %. Trh práce v České republice se vyznačuje vysokým počtem pracujících narozených v 70. letech.

Ekonomická aktivita osob ve věku 15 – 64 let činila dle dat Českého statistického úřadu v roce 2014 73,5 %. Tato hodnota od roku 2000 v čase roste. V roce 2000 byla ekonomická aktivita osob 71,2 %. (Český statistický úřad, 2016) Ekonomická aktivita žen v daném věkovém intervalu byla v roce 2014 v porovnání s muži nižší. Muži dosáhli míry ekonomické aktivity v hodnotě 81,2 % a ženy pouze 65,6 %.

Následující obrázek zachycuje ekonomické postavení obyvatelstva České republiky dle věku ve 4. čtvrtletí roku 2015. Graf je uveden v tisících osob.

Tmavě šedá (muži) nebo oranžová (ženy) barva značí počet nezaměstnaných, středně světlá barva značí počet ekonomicky neaktivních a nejsvětlejší barva je věnována zaměstnaným.

Obr. 33 Ekonomické postavení obyvatelstva České republiky dle věku ve 4. čtvrtletí roku 2015
Zdroj: Český statistický úřad, 2016.

Na základě představení politiky zaměstnanosti v České republice je možné vyhodnotit její fungování. Jak je možno vidět, Česká republika se posouvá od pasivní podpory zejména k aktivní podpoře nezaměstnaných osob. V tomto ohledu vidím v pracovní politice velký pokrok. Výše výdajů na politiku zaměstnanosti ale dosahuje i v pokrizovém období dosti vysokých hodnot. Zaměření aktivní politiky zaměstnanosti ale není ideální.

V České republice je problematickou oblastí zejména zaměstnávání mladých osob – tj. osob ve věku 15 – 20 let. V případě podrobnějšího zkoumání výdajů na aktivní politiku zaměstnanosti konkrétnější podpora pro mladé spíše zcela chybí. V České republice není příliš rozpracována spolupráce mezi vzdělávacími institucemi a zaměstnavateli. Mnohdy ani vzdělávací instituce a to zejména ty, které poskytují terciální vzdělávání s výukou rozloženou v rámci celého týdne, neumožňují studentům dostatečně se zapojit do pracovního procesu již při studiu. Absence spolupráce pak vede k situacím na trhu, jako jsou dnes, kdy chybí dostatek technicky vzdělaných osob. Aktivní politika zaměstnanosti by se tak měla zaměřit na přímou spolupráci škol a studentů. Rovněž stále přetrvává problém se zaměstnáváním zejména žen vracějících se po rodičovské dovolené.

Problematika týkající se trhu práce je propojena s tzv. „švarcsystémem“. Jedná se o **nezákonný** systém, ve kterém se zaměstnavatel snaží nezákonně optimalizovat daňové výdaje. Pracovníci vykonávají stejnou práci jakožto zaměstnanci podniku, ale na základě živnostenského listu. Zaměstnavatel uzavírá s osobou samostatně výdělečně činnou smlouvu v rámci obchodněprávního vztahu, ale ve skutečnosti OSVČ vykonává závislou činnost. Dle zákoníku práce toto ale není možné. Závislá činnost může být vykonávána pouze na základě pracovní-právního vztahu. Hlavním důvodem je zásadní rozdíl mezi výší sociálních odvodů z pracovního poměru a ze sebe zaměstnávání. Pro OSVČ, která je tímto způsobem zaměstnána, je to ale nevýhodné.

Osob samostatně výdělečně činných se dotýká další problematika. V současné době počet živnostníků výrazně klesá. Tyto klesající počty mohou být navázány na méně přehlednou administrativní náročnost, která je od osob samostatně výdělečně činných vyžadována. V souvislosti s elektronizací veřejné správy je od počátku roku povinnost podávat přiznání DPH elektronicky a rovněž je povinnost podávat tzv. kontrolní hlášení. Pro starší osoby vykonávající živnost se neustálé změny v nutné administrativě stávají dalšími překážkami ve vykonávání jejich živnosti.

Další problematika trhu práce je spojena s částečnými pracovními úvazky a výší minimální mzdy. Pracovníci pracující na částečný úvazek jsou velice málo motivováni pracovat, jelikož výše dávek je obdobná jakožto odměna za práci. Z tohoto hlediska je nastavení minimální mzdy stále nedostatečné. Při mezinárodním porovnávání a představování konceptu workfare state bylo hovořeno o možné aplikaci tohoto pojetí v České republice. V rámci tohoto konceptu je důležité zaměřit se na vlastní přičinění a na donucovací prostředky. V České republice by bylo možno rozpracovat obdobný koncept jako v sousední zemi – Německu. Prvopočátkem by bylo navázání spolupráce firem a vzdělávacích institucí, kdy by taktéž mohlo více docházet k přímé výuce budoucích zaměstnanců dle požadavků firem. Vyšší flexibility trhu práce by mohlo být dosaženo skrze sdílená pracovní místa. Firmy by tak mohly optimalizovat počet pracovníků dle svých potřeb. V podstatě by se jednalo o obdobu německého konceptu, kde bylo možné uchýlit se ke snižování úvazku v případech krize – z celého na částečný tak, aby závody měly možnost uchovat si vyškolené zaměstnance. Navrhovanému konceptu by ale musela být rovněž podřízena podpora v nezaměstnanosti. Výše podpory v nezaměstnanosti by v daném konceptu měla být konstruována obdobně jako v dánském systému – velké zaměření na absolventy škol, kteří v případě delšího setrvávání mimo trh práce, mají povinnost doplňovat své vzdělání a sestavovat si aktivní plány, jak dosáhnout svého cíle. Možným řešením by taktéž mohla být povinnost přijmout nabízené pracovní místo Úřadem práce. V případě odmítnutí by bylo možné, rovněž jako v Dánsku, přiklonit se k možnostem sankcí v podobě snižování či odebrání podpory v nezaměstnanosti.

4.3.4 Systém vzdělávání

Vzdělání je jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují dosaženou úroveň života. Již v období vlády Marie Terezie byla uzákoněna povinná školní docházka, která měla vybavit populaci potřebnými znalostmi a dovednostmi vedoucími k ekonomickému rozvoji. V dnešní době je právo na vzdělání zakotveno v Listině základních práv a svobod ve článku 33. Občané dle LZPS mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách a dle schopností občanů a samotné společnosti, taktéž na vysokých školách.

Současný systém vzdělávání si stále zachovává pozůstatky vzdělávacího systému, který byl na území České republiky preferován v době komunismu. V České republice byl v té době kladen důraz na učňovské a technické obory. Z těchto důvodů je taktéž průmysl České republiky zaměřen zejména do oblasti strojírenství a dnes se v důsledku stárnutí populace potýká trh práce s nedostatkem technicky vzdělaných osob. Možnosti volby oboru studia byly v době po druhé světové válce limitovány, stejně jako samotná možnost dosáhnout na terciální vzdělání. Po roce 1989 se celá oblast školství musela přizpůsobit novým podmínkám.

V současné době je systém vzdělávání v České republice postaven na obdobném principu, jako v ostatních zemích. Skládá se z primární, sekundární a terciální sféry. Přesné rozdělení vzdělávacího systému je následovné:

- Předškolní zařízení: Mateřské školky a speciální mateřské školky;
- Základní školy;
- Základní umělecké školy;
- Střední školy (Gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště);
- Konzervatoře;
- Jazykové školy s právem státní závěreční zkoušky;
- Vyšší odborné školy, které se již řadí do terciální sféry – všechny doposud uvedené druhy škol se řídí z. č. 561/2004 Sb., tzv. školským zákonem, ve znění pozdějších předpisů;
- Vysoké školy, s bakalářskými, magisterskými nebo doktorskými studijními programy, se řídí zákonem o vysokých školách tj. z. č. 111/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Důležité je v rámci vzdělávacího systému rozlišovat regionální a vysoké školství. Zřizovateli regionálního školství jsou kraje, které zřizují střední školy, učiliště a vyšší odborné školy, dále mezi zřizovatele řadíme obce, které zřizují mateřské a základní školy. Mezi další zřizovatele regionálního školství řadíme Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které provozuje školská zařízení pro výkon ústavní léčby. Dalšími zřizujícími subjekty mohou být církve a taktéž soukromé právnické nebo fyzické osoby.

Vysoké školy rozlišujeme dle zřizovatele na veřejné, státní a soukromé vysoké školy. Státní vysoké školy jsou v České republice pouze dvě: Univerzita obrany v Brně a Policejní akademie ČR v Praze. Tyto státní vysoké školy jsou zřizované zákonem a jsou řízeny příslušnými ministerstvy.

System vzdělávání v České republice funguje již od mateřských škol, které poskytují primární vzdělávání. Dnes není zavedena povinnost přihlásit dítě do školky, novela školského zákona ale s touto povinností od příštího roku počítá. Od příštího roku má být poslední rok mateřské školy pro všechny děti povinný. Dítě se pak obvykle od šesti let zúčastňuje výuky na základní škole.

Povinná školní docházka je v České republice koncipována jakožto devítiletá, s rozdělením výuky na prvním stupni (1.-5. třída) a na druhém stupni základní školy (6.-9. třída). V deváté třídě se žáci rozhodují o volbě střední školy. Novela školského zákona počítá s jednotnými přijímacími zkouškami na střední školy. Jednotné přijímací zkoušky by měly být tvořeny z češtiny a matematiky. Tyto testy by měly tvořit 60 % požadavků na přijetí, zbylých 40 % bude ponecháno na ředitelích, jak ověřit znalosti žáků, aby se slučovaly s požadovanou kvalitou školy. Výjimku u těchto jednotných testů budou mít školy s talentovou zkouškou, což se týká konzervatoří, uměleckých škol či sportovních gymnázií.

V případě studia maturitního oboru jsou studenti středních škol od roku 2011 povinni absolvovat tzv. státní maturitu, která má charakteristické centralizované prvky, pomocí kterých je možné maturity porovnávat. Tato část maturitní zkoušky je označována jakožto společná, která je státem garantovaná, a tedy i srovnatelná. Profilová část maturitní zkoušky je část školní, zajišťuje ji škola, a umožňuje tak profilaci daného oboru vzdělání.

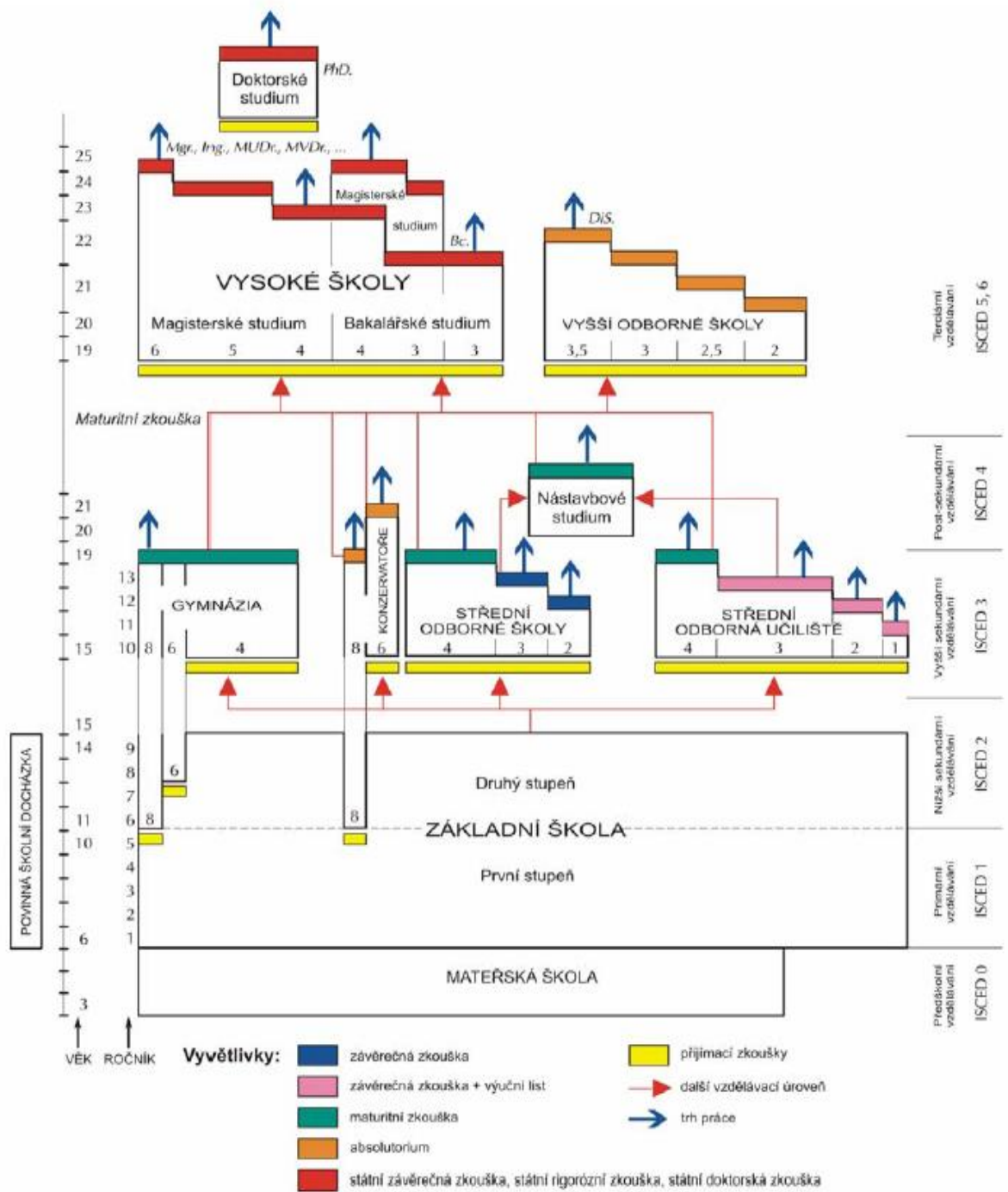
Po úspěšném vykonání maturitní zkoušky je možné pokračovat v rámci terciálního vzdělávání. Jednotlivé typy škol si stanovují podmínky přijetí různě, velice často ale bývá využíváno testů společnosti SCIO v kombinaci s vlastní formou přijímací zkoušky.

Zcela kompletní schéma vzdělávacího systému v ČR je znázorněno na obrázku č. 34.

Podstatou této části práce je znázornit, jak velké výdaje směřují do oblasti vzdělávání. Veřejné financování je v primárním a sekundárním vzdělávání více decentralizováno, než-li je tomu v terciálním vzdělávání. Tento fakt je možno ověřit na obrázku č. 35, který zachycuje schéma finančních toků.

V České republice se na primární a sekundární vzdělávání vydává 2,8 násobně více, než-li je tomu v případě terciálního vzdělávání. V České republice tvoří podíl celkových veřejných výdajů na vzdělávání asi 10 %. Tyto veřejné výdaje zároveň tvoří nejdominantnější část financování, podíl veřejných výdajů na celkových vynaložených výdajích na oblast vzdělávání tvoří asi 88 %. Vyšší podíl soukromých výdajů se projevuje na předškolním vzdělávání a na terciálním vzdělávání, průměrně se jedná o 8 % a 21 %. Již mnohokrát zmiňovaná finanční krize se na výši veřejných výdajů směřovaných do oblasti vzdělávání v České republice neprojevila. Mezi lety 2008 – 2010 se podíl veřejných výdajů zvýšil o 7 %. Obecně lze tedy zhodnotit, že v České republice je vysoká míra dosaženého vzdělání.

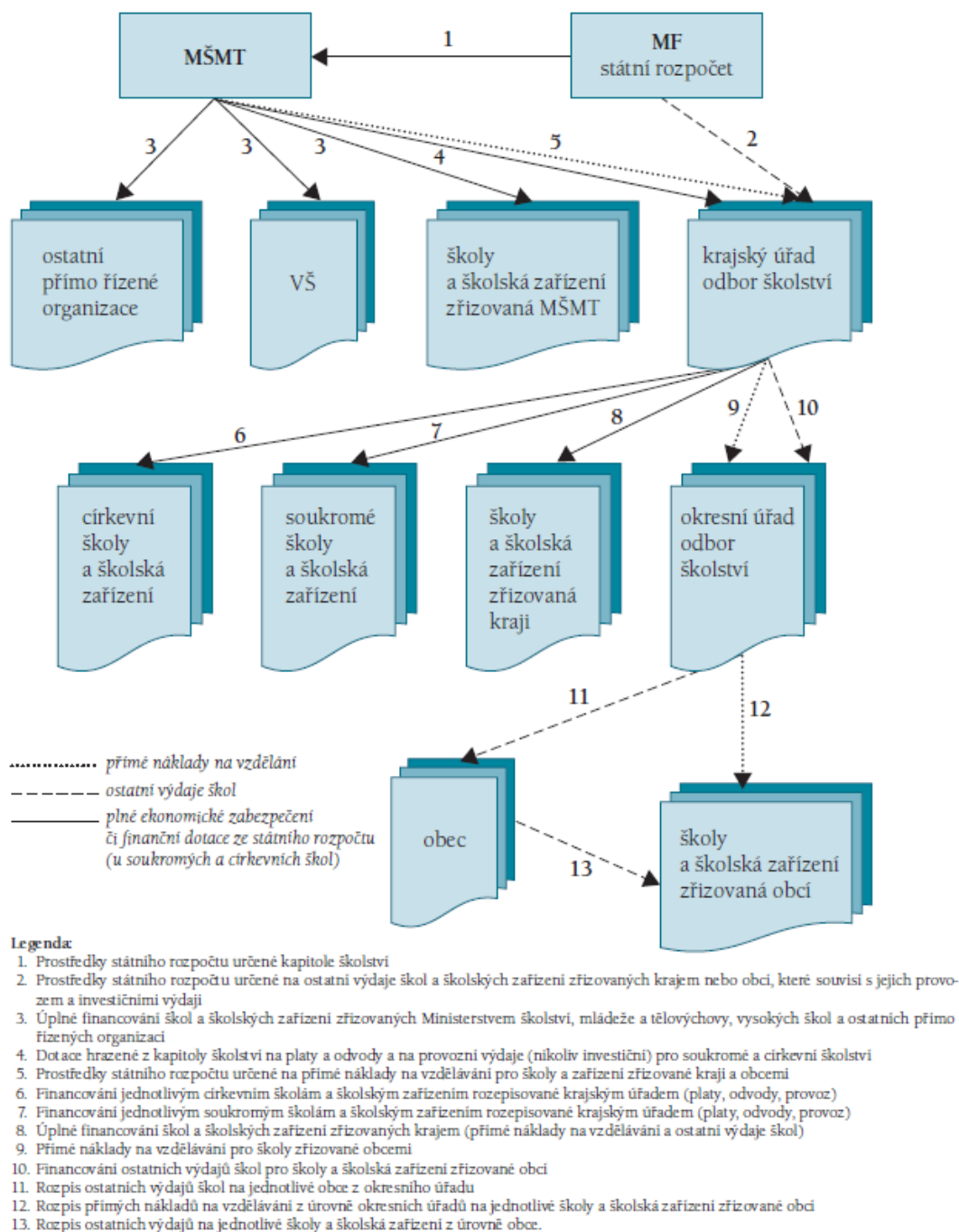
Školská soustava České republiky

Obr. 34 Schéma vzdělávacího systému ČR
Zdroj: Národní ústav odborného vzdělávání, 2012

Peněžní toky v rámci výše představeného vzdělávacího systému jsou poměrně komplikované a samotná výše peněžních výdajů pro jednotlivé typy škol je stano-

vována dle složitějšího mechanismu. Samotné finanční toky je možno velice pěkně a přehledně zobrazit pomocí následujícího obrázku:

Obr. 35 Schéma finančních toků v rámci vzdělávacího systému ČR
 Zdroj: Národní program rozvoje vzdělávání, 2001

Samotné financování je ale poněkud složitější. Regionální školství je charakteristické vícezdrojovým financováním, založeným zejména na dotacích ze státního rozpočtu, příspěvcích z rozpočtu zřizovatele, vlastních zdrojích školských zařízení, zdrojích z Evropské unie, ale také darech fyzických či právnických osob.

Financování skrze Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy rozděluje finanční prostředky na přímé výdaje dle tzv. republikových normativů a zasílá peněžní prostředky na zvláštní účet kraje. Krajské úřady dle krajských normativů dále rozdělují finanční prostředky.

Financování vysokých škol je postaveno na příspěvcích ze státního rozpočtu, dotacích ze státního rozpočtu, poplatcích, které jsou spojeny se studiem, vlastních zdrojích vysoké školy, prostředcích z Evropské unie nebo je využito k financování darů či dědictví. V rámci vysokého školství je využíváno normativního financování. Vysoká škola získává prostředky dle počtu studentů a podle normativu – stanovené částky na jednoho studenta. Zde je vhodné povšimnout si konstrukce výpočtu, do kterého je zařazen počet studentů, ne počet absolventů vysokých škol. Příspěvky ze státního rozpočtu jsou určeny zejména na vzdělávací, vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost.

V následující tabulce je možné podívat se na výši veřejných výdajů směřujících do oblasti školství v roce 2014.

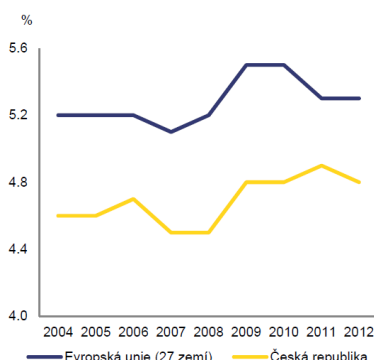
Tab. 21 Výdaje na oblast školství pro rok 2014

Veřejné výdaje v oblasti školství (k: 31. 12. 2014)				
	Výdaje (v tis. Kč):			Podíl výdajů na HDP
	běžné	kapitálové	celkem	
Kapitola 333-MŠMT	129 560 515,6	10 485 732,4	140 046 248,0	3,28%
Kapitola 700-Obce a DSO	26 899 493,1	11 785 421,4	38 684 914,5	0,91%
Kapitola 700-Krajské úřady	82 528 430,5	3 276 950,7	85 805 381,2	2,01%
Transfery z MŠMT veřejným rozpočtům místní úrovně	-86 336 160,6	-609 749,1	-86 945 909,7	-2,04%
Celkem	152 652 278,6	24 938 355,5	177 590 634,1	4,16%
Ministerstvo obrany (kapitola 307)	1 043 344,2	81 001,2	1 124 345,4	0,03%
z toho transfer krajským úřadům	-2 400,0	-	-2 400,0	-0,00%
Celkem oblast školství	153 693 222,8	25 019 356,7	178 712 579,5	4,19%

Zdroj: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2015

Podíl celkových výdajů do oblasti školství v roce 2014 činil 178,712 mld. Kč, což činí asi 4,19 % HDP. Na této úrovni se podíl celkových výdajů pohybuje dlouhodo-

bě. Tento fakt je možné potvrdit v obrázku č. 36, který zobrazuje výdaje na vzdělávání jako procentní podíl HDP v porovnání EU a České republiky.

Obr. 36 Výdaje na vzdělávání jako procentní podíl HDP v porovnání EU a České republiky
Zdroj: Pracovní dokument útvarů komise, Zpráva o České republice 2015, Evropská Komise, 2015

Podíl veřejných výdajů na vzdělání je ale v České republice dlouhodobě nižší než průměrné výdaje v jiných zemích Evropské unie.

Dále je možné, na základě dat z Education at a Glance: OECD Indicators 2014, ukázat údaje o finančních investicích do vzdělávání v USD, přepočtených na paritu kupní síly.

Indikátor	Česká republika		Průměr zemí OECD	
Finanční investice do vzdělávání				
Průměrné roční výdaje na žáka/studenta (v USD přepočtených na paritu kupní síly)	2011		2011	
preprimární vzdělávání	4302		7428	
primární vzdělávání	4587		8296	
sekundární vzdělávání	7270		9280	
terciární vzdělávání	9392		13958	
Celkové výdaje na vzdělávání jako podíl HDP	2011 2000		2011 2000	
jako podíl HDP	5%	4%	6%	5%
Celkové veřejné výdaje na vzdělávání	2011 2000		2011 2000	
jako podíl celkových veřejných výdajů	10%	9%	13%	13%
Podíl soukromých výdajů na celkových výdajích na vzdělávání	2011		2011	
preprimární vzdělávání	8%		19%	
primární, sekundární a postsekundární neterciární vzdělávání	9%		9%	
terciární vzdělávání	19%		31%	
všechny úrovně vzdělávání celkem	12%		16%	

Obr. 37 Finanční investice do vzdělání v ČR a komparace s průměrem OECD
Zdroj: oecd.org, 2014

Dále můžeme podotknout, že velká část obyvatel dokončí základní a středoškolské vzdělávání. Na trh práce mají ale negativní vliv nevyrovnanosti u mladých lidí se

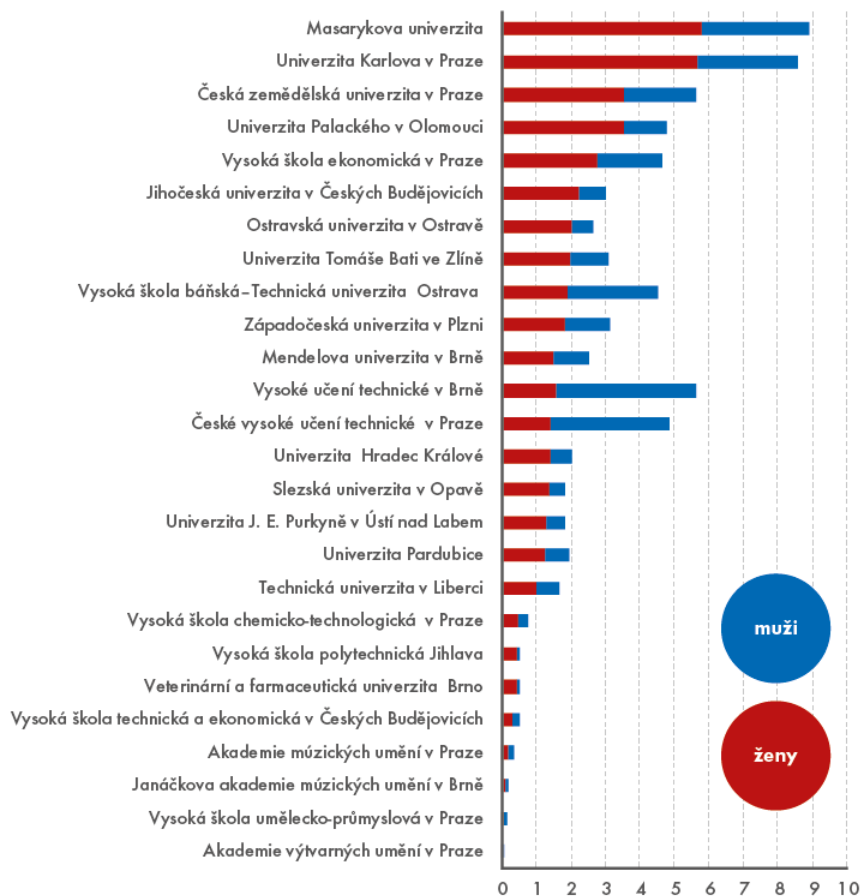
slabým sociálně-ekonomickým zázemím, což zpomaluje jejich začlenění do společnosti i na trh práce.

Dle závěrů Českého statistického úřadu, které vycházejí z ročenky Education at a Glance 2015, vyplývá, že vyšší sekundární vzdělání v České republice nemá pouze 5 % mladých žen a mužů. Ženy v posledních letech dosahují nejen středoškolského, ale častěji i terciálního vzdělávání. Tento fakt zcela koresponduje s rostoucími požadavky na kvalifikaci některých pracovníků, zejména zdravotních sester, pedagogů nebo policistů. (STATISTIKA&MY, Český statistický úřad, 2016)

Česká republika v posledních letech vykazuje rychlý pokrok při dosahování terciálního vzdělávání. Účast v terciálním vzdělávání se rychle zvýšila, ale v poslední době je diskutováno o kvalitě a také, zda poskytované vzdělání odpovídá požadavkům pracovního trhu. Dle dat Českého statistického úřadu vyplývá, že studenty terciálního vzdělávání v České republice tvoří celých 62,6 % studenti bakalářských studijních programů, 31,2 % studenti magisterských programů a 31,2 % doktorských studijních programů. (Český statistický úřad, 2015) V posledních letech taktéž došlo k výraznému posunu vzdělanosti mezi generacemi a to hlavně u žen. V roce 2015 mělo 18 % mužů a 13 % žen ve věku 55-64 let terciální vzdělání. V porovnání s věkovou kategorií ve věku 25-35 let dosahovalo terciálního vzdělání 25 % mužů a více než 35 % žen. Ženy dále z celkového počtu studentů představují zejména 63 % bakalářských studijních programů, 61 % magisterských programů a 43 % doktorských programů.

Na problematiku vzdělávání v rámci terciálního sektoru se můžeme podívat i skrze obrázek č. 38. Skrze genderově odlišené počty absolventů veřejných vysokých škol v roce 2014 můžeme rovněž vidět, že se počet absolventů zvýšil.

Počet absolventů veřejných vysokých škol podle pohlaví, 2014, (v tis.)

Obr. 38 Počet absolventů veřejných vysokých škol
Zdroj: STATISTIKA&MY, Český statistický úřad, 2016

Vzdělávací systém je vysoce propojen s trhem práce. První propojení je možné pozorovat v souvislosti s dosaženým vzděláním a výší platu. V zemích OECD platí, že čím vyšší dosažené vzdělání, tím vyšší je dosažený průměrný výdělek. Další vysoká propojenost s trhem práce je možno spatřit v souvislosti s dosaženým vzděláním a možností uplatnění na samotném trhu práce. Osoby s dosaženým terciálním vzděláním vykazují nejnižší míry nezaměstnanosti. Tu propojenost je možno pozorovat i skrze počet osob, které jsou ohroženy chudobou nebo sociálním vyloučením dle dosaženého vzdělání podle mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED 1997. V České republice bylo v roce 2014 ohroženo 30,6 % žen a 34,9 % mužů s primárním a nižším sekundárním vzděláním²², 15,2 % žen a 11,3

1)Primární vzdělávání – to je základní vzdělání 1. stupeň a nižší sekundární vzdělání – to je druhý stupeň základní školy, 1-4 ročník u 8letých gymnázií či konzervatoře,

% mužů s vyšším sekundárním nebo nástavbovým vzděláním a 5,0 % žen a 3,5 % mužů s terciálním vzděláním. (Český statistický úřad, 2016)

Vývoj v rámci vzdělávacího systému byl v posledních letech nejzásadněji ovlivněn zavedením státních maturit od roku 2011. Státní maturita nebo taktéž nová maturita, byla poznamenána neustálým odkládáním a nejistotou v prvním roce jejího zavedení. Nové maturity jsou upraveny vyhláškou č. 177/2009 sb., o bližších podmínkách ukončování vzdělávání na středních školách maturitní zkouškou. V téže roce se taktéž živě diskutovalo o možnosti zavést platby spojené se studiem vysokých škol. Do dnešního dne prozatím zavedení školného na vysokých školách nebylo realizováno. Nové změny v konceptu státních maturit, ale i v oblasti samotného přijímání na střední školy, lze očekávat v nejbližší budoucnosti. V prvních měsících roku 2016 Senát České republiky schválil novelu školského zákona, která má zavést povinnou maturitu z matematiky a to od školního roku 2020/2021, jednotné přijímací zkoušky na střední školy, které mají být zavedeny již v příštím roce a povinný poslední rok v mateřské škole. Tento povinný poslední rok školky bude možné nahradit domácím vzděláním. V případě, že rodiče dítě do školy nezapíší, hrozí jim až pětistíková pokuta. (Česká televize, 2016b)

Dále je možno hovořit o novele zákona o vysokých školách. Hlavním cílem této novely je zlepšit podmínky fungování vysokého školství jakožto klíče, pomocí kterého je možno dosáhnout na dlouhodobou mezinárodní konkurenceschopnost. Navrhovaná opatření se opírají o profilaci jednotlivých vysokých škol, posílení autonomie a odpovědnosti, nastavení transparentních pravidel financování a snížení administrativní zátěže. Kompletní znění novely je obsaženo v zákoně č. 137/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Po krátkém představení systému vzdělávání v České republice je nyní možné přistoupit k vyhodnocení analyzované oblasti školství. Systém vzdělávání autorka považuje za klíčový faktor, který má dopad i na trh práce, čímž je ovlivněna i dosažená životní úroveň. V souvislosti s udržitelností welfare state považuji za klíčové dbát na dostatečné množství prostředků plynoucích do oblasti vzdělávání. Hlavní problém autorka spatřuje v malé provázanosti mezi potřebami na trhu práce a nabízenými studijními obory a to zejména v oblasti terciálního vzdělávání. Tento jev

---

2) vyšší sekundární vzdělávání – středoškolské vzdělání jakožto 4letá gymnázia, 1.-4. ročník odborné školy, odborná učiliště a nástavbové vzdělávání – nástavbové studium s akreditací či pomaturitní studium na jazykových školách,

3) první stupeň terciálního vzdělávání – VŠ a vyšší odborné školy a druhý stupeň terciálního vzdělávání – vysoké školy, doktorské studijní programy (Národní agentura pro evropské vzdělávací programy, 2016)

v samotné podstatě spočívá v malé provázanosti výukových schémat s požadavky firem. Taktéž samotná konstrukce výuky na některých školách je v rámci terciálního vzdělávání koncipována tak, že je jen těžko možné v rámci pracovního týdne vykonávat praxi nebo práci u potenciálního budoucího zaměstnavatele. Mladým občanům se po sametové revoluci otevřela možnost dosáhnout častěji na terciální vzdělání, této možnosti Češi začali využívat. Důsledkem se tak stává velice nízká zaměstnanost osob ve věku 15 – 20 let. Z těchto důvodů bude v šesté části této práce navržena možnost prohloubení spolupráce škol a firem, a také to, aby studenti již po dobu studia, a to nejen v rámci terciálního vzdělávání, byli ve větší míře účastni trhu práce. Tento fakt může také přispět ke zlepšení nedostatku ekonomicky aktivních osob vzhledem k počtu osob v postproduktivním věku

Autorka rovněž spíše negativně vnímá zaváděné reformy. Je toho názoru, že ne vždy je vše vhodné centralizovat a vzájemně srovnávat, jelikož zejména oblast školství je natolik specifická, že poskytované vzdělání se na jednotlivých školách výrazně liší. S tím také souvisí autorčina pochybnost o vhodnosti přijímání uchazečů na vysoké školy na základě SCIO testů, za které musí studenti zaplatit finanční prostředky navíc. Jak bylo v této práci již uvedeno, počet osob s terciálním vzděláním se za posledních několik let výrazně navýšil. V poslední době se ale také diskutuje o znalostech a schopnostech nabytých během terciálního vzdělávání. Neustálé zjednodušování a kolektivní testování někdy vede ke stírání důležitých kvalifikačních prvků studentů, kteří jsou připravováni o možnost projevit své znalosti a schopnosti v dané oblasti.

V souvislosti s poskytováním kvalitnějšího vzdělávání by se autorka přikláněla spíše k zavedení školného na vysokých školách. Pro všechny obyvatele České republiky a osoby s trvalým pobytem na území České republiky by autorka ponechala oblast terciálního vzdělávání v „bezplatné formě“, jelikož občané skrze státní rozpočet na tuto výuku již přispěli. Všichni ostatní studenti, kteří pouze využívají český školní systém, by vzdělávání na českých školních institucích měli mít zpoplatněné.

5 Vyhodnocení výzkumné otázky

Po provedené socioekonomické analýze, následném představení a vyhodnocení pojetí vybraných sociálních politik přichází čas na vyhodnocení výzkumné otázky.

Hlavním cílem této práce bylo představit, jak vybrané sociální politiky v České republice fungují, jaká výše finančních prostředků je do jednotlivých oblastí sociálních politik směřována a jaký to má dopad na chování občanů.

S chováním občanů je propojena položená výzkumná otázka této diplomové práce. V souladu s faktem, že se sociální výdaje ve střeoevropských státech pohybují kolem 20 % HDP (v ČR 23 %) (Potužáková, 2012), vyvstala také myšlenka, zda jsou občané schopni, a to nejen s přerozdělenými prostředky, dobře nakládat. Toto téma se dotýká finanční gramotnosti všech občanů a nabízí se otázka, zda je finanční gramotnost důležitým aspektem, který ovlivňuje pojetí welfare state v České republice – tedy zda úroveň finanční gramotnosti má taktéž vliv na současné pojetí welfare v ČR. Tento vliv si můžeme znázornit s využitím systémového myšlení.

V této části práce chci přiblížit, jaká je úroveň finanční gramotnosti občanů České republiky a to skrze sekundární data pocházející z výzkumů týkajících se finanční gramotnosti Čechů. Dále chci ukázat, jakým způsobem Češi s penězi hospodaří – jak si své peníze spoří či jak si peníze půjčují.

V souvislosti s vyhodnocením výzkumné otázky je důležité zaměřit se na chování občanů České republiky v oblasti financí a to je možno ukázat skrze velikost vkladů a velikost poskytnutých úvěrů.

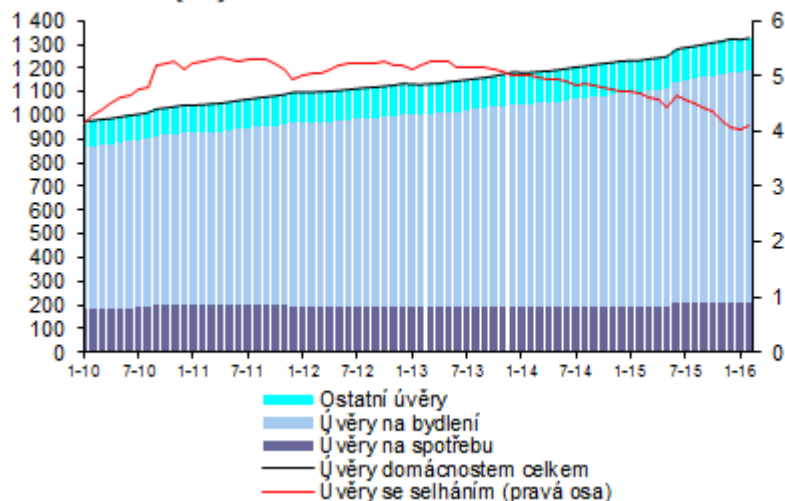
Zcela nejnovější informace ohledně poskytnutých úvěrů domácnostem je možno nalézt na stránkách České národní banky. V únoru 2016 byl poskytnut objem úvěrů rezidentským domácnostem ve výši 1 328 mld. Kč. Z účelového hlediska převažují úvěry na bydlení (976 mld. Kč. v únoru roku 2016). Úvěry na bydlení tak tvoří 74 % všech celkových úvěrů poskytnutých domácnostem. Spotřebitelské úvěry dosahovaly hodnoty 212 mld. Kč. Zde je vhodné taktéž upozornit na podíl úvěrů v selhání²³. Do úvěrů v selhání se započítávají úvěry nestandardní, pochybné a ztrátové. Od začátku roku 2009 docházelo ke zvyšování podílu úvěrů v selhání a to až do listopadu roku 2010. Od listopadu roku 2010 do května roku 2013 podíl spíše stagnoval. Od května roku 2013 (kdy podíl tvořil 5,3 %) je možno spatřovat klesající trend. V prosinci roku 2015 tvořil podíl úvěrů v selhání 4,1 % a stejné hodnoty nabýval podíl i v únoru roku 2016. Více je možno spatřit v obrázku č. 39.

Bohužel hodnoty vkladů domácností ke stejnému datu se nepodařilo dohledat, proto bude uvedena hodnota vkladů i poskytnutých úvěrů za poslední měsíc roku 2015.

---

²³ Jde o pohledávky se selháním dlužníka, které představují celkový objem pohledávek, u kterých je ohroženo jejich splacení, a představují tak potenciální ohrožení banky.

Úvěry rezidentským domácnostem podle účelu (mld. Kč) a podíl úvěrů se selháním (%)

Obr. 39 Úvěry rezidentským domácnostem dle účelu (mld. Kč) a podíl úvěrů se selháním (%)
Zdroj: Česká národní banka, 2016c

Pro porovnání jak výše poskytnutých úvěrů, tak i výše vkladů, budou uvedena data k poslednímu dni roku 2015. Pro naše účely porovnání je vhodné využít data z bankovní statistiky za rok 2015 o úvěrech a vkladech domácností. Domácnosti měly ke konci roku 2015 u bank úvěry v hodnotě 1 235,3 mld. Kč, což činí o 8,2 % více než v roce 2014. Těmto úvěrům vévodí úvěry na bydlení, které na konci roku 2015 dosahovaly 971,8 mld. Kč. Během roku 2015 se taktéž zvýšil počet využívání kontokorentních úvěrů a povolených debetů. Debety na běžných účtech dosáhly 12,3 mld. Kč a meziročně tak došlo k růstu o 7,6 %.

Volné finanční prostředky mohou občané umístit'ovat buď na běžné účty nebo na spořicí či termínované účty v bankách, do stavebního spoření u stavebních spořitelů, v současné době již jen do třetího pilíře v rámci penzijního spoření, do podílových fondů, cenných papírů a dalších forem. Bankovní vklady domácností ke konci roku 2015 činily 1 881,5 mld. Kč, což byl taktéž růst oproti roku 2014 a to o 5,5 %. Dvě třetiny těchto vkladů mají subjekty uloženy na netermínových vkladech. Lidé při současných nízkých úrokových sazbách preferují okamžitou dostupnost uložených prostředků, jelikož objem prostředků uložených na termínovaných účtech klesl a to až na 631,4 mld. Kč. Více je možno vidět v tabulce č. 22.

Tab. 22 Úvěry a vklady obyvatelstva k 31. 12. 2015

Úvěry a vklady obyvatelstva k 31. 12. 2015 ²⁴					
Úvěry	Absolutní výše v mld. Kč	Meziroční změna v %	Vklady	Absolutní výše v mld. Kč	Meziroční změna v %
Úvěry (celkem)	1 235,40	8,2	Vklady u bank (celkem)	1881,5	5,5
• Úvěry na bydlení	971,8	8	• Termínované	1250,1	11,6
• Spotřebitelské úvěry	170,8	6,8	• Netermínované	631,4	-4,9
• Ostatní úvěry	51,6	9,1	Vklady u stavebních spořitelen (celkem)	384,2	
• Debety na BÚ a pohledávky z karet	41,3	18,5	Vklady ve třetím pilíři	352,5	
Nové úvěry v roce 2015	36,9	14,8			
• Z toho úvěry na bydlení	26,3	24,8			

Zdroj: Komentář České bankovní asociace k datům z bankovní statistiky za prosinec 2015 (2016b) – upraveno

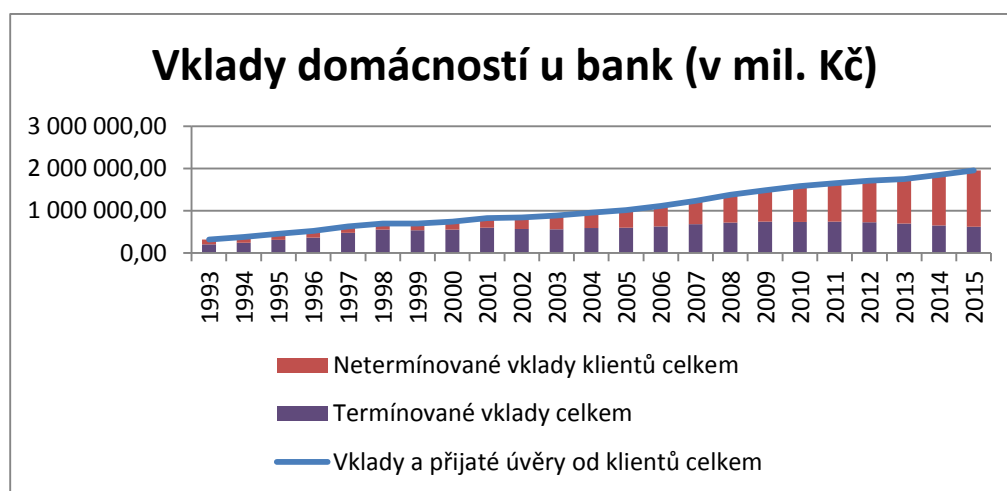
O chování domácností nám toho také může více prozradit obrázek č. 40, který zobrazuje vklady domácností u bank v letech 1993 – 2015.

Na tomto obrázku je pěkně vidět, jak se postupem času měnil trend mezi volbou domácností ukládat své peníze na termínované a netermínované účty. Jak je vidět z grafu níže, v porovnání s rokem 1993, výše vkladů se postupem času neustále navyšují a to ve prospěch netermínovaných vkladů. Tato preference obyvatel ukládat své peněžní prostředky souvisí taktéž s vývojem úrokových sazeb. Úrokové sazby vkladů jsou pozitivně ovlivňovány tzv. dvoutýdenní repo sazbou, která je zveřejňována od roku 1995. Například v roce 1997 nabývala tato sazba rekordní hodnoty 39 %, v dnešní době ale dosahuje tato sazba téměř nulové hodnoty – přesně je to 0,05 %. (Česká národní banka, 2016b) Vliv této sazby se projevuje zejména u termínovaných vkladů. V minulosti tak úroková sazba u termínovaných vkladů byla pro občany atraktivnější, tím jak postupně hodnota dvoutýdenní repo sazby klesala, snižoval se i zájem ukládat peněžní prostředky na termínované vklady.

V souvislosti s nízkými úrokovými sazbami na termínových účtech je v poslední době tedy spíše trendem umisťovat volné prostředky na spořicí účty, které

²⁴ Dle informací ČNB ovlivnila data uvedená v tabulce č. Fúze pobočky zahraniční banky s nebankovním subjektem (spadajícím do kategorie Zprostředkovatelé financování aktiv - ostatní úvěrování) ovlivnila data v bankovní a měnové statistice k 30. 6. 2015. Bilanční suma bank tak jednorázově vzrostla o 20 mld. CZK, spotřebitelské úvěry obyvatelstvu včetně debetních zůstatků na běžných účtech se navýšily o 18 mld. CZK, z toho pohledávky z kreditních karet o 8 mld. CZK. Zároveň poklesly úvěry poskytnuté ostatním finančním zprostředkovatelům o 8,5 mld. CZK (Česká národní banka, 2016)

se řadí mezi netermínované účty. Spotřebitelé tak mají přístup ke svým penězům bez omezení a současně dosahují na vyšší úrok než při vkladu peněz na běžné účty.

Obr. 40 Vklady domácností v letech 1993 - 2016

Zdroj: Česká národní banka, 2016a

V České republice má také neuvěřitelně velikou oblibu stavební spoření. V dnešní době již ale není tento typ úspor finančních prostředků tak výhodný, jak tomu bylo v minulosti. Stavební spoření má ale v naší zemi dlouhou tradici a stále je dosti populární, i když se v posledních letech začínají výrazně projevovat důsledky snižování státní podpory a snižujících se úrokových sazeb.

Počet klientů stavebních spořitelen tak v posledních letech výrazněji klesá (v roce 2015 byl počet nově uzavřených smluv 373 tisíc, oproti tomu v roce 2014 byl tento počet 481 tisíc nově uzavřených smluv – jedná se tedy o pokles -22,5 % v počtu nově uzavřených smluv) a stejně tak objem finančních prostředků, které stavební spořitelny spravují. Ke konci roku 2015 měli občané u stavebních spořitelen uloženo 384,2 mld. Kč. Vývoj vkladů na stavební spoření je možno vidět v obrázku č. 34 níže.

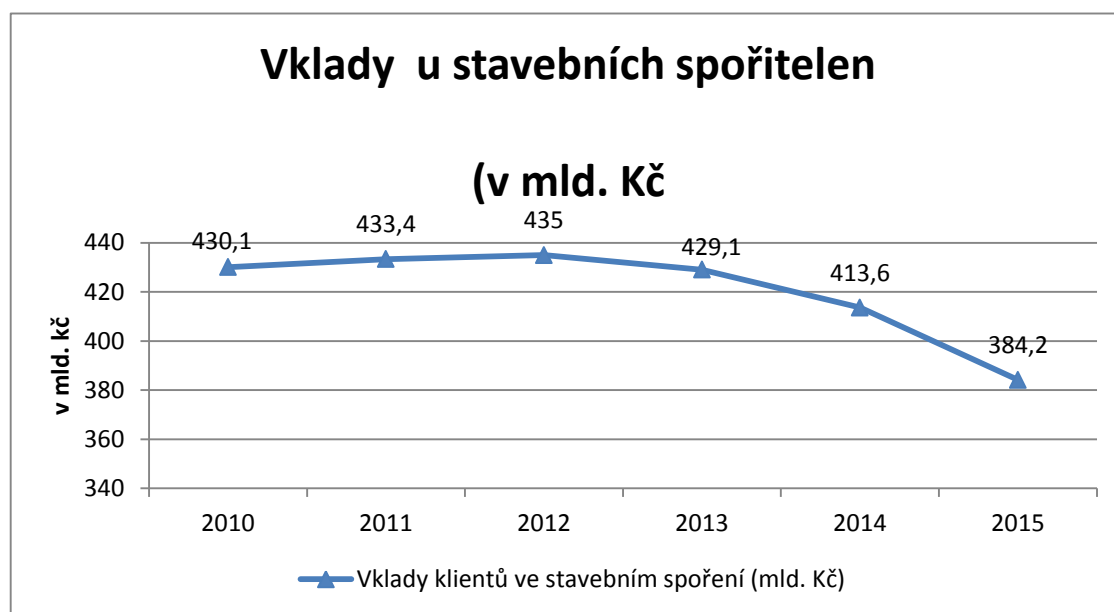
Celkový počet smluv o stavebním spoření ve fázi spoření k poslednímu dni roku 2015 činil 3,503 mil. smluv, což je o 8,4 % méně než na konci roku 2014. Reálná výše státem vyplácené podpory činila v roce 4,562 mld. Kč. V roce 2011 to ale bylo 10,729 mld. Kč.

Snížení podpory ze 4 500 Kč na 2 000 Kč s sebou tedy přineslo nejen úspory pro státní rozpočet ale i ztráty příjmů. Od roku 2012, kdy byl vyplácen příspěvek za rok 2011, totiž došlo ke snížení podpory na již zmiňované 2 000 Kč.

Jak již bylo v části práce věnované penzijnímu systému uvedeno, úspory občanů k 31. 12. 2015 v rámci transformovaných fondů, účastnických fondů a v rámci důchodového spoření činily 352,5 mld. Kč.

Na uvedených datech je možno vidět, že největší část všech úspor směřují české domácnosti do bank, poté na stavební spoření a úspory v rámci III. a bývalého II. pilíře. Občané taktéž investují ve fondech kolektivního investování, jak uvádí asociace pro kapitálový trh České republiky ve své zprávě o činnosti za rok 2014/2015, domácnosti a instituce mají naspořeno jak v domácích, tak zahraničních fondech kolektivního investování, které jsou v ČR nabízeny, 361,49 mld. Kč. Jak zpráva dále uvádí, fyzické osoby drží z této částky asi 77 % celého objemu, zbylých 23 % drží právnické osoby. Zde je ale nutno brát v potaz fakt, že penzijní společnosti jsou významnými hráči právě na kapitálovém trhu.

Obr. 41 Vklady klientů u stavebních spořitelén v letech 2010 – 2015

Zdroj: Asociace českých stavebních spořitelén, 2016.

Na závěr je ještě možno uvést informaci o počtu osobních bankrotů. Osobní bankrot je určitou cestou z dluhů. Osoby, které dluží více věřitelům, nejsou schopny své dluhy splácet a ze svého pravidelného příjmu jsou schopny během pěti let uhradit alespoň 30 % dluhů, se mohou na soud obrátit s žádostí o oddlužení. (Peníze.cz, 2016)

Tisková zpráva z května roku 2015 společnosti CRIF – Czech Credit Bureau, a.s., ukazuje, že v posledních 12 měsících (myšleno od května 2015) bylo vyhlášeno 17 689 osobních bankrotů, což bylo o 2 191 bankrotů méně, než v předcházejícím období. Meziroční pokles bankrotů se tak o 11 % snížil. Samotných návrhů na osobní bankrot soudy obdržely 20 960, což bylo taktéž o 4 593 návrhů na osobní bankrot méně, než v předešlém období. (crif.cz, 2015)

5.1 Způsob vyhodnocení výzkumné otázky

Poté, co byl na limitovaném prostoru zobrazen vývoj vkladů domácností a vývoj úvěrů včetně úvěrů v selhání, je možné přistoupit k vyhodnocení výzkumné otázky.

Výzkumná otázka práce bude vyhodnocena na základě sekundárních dat pojednávajících o finanční gramotnosti občanů České republiky. První sada dat pochází z výzkumu pro Ministerstvo financí a Českou národní banku a je z průběhu roku 2010. Další data využítá při vyhodnocení výzkumné otázky pocházejí z průzkumu ČBA – České bankovní asociace z roku 2006, z března roku 2015 a z března roku 2016. Tyto výzkumy se zabývaly pouze finanční gramotností osob starších 18 let a z tohoto důvodu je využito druhé sady dat.

Druhá sada dat pochází z mezinárodního šetření PISA 2012, pojednávajícího o finanční gramotnosti patnáctiletých žáků.

5.2 Finanční gramotnost v roce 2006 – dle výzkumu ČBA

Česká bankovní asociace provedla v únoru roku 2006 výzkum v oblasti finanční gramotnosti. Výzkum byl realizován formou osobních řízených rozhovorů na výběrovém souboru 1 094 respondentů ve věku 18 a více let, výběr byl kvótní (pohlaví, věk, region). Podmínkou účasti ve výzkumu byl fakt, že respondent musí být klientem alespoň jedné banky.

Závěry samotného výzkumu z roku 2006 jsou následující:

- Finanční rezervy si tvoří více než 2/3 Čechů, žádné úspory nebo finanční rezervy naopak nemá 27 % dotázaných. Výše finanční rezervy činí v průměru 5,5 násobku průměrných příjmů domácnosti. Pouze 1/4 občanů by úspory vystačily déle než na půl roku. 1/3 populace by úspory vystačily na 1-3 měsíce;
- 90 % Čechů hodlá v důchodovém věku své životní náklady a aktivity financovat zejména ze starobního, státem vypláceného důchodu. Přibližně polovina lidí také chce své životní náklady financovat z penzijního připojištění a z úspor. (S rostoucím vzděláním a klesajícím věkem přibývá těch, kteří své životní náklady v důchodovém věku plánují financovat z penzijního připojištění.);
- Necelá polovina lidí se stará o své peníze sama – na základě svého úsudku a dostupných informací. Stejný podíl lidí se radí s rodinnými příslušníky nebo přáteli a známými. Lidé získávají informace o produktech v 81 % od banky, v 60 % z médií a ve 49 % od známých;
- 51 % je toho názoru, že banky využívají vlastní jazyk, běžnému člověku těžce srozumitelný;
- Lidé své znalosti finanční terminologie hodnotí jako průměrné, horší znalost než průměrnou má dle svých slov 1/3 Čechů;
- V konkrétních finančních produktech a službách se nedokáže orientovat necelá polovina respondentů. (48 %);
- Nejznámějšími a nejvyužívanějšími finančními produkty byl běžný nebo spořirový účet (87 %), platební karta (71 %) a stavební spoření (57 %). Nejvíce

plánovanými produkty je penzijní připojištění (18 %) a životní pojištění (15 %). 1/10 by se ráda něco dozvěděla o možnostech investování do podílových fondů, o obchodování s akciemi a o GSM bankingu;

- Pro 32 % občanů nebylo finanční vzdělávání příliš důležité, informace si v případě potřeby dohledají. 13 % občanů se domnívalo, že se vůbec nepotřebují finančně vzdělávat;
- Index finanční vzdělanosti, jehož hodnota se může pohybovat mezi 0 až 100 body, činil v roce 2006 pro celou populaci 66 bodů. (Česká bankovní asociace, 2009)

5.3 Finanční gramotnost dle výzkumu MF a ČNB

Hlavním cílem projektu bylo zmapovat finanční gramotnost dospělé populace České republiky a dále šlo o zjištění, zda lidé dokáží využívat znalosti z oblasti financí v běžné praxi. Ve výzkumu tedy šlo o zmapování postojů a chování české populace v souvislosti s rodinnými financemi, úsporami a zajištěním. Výsledky tohoto výzkumu nám tedy mohou poskytnout odpověď na otázku, zda jsou lidé schopni nakládat se svými finančními prostředky. A zda tedy i finanční gramotnost je důležitým prvkem, který ovlivňuje pojetí welfare state v České republice.

Tento výzkum byl kvantitativním výzkumem se vzorkem 1 005 respondentů, cílovou skupinou byly osoby starší 18 let – tedy tzv. dospělá populace – s kvótními znaky: věk, vzdělání, pohlaví a velikostí místa bydliště. Samotné dotazování probíhalo v září roku 2010. V rámci výzkumu byly také implementovány mezinárodní otázky OECD.

Závěry samotného výzkumu jsou následující:

- Asi 60 % lidí si pravidelně odkládá peníze jakožto rezervu a z toho 2/5 nechávají na běžném účtu, rezervy na nepředvídané výdaje tvoří pouze 57 % lidí;
- Rezervy pro případ ztráty příjmů tvoří pouze 35 % lidí;
- O zajištění na stáří přemýšlelo již 59 % lidí. Z toho 45 % z nich hodlá své potřeby financovat z důchodu, 43 % z nich z penzijního připojištění a 30 % z nich z úspor;
- Celá 1/3 si rezervy na stáří nevytváří, přičemž většina z nich říká, že není z čeho rezervy tvořit;
- Dle svého mínění je na stáří dostatečně zajištěno 44 % lidí;
- Většina obyvatel zná širokou škálu finančních produktů, ale využívají pouze základní;
- Ti, kteří si nějaký finanční produkt v posledních dvou letech sjednali, využili zejména těchto informačních zdrojů: informace od zaměstnanců poboček, informace z internetu, doporučení nezávislého poradce a doporučení známých nebo rodiny nepracujících v oblasti financí;
- Rozdíl mezi debetní a kreditní kartou zná dle svého mínění 62 % obyvatel, ve skutečnosti to v době výzkumu znalo pouze 52 %;
- Nejdůležitějším kritériem pro výběr úvěru je výše měsíční splátky (80 %) a úroková sazba (71 %);

- Své účty platí včas 65 % lidí;
- Při výběru spořicíh a investičních produktů jsou občané opatrní. Co nejméně rizikové produkty si vybírá 63 % respondentů;
- Lidé raději spoří, než utrácejí, a když na něco nemají, nepůjčují si. S nápadem vzít si úvěr na dovolenou nesouhlasilo 69 % respondentů, ale s nápadem vzít si úvěr na televizi nesouhlasilo již jen 35 % respondentů;
- Necelé čtvrtině lidí se v minulých 12 měsících stalo, že jejich příjem nepokrýval životní náklady. Polovina z nich to řešila omezením výdajů;
- Čtvrtina lidí by své peníze vložila i do zjevně podezřelé investiční nabídky;
- Jen necelá 1/3 respondentů ví, co znamená RPSN;
- Jen 17 % lidí dokáže správně spočítat úročení úvěru, 1/3 lidí ví rozdíl mezi p.m. a p.a.;
- Naprostá většina lidí nedokáže odhadnout míru (loňské) inflace, ale 3/5 vědí, co se v případě zvýšení inflace stane s jejich penězi;
- Pouze 36 % respondentů si nejdříve dobře přečte smlouvu a zeptá se na nejasnosti. Všem u smlouvách rozumí jen 1/10 respondentů;
- 1/3 lidí byla předložena smlouva tak dlouhá, že ji nepřečetli celou;
- Jen 6 % lidí si někdy na nějaký finanční produkt stěžovalo, nebo jej reklamovalo. (Ministerstvo financí České republiky, 2012)

5.4 Finanční gramotnost v roce 2015 – dle výzkumu ČBA

Tento výzkum byl realizován 13. – 26. února 2015 v České republice. Zúčastnilo se ho 1 055 respondentů ve věku 18-79 let.

Ze samotného výzkumu vyplývá, že při porovnání výsledků dvou průzkumů provedených s odstupem devíti let, které byly věnovány finanční gramotnosti, bylo v roce 2015 zaznamenáno jen velice mírné zlepšení. V roce 2006 činil index finanční gramotnosti české populace v průměru 66 bodů, v roce 2015 činil 71 bodů.

Závěry samotného výzkumu z roku 2015 jsou následující:

- Více jak polovina respondentů stále nechápe rozdíl mezi debetní a kreditní kartou;
- 1/5 respondentů se neorientuje v tom co je to RPSN;
- Každý pátý Čech netuší, k čemu slouží finanční plán;
- Téměř 1/3 si nevytváří žádné finanční rezervy;
- 78 % lidí se spoléhá u zabezpečení ve stáří na zdroje vyplácené od státu, stále tak převážná část Čechů hodlá v důchodovém věku své životní náklady a aktivity financovat zejména ze starobního, státem vypláceného důchodu;
- Čísla z průzkumů naznačují, že značná část lidí nemění své finanční návyky a nedoplňuje si finanční znalosti. V dnešní době je tento stav o to horší, že na trhu se vyskytuje řada nabídek a snadných půjček, které ale pro samotné obyvatele mohou být katastrofální. Dochází tak ke zvyšování rizika, že lidé podlehnou snadno dostupným finančním nabídkám, které pro ně v konečném dů-

sledku mohou být velice nevýhodné nebo i likvidační. (Česká bankovní asociace, 2015)

5.5 Finanční gramotnost v roce 2016 – dle výzkumu ČBA

V roce 2016 byl zaveden nový index finanční gramotnosti s označením 2.0, a proto již není možné hodnoty z roku 2016 s hodnotami z předchozích let porovnávat.

Nový index pojmenovaný 2.0 byl vytvořen zejména z toho důvodu, že byla potřebná aktualizace otázek, a pokud lidé mají obstat ve finančním světě, je zapotřebí dosahovat hlubších znalostí. Jediným společným znakem s první verzí indexu finanční gramotnosti ČBA je počet otázek, kterých bylo 11. Jinak spolu původní a nový test finanční gramotnosti nijak nesouvisí, a proto není možné porovnávat výsledky z roku 2015 a výsledky z roku 2016.

Nový index finanční gramotnosti 2.0 byl sestaven dle úspěšnosti odpovědí na jednotlivé otázky. Za správnou odpověď byla udělena hodnota 1 bodu s odečtem celkového podílu správných odpovědí. Za špatnou odpověď bylo 0 bodů. Test byl sestaven tak, že čím byla otázka těžší, tím více bodů bylo za správné odpovědi. Vše bylo poté převedeno na škálu 0-100 bodů, ve které hodnota 100 značí nejlepší znalost.

V průběhu měsíce února roku 2016 se nového testu finanční gramotnosti ČBA zúčastnilo 1 012 respondentů z celé České republiky, kteří byli starší 18. let.

Výsledek je 54 bodů ze 100 bodů. Jedná se pouze o lehký nadprůměr. Z populace jsou na tom nejlépe muži (57 bodů), lidé z Prahy (60 bodů) a osoby s vysokoškolským vzděláním (65 bodů), nejhůře jsou na tom mladí lidé s nejnižším vzděláním ve věku 18-29 let, kteří dosahovali těch nejnižších čísel.

Dle České bankovní asociace se dnes život na dluh stává trendem, zadluženost se neustále zvyšuje, ale stále je hluboko pod průměrem EU. (Česká bankovní asociace, 2016)

5.6 Finanční gramotnost dle mezinárodního šetření PISA z roku 2012

Mezinárodní šetření PISA (Programme for International Student Assessment) je považováno za největší a nejdůležitější šetření v oblasti měření výsledků vzdělávání. Toto testování probíhá v tříletých cyklech. Nejnovější šetření se uskutečnilo v roce 2015. Výsledky budou ale bohužel známy až v prosinci roku 2016. Z tohoto důvodu jsou v této práci využity výsledky z posledního vyhodnoceného testování patnáctiletých žáků a to z roku 2012. Toto testování finanční gramotnosti probíhalo v 18 zemích a celkem se jej zúčastnilo na 29 000 žáků. V České republice bylo do šetření finanční gramotnosti PISA zapojeno 28 škol, v nichž se testování účastnilo 1 207 žáků. Testování finanční gramotnosti poskytuje informace o finanční gramotnosti žáků v roce 2012 a to ještě před zavedením povinného finančního vzdělávání v rámci základního vzdělání v České republice.

Test byl v papírové formě a skládal se ze čtyř 30minutových bloků (dva bloky o finanční gramotnosti, jeden blok matematické gramotnosti a jeden blok čtenářské gramotnosti). Výsledky jsou rozdělovány do pěti úrovní. Žáci, kteří se umístili na první úrovni, dosahují pouze nejjednodušších znalostí a dovedností. Nedosahují na základní úroveň a očekává se u nich, že se v budoucnu budou potýkat s problémy v oblasti financí. Za základní úroveň je považována úroveň druhá – žáci, kteří této úrovni dosáhnou, jsou schopni aplikovat své znalosti v situacích běžného života. Nejvyšší možná úroveň je pátá – té dosahují žáci, kteří prokázali nejrozvinutější znalosti a dovednosti v oblasti finanční gramotnosti. Přesný popis jednotlivých úrovní finanční gramotnosti dle PISA je přiložen v přílohách této práce.

Výsledky žáků byly následující:

- Čeští žáci dosáhli bodového hodnocení 513 bodů a zařadili se tak mezi 7 zemí s nadprůměrnými výsledky. Výsledky českých žáků jsou statisticky srovnatelné s výsledky žáků Nového Zélandu a Polska;
- Navzdory dobrému průměrnému výsledku českých žáků je nejslabších žáků v ČR celá jedna desetina. Jedná se o ty z nich, kteří nedosahují ani základní úroveň, s tím, že 2,5 % českých žáků se nezařadila ani na nejnižší první úroveň finanční gramotnosti. V České republice najdeme stejný podíl nejhorších žáků (tedy na úrovni 1 a ještě pod ní) a nejlepších žáků (na páté úrovni). Nejvíce žáků dosáhlo třetí úroveň (33 %);
- V rámci matematického testu dosáhli čeští žáci průměrného výsledku;
- Na základě provedeného výzkumu byly stanoveny faktory, které ovlivňují výsledky finanční gramotnosti v České republice:
  - 0,9 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno pohlaví žáka (průměr OECD je 0,3 %);
  - 0,7 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno vlivu ekonomického bohatství rodiny (průměr OECD je 0,3 %);
  - 5,8 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno vlivu kulturního bohatství rodiny a počtu knih v domácnosti (průměr OECD je 5,4 %);
  - 1,5 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno vlivu vzdělávacích zdrojů v domácnosti (průměr OECD je 0,5 %);
  - 2,5 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno vlivu povolání rodičů (průměr OECD je 2,1 %);
  - 0,6 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno vzdělání rodičů (průměr OECD je 0,4 %);
  - 0,2 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno původu žáka a rodičů a jazyku, kterým žák doma mluví (průměr OECD je 1,1 %);
  - 1,2 % rozdílu ve výsledcích je přisuzováno vlivu velikosti sídla obce, ve které se nachází škola (průměr OECD je 1,2 %);
- Celkový vliv demografických a socioekonomických faktorů zahrnutých do analýzy PISA v České republice vysvětluje 23 % rozdílů. Dalším významným faktorem je finanční vzdělávání. (Česká republika od 1. 9. 2013 zavedla jakožto jedna z prvních zemí na světě rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, jehož součástí je i výchova k finanční gramotnosti žáků – z výsledků

šetření PISA 2015 tak bude možné porovnat stav před zavedením povinného finančního vzdělávání a stav po zavedení.);

- Nadprůměrných výsledků dosahovali žáci gymnázií a žáci středních odborných škol;
- Zajímavým faktem je, že v České republice vlastní 40 % žáků bankovní účet – v mezinárodním srovnání se jedná ale o podprůměr, ve Slovinsku nebo Novém Zélandu vlastní svůj bankovní účet okolo 90 % žáků. (Mezinárodní šetření PISA 2012, Finanční gramotnost patnáctiletých žáků, 2014)

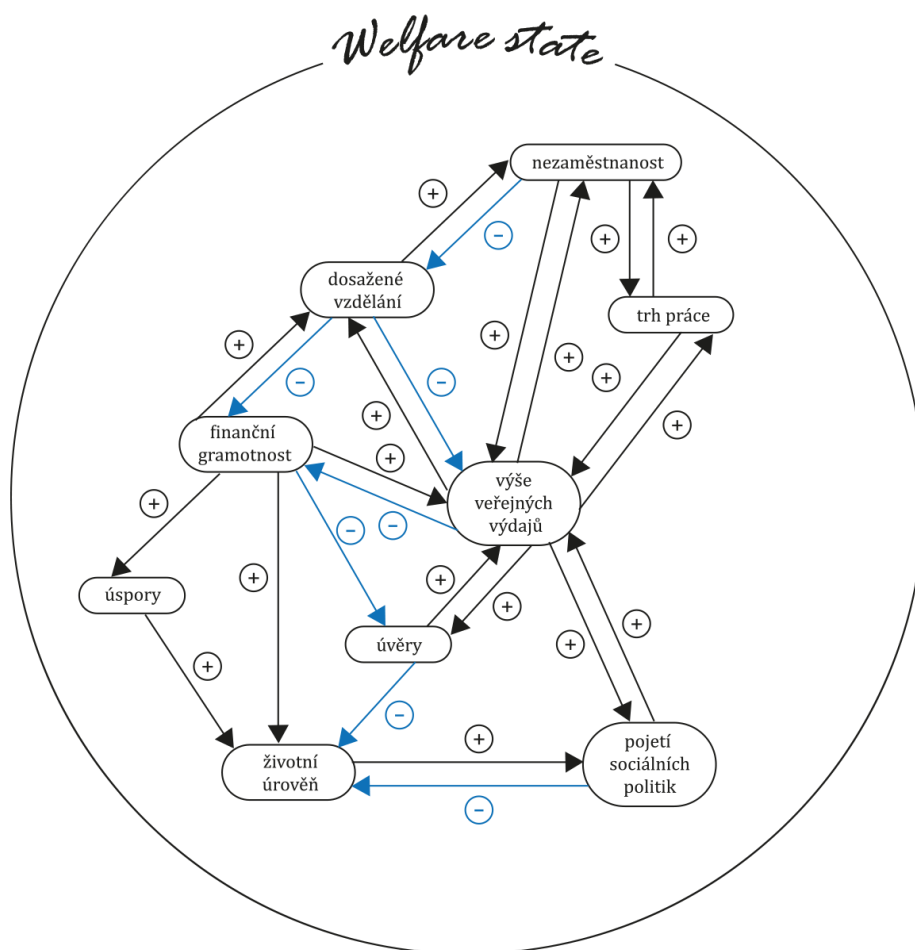
5.7 Vliv finanční gramotnosti na současné pojetí welfare state v České republice

Na základě pěti různých provedených výzkumů týkajících se finanční gramotnosti obyvatelstva a samotných informací o chování obyvatelstva v oblasti vkladů, úvěrů a úvěrů v selhání, je možno pomocí systémového principu ukázat, jaký je vztah mezi finanční gramotností a pojetím welfare state.

Na základě uvedených dat, výzkumů a i samotných výsledků vyhodnocení pojetí welfare state je možno konstatovat, že finanční gramotnost neovlivňuje pojetí welfare state přímo, ale je zejména determinantem výše veřejných výdajů. Jak bylo ale v celé této práci prokazováno, samotné pojetí welfare state stojí na výši výdajů, které je stát ochoten na daný systém vynakládat.

Výzkumnou otázku práce můžeme nyní vyhodnotit pomocí příčinného smyčkového diagramu zobrazeného v obrázku č. 42.

Finanční gramotnost je tedy vhodné zařadit do příčinného řetězce, který je propojen s úrovní dosaženého vzdělání, dosaženou životní úrovní a výší veřejných výdajů. Finanční gramotnost je tak důležitým aspektem, který ovlivňuje výši veřejných výdajů, jejichž výše ovlivňuje pojetí welfare state v České republice.

Obr. 42 Vyhodnocení výzkumné otázky
Zdroj: přepracováno na základě, Potužákové, 2012.

6 Doporučení

V této práci byly podrobněji analyzovány čtyři podoblasti sociální politiky, které se výraznou měrou podílejí na podobě welfare state v České republice. V rámci každé z politik byla identifikována problematická místa, která by bylo možné řešit pomocí návrhů k modernizaci. Obrovská síla je zde spatřována v trhu práce, který by, jakožto jeden z nejdůležitějších nástrojů, mohl přispět k překonání slabin současného pojetí welfare state v České republice.

Rozpracování problematiky demografického stárnutí české populace v souvislosti s problematikou penzijního systému v České republice ukázalo na hlavní slabiny současného nastavení welfare state v dané oblasti. Hlavní kritická místa spočívají v nedostatečném vlastním zajištění na stáří – tedy postproduktivní část života, a vysokém počtu obyvatel, kteří v nejbližších 10ti-15ti letech budou postupně získávat nárok na starobní důchod, čímž dojde k výraznému navýšení počtu osob, které budou starobní důchod pobírat. A jak bylo na skutečných výdajích ilustrováno, výdaje na starobní důchody tvoří téměř 1/3 výdajů státního rozpočtu.

Jedním ze známých řešení, je prodlužování věku odchodu do důchodu a navyšující se potřebná doba pojištění. Tyto dvě podmínky jsou klíčové pro přiznání starobního důchodu. V realitě ale není možné provádět toto navyšování donekonečna, jelikož se zvyšujícím se věkem a rostoucími nároky na fyzické i psychické zatížení, neustálým procesem zlepšování a využívání moderních technologií u některých profesí ani není možné plnit požadované tempo či podmínky. Pro někoho je řešením odchod do předčasného starobního důchodu, kdy se ale osoba musí smířit s faktem, že vypočítaný starobní důchod jí bude krácen.

S touto skutečností jsou propojeny dvě problematiky – první se týká odchodu zkušených pracovníků, což je obzvláště problém pro samotné firmy, a druhá souvisí s výrazným navyšováním počtu osob v postproduktivním věku a výdajů vynaložených na starobní důchody, které tak budou čím dál více ohrožovat fiskální stabilitu státu.

Jedním z možných způsobů, jak pomoci zaměstnancům překonat problém se stále se navyšujícím věkem odchodu do důchodu a zvyšujícími se nároky na fyzickou zátěž, by mohlo být využití tzv. předdůchodového programu, který je uplatňován ve společnosti Bosch Diesel s.r.o., v Jihlavě. Rozšíření této předdůchodové reformy na další závody v různých mutacích by mohlo být jedním z klíčových faktorů řešení této problematiky. Samotné řešení má ale slabinu a to v rovině financování. Soukromé společnosti a to zejména ty nadnárodní mohou být schopny a také ochotny tyto předdůchodové programy financovat a to v rámci vyvážení pracovního a osobního života, či navyšování poskytovaných benefitů zaměstnancům. Velká pozitiva jsou spojena zejména se stejnou výší výdělku, na kterou pracovníci v rámci předdůchodového programu dosahují, jelikož výše starobního důchodu je na dosahovaném výdělku závislá.

Malé a střední závody ale většinou nemají tak rozsáhlé možnosti jako velké závody. Aby předdůchodové programy mohly být poskytovány všem zaměstnan-

cům, zdroj financování by mohl plynout od státu. Konkrétně by se mohlo jednat o prostředky, které jsou vyčleněny na aktivní politiku zaměstnanosti. Jejich výše by musela být po zavedení reformy rozsáhlejší. Vedle výdajů na společensky účelná pracovní místa, veřejně prospěšné práce, na rekvalifikace, investiční pobídky a výdajů směřovaných do oblasti pomoci osobám se zdravotním postižením, by mohla existovat kategorie výdajů na předdůchodový program. Výše příspěvku by zřejmě byla stanovena fixně. Ačkoliv jsou s tímto návrhem spojeny další veřejné výdaje, je zde spatřován pozitivní synergický efekt: v případě, že by daný jedinec odešel do předčasného starobního důchodu, je předpokládáno, že náklady by byly pro stát vyšší, nežli v případě, že by došlo k pouhé finanční podpoře předdůchodového programu. Další pozitivum spočívá v možnosti zefektivnit tak aktivní politiku zaměstnanosti a výdaje pasivní politiky zaměstnanosti spíše směřovat na aktivní a činné osoby. Taktéž by tak mohlo dojít k úbytku počtu osob registrovaných jakožto uchazečů o zaměstnání. Někteří zaměstnanci, kteří nestíhají pracovní tempo ve vyšším věku, a kteří ještě nemohou odejít do předčasného starobního důchodu, mnohokrát končí na Úřadech práce a marně hledají méně fyzicky náročné povolání.

1. Předdůchodový program společnosti Bosch Diesel s.r.o. v Jihlavě

Jeden z největších zaměstnavatelů na Vysočině, společnost Bosch Diesel s.r.o., vytvořila jedinečný sociální program pro své zaměstnance, který umožňuje osobám zaměstnaným na dělnických pozicích zapojit se do tzv. předdůchodového programu.

Tento program spočívá v možnosti zkrátit pracovní dobu o 50 % a přitom brát plnou výši výdělků. Do předdůchodového programu může vstoupit zaměstnanec v pracovním poměru na dobu neurčitou a to tři roky před řádným starobním důchodem. Tento předdůchodový program je výsledkem jednání vedení společnosti a odborových svazů, kteří předdůchodový program vyjednali, aby zamezili předčasnému odchodu pracovníků, kteří hůře zvládají fyzickou zátěž. Zaměstnanci si tak díky jinému rozvržení pracovní doby a volného času mohou více odpočinout a při vykonávání své profese ve zkráceném režimu mohou podávat stále stoprocentní výkony i ve vyšším věku. (Česká televize, 2015; Jihlavský deník, jihlavsky.denik.cz, 2015)

Autorka této práce ale spatřuje ve výše uvedené předdůchodové reformě další přidanou hodnotu, která by mohla být dále rozpracována, a to zejména v následujících oblastech:

- Při volbě varianty předdůchodového programu ve verzi – zkrácená denní směna (pracuji každý den v týdnu, ale reálně odpracuji pouze polovinu směny), je další pozitivní efekt skryt v možnosti předávat své zkušenosti a poznatky z praxe dalším pracovníkům. V případě kombinace s dalším z navrhovaných opatření – které je věnováno většímu zapojení studentů, jak středních, tak vysokých škol do pracovního procesu již během studia. Autorka vidí potenciál v tom, že zkrácenou denní směnu (a to na 3,75 hodiny denně) by šlo vhodně zkombinovat tak, aby se na pracovišti předdůchodce a student setkávali alespoň po dobu jedné hodiny, kdy by starší pracovník po dobu tří

let předával své zkušenosti přímo studentovi, který by ve společnosti – závodu pracoval na částečný úvazek. Výrobní stroj, či technické vybavení pracoviště by tak bylo využito po celou dobu, mladé osoby by po ukončení studia mohly na trhu práce najít větší uplatnění a firmy by snadněji získávaly pracovníky vyškolené dle svých požadavků. Tím by výsledný efekt mohl být ještě výraznější. Tento návrh souvisí taktéž s možností sdílených pracovních míst, které jsou navrhovány zejména jako řešení pro osoby na rodičovské dovolené.

- Předdůchodci se mohou v přidaném volném čase navíc věnovat nejen svým koníčkům či dalšímu vzdělávání, ale je zde taktéž potenciál, v podobě pomoci, kterou by mohli poskytnout svým dětem při pečování o jejich vnoučata. Tímto by se navýšil potenciál možného návratu do pracovního procesu a mohlo by dojít k řešení problému se snižující se kvalifikací zejména žen odcházejících na rodičovskou dovolenou.
- Tento částečný pracovní režim má taktéž vliv sociálního charakteru – který pozitivně působí na samotné účastníky předdůchodového programu v tom smyslu, že si osoby postupně zvykají na přechod do postproduktivní fáze života. Někteří členové společnosti se po odchodu do důchodu stávají osamělými a tímto způsobem jsou stále součástí společnosti.

Další návrh je propojen rovněž s pracovním trhem, ale je zaměřen zejména na řešení rodinné problematiky. Jedná se o vytvoření sdílených pracovních míst a to zejména pro osoby na rodičovské dovolené.

2. Vytváření sdílených pracovních míst

Pod pojmem sdílené pracovní místo si autorka představuje pracovní pozici, na které se během pracovní doby vystřídají dvě různé osoby. Délka pracovní doby by tak pro každou osobu činila 3,75 hodiny/denně. Zákoník práce (z. č. 262/2006 Sb.) v § 79 vymezuje, že délka pracovní doby činí nejvýše 40 hodin týdně. Při úvaze pěti pracovních dní připadá na každý pracovní den osmihodinová pracovní doba. Na každého pracovníka tak připadají čtyři hodiny práce. Čtvrt hodina je každému pracovníkovi přidána jakožto přestávka v práci – ačkoliv je tato přestávka v práci dle §88 (1) v délce 30 minut poskytována nejdéle po šesti hodinách práce, do daného konceptu by ji autorka zařadila již po 3,75 odpracovaných hodinách a to v délce 15 minut.

Ve své podstatě si lze fungování sdíleného pracovního místa představit jako fungování dvousměnného provozu. Ve dvousměnném provozu například na stroji pracuje na ranní směně jeden pracovník, který se na stroji střídá s pracovníkem přicházejícím na odpolední směnu. Při vytvoření sdílených pracovních míst by mohlo dojít k maximálnímu využití technického zázemí pracoviště (například stroje nebo pracovní stůl, počítač, atd. by využívaly dvě osoby v čase za sebou) a je očekáván i pozitivní vliv na samotné pracovníky.

Sdílená místa jsou navrhována zejména pro osoby pečující o děti na tzv. rodičovské dovolené (na kterou může nastoupit jak žena, tak i muž).

Výhoda sdíleného pracovního místa by spočívala v možnosti návratu osob pečujících o dítě do pracovního procesu v takové míře, aniž by byla ohrožena výchova dítěte a rovněž aniž by se na osobě pečující projevíly důsledky dlouhodobého setrvávání mimo trh práce. S čímž souvisí i další pozitivum. Jak bylo uvedeno v části věnované pojistnému systému, průměrná výše důchodu je taktéž ovlivněna dobou, po kterou, většinou žena, setrvává na rodičovské dovolené. V případě neustálého setrvávání na trhu práce je možné předcházet nižším částkám vypočítaných důchodů.

Rozvoj sdílených pracovních míst by ale musel být podpořen úpravou zákona č. 117/1995 Sb., v §31, jelikož se zde jakožto překážka jeví věk dítěte, které je mladší dvou let.

3. Větší informovanost pro obyvatele

Informace jsou základem všeho. Skrze vyšší informovanost obyvatel by bylo možné dospět k potřebným efektům. K oslovení široké veřejnosti by bylo nejvhodnější použít nejnovějších informačních kanálů a to zejména sociálních sítí. Tímto způsobem by bylo možné zapůsobit zejména na nejmladší část populace.

Větší informovanost je nejmladším obyvatelům již nyní předávána v rámci povinného vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti. Jak z jednotlivých výzkumů vyplynulo, někteří obyvatelé ani nepocítují potřebu se nějakým způsobem dále v oblasti financí vzdělávat. Najít si cestu k těmto občanům bude složitější. Autorka této práce by využila možnosti poskytování pravidelných informací z oblasti finanční gramotnosti skrze denní tisk.

4. Spolupráce škol a studentů se zaměstnavateli

Na provázanosti škol a to jak středních, tak škol řazených do terciálního vzdělávání, stojí řešení problematiky systému vzdělávání. Provázanost je zde chápána jakožto možnost studentů účastnit se přímo pracovního provozu společnosti již po dobu přípravy na budoucí povolání. Společnosti tak získají možnost vybudovat si širší základu relevantních uchazečů o práci, kteří budou zcela splňovat požadavky firem.

Studenti pro změnu získají praktické zkušenosti již v rámci studia a budou mít další zdroj příjmů. Mohlo by tak dojít k eliminaci vznikajícího problému s velice nízkou zaměstnaností osob ve věku 15 – 20 let. Tato spolupráce mezi firmami a školami je koncipována na principu dobrovolnosti, ale v případě zapojení firmy do projektu je navrhováno takovýmto firmám poskytovat finanční příspěvek související s vynaloženými náklady na zapojení studenta do pracovního procesu ve výši 50 % účelně vynaložených nákladů, maximální možná výše podpory by ale musela být stanovena fixní částkou. O možném zdroji těchto příspěvků by se dalo rovněž uvažovat v rámci aktivní politiky zaměstnanosti, která by tak mohla být využívána účelněji.

7 Závěr práce a diskuze

Obecným cílem této diplomové práce bylo prohloubit znalosti o pojetí welfare state v České republice. Z těchto důvodů bylo využíváno sekundárních dat získaných zejména z veřejných databází veřejných institucí, odborných studií či cizojazyčných materiálů, pomocí kterých bylo na limitovaném prostoru této diplomové práce představeno, jak je v České republice uzpůsoben penzijní systém, rodinná politika, politika zaměstnanosti a systém vzdělávání.

Čtyři výše uvedené a v práci detailněji analyzované oblasti sociální politiky jsou těmi nejdůležitějšími, které v konečném důsledku ve velké míře ovlivňují pojetí welfare state v České republice. V rámci analyzovaných politik byly identifikovány ty z nich, které by mohly být pomocí navržených doporučení určitým způsobem modernizovány. Navrhovaná opatření by mohla celkově přispět k udržitelnosti systému welfare state, který by se v budoucnosti mohl spíše podobat workfare state.

Penzijní systém České republiky v současném pojetí není vyhovující. Neustále se zvyšující úroveň veřejných výdajů vynakládaných na dávky v oblasti důchodového pojištění je a do budoucna bude umocňován problematikou demografického stárnutí populace. Hlavní slabinou systému je jeho samotný princip fungování, jelikož systémy Pay As You Go se dostávají do potíží zejména kvůli demografickému stárnutí obyvatelstva. V České republice je navíc po roce 1989 obzvláště problematické zavádět výrazné reformy. Současné nastavení penzijního systému má na chování občanů spíše negativní dopady. Nejistota ohledně možných posunů věku odchodu do důchodu, potřebných let pojištění, častých legislativních změn, s čímž souvisí i navyšování sazeb pojistného nebo daní, je doplňována nedostatečnou motivací k tvorbě vlastních úspor na stáří.

Východisko autorka spatřuje v navyšování povědomí o nutnosti zajistit se na stáří z vlastních zdrojů a připravení obyvatelstva na fakt, že první pilíř nemůže do budoucna poskytovat příjmy v takové výši, které by občanovi zajistily odpovídající životní úroveň. Ke zlepšení současné situace penzijního systému by mohla výrazně přispět modernizace provázaná s trhem práce buď v podobě předdůchodového programu pro zaměstnance ve vyšším věku anebo v podobě sdílených pracovních míst, které by v konečném důsledku mohly vést k vyšší porodnosti, navýšení hodnoty fertility, lepšího sladění osobního života, péče o dítě a profesního života. To vše, by mohlo vést ke stabilizaci penzijního systému.

Rodinná politika je v České republice postavena zejména na dávkách, tento způsob podpory rodiny ale vede ke stále větší závislosti rodin na státě. Současná konstrukce výplaty dávky nemocenské, která **není v prvních třech** dnech dočasné pracovní neschopnosti proplácena, má velice neblahý vliv na zdraví pracovníků, kteří zejména z tohoto důvodu některé typy nemocí neléčí. Poněkud iracionálně zde stát šetří na osobách, které potřebují léčit krátkodobé nemoci. Další problematika je spojena s rapidně klesajícím počtem nemocensky pojištěných osob samostatně výdělečně činných. V případě rodičovského příspěvku, jakožto hlavního zdroje podpory rodiny v době narození živého dítěte, by bylo vhodné diskutovat,

zda možnost zůstat s dítětem na tzv. rodičovské dovolené až do 4 let věku dítěte není pro pečující osobu příliš dlouhá doba, po kterou setrvává mimo trh práce. V případě přídatku na dítě – jeho výše i adresnosti není co dodávat. V případě porodního autorka považuje za adekvátní změnu poskytovat dávku porodního na první a druhé narozené živé dítě, ale doporučila by ji vyplácet ve stejné výši. Není zde spatřován žádný důvod, proč je dávka v případě druhého, živě narozeného dítěte nižší o 3 000 Kč, než je tomu u prvního živě narozeného dítěte. Náklady, které se pojí s narozením druhého živého dítěte, by autorka očekávala v obdobné výši, jelikož neexistuje reálný důvod znevýhodňovat výši porodního v případě narození druhého dítěte.

Rodinná politika je velice důležitou oblastí, která je zcela právoplatně hodná podpory. V současném pojetí ale stále není rozpracována do té podoby, aby umožnila soulad profesního i osobního života tak, aby se rodina mohla odpravit od dávek státu. Návrh na zlepšení v oblasti rodinné politiky tak byl zaměřen zejména na oblast lepšího propojení rodinného a pracovního života. Využívání sdílených pracovních míst může umožnit řádnou celodenní péči o dítě a zároveň umožní osobě pečující o dítě neustálý styk s pracovním životem. Navržené opatření může mít synergický efekt nejen na straně vyšších příjmů pro rodinu, ale taktéž na straně eliminace rizika sociálního vyloučení osoby pečující.

V souvislosti s analýzou politiky zaměstnanosti vyplynulo, že v České republice je problematiku oblastí zejména zaměstnávání mladých osob – tj. osob ve věku 15 – 20 let. V případě podrobnějšího zkoumání výdajů na aktivní politiku zaměstnanosti konkrétnější podpora pro mladé spíše zcela chybí. V České republice není příliš rozpracována spolupráce mezi vzdělávacími institucemi a zaměstnavateli. Jak je možno vidět, Česká republika se posouvá od pasivní podpory zejména k aktivní podpoře nezaměstnaných osob. V tomto ohledu vidím v pracovní politice velký pokrok. Výše výdajů na politiku zaměstnanosti ale dosahuje i v pokrizovém období dosti vysokých hodnot. Zaměření aktivní politiky zaměstnanosti ale není ideální. Stále taktéž přetrvává problém se zaměstnáváním zejména žen, vracejících se po rodičovské dovolené a s klesajícím počtem osob samostatně výdělečně činných.

Problematika trhu práce je tak propojena zejména s částečnými pracovními úvazky a vyšší minimální mzdy. Pracovníci pracující na částečný úvazek (i když je jich je velice málo) nejsou příliš motivováni pracovat, jelikož výše dávek je obdobná jako odměna za práci. Z tohoto hlediska je nastavení minimální mzdy stále nedostatečné. Při mezinárodním porovnávání a představení konceptu workfare state bylo hovořeno o možné aplikaci tohoto pojetí v České republice. V rámci tohoto konceptu je důležité zaměřit se na vlastní přičinění a na donucovací prostředky. Prvopočátkem by bylo navázání spolupráce firem a vzdělávacích institucí, kdy by taktéž mohlo více docházet k přímé výuce budoucích zaměstnanců dle požadavků firem. Vyšší flexibility trhu práce by mohlo být dosaženo, skrze sdílená pracovní místa. Navrhovanému konceptu by ale musela být rovněž podřízena podpora v nezaměstnanosti.

Odstranění problematických míst je možné díky návrhu, který má za cíl vyšší kooperaci mezi studenty, školami a závody. Obě již navrhovaná řešení – tzv. předdůchodový program a sdílená pracovní místa – se rovněž dotýkají trhu práce a jejich aplikace se primárně projeví ve výši zaměstnanosti/nezaměstnanosti a ve výši výdajů směřovaných na aktivní a pasivní politiku zaměstnanosti.

S trhem práce jde téměř ruku v ruce pojetí systému vzdělávání. Systém vzdělávání zcela zásadně ovlivňuje dosaženou životní úroveň občanů. V České republice plyne do oblasti vzdělávání oproti jiným státům Evropy spíše méně peněz. V souvislosti s udržitelností welfare state považuji za klíčové dbát na dostatečné množství prostředků plynoucích do oblasti vzdělávání.

Hlavní problém, autorka spatřuje v malé provázanosti mezi potřebami na trhu práce a nabízenými studijními obory a to zejména v oblasti terciálního vzdělávání.

Rovněž autorka spíše negativně vnímá zaváděné reformy. Autorka je toho názoru, že ne vždy je vše vhodné centralizovat a vzájemně srovnávat, jelikož zejména oblast školství je natolik specifická, že poskytované vzdělání se na jednotlivých školách výrazně liší. Neustálé zjednodušování a kolektivní testování někdy vede ke stírání důležitých kvalifikačních prvků studentů, kteří jsou připravováni o možnost projevit své znalosti a schopnosti v dané oblasti.

V souvislosti s poskytováním kvalitnějšího vzdělávání by se autorka přikláněla spíše k zavedení školného na vysokých školách. Pro všechny obyvatele České republiky a osoby s trvalým pobytem na území České republiky by autorka ponechala oblast terciálního vzdělávání v „bezplatné formě“, jelikož občané skrze státní rozpočet na tuto výuku již přispěli. Všichni ostatní studenti, kteří pouze využívají český školní systém, by vzdělávání na českých školních institucích měli mít zpoplatněné.

Součástí této diplomové práce bylo vyhodnotit výzkumnou otázku ve znění: „Je finanční gramotnost důležitým aspektem, který ovlivňuje pojetí welfare state v České republice?“

Tato výzkumná otázka byla propojena zejména s myšlenkou, že stát redistribuuje nemalé množství vybraných finančních prostředků skrze sociální politiky. Vystala tedy otázka, zda lidé dokáží nejen s přerozdělenými finančními prostředky hospodařit tak, aby byli schopni minimálně zachovat získanou úroveň života. Toto téma se tak dotýkalo finanční gramotnosti. Jak vyplynulo ze sekundárních výzkumů, České národní Banky a Ministerstva financí, České bankovní asociace i mezinárodního šetření PISA – finanční gramotnost Čechů je spíše průměrná a je stále co zlepšovat. Z těchto důvodů byla vytvořena příručka finanční gramotnosti (a je přiložena v přílohách této práce), která je určena zejména osobám ve věku 15 a více let, jež chtějí získat základní přehled o penězích, politice zaměstnanosti – především o pracovněprávním vztahu, či bankovních úvěrech. Zaměření na nejmladší osoby bylo zvoleno záměrně – jak bylo vidět z výsledků socioekonomické analýzy, děti a s tím související podpora rodinného života společně s kvalitním vzděláním bude tvořit naši budoucnost. Tato příručka finanční gramotnosti bude poskytnuta obecně prospěšné společnosti Yourchance, která ji může aktivně vyu-

žívat, či ji umístit na své webové stránky tak, aby si ji osoby, které se o finanční vzdělávání sami zajímají, mohly ve formátu pdf. zdarma stáhnout.

Výzkumná otázka byla vyhodnocována skrze příčinný smyčkový diagram a poukázala, že finanční gramotnost je spíše vhodné zařadit do příčinného řetězce, který je propojen s úrovní dosaženého vzdělání, dosažené životní úrovně a výší veřejných výdajů. Finanční gramotnost je tak důležitým aspektem, který ovlivňuje výši veřejných výdajů, jejichž výše má zásadní vliv na pojetí welfare state v České republice.

8 Literatura

- Aktuálně.cz: Změny v penzijním připojištění: Spoření už i pro děti a vyšší daňové úlevy* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/finance/zmeny-v-penzijnim-pripojistenim-poslanci-schvalili/r~913a7a52845b11e5a896002590604f2e/>
- Asociace českých stavebních spořitelén: Vývoj statistik* [online]. 2016 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.acss.cz/cz/novinari-a-odbornici/grafy-stavebniho-sporeni/>
- Asociace pro kapitálový trh České republiky: Tiskové zprávy AKAT* [online]. 2015 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://www.akatcr.cz/download/3297-akat-cr_cz_2014-15.pdf
- Asociace penzijních společností ČR* [online]. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.apfcr.cz/cs/vybrane-ekonomicke-ukazatele/ekonomicke-ukazatele-penzijnich-spolecnosti-a-jejich-fondu-za-rok-2015-ctvrtletne.html>
- BARR, N. *Economics of the welfare state*. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-929781-8.
- BEZDĚK, Vladimír. *PENZIJNÍ SYSTÉMY OBECNĚ I V KONTEXTU ČESKÉ EKONOMIKY (SOUČASNÝ STAV A POTŘEBA REFORM)* [online]. In: . Praha, 2000 [cit. 2016-01-29]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp2500.pdf
- BRDEK, Miroslav, Hana JÍROVÁ a Vojtěch KREBS. *Trendy v evropské sociální politice*. Praha: ASPI, 2002, 251 s. ISBN 80-86395-25-1.
- CRIF Czech Credit Bureau: Together to the next lever* [online]. [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.crif.cz/Novinky/Novinky/Pages/V-dubnu-klesl-pocet-osobnich-bankrotu-i-pocet-bankrotu-zivnostniku.aspx>
- Česká bankovní asociace*: [online]. 2016 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: https://www.czech-ba.cz/sites/default/files/17032016_tz_cba_novy_test_financni_gramotnosti_cba_cesi_toho_mnoho_nevedi_final.pdf
- Česká bankovní asociace* [online]. 2016b [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: https://www.czech-ba.cz/sites/default/files/databank_cba_uvery_a_vklady_prosinec_2015.pdf
- Česká bankovní asociace: Česká populace není finančně gramotnější než před 9 lety* [online]. 2015 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <https://www.czech-ba.cz/cs/ceska-populace-neni-financne-gramotnejsi-nez-pred-9-lety>
- Česká bankovní asociace: Finanční gramotnost v roce 2006* [online]. 2009 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <https://www.czech-ba.cz/cs/vyzkum-urovne-financni-vzdelanosti-v-cr-brezen-2006-cela-zprava>

- Česká národní banka [online]. 2016 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz>
- Česká národní banka [online]. 2016a [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=13301&p_strid=AABCAE&p_lang=CS
- Česká národní banka: Jak se vyvíjela dvoutýdenní reposazba [online]. 2016b [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/faq/jak_se_vyvijela_dvoutydenni_repo_sazba_cnb.html
- Česká národní banka: Bankovní statistika - Únor 2016 [online]. 2016c [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/statistika/menova_bankovni_stat/bankovni_statistika/bank_stat_komentar.html
- Česká národní banka: Zpráva o finanční stabilitě 2014/2015 - Finanční sektor [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2014-2015/fs_2014-2015_financni_sektor.pdf
- Česká správa sociálního zabezpečení:[online]. 2016 [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz>
- Česká správa sociálního zabezpečení: Profil organizace [online]. 2016a [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/>
- Česká správa sociálního zabezpečení: Přehled počtu OSVČ dle stavu k 31.12.2015 [online]. 2016b [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/96D7D63E-3D19-48FD-B2FB-93DCE91E8BEE/0/prehled_o_poctu_osvc_dle_ossz_a_kraju_prosinec_2015_web.pdf
- Český statistický úřad [online]. 2015 [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/skolstvi-kultura-zdravotnictvi>
- Český statistický úřad [online]. 2016 [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz>
- Česká školní inspekce: Zpráva z šetření PISA 2012 Finanční gramotnost patnáctiletých žáků [online]. 2015 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/html/PISA-FG/flipviewerxpress.html>
- Česká televize: ČT 24 ekonomika [online]. 2016 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1697275-vychazi-valorizace-duchodu-prilis-nizko-vlada-chce-mit-moznost-zvysit-penze>
- Česká televize. Děti za rok čeká povinná školka, za pět let i maturita z matematiky [online]. 2016b [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1719783-deti-za-rok-ceka-povinna-skolka-za-pet-let-i-maturita-z-matematiky>

- Česká televize: *Ekonomika* [online]. 2015 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1644154-mene-prace-za-vice-penez-bosch-zavadi-na-vysocine-predduchodovou-reformu>
- Česká televize: *Rodiny s více dětmi budou mít větší slevy na daních, schválil Senát* [online]. 2016a [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1746502-rodiny-s-vice-detmi-budou-mit-vetsi-slevy-na-danich-schvalil-senat>
- DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS, European Commission. *The 2015 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies* [online]. In: . 2014 [cit. 2016-02-05]. ISSN 1725-3217 (online). Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2014/pdf/ee8_en.pdf
- DURČÁKOVÁ, Jaroslava a Martin MANDEL. *Mezinárodní finance*. 2. dopl. vyd. Praha: Management Press, 2003. ISBN 80-726-1090-2.
- Důchodová reforma.cz: *nezávisle o důchodové reformě* [online]. [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.duchodovareforma.cz/duchodovy-system/>
- ESPING-ANDERSEN, Gøsta. *The three worlds of welfare capitalism: úvod do studia*. Vyd. 1. Princeton: Princeton University Press, c1990. ISBN 06-910-2857-5.
- EUROSTAT [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat>
- FENGER, H.J.M. *Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology* [online]. In: . 2007 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: http://www.learneurope.eu/files/9913/7483/4204/Welfare_regimes_in_Central_and_Eastern_Europe.pdf
- HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ. *Finanční gramotnost ve výuce metodická příručka: Národní ústav pro vzdělávání, divize VÚP* [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-05-05]. ISBN 978-80-86856-76-6. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/11/Financni_gramotnost_ve_vyuce_definitivni.pdf
- IDNES.cz: *EKONOMIKA* [online]. [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/mlade-rodiny-pecujici-o-dite-do-6-let-maji-sanci-na-pujcku-600-tisic-pwi-/ekonomika.aspx?c=A160309_212139_domaci_kop
- Investiční web: Jak se z Polska stal vzor dynamiky v Evropě* [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.investicniweb.cz/2013/12/6/jak-se-z-polska-stal-vzor-dynamiky-v-evrope/>
- Jihlavský deník.cz: Zprávy* [online]. 2015 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: http://jihlavsky.denik.cz/zpravy_region/za-polovinu-prace-plati-plnou-mzdu-20151230.html
- KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Knižnice Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-059-9.

- KOLDINSKÁ, Kristina a Martin ŠTEFKO (eds.). *Sociální reformy ve střední Evropě - cesta k novému modelu sociálního státu?*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-14-8.
- KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vyd. 2. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-474-2.
- KOTÝNKOVÁ, Magdalena a Otakar NĚMEC. *Lidské zdroje na trhu práce: vývoj a tendence v souvislosti se vstupem České republiky do EU*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2003. ISBN 80-864-1948-7.
- KOTÝNKOVÁ, Magdalena. REFORMY TRHU PRÁCE A ZMĚNY V SYSTÉMU SOCIÁLNÍ OCHRANY: OD WELFARE K WORKFARE. *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. 2009, 2009(5) [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=280.pdf>
- KOTOUS, Jan - MUNKOVÁ, Gabriela - ŠTEFKO, Martin. *Obecné otázky sociální politiky*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013. 169 s. ISBN 978-80-87439-08-1
- KULHAVÝ, Václav. *Různé přístupy k sociálnímu vyloučení v perspektivách sociální politiky a sociální práce*. Brno, 2006. Rigorózní práce. Masarykova univerzita.
- MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II: syntéza z monografií uvedených ve studii "Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I" s ohledem na situaci v České republice*. Praha, 2004.
- Ministerstvo financí České republiky [online]. 2016 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/>
- Ministerstvo financí České republiky. *Konvergenční program České republiky: duben 2015* [online]. 2015 [cit. 2016-02-09]. ISSN 1804-798X. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/pristoupeni-cr-k-eurozone/konvergenčni-program/2015/konvergenčni-program-ceske-republiky-dub-21268>
- Ministerstvo financí České republiky: *Výzkum k finanční gramotnosti* [online]. 2012 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. 2016 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Analýza vývoje nemocenského pojištění* [online]. 2015 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/23180/Analýza_nemocenskeho_pojisteni_2015.pdf
- Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2015a [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/21704/TZ_200815a.pdf
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. *NÁRODNÍ KONCEPCE RODINNÉ POLITIKY* [online]. 2005 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

- Ministerstvo práce a sociálních věcí: Tisková zpráva: Vývoj sociálních výdajů MPSV v roce 2013* [online]. 2014 [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17519/TZ_180314a.pdf
- Ministerstvo práce a sociálních věcí: Tisková zpráva: Vývoj sociálních výdajů MPSV v roce 2014* [online]. 2015 [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/20863/TZ_160415a.pdf
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2015 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-soubor-ekonomickych-ukazatelu-6>
- Ministerstvo vnitra České republiky: Správa na úseku zaměstnanosti* [online]. 2008 [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=21308222&doctype=ART>
- Ministerstvo vnitra České republiky: Statistiky* [online]. 2016 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenympobytem.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>
- Mitchell, Eva. 2010. „Typologizace sociálního státu v díle G. Esping-Andersena.“ *Socioweb* 2010 (1): 9-11. ISSN 1214-1720. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/174_soc.web_01-2010.pdf.
- Národní agentura pro evropské vzdělávací programy* [online]. 2016 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.naep.cz/image/content-management/ISCED%20klasifikace%20vzdelavani.pdf>
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- Národní ústav odborného vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2016-05-13]. Dostupné z: <http://www.nuov.cz/schema-vzdelavaci-soustavy>
- PELLEŠOVÁ, Pavlína. *Hospodářská politika: pro prezenční formu studia*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2013, 313 s. ISBN 978-80-7248-839-1.
- Peníze.cz: Půjčky* [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/kalkulacky/osobni-bankrot>
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY: ústavní z. č. 1/1993 sb., Ústava České republiky* [online]. [cit. 2016-01-31]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>
- POTUŽÁKOVÁ, Zuzana. *Český trh práce v evropském kontextu*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013. ISBN 978-80-7372-946-2.
- POTUŽÁKOVÁ, Zuzana. *Strukturální změny českého trhu práce a proměna sociálního modelu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2012. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). ISBN 978-80-86729-75-6.
- Pracovní dokument útvarů komise: Zpráva o České republice 2015, Evropská Komise, 2015* [online]. 2015 [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_czech_cs.pdf

- RÁKOSNÍK, Jakub a Igor TOMĚŠ. *Sociální stát v Československu: právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-80-87284-30-8.
- RYS, Vladimír. *Teorie a praxe srovnávacích studií v oblasti sociální politiky*. In: KO-TOUS, Jan. *SOCIÁLNÍ POLITIKA V EVROPSKÝCH ZEMÍCH: Sborník učebních textů*. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-099-8.
- SMUTEK, Martin. *Sociální stát: úvod do studia*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-704-1691-2
- STATISTIKA & MY: Měsíčník Českého statistického úřadu* [online]. 2016, 6(03/2016) [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2016/03/18041603.pdf>
- The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD): Education at a Glance 2014* [online]. 2014 [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/edu/Czech-Republic-EAG2014-Country-Note-czech.pdf>
- THERBORN, Göran. *The welfare state in the history and in the current challenges of Europe*. In: MUSIL, Jiří a Zdeněk SUDA. *The European left after 1989 - west and east*. Prague, 2000. ISBN 80-238-8702-5.
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL: Index vnímání korupce 2015* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://www.transparency.cz/cpi2015/>
- VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996, 112 s. Studijní texty, 4. sv. ISBN 80-85850-16-8.
- Vláda České republiky: Historie minulých vlád, Oddíl 3 Stav ekonomiky a její transformace* [online]. 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/!-zprava-vlady-o-stavu-ceske-spolecnosti---oddil-3--3-2-2130/>
- Zákon č. 89/2012 Sb., zákon občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákon pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákon pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 110/2006 Sb., zákon o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákon pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 111/1998 Sb., zákon o vysokých školách, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákon pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 111/2006 Sb., zákon o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákon pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>

- Zákon č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 137/2016 Sb., zákon kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 155/1995 Sb., zákon o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 177/2009 Sb., zákon o bližších podmínkách ukončování vzdělávání na středních školách maturitní zkouškou, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 187/2006 Sb., zákon o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 325/1999 Sb., zákon o azylu, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 326/1999 Sb., zákon o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 329/2011 Sb., zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 427/2011 Sb., zákon o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 435/2004 Sb., zákon o zaměstnanosti, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších právních předpisů: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz>
- Zákon č. 589/1992 Sb., zákon České národní rady o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších právních před-*

pisů: Zákony pro lidi.cz [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z:
<http://www.zakonyprolidi.cz>

9 Seznam obrázků

Obr. 1	Welfare state od 90. let Zdroj: vlastní zpracování na základě Potužákové, 2012.	32
Obr. 2	Hierarchická shluková analýza Zdroj: Fenger, 2007.	37
Obr. 3	Počet obyvatel v ČR k 31.12. (v tis. osob) Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	44
Obr. 4	Přírůstek obyvatel Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	45
Obr. 5	Počet cizinců v ČR bez azylantů Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	46
Obr. 6	Počet žadatelů o azyl v ČR Zdroj: Český statistický úřad, 2016, Ministerstvo vnitra České republiky, 2016	47
Obr. 7	Nelegální migrace cizinců v ČR Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	48
Obr. 8	Vývoj obyvatelstva ČR v intervalu 20 let Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	49
Obr. 9	Projekce populace České republiky Zdroj: Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2014.	50
Obr. 10	HDP České republiky v letech 1993-2014 Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	51
Obr. 11	Míra inflace v České republice v letech 1993-2015 Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	55
Obr. 12	Míra hrubých národních úspor a míra hrubých úspor domácností Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	57
Obr. 13	Míra registrované nezaměstnanosti dle původní a stávající metodiky a podíl nezaměstnaných osob Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	58
Obr. 14	Obecná míra nezaměstnanosti v České republice Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	59
Obr. 15	Saldo státního rozpočtu (SR) Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	60

Obr. 16	Státní dluh vůči HDP Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	61
Obr. 17	Struktura a vývoj státního dluhu Zdroj: Ministerstvo financí České republiky, 2016.	62
Obr. 18	Struktura státního dluhu v roce 2015 Zdroj: Ministerstvo financí České republiky, 2016.	62
Obr. 19	Růst reálného HDP Zdroj: Eurostat, 2016.	64
Obr. 20	HDP na obyvatele podle standardu kupní síly (EU 28 = 100), pro rok 2013 Zdroj: Eurostat, 2016.	66
Obr. 21	Podíl veřejného dluhu na HDP 2004 – 2014 pro vybrané státy Zdroj: Eurostat, 2016.	67
Obr. 22	Podíl veřejného dluhu na HDP v roce 2014 Zdroj: Eurostat, 2016.	68
Obr. 23	Podíly sektorů na hrubé přidané hodnotě v roce 2013 Zdroj: Český statistický úřad, 2016; Eurostat, 2016.	69
Obr. 24	Podíl sociálních výdajů na HDP Zdroj: Eurostat, 2016.	70
Obr. 25	Dendrogram zemí dle procentní výše celkových výdajů na sociální výdaje dle funkce Zdroj: vlastní zpracování na základě dat pocházejících z Eurostatu, 2016.	72
Obr. 26	Podíl celkových veřejných výdajů na HDP Zdroj: Eurostat, 2016.	74
Obr. 27	Fertilita v roce 2013 Zdroj: Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2015.	76
Obr. 28	Podíl sociálních výdajů na HDP, v %, v jednotlivých typech welfare state Zdroj: Potužáková, 2012, původní zdroj: Alber J. (2010), str. 11.	82
Obr. 29	Přijaté a vyplacené prostředky penzijních fondů (v mld. Kč) Zdroj: Česká národní banka, Zpráva o finanční stabilitě 2014/2015.	88
Obr. 30	Výdaje na dávky důchodového pojištění dle typu dávky Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	91
Obr. 31	Počet proplácených dnů ošetrovného měsíčně v tisících Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 – analýza vývoje nemocenského pojištění.	101

Obr. 32	Výdaje na politiku zaměstnanosti v ČR Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	109
Obr. 33	Ekonomické postavení obyvatelstva České republiky dle věku ve 4. čtvrtletí roku 2015 Zdroj: Český statistický úřad, 2016.	113
Obr. 34	Schéma vzdělávacího systému ČR Zdroj: Národní ústav odborného vzdělávání, 2012	117
Obr. 35	Schéma finančních toků v rámci vzdělávacího systému ČR Zdroj: Národní program rozvoje vzdělávání, 2001	118
Obr. 36	Výdaje na vzdělávání jako procentní podíl HDP v porovnání EU a České republiky Zdroj: Pracovní dokument útvarů komise, Zpráva o České republice 2015, Evropská Komise, 2015	120
Obr. 37	Finanční investice do vzdělání v ČR a komparace s průměrem OECD Zdroj: oecd.org, 2014	120
Obr. 38	Počet absolventů veřejných vysokých škol Zdroj: STATISTIKA&MY, Český statistický úřad, 2016	122
Obr. 39	Úvěry rezidentským domácnostem dle účelu (mld. Kč) a podíl úvěrů se selháním (%) Zdroj: Česká národní banka, 2016c	126
Obr. 40	Vklady domácností v letech 1993 - 2016 Zdroj: Česká národní banka, 2016a	128
Obr. 41	Vklady klientů u stavebních spořitelů v letech 2010 - 2015 Zdroj: Asociace českých stavebních spořitelů, 2016.	129
Obr. 42	Vyhodnocení výzkumné otázky Zdroj: přepracováno na základě, Potužákové, 2012.	136
Obr. 43	Mezinárodní šetření PISA 2012 - úrovně finanční gramotnosti Zdroj: Česká školní inspekce, 2014.	166

10 Seznam tabulek

Tab. 1	Vývoj sociálního pojištění ve vybraných státech Evropy	23
Tab. 2	Původní faktory ovlivňující welfare state v Evropě	30
Tab. 3	Typy welfare state dle Esping-Andersena	34
Tab. 4	Státní rozpočet pro rok 2015 (plán x skutečnost)	60
Tab. 5	Faktory ovlivňující udržitelnost welfare state v současné době	78
Tab. 6	Pojistné na sociální zabezpečení	85
Tab. 7	Počet aktivních účastníků a výše prostředků u penzijních společnostech ve 4. čtvrtletí 2015	89
Tab. 8	Počet vyplacených důchodů a velikost výdajů na dávky důchodového pojištění	90
Tab. 9	Přehled příjmů a výdajů na sociální zabezpečení a příspěvků a výdajů na SPZ v roce 2015	92
Tab. 10	Průměrná měsíční výše důchodů	93
Tab. 11	Valorizace důchodů	93
Tab. 12	Typy rodinné politiky v různém pojetí welfare state	97
Tab. 13	Počet nemocensky pojištěných v roce 1997 – 2014	99
Tab. 14	Počet případů PPM v roce 2014	100
Tab. 15	Výdaje na nemocenské pojištění v letech 1993-2014	102
Tab. 16	Výdaje na dávky státní sociální podpory	104
Tab. 17	Výdaje na dávky péče o děti	105
Tab. 18	Výdaje na systém sociální pomoci	106
Tab. 19	Výše podpory v nezaměstnanosti	108
Tab. 20	Výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti 2010 – 2015	110
Tab. 21	Výdaje na oblast školství pro rok 2014	119

Tab. 22	Úvěry a vklady obyvatelstva k 31. 12. 2015	127
Tab. 23	Grafická interpretace výstupu shlukové analýzy	165

11 Seznam použitých zkratk

ABGB	–	z německého Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch - obecný zákoník občanský
APZ	–	aktivní politika zaměstnanosti
BÚ	–	běžný účet
CPI	–	Corruption percptions index - index vnímání korupce
CZK	–	česká koruna
CZSO	–	Český statistický úřad
ČBA	–	Česká bankovní asociace
ČNB	–	Česká národní banka
ČNR	–	Česká národní rada
ČR	–	Česká republika
ČSOB	–	Československá obchodní banka
ČSSZ	–	Česká správa sociálního zabezpečení
DC	–	Defined Contribution - dávkově definovaný systém

DF	—	důchodové spoření II. pilíř - již ukončen
DPČ	—	dohoda o provedení činnosti
DPP	—	dohoda o provedení práce
DSO	—	dobrovolné sdružení obcí
EAO	—	ekonomicky aktivní obyvatelstvo
EHP	—	Evropský hospodářský prostor
EIB	—	Evropská investiční banka
ESF	—	evropský sociální fond
EU	—	Evropská Unie
FED	—	federální rezervní systém - centrální bankovní systém Spojených států amerických
GDP	—	Gross Domestic Product
HDP	—	hrubý domácí produkt
I	—	národní investice
ILO	—	International Labour Organisation - mezinárodní organizace práce

---

ISCED 1997	—	International Standard Classification of Education - mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání
LZPS	—	Listina základních práv a svobod
MF	—	Ministerstvo financí
MFČR	—	Ministerstvo financí České republiky
mil.	—	milion korun českých
mld.	—	miliarda korun českých
MPSV	—	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MŠMT	—	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
NATO	—	North Atlantic Treaty Organization - Severoatlantická aliance
NCA	—	Saldo běžného účtu platební bilance
OČR	—	lidový název pro podporu při ošetřování člena rodiny, dnes se dávka nazývá ošetřovné
OECD	—	Organisation for Economic Co-operation and Development - organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSSZ	—	Okresní správa sociálního zabezpečení
OSVČ	—	osoba samostatně výdělečně činná

OZP	—	osoby se zdravotním postižením
PAYG	—	pay as you go - průběžně financovaný, dávkově definovaný systém
PISA	—	Programme for International Student Assessment - program pro mezinárodní hodnocení žáků
PPM	—	peněžitá pomoc v mateřství
PPZ	—	pasivní politika zaměstnanosti
PS	—	penzijní společnost
RPSN	—	roční procentní sazba nákladů
S	—	národní úspory
Sg	—	vládní úspory
Sp	—	soukromé úspory
SÚPM	—	společensky účelná pracovní místa
TF	—	transformovaný fond III. pilíř - penzijní připojištění
TI	—	Transparency International - mezinárodní nevládní organizace
ÚF	—	účastnický fond III. pilíř - doplňkové penzijní spoření

USD – americký dolar

VPP – veřejně prospěšné práce

Přílohy

A Grafická interpretace shlukové analýzy

1.podshluk						
		2013 Invalidní důchody	2013Nezaměstnanost	2013Zdravotnictví	2013Starobní důchody	2013Rodinné dávky
1	Italy	5,46	5,98	23,66	50,7	4,14
2	Cyprus	3,34	8,17	20,64	48,35	6,58
3	Latvia	8,53	4,27	22,44	53,19	8,28
4	Portugal	7,68	6,86	23,77	48,84	4,59
5	Romania	7,79	1,09	26,92	50,12	8,1
	průměr	6,56	5,27	23,49	50,24	6,34
2.podshluk						
		2013 Invalidní důchody	2013Nezaměstnanost	2013Zdravotnictví	2013Starobní důchody	2013Rodinné dávky
6	Czech Republic	6,73	3,35	30,61	43,75	9,08
7	France	6,55	6,09	28,69	40,17	7,78
8	Malta	3,87	3,26	30,75	44,64	6,41
9	Slovenia	6,29	3,44	30,75	42,12	7,98
10	Slovakia	9	3,43	30,87	39,32	9,7
11	United Kingdom	6,27	2,05	30,46	42,31	10,67
	průměr	6,45	3,60	30,36	42,05	8,60
3.podshluk						
		2013 Invalidní důchody	2013Nezaměstnanost	2013Zdravotnictví	2013Starobní důchody	2013Rodinné dávky
12	Bulgaria	8,15	3,18	25,82	45,01	10,53
13	Estonia	12,04	3,19	28,07	44,21	11,05
14	Lithuania	9,55	2,72	28,17	44,55	7,74
15	Hungary	7,23	2,34	23,86	46,36	12,06
16	Austria	7,13	5,45	25,74	44,38	9,35
17	Sweden	12,2	4,23	25,48	42,22	10,49
	průměr	9,38	3,52	26,19	44,46	10,20

4. podshluk						
		2013 Invalidní důchody	2013Nezaměstnanost	2013Zdravotnictví	2013Starobní důchody	2013Rodinné dávky
18	Germany	8,04	4,14	34,39	32,55	11,2
19	Croatia	16,99	2,34	35,44	28,15	6,96
20	Netherlands	7,85	5,62	34,9	37,64	3,27
	průměr	10,96	4,03	34,91	32,78	7,14
5.podshluk						
		2013 Invalidní důchody	2013Nezaměstnanost	2013Zdravotnictví	2013Starobní důchody	2013Rodinné dávky
21	Denmark	13,06	5,83	20,15	36,48	11,53
22	Luxembourg	10,81	6,61	25,63	29,35	15,91
23	Finland	11,22	7,47	24,61	38,42	10,71
	průměr	11,70	6,64	23,46	34,75	12,72
6.podshluk						
		2013 Invalidní důchody	2013Nezaměstnanost	2013Zdravotnictví	2013Starobní důchody	2013Rodinné dávky
24	Belgium	8,17	11,66	28,68	33,29	7,44
25	Ireland	5,93	14,74	33,23	27,48	13,38
26	Spain	7,36	12,98	25,47	37,88	5,29
	průměr	7,15	13,13	29,13	32,88	8,70

Tab. 23 Grafická interpretace výstupu shlukové analýzy

B Popis úrovní finanční gramotnosti mezinárodního šetření PISA 2012

*Mezinárodní šetření PISA 2012
Finanční gramotnost patnáctiletých žáků*

Příloha A Popis úrovní finanční gramotnosti

Úroveň	Bodové rozpětí	Co žáci na této úrovni dovedou
1	326-399	Žáci jsou schopni rozpoznat běžné finanční produkty a pojmy a interpretovat informace související se základními finančními koncepty. Dokážou rozlišit mezi situacemi, kdy něco potřebují a kdy něco chtějí, a zvládají činit jednoduchá rozhodnutí ohledně každodenních výdajů. Chápejí účel běžných finančních dokumentů, jako jsou např. faktury, a umí provádět jednoduché početní operace (sčítání, odčítání nebo násobení) ve finančních situacích, které pravděpodobně i osobně zažili.
2 Základní úroveň	400-474	Žáci začínají aplikovat své znalosti běžných finančních produktů a běžně používaných finančních pojmů a konceptů. Dokážou využít zadané informace k tomu, aby činili finanční rozhodnutí v situacích, které jsou pro ně bezprostředně relevantní. Chápejí význam jednoduchého rozpočtu a dokážou interpretovat význam důležitých znaků běžných účetních dokladů. K zodpovězení finančních otázek používají základní početní operace včetně dělení. Rozumí vztahům mezi různými finančními prvky, jako např. mezi spotřebou a vzniklými náklady.
3	475-549	Žáci umí uplatnit své znalosti běžně používaných finančních pojmů, termínů a produktů na situace, které jsou pro ně důležité. Začínají zvažovat důsledky finančních rozhodnutí a dokážou vytvořit jednoduchý finanční plán v kontextu, který jim je blízký. Jsou schopni jednoznačně vysvětlit řadu finančních dokumentů a používají celou řadu základních početních operací včetně počítání s procenty. Pro řešení běžných problémů v relativně běžném kontextu finanční gramotnosti, jako je výpočet rozpočtu, dokáží zvolit vhodné početní operace.
4	550-624	Žáci uplatňují své znalosti méně často používaných finančních pojmů, termínů a produktů v situacích, které pro ně budou důležité v dospělosti, jako je správa bankovního účtu či složený úrok u spořicího produktu. Dokážou interpretovat a posoudit řadu podrobných finančních dokumentů, jako je bankovní výpis, a vysvětlit význam méně běžných finančních produktů. Jsou schopni činit finanční rozhodnutí, přičemž berou v úvahu dlouhodobé důsledky, jako je dopad dlouhodobého splácení úvěru na jeho náklady, a dokáží řešit běžné problémy v méně běžných finančních situacích.
5	625 a více	Žáci uplatňují své znalosti širokého okruhu finančních pojmů a termínů v situacích, které pro ně mohou být relevantní pouze v dlouhodobějším horizontu. Dokážou analyzovat složité finanční produkty a jsou schopni vzít v úvahu prvky finančních dokumentů, které jsou důležité, ale nevyčleněné nebo ne zcela zřejmé jako např. poplatky. Umí pracovat s vysokou precizností a řešit nerutinní finanční problémy, vyjádřit možné výsledky finančních rozhodnutí. Prokazují porozumění široké finanční oblasti, např. dani z příjmu.

Obr. 43 Mezinárodní šetření PISA 2012 – úrovně finanční gramotnosti
Zdroj: Česká školní inspekce, 2014.

C Příručka finanční gramotnosti

Finanční gramotnost

Ty & finanční gramotnost

aneb příručka finanční gramotnosti

Tato příručka je určena všem, kteří se chtějí dozvědět něco více z oblasti finanční gramotnosti.

Finanční gramotnost je soubor vzájemně prolínajících se okruhů, kterým by finančně gramotný občan měl rozumět. Jsou to složky týkající se zejména peněz, cen a inflace. Finanční gramotnost ale dále zahrnuje také znalosti rozpočtové, kdy jsou osoby schopny stanovit si cíle a alokovat své prostředky. Taktéž je důležité zvládat numerické a informační úkony, jelikož občané jsou pak schopni si informace sami vyhledat a vyhodnotit. V poslední řadě se finanční gramotnost dotýká oblasti právní, kdy jsme schopni orientovat se v právním systému, a známe tak svá práva a povinnosti.

Tato příručka je zaměřena zejména na osoby ve věku 15 a více let, jež chtějí získat základní přehled o penězích, politice zaměstnanosti – především o pracovněprávním vztahu, či bankovních úvěrech.

Základní pravidlo, které je nutné zmínit již na úvod a které by měl mít každý na paměti je: „vše si nejdříve přečti a nepodepisuj nic, čemu bys nerozuměl“. Poté, co si „něco“ (nejčastěji se bude jednat o návrh smlouvy) přečteš, si to přečti ještě jednou a ujisti se, že není ani jediný bod, kterému bys nerozuměl.

Pamatuj, že právo vychází ze starých římských zásad a jednou z nich je i zásada „Ignorantia legis non excusat“ nebo-li „neznalost zákona neomlouvá“. Někdy je právě neznalost nebo nevědomost hlavní podstatou a příčinou problémů, do kterých se člověk během svého života dostane. Nikdy nesmíš ostatním slepě důvěřovat. V dnešní době si musíš sám/a vše ověřovat a kontrolovat protože, každý člověk se někdy v životě může zmýlit, ale něčí omyl se pro tebe může stát zdrojem problémů v budoucnosti.

Tato příručka byla vypracována jakožto součást diplomové práce s názvem „Pojetí Welfare state v České republice“ a autorka by ráda pomocí této příručky zvýšila povědomí o hlavních otázkách týkajících se peněz, právní úpravě zaměstnanosti a bankovních úvěrů – jakožto tří vybraných oblastí spadajících do oblasti finanční gramotnosti.

Obsah

1. Peníze a vše okolo nich	4
2. Politika zaměstnanosti a potřebné pojištění	12
3. Bankovní úvěry	18

1. Peníze a vše okolo nich

Peníze. Jedná se o slovo často používané, ale víš vlastně co to je? Odpověď je poměrně jednoduchá – může jimi být cokoli. Toto cokoli ale musí být běžně přijímáno jako prostředek směny nebo placení. Vše je v tomto případě založeno na důvěře, že za peníze – tedy dejme tomu „sto korun“ – si můžeš koupit, co budeš chtít, pokud někdo další bude ochoten od tebe těch sto korun jakožto prostředek směny přijmout.

V dnešní době se nejčastěji peníze vyskytují ve dvou formách:

- Jako oběživo, které můžeme označit jako hotovostní peníze a které dělíme na mince a bankovky.
- Jako bezhotovostní peníze, které označujeme jako deposita, a jsou to peníze uložené na účtech peněžních ústavů.

Hotovostní peníze a hotovostní placení

Mince a bankovky se používají v běžném platebním styku (v obchodech, v bance, na poště). Možná tomu nebudeš věřit, ale hotovostní peníze se dnes k platbám využívají minimálně. Většinu všech plateb dnes tvoří hlavně platby bezhotovostní. Hotovostní peníze a bankovky zejména, jsou chráněny různými způsoby proti padělání.

Platby v hotovosti můžeš provádět kdekoli – v obchodech, restauracích. Platit hotově je ale možné rovněž s využitím poštovních poukázek. Platby pomocí poukázek zprostředkovává Česká pošta, s.p. Počítej ale s tím, že za zprostředkování platby pomocí poštovní poukázky České pošty s.p. zaplatíš poplatek.

Poukázka typu A

Tato poukázka slouží k zasílání hotovosti na nějaký bankovní účet. Je nutné znát předčíslí, číslo účtu a kód banky, kam mají být peníze odeslány. Tuto poukázku získáš zdarma na pobočce České pošty, s.p.

Poštovní poukázka A Podací listek Podací číslo Cena Česká pošta, s.p. IČ: 47114983 Účel platby		Poštovní poukázka A Částka Kč _____ h _____ tr, lid _____ Ve prospěch účtu (*) _____ Kód banky _____ V. symbol _____ K. symbol _____ S. symbol _____ <small>*) Údaje zaručíte vpravo, první část čísla účtu (předčíslí) uvedte před výraznou svídnou čarou</small> Odesílatel (hůlkovým písmem, tiskem) Jméno _____ příjmení _____ ulice (tobec), č. domu, PSČ, abstrakční pošta _____ Datum splatnosti _____ Datum, právoplatný podpis _____ Vyplní plátce - majitel Poštířna nebo Poštíkanta jen při bezhotovostní úhradě Způsob platby (hůlkovým písmem, tiskem) Zúčtuje na vrub účtu plátce _____ Kód banky _____ Č. účtu ...../0300	
--	--	---	--

Poštovní poukázka typu A. Zdroj: Česká pošta, s.p.

Při vyplňování poukázky typu A dávej hlavně pozor na správné vyplnění čísla účtu. Číslo vepisuj zleva. Číslo účtu může obsahovat předčíslí (a to až šestimístné), ale nemusí.

- Číslo bankovního účtu bez předčíslí, např.: 1014185 se vyplňuje takto:

Ve prospěch účtu *)														
					0	0	0	1	0	1	4	1	8	5

nebo

Ve prospěch účtu *)														
								1	0	1	4	1	8	5

- Číslo bankovního účtu s předčíslím, např.: 19-364751 se vyplňuje takto:

Ve prospěch účtu *)																			
								1	9	0	0	0	0	3	6	4	7	5	1

- Číslo bankovního účtu ve tvaru, např.: 10006-18432-071 se vyplňuje takto:

Ve prospěch účtu *)																						
								1	0	0	0	6	0	0	1	8	4	3	2	0	7	1

Poštovní poukázka typu A. Zdroj: Česká pošta, s.p.

Poukázka typu B

Tato poukázka ti přijde domů na tvoji adresu. Jedná se o poukázku na peníze (na poukázce je vytištěn plátce – odesílatel peněz, takže víš od koho ti peníze přišly), které si budeš moci s občanským průkazem (či jiným dokladem totožnosti – řidičský průkaz nebo pas) vyzvednout na pobočce České pošty, s.p. Převzetí peněz zde stvrdíš svým podpisem.

Poukázka typu C

Tato poukázka slouží k zaslání peněz hotově. Zde je nutné znát adresu příjemce. Tuto poukázku získáš zdarma na pobočce České pošty, s.p.

Poštovní poukázka C Podací lístek		Poštovní poukázka C	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	
Česká pošta, s.p. IČ 47114983 ČESKÁ POŠTA		Tr. kód 1 1 7	
Cena podací znaky		Částka Kč <input type="text"/> h <input type="text"/>	
Kč h		Lhůta pro výplatu <input type="text"/>	
Slovy		Nový plátec před <input type="text"/>	
Kč h		☐ Do vlastních rukou výhradně jen adresáta	
Adresát		☐ Dodejka	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		☐ Poznámky	
Odesílatel		☐ Do vlastních rukou	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		Povinné musí být vyplněny údaje částka Kč, adresa adresáta a odesílatele.	
podací znaky		PSC adresáta musí být uvedeno v předtištěném rámečku.	
Adresát		Další pokyny pro vyplnění jsou uvedeny na zadní straně.	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		PSC	
Odesílatel		<input type="text"/>	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		<input type="text"/>	
PSC		Zpráva pro adresáta	
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>		<input type="text"/>	
Zpráva pro adresáta		117+	

Poštovní poukázka typu C. Zdroj: Česká pošta, s.p.

Platby je možné provádět také pomocí tzv. SIPO. Určitě jsi se s tím již také setkal/a, zkratka SIPO znamená soustředěné inkaso plateb obyvatelstva a tuto službu zřizuje a dále poskytuje rovněž Česká pošta, s.p. Výhodou SIPO plateb je možnost sdružit pravidelné inkasní platby (elektřiny, plynu, vody, rozhlasových a televizních poplatků, kabelové televize, předplatného tisku, stavebního spoření, životních či jiných pojistek atd.) od různých společností do jediné platby. Platby jsou prováděny na základě spojovacího čísla které je navázáno na konkrétní osobu, a toto spojovací číslo získá zájemce na pobočce České pošty, s.p. Platit SIPO je možné v hotovosti – na pobočce České pošty, s.p. nebo u poštovní doručovatelky, případně bezhotovostně.

SIPO **Česká pošta****SPOJOVACÍ ČÍSLO**

|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|

Zvolte jednu z možností920 **Zřízení SIPO** Pro tuto volbu jsou povinné údaje k vyplnění označeny *, spojovací číslo přidělí Česká pošta.921 **Změna SIPO** Vyplňte spojovací číslo, údaje které požadujete zmínit, datum a podpis.**FYZICKÁ OSOBA****KONTAKTNÍ ÚDAJE**

Titul

Jméno*

Příjmení*

E-mail

Poznámka

 ZŘÍZENÍ ZRUŠENÍ DOPLŇKOVÝCH SLUŽEB Zaslání Platběnnoho dokladu SIPO – Bezhotovost e-mailem (viz kontaktní údaje) Zaslání Potvrzení o uhrazených platbách SIPO^B poštou na e-mail (viz kontaktní údaje)Interval zaslání měsíčně pololetně čtvrtletně ročně**ADRESA TRVALÉHO POBYTU V ČR***

Ulice

Číslo popisné*

Obec*

PSC*

KONTAKTNÍ ADRESA V ČR

(nevyplnňuje, pokud je shodná s adresou trvalého pobytu)

Ulice (P. O. BOX)

Číslo popisné (číslo P. O. BOX)*

Obec*

PSC*

PLATNOST KONTAKTNÍ ADRESY* platí od DDMMRRRR do DDMMRRRR platí do odvolání^B Služba je zpoplatněna podle Ceníku poštovních služeb a ostatních služeb poskytovaných Českou poštou, s.p. podle zákona č.29/2000 Sb., o poštovních službách.**Informace o zpracování a souhlas se zpracováním osobních údajů**

Podpisem Formuláře SIPO beru na vědomí, že Česká pošta, s.p., se sídlem Praha 1, Politických vězňů 909/4, PSC 225 99, IČO: 47114983, zapsaná v obchodním rejstříku Městského soudu v Praze, v oddíle A, vložce 7565 („ČP“), bude ve smyslu ustanovení § 5 odst. 2 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů („ZOOÚ“), zpracovávat údaje nezbytné pro plnění služby SIPO, tj. povinné poskytované údaje označené ve Formuláři hvězdičkou, resp. veškeré další údaje mnou poskytnuté (tzn. dobrovolně poskytnuté údaje neoznačené hvězdičkou), vč. veškerých případných dalších údajů poskytnutých ČP v rámci Formuláře SIPO v souvislosti s přidělením spojovacího čísla v rámci Soudstředěného linkasa Platbě Obyvatelstva („SIPO“) a v souvislosti s veškerými změnami v rámci využívání SIPO. Udeľuji ČP souhlas k tomu, aby poskytnuté osobní údaje v rozsahu jméno, příjmení a adresa zpracovávala za účelem nabízení obchodu nebo služeb ve smyslu § 5 odst. 5 ZOOÚ. Dále udeľuji souhlas k tomu, aby ČP využívala poskytnuté údaje za účelem tvorby marketingových studií a analýz.

Vyslovuji svůj souhlas s tím, aby byly mé osobní údaje předávány všem organizacím předepsujícím mi platbu SIPO (dále jen „Organizace“), a to za účelem plnění vzájemného smluvního vztahu. Dále souhlasím s tím, aby údaje v rozsahu jméno, příjmení a adresa byly těmto Organizacím předávány za účelem nabízení obchodu a služeb ve smyslu § 5 odst. 6 ZOOÚ *.

 ANO NE

Poskytovaný souhlas udeľuji na dobu trvání smluvního vztahu mezi mnou a ČP o využívání SIPO až do uplynutí 3 let od jeho ukončení, resp. do doby vyslovení nesouhlasu se zpracováním osobních údajů ve smyslu § 5 odst. 5 a 6 ZOOÚ.

Souhlas s obchodními podmínkami

Beru na vědomí, že smluvní vztah mezi mnou a ČP, jehož předmětem je využívání SIPO, poskytování služeb SIPO a ochrana osobních údajů, se řídí Obchodními podmínkami SIPO („OP“) a Ceníkem poštovních služeb a ostatních služeb poskytovaných Českou poštou, s.p. („Ceník“), které jsou dostupné na Internetových stránkách www.ceskaposta.cz a na všech poštách. Podpisem tohoto Formuláře SIPO prohlašuji, že jsem se s OP a Ceníkem seznámil/a a s jejich obsahem souhlasím. Zejména beru na vědomí, že smluvní vztah je ze strany klienta možno vypovědět, smluvní vztah však nezanklne dříve, než dojde k odstranění všech Platběnnohých položek SIPO za podmínek stanovených v OP.

|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|_|

Datum*

Podpis žadatele*

12-357 (05-14)

Formulář na zřízení SIPO. Zdroj: Česká pošta, s.p.

Bezhotovostní peníze a bezhotovostní placení

Dnes se drtivá většina peněz vyskytuje v bezhotovostní formě. Tato bezhotovostní forma byla vynucena rozvojem, kdy narůstaly objemy obchodů a bylo třeba využít méně nákladnou formu peněz. Pro bezhotovostní formu platebního styku je podmínkou existence účtu u banky. Občan si s bankou uzavře smlouvu o otevření účtu a bezhotovostní platby se provádějí skrze odepisování a připisování peněz na účet klienta dle jeho příkazů. Občané mají přístup ke svým penězům skrze pobočky peněžních ústavů (kdy jsou využívány písemné formuláře, které musí být podepsány nebo je možná ústní varianta u přepážky, která je ale více zpoplatněna), internetové bankovníctví, ale také skrze bankomaty nebo platební terminály u obchodníků.

Abys se dostal/a ke svým penězům prostřednictvím bankomatů nebo platebních terminálů, musíš mít k dispozici platební kartu. Většinou všichni tvrdí, že mají kreditní kartu, pravda bývá ale zcela opačná a disponují debetní kartou. Tento rozdíl je dobré vědět. Na první pohled vypadají stejně, ale jejich fungování je zcela odlišné:

- Kreditní karta – je karta, která není vázána na běžný účet. Skrze kreditní kartu ti banka v podstatě půjčuje své peníze a to do výše limitu, kterou jsi si stanovil/a.
- Debetní karta – je karta, která patří k bankovnímu účtu a ty s ní můžeš platit u prodejců nebo vybírat v bankomatech ale pouze do výše částky, která na účtu aktuálně je. Vždy tedy využíváš pouze své vlastní peníze.

Dnes je možné platit také pomocí mobilního telefonu, kdy platíš pomocí kreditu a platba je ti naúčtována na tvoje vyúčtování. Rovněž jsou dnes využívány nálepky s technologií NFC – Near Field Communication – kdy je možnost platit bezkontaktně pomocí nálepky a to bez zadání PINu = bezpečnostního hesla, a to jen přiložením k platebnímu terminálu. (psfv.cz, 2016)

Při bezhotovostním placení se využívá úhradová nebo inkasní platba

- a) Úhradová platba funguje na principu, kdy klient banky zadává příkaz k úhradě. Na základě zadaného příkazu banka odepíše peníze z účtu klienta a jinému klientovi ji naopak připíše. Tento příkaz k úhradě můžeš provést pouze buď jen jednou – jednotlivý příkaz k úhradě nebo jej lze využít i pro více plateb – hromadný příkaz k úhradě a nebo jako trvalý příkaz k úhradě – který se bude opakovat. (typickým příkladem trvalého příkazu k úhradě může být platba pojistného)
- b) Inkasní platba funguje na jiném principu. Zde příkaz k provedení platby zadává ten, kdo od tebe peníze za něco přijímá. Je zde ale nutnost, abys jako majitel/ka účtu tento způsob platby předem písemně povolil/a. (typickým příkladem inkasní platby je platba za služby telefonního operátora)

Také je možno platit platební kartou přes internet, například při nákupu zboží u nějakého obchodníka, kdy jsou využívány informace o tvé kartě – je to číslo karty a datum její platnosti, a finanční prostředky jsou z tvého účtu odepsány ve prospěch obchodníka.

Dále je dobré vědět:

Věděl jsi, že české papírové peníze jsou vyrobeny z bavlny?

Věděl bys, kam zamířit, když budeš potřebovat vyměnit poškozenou bankovku nebo minci?

- Tvoje kroky by měly směřovat do České národní banky, která ti bezplatně vymění běžně poškozené bankovky, které jsou celé, ale i bankovky, jejichž celková plocha je větší než 50% nebo které jsou celistvé (tvoří souvislý celek) a nebo se skládají nejvýše ze dvou částí, které patří k sobě. Nestandardně poškozené bankovky jsou ale bez náhrady.

Víš, čím je kryta tuzemská měna?

- No zlatem určitě NE!!! Měna je dnes kryta aktivy České národní banky a nejdůležitější roli zde sehrávají pohledávky vůči zahraničí včetně cenných papírů v cizí měně. (cnb.cz, 2016) Dnes je to právě o té důvěře, kterou my všichni, jakožto občané, máme vůči České národní bance, která dle zákona č. 6/1993 Sb., má za hlavní cíl pečovat o cenovou stabilitu, určovat měnovou politiku a vydávat bankovky a mince (a to včetně těch památečných). My věříme, že za české koruny budeme schopni nakupovat a provádět další směnné transakce a že naše měna bude v těchto transakcích bezproblémově přijímána.

Víš co je to inflace?

- Inflace souvisí s kupní silou dané měny. Inflací je myšlen opakovaný nárůst cen v ekonomice. Dochází tak k oslabování kupní síly této měny a lidé pak nejsou schopni zakoupit stejné množství zboží a služeb, jako tomu bylo před nárůstem cenové hladiny. (cnb.cz, 2016)

Peníze a jejich množství ovlivňují rodinný rozpočet.

Jakožto rodinný rozpočet si můžeš představit určitý plán, ve kterém si porovnávaš, kolik peněz každý měsíc dostaneš (vyděláš), s množstvím peněz které musíš nebo chceš utratit. Vždy musíš počítat s výdaji na bydlení a stravu a musíš být schopen/a si porovnat, zda ti tvůj příjem bude dostatečně pokrývat tvoje plánované výdaje.

- a) Nejlepší varianta nastává v případě, kdy jsou tvoje příjmy větší než výdaje. Poté máš nějaké peníze navíc a ty si buď můžeš ušetřit, nebo je dále investovat. Vhodné je myslet do budoucnosti a utvořit si finanční rezervu na situace, kdy bude zapotřebí neodkladně vydat neobvyklé výdaje.
- b) Druhá varianta je o něco horší, ale stále příznivá a to v okamžiku, kdy se výše příjmů rovná tvým výdajům. Nacházíš se ale v situaci, kdy ti nevybývají žádné peníze navíc a v případě neobvyklých výdajů a nulových úspor by ses mohl/a dostat do finančních potíží.

- c) Třetí varianta nastává v okamžiku, kdy jsou tvoje výdaje vyšší než tvoje příjmy. V této situaci máš dvě možnosti – buď snížíš velikost výdajů tak, aby na ně stačily tvé příjmy, nebo si můžeš peníze půjčit → viz. část bankovní úvěry (3. Kapitola).

Zdrojů peněz – finančních prostředků, může být více, ale nejčastěji ti peníze plynou ze zaměstnání, investic nebo vlastnictví něčeho. Dalším typem zdroje mohou být dávky, které poskytuje stát. Například je možno získat zdroje pocházející ze státní sociální podpory – což jsou dávky definované v zákoně č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nebo můžeš získat dávky dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi v znění pozdějších předpisů.

2. Politika zaměstnanosti a potřebné pojištění

Zapojení se na trhu práce přichází pro každého člověka v jinou životní chvíli. Někdo pracuje již za studií – tedy již při přípravě na budoucí povolání, a někdo si tento životní krok nechává až na dobu po ukončení studií.

Pojem „soustavná příprava dítěte na budoucí povolání“, je pro tebe klíčová. Jak je v § 12 zákona č. 117/1995 Sb., uvedeno, jedná se o studium na středních školách a konzervatořích, vysokých školách, jednoletém kurzu v jazykových školách (po vykonání první maturitní zkoušky v roce kdy byla tato maturita složena), teoretická příprava pro zaměstnání pro osoby se zdravotním postižením, studium na střední nebo vysoké škole v cizině, vzdělávání v diagnostických třídách diagnostických ústavů nebo přijetí za člena řádu nebo obdobného společenství církve, registrované dle zákona o církvích s **výjimkou: studia za trvání služebního poměru, dálkového distančního, večerního nebo kombinovaného studia na středních školách, je-li dítě v době studia výdělečně činné, nebo má nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci.**

Je důležité pochopit, do jakých situací se po absolvování školy můžeš dostat. Je nezbytné vědět, kdo za tebe platí tzv. pojistné na sociální zabezpečení – lidově označovaného jako sociální pojištění, které se skládá z důchodového, nemocenského pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Špatnou zprávou je, že od začátku roku 2010 se již tvá doba studia nezapočítává do doby pojištění potřebné pro důchod a není hodnocena ani jako náhradní doba pojištění. V případě, kdy tedy nevykonáváš výdělečnou činnost, nemusíš toto pojistné odvádět. Pokud však pracuješ, a to ať během školního roku, nebo jenom o prázdninách, buď na základě pracovní smlouvy nebo dohody o pracovní činnosti – **DPČ** (tedy dohody mimo pracovní poměr) s příjmem alespoň **2500 Kč** měsíčně, pak máš povinnost platit pojistné na sociálním zabezpečení! To stejné platí u dohody zvané „dohoda o provedení práce“ – **DPP**, v případě, že máš příjem u jednoho zaměstnavatele nad **10 000 Kč** za měsíc, pak ti také vzniká povinnost

účastnit se na důchodovém a nemocenském pojištění. Zaměstnavatel za tebe jako za studenta odvádí pojistné na sociální zabezpečení a současně se ti to už počítá do doby pojištění potřebné pro důchod. (cssz.cz, 2016)

Co se týče zdravotního pojištění, za studenta jej a to až do věku 26 let platí stát. V případě, že školu ukončíš a nenastoupíš ani do práce a ani se neregistruješ na Úřadu práce, musíš tuto skutečnost sám ohlásit své zdravotní pojišťovně. Budeš pak tzv. osoba bez zdanitelných příjmů a budeš muset pojistné na zdravotní pojištění hradit sám.

Osoby se statusem studenta mají státem placené a to až do věku 26 let zdravotní pojištění a mají daňové výhody (sleva na dani z příjmu a sleva na dítě), sociální dávky – přídavky na dítě a různé slevy při kulturním využití, v hromadných systémech dopravy atp.

Poté co dokončíte studium – tedy tzv. soustavnou přípravu na budoucí povolání, se můžete dostat do několika situací:

1. Po dokončení studia nemáš nalezené zaměstnání – velice důležité je pak hlídat, kdo je plátcem tvého pojištění.

- a) V případě, že jsi řádně ukončil/a školu (výučním listem – u učebních oborů, maturitou – střední školy nebo absolutoriem) – jsi „studentem“ do dne ukončení studia a to za předpokladu, že ses soustavně připravoval/a na budoucí povolání. Dnem následujícím po dni úspěšného ukončení přestáváš být žákem školy. Pojistné na zdravotní pojištění za tebe až do 31.08. příslušného roku bude platit stát. Ale pozor, to jen v případě, že na brigádách nebudeš pracovat celý měsíc, ale pouze jeho část.
- b) V případě, že jsi řádně ukončil/a vzdělání na jazykové škole – jsi žákem do 30.06. a pojistné na zdravotní pojištění za tebe až do 31.08. platí rovněž stát a to opět za předpokladu, že jsi se soustavně připravoval na své budoucí povolání. Toto platí ale pouze v případě, že jsi na jazykovou školu nastoupil/a od 01.09. do 31.12. toho roku, kdy jsi maturoval/a. Rovněž platí, že plátcem pojistného je stát, ale jen v případě, že na brigádách neodpracuješ celý měsíc.

c) V případě, že jsi řádně ukončil/a vzdělání na vysoké škole složením státních závěrečných zkoušek, opět za předpokladu, že jsi se soustavně připravoval na budoucí povolání, přestáváš být žákem – studentem školy. Jak ale uvádí z. č. 117/1995 Sb., za soustavnou přípravu dítěte na budoucí povolání se považuje celý kalendářní měsíc, v němž jsi řádně ukončil/a studium na vysoké škole, a ještě měsíc následující po kalendářním měsíci, v němž jsi řádně ukončil/a studium na VŠ. Zde se tedy doba, po kterou jsi zdravotně pojištěn/a od státu, liší v závislosti na termínu vykonání státních závěrečných zkoušek.

V případě, že jsi ihned po ukončení studia nenašel/a zaměstnání, je vhodné evidovat se na úřad práce. Z toho ti ale vyplývají nejen práva ale i povinnosti. Zde se již budeš řídit zákonem o zaměstnanosti (z. č. 435/2004 Sb.). Záleží na tvé konkrétní situaci – zda jsi absolventem uvedeným v bodě a, b nebo c – jak dlouho budeš ještě po ukončení studia zdravotně pojištěn/a státem.

Máš dvě možnosti: buď se tedy registruješ na úřad práce (ÚP) nebo jsi povinen/a platit zdravotní pojištění sám/a.

V případě, že se registruješ na úřad práce, zákon o zaměstnanosti stanovuje podmínky pro vznik nároku na podporu v nezaměstnanosti. Pro vznik nároku na podporu v nezaměstnanosti je potřebné, aby uchazeč v posledních dvou letech před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání získal zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění v délce alespoň 12 měsíců. V zákoně o zaměstnanosti jsou rovněž v hlavě III. uvedeny výše podpory a délka poskytování podpory v nezaměstnanosti jakožto další důležité informace.

2. Po dokončení studia máš nalezené zaměstnání – to je ta nejlepší zpráva, a potom tě bude zajímat, co má obsahovat pracovní smlouva a na co dalšího si dát při uzavírání pracovně-právního vztahu pozor.

Důležitou oporou pro všechny pracující je zákoník práce – zákon č. 262/2006 Sb., který ti poskytne důležité informace, které je nutné vědět.

Pro někoho můžeš pracovat buď a) na základě pracovní smlouvy, nebo b) dvou typů dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr:

a) pracovní smlouva, která zakládá vznik tzv. pracovně-právního vztahu

b) dohody o práci konané mimo pracovní poměr:

- DPP – dohoda o provedení práce § 75 zákoníku práce

Zde je omezení, že rozsah práce nesmí být větší než 300 hodin za kalendářní rok. Zákon také vyžaduje, aby v této dohodě byla uvedena doba, na kterou je sjednána, takže například od 01.07.2016 do 31.08.2016. Je vhodné dohodnout jaký je pracovní úkol, například doplňování potravin ve skladu, jaký je rozsah práce, například kolik beden zboží musíš denně vybalit, jaká bude tvá výše odměny a podmínky jejího vyplacení, odměna nesmí být nižší než je minimální mzda. Rovněž je pro dodržení právní jistoty vhodné písemně upravit, kde přesně má být práce vykonávána, například pobočka potravin a daná adresa, a komu máš pracovní úkoly předávat. V případě, že si měsíčně vyděláš více jak 10 000 Kč, máš povinnost platit pojistné na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění.

- DPČ – dohoda o pracovní činnosti § 76 zákoníku práce

Na základě dohody o pracovní činnosti není možné vykonávat práci, která by byla delší jak polovina týdenní pracovní doby tj. 40 hodin. Polovina tedy činí 20 hodin, u DPČ musí být sjednány vykonávané práce, rozsah pracovní doby a doba, na kterou se dohoda uzavírá – zde může být doba určitá i neurčitá. Způsob ukončení DPČ může být v dohodě přímo sjednán nebo je možno písemně se na výpovědi

dohodnout a nebo je tu možnost ukončit DPČ jednostranně bez udání důvodu a to s 15denní výpovědní dobou. V případě že tvůj příjem činí 2 500 Kč za měsíc a více, musíš platit zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení.

Vznik pracovně-právního vztahu

Zde se dostáváš k okamžiku, kdy je nutné dobře číst, jelikož tvůj potenciální zaměstnavatel ti předloží návrh pracovní smlouvy.

Pracovní poměr se zakládá pouze pracovní smlouvou, která musí být uzavřena mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem – tedy s tebou.

Zákon vyžaduje, aby pracovní smlouva či dohody byly v písemné formě!!! A ty ji musíš podepsat nejpozději v den, který je sjednán jako den nástupu do práce.

Nyní je tu několik bodů, které ve tvé pracovní smlouvě nesmí chybět:

- Druh práce – tedy co vlastně budeš v zaměstnání dělat. Dej si pozor, aby tvoje činnost a funkce byla vymezena dostatečně přesně, vyhneš se tak možným přesunům na jiné pozice.
- Místo nebo místa výkonu práce – tedy kde budeš práci vykonávat. Důsledně specifikované místo výkonu práce je pro tebe jistotou, že tě zaměstnavatel nebude nutit pracovat na jiném místě, které může být třeba hodně vzdálené od tvého bydliště. Taky je vhodné ujednat podmínky přeložení zaměstnance nebo vyslání na pracovní cestu.
- Den nástupu do práce – to bývá nejčastěji konkrétní datum nástupu do práce. Nejpozději v tento den musíš pracovní smlouvu podepsat.

Tyto první tři body musí pracovní smlouva dle zákona obsahovat.

Dále je ale ve smlouvě vhodné ujednat následující:

- Zkušební dobu – v případě, že je zkušební doba stanovena, nesmí být delší, než tři po sobě jdoucí měsíce od vzniku pracovního poměru. V případě, že budeš na místě vedoucího pracovníka, zkušební doba nesmí být delší jak šest měsíců.
- Dobu na kterou pracovní poměr vzniká – pracovní poměr může být uzavřen na dobu určitou (ty tedy znáš přesné datum, do kdy budeš pracovat), a nebo na dobu neurčitou. Pracovní poměr na dobu určitou nesmí být dohodnut na dobu delší jak tři roky a může být opakována nejvýše dvakrát. Fakticky to tedy pro tebe může znamenat, že první pracovní smlouva na dobu určitou bude uzavřená na tři roky, a zaměstnavatel ti ji dá v roce 2016. Do roku 2019 tak bude trvat tvoje pracovní smlouva na dobu určitou, v roce 2019 ti může dát první opakovanou smlouvu na další tři roky – od roku 2019 do roku 2021, v roce 2021 to může podruhé zopakovat a dát ti naposledy smlouvou na dobu určitou – maximálně tedy na dobu určitou můžeš být zaměstnán do 2024.
- Mzda/plat = výše mzdy (tu dostáváš u zaměstnavatelů) a platu (tu dostáváš, pokud je zaměstnavatelem stát, nebo územní samosprávné celky, státní fondy,...atd.) není povinnou součástí, může být ve smlouvě stanovena, ale může být rovněž vymezena vnitřním předpisem nebo mzdovým výměrem. Pozor si také dej na sjednání mzdy s přihlédnutím k práci přesčas. Pokud je to takto ujednáno za tuto práci ti už nenáleží zákonný příplatek ke mzdě ani náhradní volno.

3. Bankovní úvěry

Někdy se stává, že ti tvoje příjmy nestačí a musíš si peníze vypůjčit. Dávej si ale veliký pozor, od koho si peníze půjčíš. Jakožto bezpečné půjčky můžeme označit půjčky od bankovních institucí, případně od rodiny, která ti většinou půjčí bezúročně.

Banka ti ale peníze půjčí pouze v případě, když si ověří, že budeš schopný půjčku splatit. Ty ani banka pak nebudete mít se splácením dluhu problémy.

Banka ti může poskytnout několik druhů úvěrů, nejběžnějšími jsou následující:

- Spotřebitelský úvěr, který může být na nějakou konkrétní věc – účelový úvěr, nebo na cokoli – neúčelový úvěr. Většinou banka nepožaduje žádné ručení, nevýhodou je ale vyšší úroková sazba oproti zajištěným úvěrům.
- Hypoteční úvěr – je to účelový a většinou také dlouhodobý úvěr, který slouží k financování bydlení. Zde je vyžadováno ručení a to zejména nemovitostí (domem). Výhodou jsou ale nízké úrokové sazby a možnost fixace této úrokové sazby i na několik let.
- Kontokorentní úvěr – což je možnost vybrat více prostředků z tvého běžného účtu v bance, než-li tam v dané chvíli máš. Jdeš prostě dočasně takzvaně do mínusu. Výhodou je, že když máš nastavené inkasní platby, nemusíš hlídat, zda máš na účtu dostatek peněz a platba se vždy provede. (psfv.cz, 2016)

V případě že budeš potřebovat získat půjčku v bance, dívej se na dvě věci!!!

1. Tou první je **úroková sazba** = zjednodušeně říká, kolik zaplatíš navíc k půjčené částce. Vyjadřuje tedy, jakou část z půjčené částky bude činit úrok. Úroková sazba je vyjádřena v procentech a pozor si dej na dvě malá písmenka uvedená za značkou procent, která ti poví, s jak dlouhým obdobím je úroková sazba spojena. Tedy z jaké doby se počítá úrok. (Úrok = to je částka, kterou platíš)

Úroková míra může být například: 8 % p. a. = takto by ti banka stanovila tzv. pevnou úrokovou míru

- p.a. znamená *per annum* a označuje roční úrokovou míru, taktéž by ale mohlo být uvedeno:
- p.s. což znamená *per semestrum* a je to pololetní úroková míra
- p.q. což je označení pro *per quartale*, což je čtvrtletní úroková míra a nebo
- p.m. což značí měsíční úrokovou sazbu nebo-li *per mensem*

Úroková sazba může být stanovena i pohyblivě – kdy má banka právo měnit po dobu úvěru výši úrokové sazby. Většinou ale banka používá zjednodušení ve stanovení tzv. referenční sazby, ke které se přičítá určité procento.

Například: Referenční sazba je 5 % p.a. Při získání úvěru je vyhlášená sazba pro získání úvěru ve tvaru: referenční sazba + 3 %. Celkem bych tedy v době získání úvěru měl úrokovou sazbu ve výši 8 % p.a. (5 % + 3 % = 8 %). V dalším roce banka vyhlásí referenční sazbu na úrovni 5,5 % p.a. Pak bude úroková sazba na další rok 8,5 %, jelikož (5,5 % + 3 % = 8,5 %)

2. Tou druhou věcí, kterou při získání úvěru musíš sledovat, je tzv. **RPSN** nebo-li roční procentní sazba nákladů, která udává procentní podíl dlužné částky, kterou musíš zaplatit za

období jednoho roku v souvislosti se splátkami úvěru, správou a dalšími výdaji, které se s čerpáním úvěru pojí.

Vždy než si někde vypůjčíš prostředky, dej si tu práci, věnuj tomu čas, obejdi si více finančních institucí a porovnej si nabídky jednotlivých bank. Kterou z nabídek si vybereš, už bude záležet na tobě, ale srovnání ti umožní získat větší přehled.

Porovnávej hlavně: jakou ti nabízejí úrokovou sazbu a jaké jsou další poplatky, kolik ti může banka půjčit = jaká je výše úvěru, kterou můžeš získat, na co všechno můžeš peníze od banky použít, jaké zajištění banka od tebe bude požadovat (to se týče zejména hypotečních úvěrů) na jakou dobu můžeš získat úvěr a také je vhodné informovat se, jestli a za jakých podmínek můžeš úvěr předčasně splatit.

Vždy, než si budeš brát úvěr, promysli si, zda peníze na „nějakou věc nebo službu“ opravdu nutně potřebuješ. Pokud zjistíš, že ano, reálně si spočítej, kolik budeš muset měsíčně splácet. V případě, že by ti banka nechtěla peníze půjčit, vyvaruj se všemožných půjček z jiných zdrojů a snaž se domácí rozpočet upravit tak, abys na půjčku z banky co nejrychleji dosáhl. Lidé v zoufalé situaci přechází k zoufalým řešením, tím se ale obvykle jejich finanční situace jenom zhorší.

Závěr

Tato příručka finanční gramotnosti by ti měla pomoci v těch nejzákladnějších oblastech – vždy ale pamatuj na to, abys všechno dělal v klidu a mohl jsi vše přečíst a všemu porozumět. V případě, že něčemu nerozumíš, zeptej se osoby, se kterou jednáš, a prozatím nic nepodepisuj! Snaž se vždy získat co nejvíce informací z relevantních zdrojů – podívej se na odborné webové stránky institucí (České národní banky, Ministerstva financí ČR, Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, webové stránky bank a dalších institucí, nebo si zajdi přečíst informace do knihovny. Zdrojů určitě najdeš více.

Zdroje

- *Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>
- *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/2012-06-27-kdy-vznika-absolventum-povinnost-platit-socialni-pojisteni.htm>
- *Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>
- *Zákon č. 435/2004 Sb., zákon o zaměstnanosti: Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>
- *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: www.cssz.cz
- *Česká pošta* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <https://www.ceskaposta.cz/sluzby/platebni-a-financni-sluzby-cr>
- *Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>
- *Česká národní banka: Inflace* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/statistika/inflace/>
- *Proč se finančně vzdělávat: Bezhotovostní peníze* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.psfv.cz/cs/penize-a-ucty/bezhotovostni-penize>
- *Proč se finančně vzdělávat: Úvěry* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.psfv.cz/cs/uvery>

Vypracovala: Bc. Zuzana Čížková
jakožto součást diplomové práce
s názvem: Pojetí Welfare state
v České republice

rok: 2016

